

A Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve IV. (41.)

„Ami csabai...” múzeumi sorozat

G y a r m a t i G a b r i e l l a

MUNKÁCSY CAPRICCIO

A festő, a kortársak és a világ legnagyobb
Munkácsy gyűjteménye

Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve IV. (41.)

„Ami csabai...” múzeumi sorozat

Sorozatszerkesztő: Ando György

Írta és a fotóanyagot válogatta: Gyarmati Gabriella

Szerkesztő: Ando György

Szakmai lektor: Fodor Éva

Nyelvi lektor: Martyin Emília

Könyvterv és nyomdai tördelés: Nyisztor János

A Munkácsy Mihály Múzeum műtárgyainak fényképeit Petrovszki Zoltán készítette. A fotózást Balázs Hajnalka és Forrainé Kovács Márta koordinálta.

A Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria műtárgyfotóit Berényi Zsuzsa, Józsa Dénes, Makrai Péter, Mester Tibor és Szesztay Csanád készítette.

© Munkácsy Mihály Múzeum

Kiadja a Munkácsy Mihály Múzeum, megyei hatókörű városi múzeum

ISSN 2064-4892 | ISSN 2064-4906 | ISBN 978-963-7219-97-9

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

Munkácsy Mihály Múzeum

H-5600 Békéscsaba, Széchenyi utca 9. • Telefon/fax: 00 36 66 323-377

Honlap: www.munkacsy.hu • E-mail: mmm@bmmi.hu

Felelős kiadó: Ando György múzeumigazgató

Nyomtatás: Progresszív Nyomda Kft.

A Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve IV. (41.)

„Ami csabai...” múzeumi sorozat

G y a r m a t i G a b r i e l l a

MUNKÁCSY CAPRICCIO

A festő, a kortársak és a világ legnagyobb
Munkácsy gyűjteménye

Békéscsaba, 2016

◆ Munkácsy Mihály nevető és hunyorító kettős portréja (1892 körül; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Prológus és használati útmutató

Keveseknek adatik meg nap mint nap együtt élni Munkácsy Mihállyal. A békéscsabaiaknak azonban igen. Már az 1874-es nászútján Csabára érkező, még csupán harminc esztendőes ifjút is rajongva fogadták elődeink, de hírnevével együtt a festészete és a személye iránti érdeklődés egyaránt növekedett. E tiszteleten alapuló odaadó figyelem áll a Munkácsy Mihály Múzeum törekvése, a mester kultuszának ápolása mögött is, amelyhez tudományos igényű feldolgozás, népszerűsítés, és a festő műveinek, valamint a személyéhez fűződő relikviáknak feltétlen óvása társul. Nemes feladat, öröm végezni...

A békéscsabai múzeum igen korán kialakult gyűjteményszerkezetében könnyen megtalálta helyét az a relikviaegyüttes, amelyet a festő özvegyének unokatestvére, Cecil von Barnewitz küldött 1917-ben Békéscsabára, bár az első világháború eseményei miatt több mint tíz évig kellett várni a két láda megérkezésére. A küldemény eközben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium padlásán várakozott, majd 1930-ban a Nemzeti Múzeumba szállították. Az intézmény munkatársai áttekintették a ládákat, tartalmuk egy részét múzeumukban tartották. A Munkácsyné által még hitvese halála után a Békéscsabai Múzeum-Egyesületnek ígért tárgyanyag az 1930-as években végre megérkezett címzettjéhez. Az özvegy által végrendeletileg a békéscsabaiakra hagyott *Ecce homo* vázlat, a *Krisztus töviskoszorúval* című festmény is a becsomagolt tárgyak között volt.

Ha belepillantunk a könyv több mint négyszázötven műtárgyat magában foglaló képjegyzékébe, a békéscsabai múzeumban őrzöttek leltári száma tájékoztatást ad a Munkácsy gyűjtemény gyarapodásáról; lépésről lépésre követhetjük a jelenleg ötszázhetvenhat darabot számláló kollekciónak alakulását.

E tárgyak többsége csupán kiállítások alkalmával és reprodukcióként való szerepléssel lép a nyilvánosság elé, tehát tulajdonképpen alig megközelíthető. A térbeli távolság mellett azonban időbeli távolság is elválaszt bennünket. Ez az időbeli távolság pedig vonzó, de akár taszító erővel is bírhat; lelki alkat, érdeklődés, intellektus kérdése, felülünk-e a múltba vivő hullámvasútra.

Ilyesfajta időutazásra kínál lehetőséget a *Munkácsy capriccio. A festő, a kortársak és a világ legnagyobb Munkácsy gyűjteménye* című könyv, amelyben végigkövethetjük Munkácsy Mihály életútját és műveinek születését. De az előbbieket talán más könyvekben is végigkövethetjük... Mi különbözteti meg a Munkácsy Mihály Múzeum kiadványát? Azért, hogy a Munkácsy-oeuvre tanulmányozásához még teljesebb rálátást biztosítsunk, a kronológiai sorban történő bemutatáshoz egy idővonalat társítottunk. Az idővonal végigkíséri a jelentékenyebb terjedelmű és látványosabb megjelenésű egységekben tárgyalt Munkácsy-életművet, ám a művekről, eseményekről alkotott képet is árnyalja.

A Munkácsy Mihályról szóló szöveg- és képanyag zöld háttér előtt jelenik meg, felidézve a szerző által az utóbbi évtizedben rendezett Munkácsy-kiállítások hangulatát. Az idővonal az oldalak alsó harmadában fut, világos háttérszínre komponálva, képzőművészeti párhuzamokkal, építészeti- és kultúrtörténeti érdekességekkel szolgálva.

E gondosan eltervezett rendszer azonban több ízben felborult. Amikor a művésszel egy adott időszakban túlfutott fontos történések sora esett meg, vagy egymást követően több jelentékeny műve is született, Munkácsy kiszorította az idővonalat. Amikor azonban Békéscsabán, Magyarországon, Európában és/vagy a nagyvilágban az adott időszakhoz kapcsolódóan több jeles esemény is társult, szemléletformáló alkotások vagy művészeti irányzatok születtek, az idővonal szorította háttérbe a Munkácsy történetet. Előbbiekkel együtt a könyv egy időbeli körkép felfedezésének lehetőségét kínálja Munkácsy Mihály életművének fókuszba állításával. Munkácsy Mihályéval, aki tudta, hogy tehetsége – ellentmondást nem tűrően – kötelezi képességeinek legmagasabb fokú kihasználására.

Gyarmati Gabriella,
a Munkácsy Mihály Múzeum
művészettörténésze

A szerzőt ábrázoló festmény Nyisztor János *Kilenc jól begyakorolt, de kipróbálatlan kardvágás* című sorozatának első eleme

Az édesapa

Munkácsy Mihály édesapja, Lieb Mihály 1800. május 15-én született Sóváron Lieb Ignác és az egyik forrás szerint Kasztner Anna¹, a másik forrás szerint Lieb Mária² első gyermekeként. A munkácsi levéltár őriz egy 1848-ban készült jegyzéket, mely arról nem szolgál információval, hogy Lieb Mihály mikor került Munkácsra, ám azt meg tudhatjuk, hogy „Seo Tisztségi pénztárnok volt évi 500 ft fizetéssel”.³

Az édesanya

Munkácsy Mihálynak a nyírségi Mándokon született édesanyját 1812. november 20-án római katolikusnak keresztelték és anyakönyvezték Fényeslitke Szentháromság templomában. A keresztségben a Reök Erzsébet Cecília nevet kapta.

A nevelőapa

Reök István, Munkácsy édesanyjának fivére négy esztendővel később, 1816. augusztus 4-én született Mándokon, a fényeslitkei Szentháromság templomban keresztelték meg, és jegyezték be az anyakönyvbe.

- 1 Lieb Ignác „Felesége Kasztner Anna, Kasztner Mihály sóvári ellenőr leánya. (Kasztner Anna volt tehát Munkácsy nagyanyja. így az a változat, hogy Munkácsy nagyanyja Bánó lány volt, nem bizonyítható.)” In: Czeglédi Imre: A Lieb és a Reök-Röck család története (Munkácsy Mihály családjának történetéhez). 251. p. In: http://epa.oszk.hu/01500/01577/00011/pdf/bmmk_1988_247-279.pdf
- 2 „Munkácsy édesapjának szülei (Munkácsy nagyszülei) Lieb Ignác és Mária voltak, tehát nem a Lieb-kódexben állított György János József.” In: Czeglédi Imre: „Nem szeretne festő lenni?” Munkácsy Gyulán. Gyula, Gyula Város Polgármesteri Hivatala, 2014. 8. p.
- 3 Keresztyén Balázs: Lieb Mihály és Munkácsy Mihály Munkácson. In: <http://www.karpataljalap.net/2004/02/20/lieb-mihaly-es-munkacsymihaly-munkacson>

♦ Orlai Petrics Soma (Mezőberény, 1822. október 22 – Budapest, 1880. június 5.): Munkácsy szüleinek portrépárja (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

„A tizenkilencedik század első éveiben a szépművészetek kultiválásáról még alig lehet beszélni Magyarországon. A magyar képzőművészet ujabbkori fellendülése tehát csak jóval városunk újratelepülése után következett be, mikorra Békéscsaba már nagy, népes helységgé vált. Így történhetett, hogy nem sokkal az újkori Magyarország első festőművészeinek feltűnése után Békéscsaba nagyszámú fiai közt is akadt egy, Haan Antal, akit szülőhelye teljes joggal számíthatott azon kor legjobb magyar festőinek sorába.

És ezidőtől kezdve Békéscsaba a magyar festőművészettel minden művészi irányon át egész máig állandó kapcsolatot mutathat fel abban az értelemben, hogy szülőttei, vagy legalább lakosai között minden időben találunk jeles festőművészeket.”¹

Az első békéscsabai festőművésznek Haan Antalt (Békéscsaba, 1827. január 5 – Anacapri, Capri, Olaszország, 1888. május 9.) tekinthetjük, aki tanulmányait Bécsben végezte, az akadémiizmus ellen fellépő, zsánerképeit aprólékos, részletező festésmóddal kidolgozó Ferdinand Georg Waldmüller magániskolájában. (Ezekben az években itt tanult többek között Zichy Mihály és a szintén Békés megyei származású Orlai Petrics Soma is.) Mint áldozatkész hazafi, honvéd őrmesterként részt vett az 1848–1849 forradalom és szabadságharc eseményeiben, majd Itáliában időzött, ahol klasszikus mesterek műveinek

♦ Haan Antal: Önarckép (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

- 1 Dr. Haan Albert: A képzőművészet Békéscsabán. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 367. p.

- ◆ Emléktábla Munkács belvárosában, a Munkácsy Mihály szülőháza helyén álló épületen (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A festő

Munkácsy Mihály 1844. február 20-án született a kárpátaljai Munkácson Lieb Mihály és Reök Cecília harmadik gyermekeként, Lieb Mihály Leó néven. A munkácsi római katolikus plébániahivatal adatai alapján apja foglalkozása kincstári sőtiszt volt. (Munkácsy édesapját a szakirodalom a Lieb-kódex nyomán bajor eredetű családból származónak vélte. Ezt dr. Czeglédi Imre kutatásai, amelyeket az eperjesi levéltárban folytatott, cáfolni látszanak. Eredményeit a „Nem szeretne festő lenni?” Munkácsy Gyulán című könyvében foglalta össze.)

A gyermek Munkácsyt 1844. február 24-én keresztelték meg a „só perceptor” édesapa vallását követve. A római katolikus plébánia születési bejegyzése szerint a Mihály Leó nevet kapta, törvényes gyermek volt, valamint Steiner Jakab és neje, Reök Karolina vállalták a keresztszülőseget. A keresztelést egy Demek nevű pap végezte.⁴

4 Keresztyén Balázs: Lieb Mihály és Munkácsy Mihály Munkácson. In: <http://www.karpataljalap.net/2004/02/20/lieb-mihaly-es-munkacsymihaly-munkacson>

másolásából tartotta fenn magát. Ebben az időszakban, 1853-ban készült a *Judit és Holofernész* című, fény-árnyék kontrasztjával Michelangelo Merisi da Caravaggio hatását tükröző műve, amelyet Budapesten, a Pesti Műegylet havi rendszerességgel megrendezett képzőművészeti kiállításainak egyikén mutatott be.

1862-ben visszaköltözött Békéscsabára, s megfestette – többek között – szülővárosának jeles személyiségeit, mely képekből a Munkácsy Múzeum komoly kollekcióval büszkélkedhet. Több arcképét és vallásos tárgyú ábrázolását őrizi a Békéscsabai Evangélikus Egyházközség, valamint a szintén békéscsabai Páduai Szent Antal plébániatemplom.

Haan Antal házat épített békéscsabai tartózkodása idején, különleges növénygyűjteményéből kertet alakított ki, s hazahozta antik régiségekből álló gyűjteményét is. (Ez a gyűjtemény a festő távozása után – a néhány évvel korábban alapított – gyulai múzeumba került.)

De egy évtized elteltével mégis visszavágyott – az ekkor már egyesített – Olaszországba.

Haan Antal „Caprin élt, ahol megvásárolt egy régi épületet, amit (előtte) egy kisebbfajta erődként hasznosítottak. Ő pedig egy villává alakította át. (...) Haan Antal a házának földszinti részén egy múzeumszerű létesítményt alakított ki azokból a régészeti maradványokból, amiket a birtokán és a környéken levő területeken talált. Az első emeleten volt a lakása és a dolgozószobája.”² A leírás nem tartalmaz műteremre vonatkozó információkat, de tudjuk, hogy Haan Antal nagy számban készített a Caprin töltött évek idején tájképeket és több oltárképet is.

2 Giuseppe Aprea történész, az *Oscar Wilde Caprin* című könyv szerzője, a Centro Documentale (Capri) igazgatója dr. Bereczky Zsolthoz írt levelének részlete. In: Dr: Bereczky Zsolt: A Haan „Expeditio”. Békéscsaba, 2003. 20–21. p.

◆ Haan Antal: Judit és Holofernéusz (1853; Wosinsky Mór Megyei Múzeum) ◆

◆ Haan Antal: Sziklás tengerpart (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Haan Antal: Itáliai városkép (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

♦ Haan Antal: Stark Adolf arcképe (1863; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

Orlai Petrics Soma (Mezőberény, 1822. október 22 – Budapest, 1880. június 5.) működése a XIX. század második felének magyar művészetében olyan változást hozott, amely alapján a szemlélet, a gondolkodásmód és a megfogalmazás terén is joggal tekinthetjük őt meghatározónak. Őt tartjuk az első akadémikus képzettségű magyar festőnek, és ő rendezte az első egyéni, gyűjteményes kiállítást hazánkban. Orlai, aki anyai ágon Petőfi Sándor másodunokatestvére, a jogász működést már igen fiatalon a művészi pályára cserélte. Gazdag életművét műfaji sokszínűség jellemzi. Festett családi, baráti és reprezentációs célra kért portrékat, történelmi és irodalmi kompozíciókat, valamint képeket egyházi és az arisztokrácia köréből érkező megrendelések nyomán.

♦ Orlai Petrics Soma: Coriolanus (1869; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

1848 Az utolsó évek, amikor még együtt a család

◆ Miskolc látképe az 1840-es években / másolat (Ludwig Rohbock rajza nyomán készült rézkarc; a kép forrása: Magánarchívum) ◆

◆ Lucian Muschitzky (? – ?): Munkácsy szüleinek síremléke (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy Mihály szüleivel és négy testvérével 1848 decemberében költözött Munkácsról édesapja új állomáshelyére, az akkori viszonyok között fejlett nagyvárosnak számító Miskolcra.

Két esztendővel később, 1850. január 12-én meghalt Munkácsy édesanyja, akit 1852. május 14-én édesapja is követett. Szülei szá-

mára a festő 1885-ben reprezentatív gránit síremléket készíttetett a Miskolcon ma is működő Mindszenti temető bejáratának közelében fekvő sírhelyre. Ahogyan a felirat tanúsítja: „fíúi kegyelettel emelte Munkácsy Mihály”.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

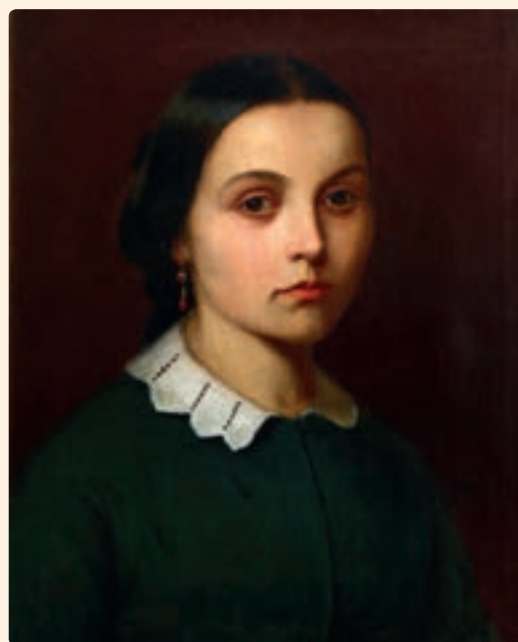
A Tornyai János által is igen tisztelt, a kort dokumentáló kismesterek körébe tartozó Szakáll [Szakál] Albert (Köröstarcsa, 1829 szeptember – Békéscsaba, 1909. ?), akit az író, Szabó Magda felmenői között találunk¹, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban hadnagyi rangot szerzett. Néhány évvel később a Pesti Műegylet kiállításainak részvevői között, 1858-tól azonban már a müncheni képzőművészeti akadémia hallgatóinak sorában találjuk. Visszatérve Magyarországra továbbra is tájképeket és portrékat festett, melyek közül huszonnégy 1858 és 1860 között készült művet őriz a Munkácsy Mihály Múzeum, közte Szakál Lajos költő arcképét is.

A kor szokása szerint – arcképmegbízatások teljesítése mellett – családi ősgalériák restaurálását is vállalta; a Békés megyei Wenckheimek több kastélyában is dolgozott az ott lévő régi arcképeken.²

1 Szabó Magda: Koncentrikus körök. In: Új Írás, 15/5. (1975) 118. p.

2 Banner Zoltán: A művészet törvénye: az újjászületés. Békés Megyei Könyvtár, 2002. 12. p.

◆ Szakáll Albert: Női arckép (1858 és 1860 között; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ A főter az első Békéscsabát ábrázoló fotografián (1866; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy Mihály önéletrajzában olvashatunk arról, hogy árvaságra jutva a gyermek Miskát és négy testvérét, elszakítva egymástól, 1851 novemberében a Reök család tagjai vették magukhoz. A fiú Békéscsabán lakó nagy-

bátyjához, Reök Istvánhoz került az akkori 975. számú, ma Baross utca 6. szám alatt lévő házba. Ekképpen írta le Csabára való megérkezését:

„A miskolc-csabai utazásra csak homályosan em-

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A békéscsabai Szent István téren álló jelenlegi városháza helyén 1785 körül épült meg az első községháza. A nádfedeles házat alig több mint negyven év elteltével lebontották, hogy helyére 1828-ban felépíthessék az új városházát. Békéscsaba gyorsan gyarapodó lakossága azonban igen hamar kinőtte ezt az épületet is. A gyermek Munkácsy már Békéscsabán lakott, amikor 1853-ban kétszintes városházát kapott a település.

◆ Szakáll Albert: Önarckép (1858 és 1860 között; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

lékszem, abban az időben, amikor még se vasút, se jó országút nem volt: hosszú utazás lehetett. De a csabai megérkezés már világosan a fejemben maradt. 1851. november elején, egy szomorú őszi nap történt. Ólomszürke ég és a messziségben fekete foltok tűnnek elő szabályos sorokban, élesen kiválva a láthatár egyhangú háttéréből. Nagybátyám két templomtornyot mutatott a messzeségben, az egyik magas volt és karcsú, a második ennek csak a feléig ért, s mégis úgy néztek ki, mintha egymással szembe fordulva beszélgetnének. – Látod a templomtornyokat? – kérdezte. Az Csaba. Már nagyon türelmetlenül vártam, hogy új otthonomba érkezzünk, de kocsink megfeneklett az úton. Ló és kocsi fekete sártengerben úszott, valóságos mocsár közepette. Az utat karók jelezték, amelyeket nagy távolságokban cövekeltek be a földbe. Ennek az volt a célja, hogy az utasok ne tévedjenek oldalra az útról.”¹ Czeglédi Imre feltételezése szerint a fiú 1852 májusának második felében, édesapja, Lieb Mihály halála után érkezhetett Békéscsabára.

Munkácsy így idézte fel a megérkezése utáni első csabai benyomásait: „A város látképe csodálatba ejtett: hosszú-hosszú utca, egész alacsony, széles házakkal, amelyek szalmafedelei mintha a földből nőttek volna ki. Mind rendjében, sorjában állott, akárcsak a Rue Rivolin, Párizsban. A harminchatezer lakosú várost két hosszú utca vágja keresztbe. A közepén, ahol az utcák metszik egymást, farkasszemét néz a két templom. Köröskörül csend uralkodik. Egy lelket sem látni sehol. A házakból kutyák rontanak a szekérre, hangosan megugatják, azután ismét eltűnnek a kerítések mögött.”²

Munkácsy, Reök István kíséretében, az első útját tette Csaba utcáin. De hogy milyen volt Csaba ekkoriban? A

festő ezt is megírta: „Az utcára csak csizmásan lehetett kilépni, azt is jól a lábhoz kellett szíjazni. Mert ha ezt nem tettük meg, a csizma ottragadt a sárban és a lábunk belesüllyedt a pocsolyába. Így van ez az egész magyar Alföldön. Kő nincs erre, a téglák sok pénzbe kerül, az utak ki vannak téve az évszakok és az időjárás kénye-kedvének. Azok szabályozzák az állapotát. Télen sártenger, nyáron portenger. A gyalogutak is eredetiek: a házak előtt két sor párhuzamos palló van, egyik a jövőknek, másik a menőknek. De csak a jobb módot jelentő városnegyedekben van így, ahol a falu arisztokráciája lakik. Másutt elegendő egy szál palló is. (...) A járkálással kapcsolatos torna nagyon mulattatott. Elő mentem, nagybátyám a hátam mögött vigyázott rám, mert valóban nagy ügyesség kellett hozzá, hogy az egyenetlen és csúszós deszkákon lépkedhessünk. Minden baj nélkül érkezünk meg.”³

A békéscsabai utcák képe még jóideig változatlan maradt, ugyanis a város közútjainak burkolását csupán 1873-ban kezdték meg.⁴

3 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 25. p.

4 Dr. Korniss Géza: Békéscsaba megyei város története alapításától napjainkig. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 34. p.

1 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 23–24. p.

2 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 24. p.

♦ Haan Antal: Csaba központja (1858; 1967-ig a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményében, jelenleg lappang) ♦

◆ A Munkácsy Emlékház zöld szalonja; fotó: Petrovzski Zoltán ◆

A nagyvárosi forgataghoz és élénk kulturális élethez szokott Reök István, Munkácsy nagybátyja, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban való részvétele miatt kényszerűen elszenvedett Békés megyei száműzetése harmadik évében, 1852 júniusában és júliusában műkedvelő társulatot szervezett. Több előadást is tartottak Békéscsabán a sarvasi evangélikus oktatás támogatásának céljával. A tizenhat szereplő között találjuk magát

Reök Istvánt, Szeberényi Lajos tanítót, Lehotzky Viktor helyettes szolgabírót, Sztraka Györgyöt, Popovics Jánost, Vilim Jánost, Kállay Alajost, Omaszta Terézt, Vidovszky Matildot és – többek között – az egykori megyei biztos, Jeszenszky Sándor leányát, Jeszenszky Hermint.

A Steiner-, később Omaszta-kúriában, a ma a Munkácsy Emlékháznak helyet adó békéscsabai épületben a festő nagynénjét és családját 1852. december 6-án durva

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Ebben az esztendőben született Veres [Cservenák] Gusztáv (Békéscsaba, 1853. ? – Békéscsaba, 1917. ?) festő, aki majd teljes munkásságával Békéscsabát és a békéscsabaiakat szolgálta. Érdekelték a csabai épületek, az utcák, a jellegzetes viselet. Érdekelték az események. De ami elsősorban érdekelte, azok a csabai emberek voltak. Ismerte az életkörülményeiket, a gondolkodásmódjukat, a társadalmi szokásokat. Az egyszerű embereket festve ezért tudott az időtlenség körébe vont lélekábrázoló portrékat készíteni.

Veres Gusztáv reprezentatív portrémegbízásoknak is eleget tett. A Munkácsy Múzeum őrzi a tragikus sorsú békéscsabai politikus, Áchim L. András egészalakos, nagyméretű portréját. Műdjában állt Békés vármegye előljárói közül Jancsovics Pál alispánt és Beliczey István főispánt is megörökíteni. Érdekes adalék, hogy Veres pályázott – Jantyk Mátyással és a Munkácsy párizsi műtermét rendszeresen látogató

◆ Veres Gusztáv: Falusi udvar (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

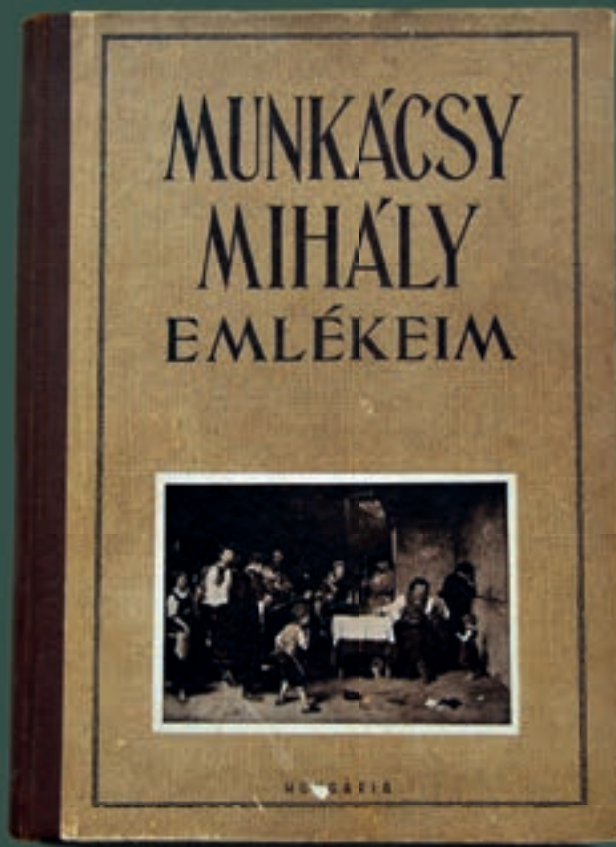
és erőszakos rablótámadás érte. A nyolcéves Miska és testvére, Giza is jelen voltak. Munkácsy *Emlékeim* című önéletírásában részletesen elmeséli a megrázó történetet, melynek emléke felnőttkoráig elkísérte.

1853 májusában Reök István sorsjegyes gyűjtést kezdeményezett a pesti Nemzeti Színház javára. Idézzünk a felhívásból: „Nemzeti színházunk ügyének fontosságát nincs ki be ne lássa. A vészkiáltások és hazafias felhívások, melyekről olvasánk, mindnyájunk figyelmét magokra vonták, és általános lett az óhaj, hogy azon intézetnek, melyet honszeretet emelt és támogatott eddigilé, jövője biztosíttassék. Mert színház, mely nem űzérkedik és a léha napidivat vezetékén, minden mulékony szélszélynek nem hódol, saját erejéből fenn nem állhat.”

Reök István Békéscsaba főterén kibérelt egy gazdatiszti lakást mint Trauttmannsdorf grófnő uradalmi ügyésze. A kilencéves gyermeket is magával vitte, akivel éppen Szent Mihály napján, 1853. szeptember 29-én költöztek be. A festő így emlékezett: „Legfontosabb élményem ebből az időből: a költözködésünk. A kis házikóból nagyobb, tágasabb lakásba mentünk, a Vidovszkiék szomszédságába...”¹

A szomszédban Vidovszky János, gróf Apponyi Albert gazdatisztje lakott a családjával. Hat gyermeke közül a Munkácsyhoz hasonló korú László és Ferenc voltak a gyermek Miska legjobb barátai. Az Apponyi-ház a régi postaépület helyén állt, kertje az Élővíz-csatornáig nyúlt, a jelenlegi Kormányhivatal épületszárnyának helyén. Reök István és Munkácsy e ház városháza felőli szomszédjában lévő épület lakója lett.

1 Munkácsy Mihály: *Emlékeim*. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 30. p.

◆ Munkácsy Mihály *Emlékeim* című önéletírása 1950-es kiadásának borítója ◆

orosházi Oskó Lajossal együtt – a vármegyeháza dísztermébe szánt, gróf Széchenyi Istvánt és Kossuth Lajost ábrázoló képmások megfestésére is. Mindhárman sikertelenül próbálkoztak.

1888-ban Veres Gusztáv megörökölte a Békéscsabát sújtó, az 1844-esnél is fenyegetőbb árvizet. „Csaba városát 1888 tavaszán katasztrófális árvíz fenyegette. A szokatlanul nedves tél és gyors hóolvadás folytán ugyanis a Körös vize megáradt s Doboz felől áttört a gátakon a rohanó ár s elárasztotta az egész határt Doboztól Csabáig, Gerla, Póstelek, Sikkony, Nagyrét, Kisrét víz alá került. Sztraka Ernő irányítása mellett sáncot hány a lakosság az ú. n. Bogárházak előtt a vásártéren keresztül az alsó Körös-parttól a felső Körös-partig, de közben felülről, Gyula felől az Élővíz-csatorna is megduzzad. A veszedelem rendkívüli, Beliczey István kormánybiztos elnöklete alatt vészbizottság alakul, Baross kereskedelemügyi miniszter is a helyszíntre jön, pionirok hada lepi el a várost, a vásártéri földhányások gyengéknek s alacsonyoknak bizonyulnak, átvágja azokat a rohanó ár és csakhamar víz alá kerül az egész vásártér s a

víz az Urszinyi, sőt a Beliczey házakig feljön, az Orosházi- és Berényi-utcák elején mentő pontonok vannak készenlétben, a helyzet fenyegető az alvén, felvégen, de legnagyobb a Békés felé vezető Körös-parton, a városon átvonuló csatornában is a víz 88.75 méterre emelkedett s a város legmagasabb pontja: a nagytemplomnak hátsó küszöbe is csak 88.74 méter; (...) a víz a békési nyári útra, onnan Kisrétre, Dobozmegyer felé veszi útját, Csaba pedig meg van mentve.”¹

1 Dr. Korniss Géza: Békéscsaba megyei város története alapításától napjainkig. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 36. p.

◆ Veres Gusztáv: Férfi arcképe
(évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Veres Gusztáv: Áchim L. András
(évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Veres Gusztáv: Békéscsabai árvíz (1888 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Reök István a gyermek Munkácsyt Lang György épület- és bútorasztalos-mesterhez adta, aki tanulója 1855. január 6-án jegyeztette be a csabai asztalos-, molnár- és pintércéhnél. A szakirodalom vélekedése szerint Reök István ítélte meg kevésbé helyesen a gyermek Munkácsy érdeklődését és képességeit, de dr. Haan Albert több irányból is megközelíti az árnyaltabb kép megalkotása végett az eseményeket: „Munkácsy részben maga is oka volt annak, hogy olyan keserves esztendőket töltött e két torony árnyékában. Mert minél nagyobb lett, annál kevésbé akart tanulni s főleg ezért került úrfi létére Lángi Mihály asztalosmesterhez inasnak. De oka volt ennek az is, hogy magyar embernek az abszolutizmus alatt úgy sem volt érdemes diplomát szerezni. És végül: egy apátlan, anyátlan, vagyontalan árva sorsáról hasonló körülmények közt könnyen döntenek. Művészi pályára akkor nem is gondoltak hozzátartozói, de ő maga sem. Rajzkészsége ugyan már megnyilatkozott Csabán, mielőtt asztalosinasnak adták volna, de az ő rajzait egy kis pajtásának, Vidovszky Ferencnek – Vidovszky Béla atyjának – rajzai messze túlszárnyalták abban az időben és így tehetsége nem keltett feltűnést.”¹

Ha Munkácsy önéletírását, az *Emlékeim* című kötetet olvassuk, Lang György asztalosmester jellemrajza nyo-

mán magunk is viszonylag pontos képet formálhatunk a mesterről. A mesterről, akinek idős és beteg édesapja nem családjával a lakóházban, hanem a legények és inasok szűk hálókamrájában élt, és a gyermekek rémületére az egyik éjszaka ott is halt meg. A mesterről, aki inkább kétszer találhatta az ebédet, csak hogy az először velük étkező négy legénnyel ne kelljen csak a szerény harapnivalót megosztania. De milyen ember is volt tulajdonképpen Lang György, azaz Langi uram? „...Langi mester a festő és mázoló nemes hivatását is betöltötte, mert az egész környéken nem akadt ilyen mesterember. Ő festette ki az összes útszéli kereszteket és búcsújáráhelyeket, amelyek a városban és környékén voltak. (...) Langi uram alig nyúlt gyaluhoz. Azt hitte, hogy ő művész, akinek csak díszíteni szabad, s legnagyobb önmelegeléssel festette ki a parasztbútorokat, változatos virágokkal és cifraságokkal. Büszkén hordta bútorait a vásárookra és mindig jó áron adott túl rajtuk. Nemcsak fa-bútorokat tervezgetett, hanem kálváriákat is, meg bádog Krisztus-szobrokat, amelyeket azután kiszínezett. (...) Olyan büszke volt munkájára, hogy ha hallott volna Memling-ről, annál is különbnek tartotta volna magát. – Én is csodáltam művészetét, s ha most meggondolom, nem minden ok nélkül” – írta önéletírásában Munkácsy.²

1 Dr. Haan Albert: A képzőművészet Békéscsabán. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 301. p.

2 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 47. p.

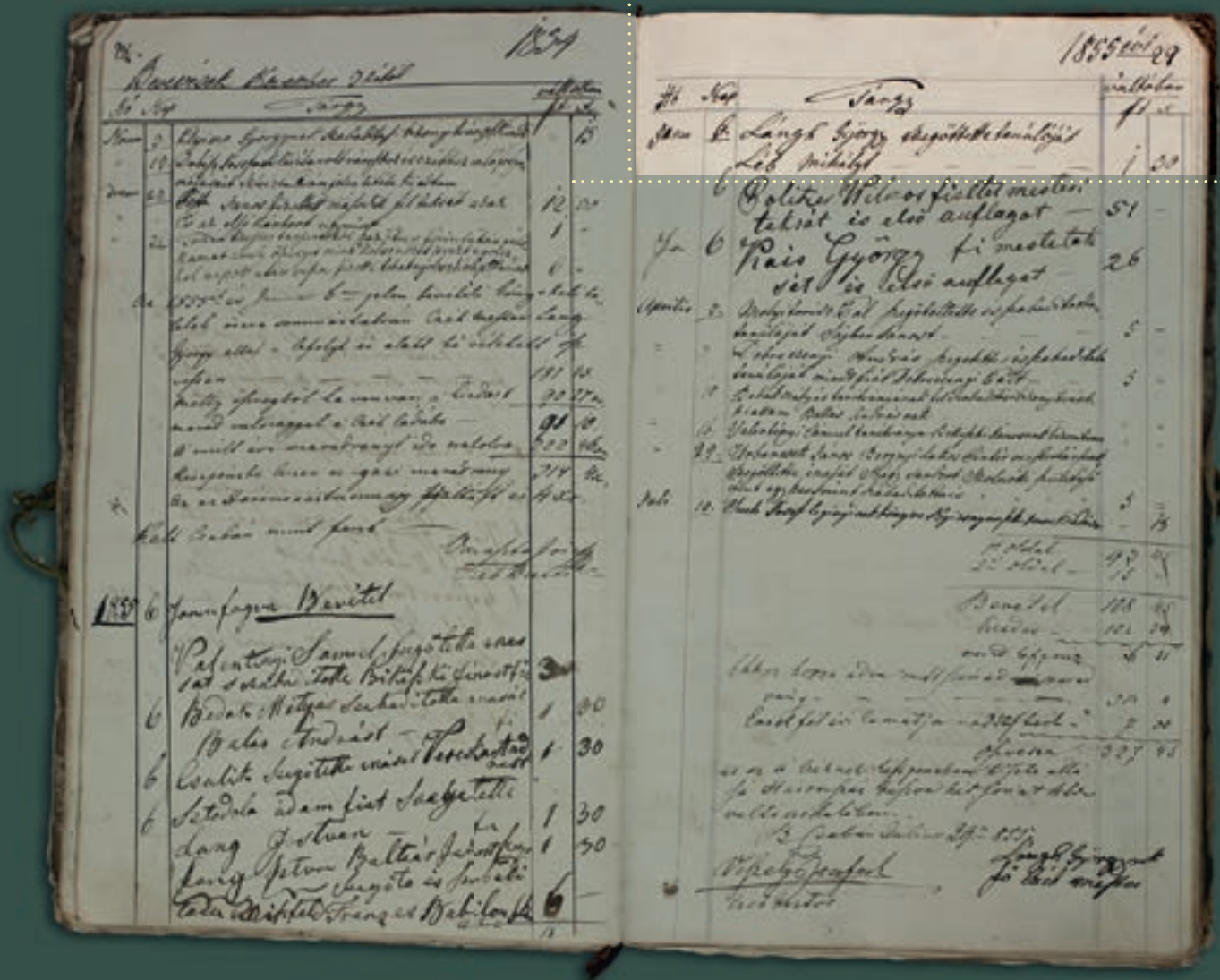
UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A Munkácsy Mihály szellemi örökösének tekinthető Bihari Sándor (Rézbánya, 1855. május 19 – Budapest, 1906. március 28.) festő a népi életkép műfajának képviselőjeként indul, majd az anekdotázó törekvéstől eltávolodva a realizmus irányába fordul. Követendő mintaképének Munkácsy Mihályt tekinthetjük, akinek festésmódja és komponálási módszere is jelentékeny hatást gyakorol rá. Később kompozíciói egyszerűsödnek, az elbeszélő jelleg lassan eltűnik művészetéből. 1890 körül figyelme a plein-air festés felé fordul, a századfordulón a szolnoki művésztelep alapító tagjai között találjuk. Ekkor vált a festészeti szemléletváltás egyik hazai képviselőjévé.

Petőfi Sándor halálának ötvenedik évfordulója alkalmából reprezentatív, gazdagon illusztrált, kétkötetes könyv jelent meg. Bihari Sándor két művével is találkozhat benne az olvasó; szövegközi képként jelent meg a *Sári néni*, míg a kötet kilenc önálló képtáblája közül az egyik *A faluban utcahosszat* című műve szerepelt. A Vasárnapi Ujság ekképpen mutatja be a kiadványt olvasóinak: „Petőfi költeményeinek új díszkiadása (...) irodalmi hagyatékainak tulajdonosa, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársaság új díszkiadást rendezett a nagy költő összes költeményeiből. Két nagy kötet ez, albumszerű formában, nagy negyedréti lapokra nyomtatva. Festőink is hozzájárultak, hogy az új ki-

adás minél díszesebb legyen. Festőink a mi eléggé feltűnő – a magyar költőkkel, még Petőfivel is jó ideig csak keveset foglalkoztak. Számottevő az Athenaeum első képes kiadása, melyben a kitűnőbb magyar festők már szép számmal működtek közre Petőfi költeményeinek illusztrálásában. Az összes költemények mostani illusztrált kiadásában pedig a mai magyar festőknek már egész seregét látjuk közreműködni, s így örömmel jegyezhetjük föl, hogy a nagy költő szellemének hódítása, műveinek illusztrálásában is mindinkább terjed. Petőfi költeményeihez a legelső illusztráció- próbákat állítólag maga a költő készítette. Egyik elbeszélő költeményének, a »Helység kalapácsa« első kiadásának borítékrajján és hát-

♦ A csabai asztalos-, molnár- és pintércéh pénztárnaplója, amely tartalmazza azon bejegyzést, miszerint Lang György asztalosmester inasnak szegődtette Léb (Sic!) Mihályt (1855; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

lapján jelentek meg e rajzok, melyeket színes könyvnyomtatásban bocsátott közre a kiadó. Petőfi életében magyar illusztrátor nem gondolt arra, hogy a legnagyobb magyar lírikust ecsettel vagy rajz önnel tolmácsolja, sőt ellenkezőleg, Petőfi vállalkozott arra, hogy Barabás Miklós egyik hatásos genreképéhez: a vándorútra induló cigány-karavánhoz verset írjon.”¹

1 Név nélkül: Petőfi költeményeinek új díszkiadása. In: Vasárnapi Ujság 46/49. 1899. december 3. 821. p.

♦ Bihari Sándor: Sári néni. Illusztráció Petőfi költeményeinek új díszkiadásához (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 46/49. 1899. december 3. 820. p.) ♦

1855 Bartóky Ilona kisasszony

◆ Munkácsy által készített, esztergált, festett fafogas (1850-es évek; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy Lang György asztalosműhelyében először kisinasként, majd öreginasként dolgozva fenntartotta a barátságot a Reök István szomszédságában lakó Vidovszky Jánosékkal. Minden vasárnap meglátogatta a családot. *Emlékeim* című önéletírásában olvashatjuk: „Náluk találkoztam néha a szomszédék kisleányával is, akit a szívembe zártam. A nevét is nyugodtan megmondhatom, hiszen ő nem is sejtette a vonzódást, mely hozzá fűzött. Bartóky Ilonának hívták. Bájos, kedves kislány volt, de kegyetlen, nem akarta észrevenni lángoló érzelmeimet. Mi hát Ferencsel a nagy asztalnál rajzolgattunk, s ez

◆ A Bartóky Ilonának készült faládika (1856 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

megvigasztalt reménytelen szerelmemben.”¹ Munkácsy ekkoriban készített Bartóky Ilonka számára egy intarziás faládikát, amely 2007-ig a család tulajdonában maradt, amikor a Munkácsy Múzeum megvásárolta.

Miközben Munkácsy nehéz hónapokat töltött Lang György keze alatt dolgozva, 1855. május 26-án megszületett Reök Iván, Munkácsy nagybátyja, Reök István és Omaszta Zsigmond ügyvéd leánya, Omaszta Mária első gyermeke. Néhány évtizeddel később Munkácsy remek portrékat festett Reök Iván feleségéről.

¹ Munkácsy Mihály: *Emlékeim*. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 37. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

.....

Munkácsy asztalos inaskodása idején, 1855-ben készült el az Ybl Miklós (Székesfehérvár, 1814. április 6 – Budapest, 1891. január 22.) által tervezett fóti plébániatemplom. Megbízatása, amelyet gróf Károlyi Istvántól kapott 1845-ben, két feladat ellátására vonatkozott. Először a kastély korszerűsítő átépítéséhez fogott, de hamarosan megkezdődtek a templommal kapcsolatos munkálatok is.

A fiatal korában a romantikus stílust előnyben részesítő Ybl – az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményei és következményei miatt – tíz éven keresztül dolgozott a Károlyi család temetkezési helyének szánt fóti római katolikus templomon. Az épület a Feszli Frigyes által tervezett budapesti Vigadó mellett a magyar romantikus építészet legjelentősebb alkotása. A gótika és a középkori magyar nemzeti stílus hatását ötvöző épület altemplomában található a templom legértékesebb műtárgya. Az Accademia di Belli Arti egykori hallgatója, a reneszánsz és barokk motívumokkal dolgozó Gaetano Bianchini 1825-ben alapított firenzei műhelye készítette azt a márvány berakással díszített oltárt, amely a sírkápolnában áll.

◆ A fóti plébániatemplom 1924-ben (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Schermann Ákos) ◆

1858 „Mit csináltál megint?”

Munkácsy 1858 novemberétől két évet töltött Aradon Albrecht Ferdinánd asztalosműhelyében segédként, ám megbetegedett, emiatt 1861 januárjának elején kénytelen volt visszautazni nagybátyjához. Reök István a megyerendszer újjászervezése kapcsán 1860-ban tisztartó tanácsnok, majd a következő esztendőben törvényszéki bíró lett Gyulán, így a tizenhat éves Munkácsy Aradról új otthonba, Gyulára tért haza. Ekkor nagybátyja családjával a jól működő műhelyt fenntartó Oláh György asztalosmesternél lakott, az egykori Pacsirta utca 1301.¹ (ma Munkácsy utca 15.) számú házban.

Nagybátyját váratlanul érte a fiú hazatérése. „Nem mondhatom, hogy túlságosan szívesen fogadott – írja önéletrajzában. – Fogalma se volt arról, hogy nyomorgok és beteg vagyok. – Mit csináltál megint? – kiáltott rám. – Ilyen semmiség miatt otthagytad a helyedet? (...) Másnap nagy lázam volt, s miután ezt látták, gyorsan elküldtek az orvosért, aki váltólázatot állapított meg és gondosan kezelte.”²

Munkácsy a Gyulán betegeskedéssel töltött év elején, 1861 januárjában kezdett rajzolásal foglalkozni, először csupán unaloműzés gyanánt. Reök István szerény metszetgyűjteményének darabjait vette sorra. Az *Emlékeimben* így írt a szárnypróbálgatásokról: „Pontosan emlékszem erre az estére. Minden perc az eszemben van még, ahogy előrehaladtam a rajzolásal. Milyen türelmetlenül vázoltam fel először a körvonalakat, aztán milyen boldogan kezdtem el, hogy a szakállat, a bajuszt és a szemet meg-rajzoljam... Lassankint kialakult a rajz és a papiroson megjelent Széchenyi feje, valóban hasonlított az eredeti képhez. Hirtelen megszólalt valaki a hátam mögött:

1 Czeglédi Imre: „Nem szeretne festő lenni?” Munkácsy Gyulán. Gyula, Gyula Város Polgármesteri Hivatala, 2014. 72. p.

2 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 57. p.

– Te még nem alszol?

A nagybátyám, ki közben hazajött. Féltem, hogy kikapok tőle. Ő csak odanézett a rajzomra, látszott rajta, hogy nagyon meg van lepődve és hosszan szemlélte az arcképet, amely már majdnem teljesen elkészült. Végre megszólalt örvendezőn: – Nna! Talán még festő is lehet belőled!”³

3 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 58. p.

◆ Munkácsy Mihály: Szulimán Ákos arcképe (1861; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Giovanni Segantini (Arco, Itália, 1858. január 15 – Pontresina, Svájc, 1899. szeptember 28.) az 1890-es években a svájci Alpokban éli puritán, művészi szempontból azonban igen termékeny életét. Próbálja definiálni az ember természetben elfoglalt helyét, s e filozófiai háttér irányítja alkotómunkájában is. Az Alpok zavartalanul tiszta tájlátványában a fény változását is tanulmányozza. Életének utolsó évtizedében különösen foglalkoztatja az anyaság témaköre. A tisztán szecessziós formajegyeket viselő *Az élet anygala* az óvó, gondoskodó, ragaszkodó anyai szeretet erőteljes hatású megjelenítése.

◆ Giovanni Segantini: Az élet anygala (1894–1895; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

Munkácsy így írt első mesteréről, akinek 1861 februárjától látogatta műtermét: „Fischer a bécsi akadémia tagja volt... Németországban született és egy szót sem tudott magyarul, pedig régóta lakott Gyulán. A műterméből alig-alig mozdult ki, egész nap cégtáblákat, cégéreteket, szentképeket festett és portrékat, amelyeket legtöbbször másolt. Száz és száz kép gyűlt össze a műtermében s ő egész nap pipázott a rengeteg olajfestmény között. Ő volt hát a »mester«, akitől tanulnom kellett...”¹

A gyermek Munkácsy 1861 februárjában és márciusában hat hétig tanult Karl Fischer bécsi származású, a gyulai főelemi iskola rajztanáraként dolgozó, akadémiai végzettségű festőnél. Nála ismerkedett meg a szintén órákat vevő későbbi jóbaráttal, Gyulai (Kratochvill) Lászlóval. Fischer hetente háromszor fogadta Miskát. Reök István még ekkor is abban reménykedett, hogy Munkácsy végül mégis az asztalosmesterséget választja.

Egy ebben az időben született, Strausz Ede, a gyulai kaszinó egykori vendéglőse² által őrzött rajzáról így írt későbbi, névtelen rajongója:

„Munkácsy Mihály első »műve«.

Munkácsy Mihály első művészi kísérlete: írónnal rajzolt gyönyörűen sikerült két arczkép, jelenleg Strausz Ede, a magyar állami vasutak keleti vonala NagySzebeni raktárnoka birtoká-

◆ Karl Fischer gyulai műtermének és lakásának ma is álló épülete (a szerző fotója) ◆

ban van. Az említett két arczkép története a következő: Strausz ur a hatvanas évek elején Békés–Gyulán lakott. Azon időben Munkácsy Mihály, kit nagybátyja akkoriban békésmegyei (b.-csabai) tisztviselő, miután a fiu az asztalosmesterségre gyöngye testalkotásánál fogva alkalmas nem vala, egy Fischer nevű gyulai festő rajzoskolájába járatott, Strauszéknál volt »koszton!« Ebéd után egyik napon Munkácsy fölkérte »Strausz bácsit,« engedné meg, hogy őt és Strausz nénit lerajzolhassa; azután egy nagy papírv ketté vágott két felerészéből »oválékát« nyirogatván magának, a papírt, hogy sötét feneket kapjon, fekete kávéval öntötte le, a papírt megszáritván, közönséges »plajbász«-szal egy ültében a házaspárt lekapta' is oly remekművet alkotott, melynek minden egyes vonása a jövődő lángeszű festőművész ritka tehetségéről tanúskodik.”³

1 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 59. p.

2 Scherer Ferenc, dr.: Gyula város története II. kötet, A rendezett tanácsú város. Gyula, Gyula megyei város kiadása, 1938. 170. p.

3 Név nélkül: Munkácsy Mihály első „műve” In: Békésmegyei Közlöny 4/29. 1877. április 12. [5. p.]

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Gyulai (Kratochvill) László / Gyulay László (Gyula, 1843. szeptember 6 – Budapest, 1911. május 7.), akit Munkácsy leveleiben „Kedves László pajtásnak” szólít, Gyulán végezte első rajz stúdió-mait Fischer Károlynál, majd a Gyulán tartózkodó Szamossy Eleknél. Később a bécsi, majd a müncheni akadémia hallgatója lesz, Wagner Sándor és Ádám Ferenc keze alatt dolgozik. Gyulán történt megismerkedésük után Pesten, Bécsben, majd a müncheni akadémián is találkozik Munkácsyval. A müncheni időszakban lakótársak is lesznek.

Gyulai László ezután állami ösztöndíjjal a nagymúltú, akkor August von Kreling által igazgatott nürnbergi Képzőművészeti Akadémiára ment, hogy rajztanári vég-

zettséget szerezzen. Miután átvette diplomáját, visszatért Magyarországra. Kedvelt portré-, táj- és életképfestő, valamint illusztrátor vált belőle. A Vasárnapi Ujság állandó munkatársa lett, a lap nagy számban közölte rajzait.

Pedagógiai munkássága a báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter által életre hívott Budai Állami Tanítóképezde rajz és mintázás tanáraként bontakozott ki.¹ Nagyhatású mesterének tartotta Vidovszky Béla (Gyoma 1883. július 2 – Budapest, 1973. február 6.), Munkácsy gyermekkori játszópajtásának, Vidovszky Ferencnek, a későbbi gyomai jegyzőnek fia.

1 Emhő Gyula: Gyertyánffy István emlékezete. Budapest, Emhő Gyula kiadása, 1931. 8. p.

◆ Gyulai László: Önarckép (évszám nélkül; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

◆ Gyulai László: Illusztráció Vas Gereben *Egy alispán* című művéhez (1886 előtt; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

◆ Gyulai László: A gyulai vár részlete (évszám nélkül; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

◆ Gyulai László: A Budai Állami Tanítóképezde: a tanintézet épülete és a tanműhelyek / részlet (1881; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 28/24. 1881. június 12. 377. p.) ◆

◆ Gyulai László: A gyulai vár részlete (évszám nélkül; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

◆ Kacziány Ödön (Marosvásárhely, 1852. január 7 – Budapest, 1933. január 10.): Gyulai László (évszám nélkül; a kép forrása: [Kacziány Ödön]; Gyulay László. In: Művészet 10/6. 1911. 265. p.) ◆

1861 Munkácsy első mestere: Szamosy Elek

Szamosy Elek itáliai tanulmányútjáról hazatérve kezdte meg működését a gyulai Wenckheim-kastélyban. Még Fischer Károly műtermében ismerkedett meg Munkácsyval, akinek rajzait látva, 1861 márciusában a kastélyban berendezett műterembe hívta közös munkára. Rajzolni és festeni is tanította a fiút.

„Mialatt festegetett, eddigi életemről meséltem neki és bevallottam félelmemet, hogy vissza kell mennem az asztalosműhelybe.

– Dehogyan kell! – mondta. – Hiszen olyan ügyes és tehetséges, hogy többre viszi, mint egy asztalos!... Ezzel a mondattal dőlt el a sorsom” – írta Munkácsy az *Emlékeimben*.¹

Munkácsy lelkesen látogatta Szamosy Elek ideiglenes műtermét Gyulán, ám betegségéből nem tudott felgyógyulni. „...a láz nem múlt el s napról-napra gyengébb lettem. Néha összeestem, elájultam, de mindez csak élesztette bennem az új lángot. Nagybátyám végre is aggódni kezdett folytonos betegeskedésem miatt, s megunt az orvos egyhangú receptjeit. Kijelentette, hogy ő maga fog meggyógyítani: homeopatikus módszerrel,

◆ A gyulai Harruckern-Wenckheim-Almássy-kastély, Szamosy óráinak helyszíne (a szerző fotója) ◆

mellyel – szerinte – csodákat lehet elérni. A házi gyógyszerútból orvosságot adott, amit bevettem és megparancsolta, hogy koplaljak.”²

Önéletírásában ezután arról olvashatunk, hogyan mondott ellent a fiú nagybátyjának, s jelentette ki, hogy a gyalupadot végleg a festőeszközökre kívánja cserélni. Reök István ha nehezen is, de végül belátta, hogy nem erőltetheti tovább az asztalosmesterséget.

1 Munkácsy Mihály: *Emlékeim*. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 61. p.

2 Munkácsy Mihály: *Emlékeim*. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 61. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Szamosy Elek (Déva, 1826. június 28 – Budapest, 1888. április 21.) festő, tanár csak az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése után, ahol főhadnagyi rangot szerzett, gondolhatott iskoláztatására. Bécsben Karl Rahlnál folytatott tanulmányokat, majd másfél év után – mestere javaslatára – Itáliába utazott, 1855 és 1859 között Velencében dolgozott.

1857-ben Velencében ismerkedett meg Ormós Zsigmonddal, akihez szakmai kapcsolat és később mély barátság fűzte. Fáradhatatlanul járták a múzeumokat és a templomokat, hogy a régi mesterek munkáit megnézzék és elemezzék. A látottak tanulságait Szamosy saját munkájában szerette volna kamatoztatni. Tiziano

◆ Szamosy Elek: *Madonna a Gyermekkel / részlet* (1852; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Szamossy Elek: Mogyoróssy János, a gyulai múzeum alapítójának képmása (évszám nélkül; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

◆ Szamossy Elek: gróf Wenckheim László (1881; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

Vecellio, Jacopo Tintoretto és Paolo Veronese több művét előszeretettel másolta is. Mielőtt 1859-ben elhagyta Itáliát, Rómába és Milánóba is ellátogatott.

Ormós élénken érdeklődött Szamossy festészete iránt, folyamatosan vásárolta is munkáit. Gyűjteményében huszonkét Szamossy-kép volt. A kollekciónak a gyűjtő halála után a Temesvári Szépművészeti Múzeumba került.

A Wenckheim család meghívására Szamossy 1861 februárjában vagy márciusában érkezett a gyulai kastélyba, családi portrémegrendelések sorának teljesítését, és a korábbi ősgaléria elemeinek másolását, restaurálását tűzve ki célul. Hasonló feladatok hívták Aradra, majd gróf Zselénszky László, később pedig gróf Karácsonyi Guido birtokára. 1865-ben, feladva a vándorfestő életmódot, hivatalt vállalt a Honvédelmi Minisztériumban, majd Trefort Ágoston közbenjárása nyomán tanári állást kapott. E nagyváradi évek során az arcképek mellett jónéhány oltárképet is festett.

◆ Szamossy Elek: Schercz Krisztina, Wenckheim József Antalné grófné képmása (1861; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

1861 Együtt a későbbi festőművész és a majdani baritonista

Odry Lehel, a festészet iránt is érdeklődő baritonista Horváth György színgazgató társulatával 1861 áprilisában Gyulára érkezett. Mint népszínmű énekes, három hónapon keresztül lépett fel a sorozatos gyulai szereplések alkalmával. Már az első napokban megismerkedett Szamossy Elekkel, akihez festőtanulónak jelentkezett. Ezen órák alkalmával dolgozott együtt az akkor szintén a gyulai Wenckheim-kastélyban tartózkodó Szamossynál tanuló Munkácsyval. Így írt Odry Lehel 1908-ban a Szamossynál töltött időszakról: „Egészen iskolászerűen folyt az oktatás. Szamossy nagy szorgalommal másolta a családi képtárat. Bámulatos hűséggel hozta ki a legnehezebb feladatokat. Kitűnően értett a színek vegyítéséhez. Sokat tanultam abból, a mit tőle láttam. Hol én mentem Szamossy háta mögé bámulni, hol Lieb Miska. Néha egymás munkáját néztük meg és így szövődött közöttünk, mint tanítványok között egy kis barátság, Miska akkoriban a Szamossy által elébe rajzolt dolgozatokat másolgatta. Nem volt még a rajzban elég előrehaladott.

A nagy terem egyik sarkában kiselejtezett, széthullott könyvek heverték. Miska egy alkalommal arra kérte Szamossyt, engedné meg, hogy a kiselejtezett könyvek képeiből azokat, a melyek a római időkől való háborúkat karcokban mutatták be, hazavihesse. Szamossy megengedte. Miska ezekből a képekből külön csataképet rajzolt. Nagy rajz volt ez.

Egy nagy ív regál papiros – akkor így nevezték, – tele volt vele rajzolva. Egy hétig is bajlódhatott vele Miska. Bemutatta tehát kompozícióját Szamossynak és nekem.

Szamossy nagy kacagással fogadta ezt a kompozíciót, a mely egy csatát ábrázolt. A nagy csatakép távlatának a közepéből egy ágaskodó mén vált ki, vagdalkozó hősével együtt, a mely minden távolság daczára nagyobb volt, mint az előtérben harczoló alakja. Azért elismerésre méltatta Szamossy Miskának a rajzban kifejtett szorgalmát.

Elmondhatom tehát, hogy én láttam Munkácsy – akarom mondani Lieb Miskának első kompozícióját.”¹

¹ Odry Lehel: Munkácsy Mihály mint inas. Visszaemlékezések. In: Vasárnapi Ujság, 55/16. 1908. április 19. 323. p.

♦ Jankó János (Tótkomlós, 1833. november 3 – Budapest, 1896. március 29.): Odry Lehel (A kép forrása: Borsszem Jankó 4/191. 1871. augusztus 27. [893. p.]) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

III. Napóleon császár uralkodásának időszakára esik Georges-Eugène Haussmann báró Párizs településszerkezetét modernizáló reformja. A több évtizedig tartó átépítési folyamat során a francia főváros elveszítette középkori jellegét, és létrejött a széles sugárutakkal és reprezentatív, tágas terekkel tagolt európai nagyváros. Munkácsy Mihály gyulai tartózkodásának idején, a városrendezési folyamat részeként, 1861-ben kezdődött a párizsi Opera építése. Tervezésére – százhetven jelentkező közül választva – Charles Garnier-t (Párizs, 1825. november 6 – Párizs, 1898. augusztus 3.) kérték fel, aki az építés folyamatát is felügyelte. A 2200 néző befogadására alkalmas színházépülettel Garnier megteremtette az eklektikus építészet nemzetközi szinten is elismert és követett neobarokk irányát.

♦ A párizsi Opera 1964-ben (A kép forrása: Fortepan; adományozó: MZSL/Ofner Károly) ♦

1861 első felében született Munkácsy Mihály első rajzgyűjteménye, a II. világháború óta lappangó *Gyulai vázlatkönyv*, amelyet Gyulán készült rajzainak javából, huszonegy lapból állított össze, kifejezetten Reök István számára. A fiú azt remélte, hogy az album meggyőzi Reököt a tehetségéről.

1861. május 30-án lerajzolta Reök István gerendási birtokának csőszkunyhóját. A lapot megmutatta nagybátyjának, aki rápillantva ekképpen reagált: „Kutya terengette, hát még most se igazították helyre a vityillót.”

♦ Munkácsy Mihály: Reök bácsi kunyhója / A gyulai vázlatkönyv 14. lapja (1861; lappang) ♦

♦ Munkácsy Mihály: A gyulai vár / A gyulai vázlatkönyv 3. lapja (1861. május 31.; lappang) ♦

♦ Munkácsy Mihály: Parasztmenyecske gyermekével / A gyulai vázlatkönyv 1. lapja (1861; lappang) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A *Gyulai vázlatkönyv* születésének idején látta meg a napvilágot Munkácsy Mihály realista látásmódjának késői követője, Koszta József (Brassó, 1861. március 27 – Budapest, 1949. július 29.).

Tanulmányait a Benczúr Gyula vezetésével működő, a képzés középpontjába a táblakép festést állító I. számú Festészeti Mesteriskolában kezdte, ahol Székely Bertalan, és az intézmény későbbi igazgatója, Lotz Károly keze alatt dolgozott. Útja a müncheni akadémiára vezetett, majd festett Olaszországban és Párizsban; többször ellátogatott Nagybányára és Szolnokra is. A számára leginkább termékenyítő látványvilágra a szentesi tanyavilágban lett.

Festészeti törekvéseinek középpontjában az Alföld és a magyar paraszti világ ábrázolásának problematikája áll. Életművében feszesebb és oldottabb periódusok váltják egymást, így az azonos témakörbe tartozó ábrázolások hangulata nem teljesen egységes. A paraszti téma és az alföldi látványvilág erőteljes szín- és fényhatásokkal történő expresszív jellegű megmutatása mellett bibliai jeleneteket is szívesen ábrázolt.

1917-ben rendezett kiállításáról így ír Farkas Zoltán: „Koszta markánsan különvált minden magyar festőkortársától, sőt annyira egyéni, mint csak kevesen a mai festőnemzedékben. Teljesen otthon van a természeti világ jelenségeiben, képeiről lerí, hogy nemcsak látta a magyar föld életét, hanem évek hosszú során benne is élt s hogy át is élte lelke mélyén minden magasztos nagyszerűségét. Nem finoman elfoszló hangulatossága kapta meg, hanem heroikus magasztossága, nem ezernyi sokfélesége, hanem hatalmas csengésű akkordokká egyszerűsödő ellentétessége. Épen ezért nem a részletek, nem az aprólékos szín-nüanszok ábrázolója, hanem egymásra törő nagy színtarkaságoké és egymással küzdő nagy világításbeli ellentétéké.”¹

¹ Farkas Zoltán: Koszta József kiállítása az Ernst Múzeumban. In: Vasárnapi Ujság 64/39. 1917. szeptember 30. 627. p.

1862 Első lépések a festőművészi pályán: munka Szamossy Elek mellett

Munkácsy Gyulán megismert mestere, Szamossy Elek meghívására 1862 januárjában Aradra utazott, aki Zsilinszky gróf vendégszeretetét élvezte. Aradon „apróbb ceruzarajzokat készítettem, genre-jeleneteket s a város közepén, egy könyvkereskedésben állítottam ki. Három-négy forintért adtam el őket, némelyiket nyolcért, így havonta nyolc-tíz forintot kerestem. Aztán milyen öröm érte! Szamossy talált nekem egy házat, ahol rajzórák fejében ellátást kaptam. (...) Innen mindig Szamossyhoz mentem, ahol szorgalmasan dolgoztam. Mialatt ő portrékat festett, én vázlatokat csináltam, amit kijavított. A tervezésben is gyakoroltam magam s rajztudásom egyre fejlődött. Azt hittem, s ma is azt hiszem, hogy a festő úgy alkothat szép képeket, ha elgondolja azokat s megfesti a nélkül, hogy más festők alkotásaival törődne, különben festményei könnyen szolgál másolatokká lehetnek” – írta önéletrajzában.¹

Munkácsy 1862 márciusában még mindig Aradon volt, élvezve mestere, Szamossy Elek szakmai támogatását. Tanult és dolgozott, nagy kitartással, hónapról hónapra. „Nem is tudom,

◆ Arad látképe Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből című kiadványban / másolat (magántulajdon) ◆

mennyi idő telt el így. Csak tervezgettem és sok portrét festettem. Rendesen szabók jöttek hozzám megrendelésekkel. Egy télikabátért lefestettem apát, anyát gyermekestől. Egy nadrágért a másik szabócsaládot festettem le. Ilyen módon lassankint szépen felöltözködtem, már csak a cipőm hiányzott. De susztermegrendelő nem akadt, bármennyire kerestem az egész városban...” – írta Munkácsy az *Emlékeimben*.²

¹ Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 65–66. p.

² Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 67. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

1862-ben hunyt el a svájci származású családban született id. Czigler Antal (Cserevity, 1767. június 13 – Kígyóspuszta, 1862. május 29.) építész, a város szimbólumává vált Békéscsabai Evangélikus Nagytemplom megbecsült építőmestere. Czigler Antalt gróf Wenckheim Ferenc hívta Békés megyébe az 1801-es pusztító gyulai tűzvész után. Gyulán telepedett le. Hat évtizedig volt a Wenckheim család építőmestere, de közben önálló munkákat is módjában állt felvállalni. Hosszú pályája során huszonöt templomot épített, valamint középületek és magánházak sora fűződik a nevéhez.

Mialatt Czigler Antal a gyulai Bárdos-híd építését koordinálja, tervei nyomán az 1807-es alapkövetétel után elkezdődik a Békéscsabai Evangélikus Nagytemplom építése Friederich Burgner gyulai ács alapozási munkájával. A falak építése több szakaszban történik, Czigler munkája 1821-ig tart. Az építőmester arcképe ebben az időben készülhetett.

◆ Id. Czigler Antal arcképe (1820 körül; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 9/33. 1862. augusztus 17. 385. p.) ◆

◆ Édouard Manet: *Hölgy legyezővel* (1862; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Édouard Manet: *Lola de Valence* (1863; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

A később az impresszionistákra is jelentékeny hatást gyakorló Édouard Manet (Párizs, Franciaország, 1832. január 23 – Párizs, Franciaország, 1883. április 30.) 1862-ben festette a *Hölgy legyezővel* című művét. A kép modellje a Haitin született mulatt színész- és táncosnő, az egzotikus szépségű Jeanne Duval, akít a festő halála évében örökített meg. A „fekete Vénusznak” nevezett hölgy hosszú évekig Charles Baudelaire múzsája volt, őt fiatalkori utazására, az édesapja által kikényszerített, de megszakított indiai útra, és a déli tengerek varázslatos világára emlékeztette.

Jeanne Duvalt a festő a kor divatját követő, szétterítve különösen hatalmasnak látszó krinolinban ábrázolja, egy sötét kárpittal behúzott kanapén. Az ekkor már betegségtől szenvedő asszony ruhája nagyvonalúan festett, és uralja a kompozíciót. A háttérben lévő finom mintázatú függöny, amelynek áttetszőségét Manet szépen érzékeltette, mintha óvón körülcímelné a figurát.

Édouard Manet abban az időben örökíti meg hagyományos öltözékben Lola de Valence-t, amikor festészete a spanyol művészetből merít inspirációt. A Hippodrome de Paris-ban szereplő spanyol balett legnépszerűbb táncosnőjét ábrázoló, 1862-ben született festményről a következő évben – egy nyolc elemből álló

sorozat részeként – készítette a rézkarcot. Lola de Valence sugárzó megjelenése Baudelaire-t a *Romlás virágainak* egyik négysorosra megírására ihlette:

Charles Baudelaire: *Lola de Valence*
(Felirat Edouard Manet festményére)

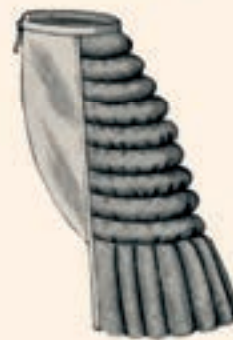
Annai szépség között, mely szemetekbe tűz,
Értem, barátaim, hogy haboztok elégszer;
Ám Lola de Valence szépségében egy ékszer
Váratlan bája gyúl: éjláng és rózsatűz.
(Tóth Árpád fordítása)

A XIX. század utolsó harmadának női divatját – a krinolint követően – a turnür, azaz a fardagály határozta meg, amelyet a kor hölgyei Charles Frederick Worth angol származású, Franciaországban élő divattervezőnek, a Haute couture atyjának köszönhetnek.

A cul de Paris, a „párizsi far”, azaz a ruha alatt rögzített lószőr tömés (később félgömb formájú acél szerkezet) nyújtotta lehetőségeket – a hölgyek mellett – az urak is szerették volna kihasználni. Az 1862-es év viselettörténeti érdekességéről tájékoztat bennünket a *Vasárnapi Ujság* *Mi ujság?* című rovatának híre: „(Férfi-krinolin.) Lipcsében nadrágot árulnak lószőrből, melyet a bugyogó alá vesznek az uracsok, hogy jól álljon. Bizonyosan kapós lesz.”¹

¹ Vasárnapi Ujság 9/40. 1862. október 5. 477. p.

◆ Turnürök ◆

Munkácsy és mestere, Szamossy Elek útjai 1862 őszén különváltak. „Meg volt írva a sors könyvében, hogy mégis el kell válnom Szamossytól s vissza kell térnem Reök bácsihoz, ahonnan újra útnak indulok. Már ideje volt! Legfőbb szükség volt rá, hogy lássak és tapasztaljak. Ormos társaságában teljesen kinyílt a szemem, s éreztem, hogy az akadémián van a helyem. Szamossyt Aradig kísértem. Ott festéket vásároltam, s elhatároztam, hogy mihelyst nagybátyámhoz érek, hozzákezek a komoly munkához. Elbúcsúztam a derék Szamossytól”¹ – írta a festő, s még októberben nagybátyja gerendási birtokára utazott. Itt készült újabb tervének megvalósítására: megteremteni a feltételeket arra, hogy Budapestre költözzön. Gerendáson „nem akartam kis tőkém felélni s elhatároztam, hogy keresni fogok. Képeket festek és eladom. Gondosan megtettem az előkészületeket. Sajnos, csak a legszükségesebb festékeket tudtam megvásárolni s az ecseteket magam készítettem. Úgy, ahogy Szamossytól láttam, aki még a vásznat is maga szötte. Asztalostanulmányomnak mindenestre nagy hasznát vettem, mikor léckereteket csináltam. És rögtön hozzáálltam az első képhez.”²

A Gerendáson töltött időszakban készült első olajfestménye, a *Levélolvadás*, melyet a *Tollfosztó asszony* és a *Fonó nő várakozás* közben követett.

- 1 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 70. p.
- 2 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 70–71. p.

◆ Rusz Károly:
Ormos Zsigmond
(A kép forrása:
Vasárnapi Ujság
19/34. 1872.
augusztus 25.
[413]. p.) ◆

◆ Ormos
Zsigmond (1890
körül; fotó:
Ellinger Ede;
a kép forrása:
Vasárnapi Ujság
41/47. 1894.
november 25.
789. p.) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály 1862 szeptemberében ismerkedett meg Ormos Zsigmonddal (Pécska, Arad vármegye, 1813. február 20 – Budapest, 1894. november 17.). Szamossy Elekkel érkezett a politikus, író, újságíró, művészettörténész, a Délmagyarországi Történeti és Régészeti Társulat megalapítását kezdeményező Ormos buzíási birtokára, aki mind műveltségével, mind pedig gazdag műgyűjteményével lenyűgözte a fiatal festőt. A Munkácsyval való találkozás idején is a Pesten kiadásra került *Utazási emlékek* című könyvsorozatán dolgozott.

„Külföldi utazásában különösen a műgyűjteményeket, jelesen a képtárakat tette kiváló tanulmány tárgyává s festészeti tanulmányokat tett; ezek eredményét »Utazási emlékek« cím alatt bocsátotta közre, kötetben (1860–63.), mely művével magára vonta az akadémia figyelmét is, s annak 1861-ben tagjává választatott, a nyelv-és széptudományi osztályban. Székét 1862. június 12-kén ismét egy becses műtörténelmi monográfiával foglalta el, melyben Cornelius Péter híres német festő életét s működését tárgyalta.”¹

Még 1862-ben adta közre a *Fóth művészeti szempontból*, egy évvel később *A Széchenyi-szobor és a szobrászat realismusa*, 1864-ben pedig az akkor még magántulajdonban lévő gyűjteményt elemző, *A herceg Eszterházy-képtár műtörténelmi leírása* című művét. A termékeny szerző Itáliában tett utazása idején végzett kutatásai nyomán 1867-ben Temesváron jelentette meg az *Urbinoi Santi Rafael* című könyvét.

„Mint műbarát is, e tekintetben nem épen gazdag hazánkban, az elsők egyike. Olajfestmény-, réz- s aczélmetszet-, harcz- és kézrajz-gyűjteménye, régiség-tára, több mint 7000 darabra menő régi pénzgyűjteménye, tanúságot tesz erről s a képző művészet minden ága iránti élénk szenvedélyéről.” – folytatja Ormos Zsigmond gazdag életútjának méltatását a Vasárnapi Ujság fentiekben idézett cikke.

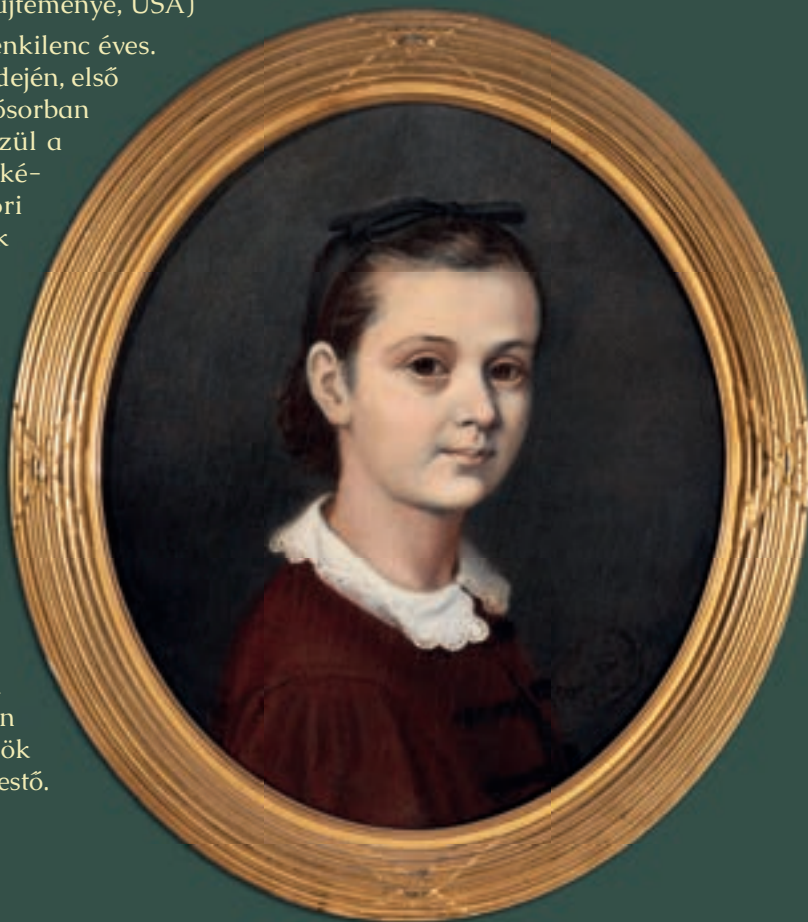
1 –á–r–: Ormos Zsigmond. In: Vasárnapi Ujság 19/34. 1872. augusztus 25. 414. p.

Reök Paula arcképe (1863; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Munkácsy Mihály e kép megfestésekor tizenkilenc éves. Az 1863-ban kezdetét vevő pesti tartózkodás idején, első olajképe, a *Levélolvadás* elkészítése után, elsősorban portréfestésből tartja fenn magát. Ekkor készül a gyermek Reök Paula arcképe is. Első tanára, későbbi bécsi mesterének, Karl Rahl-nak egykori tanítványa, Szamossy Elek stílusa tükröződik az ovális formába komponált ábrázoláson. A portrét kissé merevvé tevő rajzosság jellemzi, és látható, hogy a félprofil helyzetbe való beállítás a gyermekmodelltől nem kevés önuralmat kíván. A munka lassan megy, a kislány pedig el-elmozdult, amiből fakadóan az arc részei apró nézőpontbeli eltérést mutatnak. A háttározott kontúr alkalmazásával ezekről az alig észrevehető bizonytalanságokról ügyesen tereli el a figyelmet.

Gondoljunk bele, hogy az első jelentős sikert hozó *Siralomház* megfestéséig csupán hat év telik el, viszont a stílus változásában egy ennél jóval nagyobb léptékű ugrást figyelhetünk meg. A változás háttérben természetesen nagyon sok munka és nem kevés gyötrődés áll. De Reök Paula megfestésekor még gyámolításra szorul a festő.

◆ Munkácsy Mihály: Reök Paula arcképe (1863; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy első budapesti tartózkodásának idején született Paul Signac (Párizs, Franciaország, 1863. november 11 – Párizs, Franciaország, 1935. augusztus 15.) pointilista festő, aki korának tudományos újítására, a fizikai optika felfedezéseire alapozva hozta létre sajátos színeképzési technikáját. Törekvésének lényege, hogy a kívánt színt nem a palettán keveri ki, hanem a színeket alkotóelemekre bontva apró foltokat fest egymás mellé a hordozó felületre, mely foltok a szem recehárttyáján állnak össze.

A Signac és Georges Seurat által alkalmazott optikai színkeverés a színelbontás módszerét jelenti, amely az összeadó színkeverésen alapul. Az elmélet azonban a festmények láttán a gyakorlatban némiképp módosulni látszik, ugyanis műveiken nem csupán tiszta színeket találunk, hanem közvetlen színkeveréssel létrehozott telített és derített színeket is. Ugyanezen elv érvényesül Paul Signac *Folyópart mosónőkkel* című lapján is.

◆ Paul Signac: Folyópart mosónőkkel (1895; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Reök Lajos arcképe (1864; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Az alapítása utáni években gróf Andrássy Gyula elnöklétével működő Országos Magyar Képzőművészeti Társulat – Harsányi Pál igazgatóválasztmányi elnök ajánlására – nyolcvan forintért megvette Munkácsy *Regélő honvéd*

című festményét¹, amiért ő Telepi Károlynak, a Társulat titkárának és műtárnokának egy 1863. szeptember 15-én kelt levélben fejezte ki háláját. Ahogyan írja: „tökéletes megelégedésemet és köszönetemet nyilvánítom...”²

1864 novemberének környékén – felvételt nyerve a bécsi Képzőművészeti Akadémiára, a tandíj és a megélhetés finanszírozására – Munkácsy portréfestést vállalt. Megörökítette pécsi rokonait, Reök Lajost és Reök Lajosné Járossy Júliát, valamint a szülői párosportré után leánygyermekük, – többek között – Irén és Gabriella arcképét is. Ezekben a táblákban a biedermeier befolyása még inkább érvényesült. A bájos képmások egyikén szereplő Irén vállára, az effajta képi gondolkodásmódhoz idomulva, egy igen élethű legyet is festett.

Reök Lajos képmása (1864; Munkácsy Mihály Múzeum)

A portré a hat elemből álló, a Reök család Pécsen élő ágának tagjait ábrázoló arcképsorozat része. A továbbtanulás lehetőségének megteremtése végett vállalt táblák közül a szülőket, Reök Lajost és hitvesét ábrázoló portrét a családtól kerül a Munkácsy Múzeumba. E képek festésmódjukban és harmonikus hatásukban, tulajdonképpen az általuk képviselt későbiedermeier szellemben, erőteljesen emlékeztetnek az itáliai származású Marastoni Jakab, az Első Magyar Festészeti Akadémia és az első hazai dagerrotípia-műhely létrehozójának munkáira.

- 1 Szmrecsányi Miklós: Visszapillantás az Orsz. M. Képzőművészeti Társulat 50 éves múltjára. In: Művészet 10/3. 1911. In: <http://www.mke.hu/lyka/10/097-158-tarsulat.htm>
- 2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 18. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály első festészeti sikerének esztendejében, 1863-ban készült el a Békés megye agrártörténeti kuriózumának tekinthető dobozi magtár. A dobozi uradalmat ekkor irányító Wenckheim Dénes megbízásából Ybl Miklós tervei szerint épült, a magtárt és a szárítótornyot magában foglaló T alaprajzú épülettömb négy szintes. A két egységet a második emelet magasságáig húzódó, félköríves dongaboltozattal fedett átjáró köti össze, amely a terményt a magtárba szállító járművek megállóhelyeként szolgált. Az ív fölött körbe futó főpárkány mintha összefogná az épület tömbjét; fölötte a szárító mindhárom oldalán félköríves záródású nyílások ötös sora látható.

A szárító falait a szellőzőnyílások négyzetformáinak hálózata osztja, amelyet Ybl úgy tervezett meg, hogy – a legnagyobb hatásfokú működés érdekében – a szemben lévő falakon azonos magasságban és rendszerben kerüljenek elhelyezésre.

Ybl Miklósnak nem ez volt az első Békés megyei megbízatása. 1862 körül báró Wenckheim Béla romantikus stílusú fáspusztai vadászkastélyának átépítésére kapott megbízást. A magtárépület sikeres kivitelezése után Ybl tervezte az 1874–1875-ben épült gyulai árvaházat, majd annak elkészülte után 1879-ig gróf Wenckheim Frigyes ókigyósi kastélyán dolgozott.

◆ A dobozi magtár az 1970-es években (magántulajdon) ◆

Reök Lajosné, Járossy Júlia képmása (1864; Munkácsy Mihály Múzeum)

A Reök Lajosné ábrázoló kép legfőbb jellemzője a homogén, sötét háttér előtt ülő modell arcán lévő leheletnyi mosoly, amely a Munkácsy nagynénje által valószínűleg az évek során megőrzött szelíd derűt jelzi.

A kép festésmódja, az arc megragadása nem kevés hasonlóságot mutat Szamosy Elek portrémunkáinak többségével. A Békés vármegye egykori hivatalnoki ősgalériájába tartozó, utólagos átfestésektől szerencsés módon máig mentes, báró Wenckheim Lászlót ábrázoló térdkép³ jól példázza azt a sallangoktól mentes, egyszerű, tiszta és tetszetős beszédmódot, amelynek elsajátítására Szamosy fiatal tanítványát, a tizenhét éves Munkácsyt Gyulán ösztönözte. A bal félprofilban ábrázolt nőalak öltözékének megfestése odafigyelésről, a ruhadarabok részletező bemutatása aprólékos gondosságról árulkodik. Törekszik a viseleti darabok anyagának érzékletes megragadására úgy, hogy a néző a látott textilfajtákat felismerhesse, valamint az ékszerek jellege nyomán azonnal elhelyezhesse a modellt a társadalom rendszerének megfelelő skatulyájában. (Ez a festőkkel szemben alapvető elvárás volt a XV. századtól kezdve.)

3 Szamosy Elek: Báró Wenckheim László (1881; Erkel Ferenc Múzeum)

◆ Munkácsy Mihály: Reök Lajosné arcképe (1864; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ A dobozi magtár tervrajza / másolat (1863; magántulajdon) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Reök Irén portréja (1864; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Húsvéti locsolkodás / Vázlat (1865; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

Munkácsy Mihály 1865-ben nyert felvételt a bécsi Képzőművészeti Akadémiára, ahol fél évet töltött. 1865. február 12-én ekképpen írt Ligeti Antal festőnek, a Magyar Nemzeti Múzeum képtárőrének: „Igen derék magyar fiúkkal vagyok együtt szabad óráimban s higgye el Uraságod, hogy ebben a nagy német faluban, t. i. Bécsben, olyan magyar színezetű élet van, mint talán Pesten sem. A farsang erősen folyik itt, én is már részt vettem egynéhány igen színes magyar vigalomban, egy szóval feledni igyekszünk, hogy huncut a n... és erősen megtáncoltatjuk feleiket és leányaikat. Szeretnek is bennünket, meg félnek is tőlünk, mint a tűztől... Mi itten urak vagyunk, úgy tisztelegnek előttünk, mintha csak

grófok, bárók stb. címekkel ellátott emberek lennénk.”¹

Munkácsy bécsi tartózkodása idején sajátítja el tökéletesen Karl Rahl (Bécs, 1812. augusztus 13 – Bécs, 1865. július 9.) – az Akadémiával egyidejűleg látogatott – magániskolájában a festő jellegzetes alapozási, aláfestési technikáját, amellyel már a Szamosy Elekkel töltött időszakban megismerkedett.

1865. április 20-án egyik legkorábbi nagyméretű népeletképén, a *Húsvéti locsolkodás*on dolgozott Bécsben, amely egy gémeskút körül játszódó mozgalmas jelenetet ábrázol.

Munkácsy – fél éves ott tartózkodás után – 1865 júliusában visszatért Pestre a bécsi képzőművészeti akadémiáról. Eddig a szakirodalom finanszírozási okokra való hivatkozással indokolta a bécsi akadémia elhagyását. Polenyák Ivett szerint azonban: „Munkácsy valóban nem fizette be a tandíját, de nem a finanszírozásból fakadó problémái miatt! Munkácsy Mihály azon egyszerű ok miatt nem tett eleget fizetési kötelezettségének, mert a későbbiekben nem kívánt a Bécsi Képzőművészeti Akadémia hallgatója maradni! (...) Az első ok, ami miatt Munkácsy nem akart Bécsben maradni, Karl Rahl professzor 1865. július 9-én bekövetkezett halála volt. A második ok, ami Munkácsy bécsi leveleiből

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 18. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A II. világháború után kialakult bizonytalan politikai és társadalmi helyzetben a magyarországi kastélyokat kifosztották. A dokumentáció hiánya okán a ma kutatói számára alig felfejthető módon kerültek ekkor műtárgyak a múzeumok óvá falai közé. A békéscsabai múzeum tíz, a kétegyházi Andrassy-Álmásy kastélyból származó képzőművészeti alkotást őriz, többek között Munkácsy Mihály mestere, Karl Rahl gróf Almásy Kálmánt ábrázoló arcképét.

◆ A kétegyházi Andrassy-Álmásy kastélyt ábrázoló képeslap (1900 körül; kiadja Dobay János Gyulán; magángyűjtemény) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Búsuló betyár (1865; Déri Múzeum) ◆

kirajzolódik, hogy egy Bécsben kiállított Ludwig Knaus festmény olyan elementáris erővel hatott a fiatal festőre, hogy az további tanulmányait csak Knaus mellett tudta elképzelni. Ezért Rahl halála után Knaushoz Berlinbe szeretett volna utazni.”²

Korábban is ismeretes volt, hogy Munkácsy 1865 októberében egy berlini tanulmányút ötletét fontolgatta. Az útiköltség előteremtéséhez képterveken

gondolkodott, többet meg is valósított. Ekkor készült a *Búsuló betyár*, melynek főszereplője, a betyár „muzsikáltat magának harmadfél cigány által s amellett kesereg”³. A képet, amely ma is a debreceni Déri Múzeum állandó kiállításán szerepel, később Déri Frigyes selyemgyáros vásárolta meg.

2 Polenyák Ivett: Bécs szerepe Munkácsy Mihály életében. Egyetemi doktori értekezés. 92–93. p. In: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2605/1/Polenyak%20Ivett%20dolgozat%202014_09_29_leadas.pdf

3 Munkácsy Mihály 1865. október 20-án Gerendáson kelt levele Ligeti Antalhoz. In: Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 24. p.

◆ Karl Rahl: Gróf Almásy Kálmán arcképe (1856; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy Mihály idejében a Bécsi Képzőművészeti Akadémia akkoriban megreformált rendszere szerint az alábbi tantárgyakat kellett teljesítenie annak a hallgatónak, aki, ahogyan Munkácsy is, felvételt nyert a festészeti előkészítő osztályba:

- antik minták utáni rajzolás és mintázás
- természet utáni rajzolás, mintázás és festés (az emberi test és a drapéria kapcsolata, az akt)
- kompozíció: a régi mesterek (elsősorban reneszánsz) komponálási technikája
- az osztrák és a világtörténelem eseményei
- mitológia
- művészettörténet
- perspektíva
- anatómia
- a rézmetszés technikája

1865 Újra itthon, Békéscsabán: a legjobb gyakorlás a portréfestés

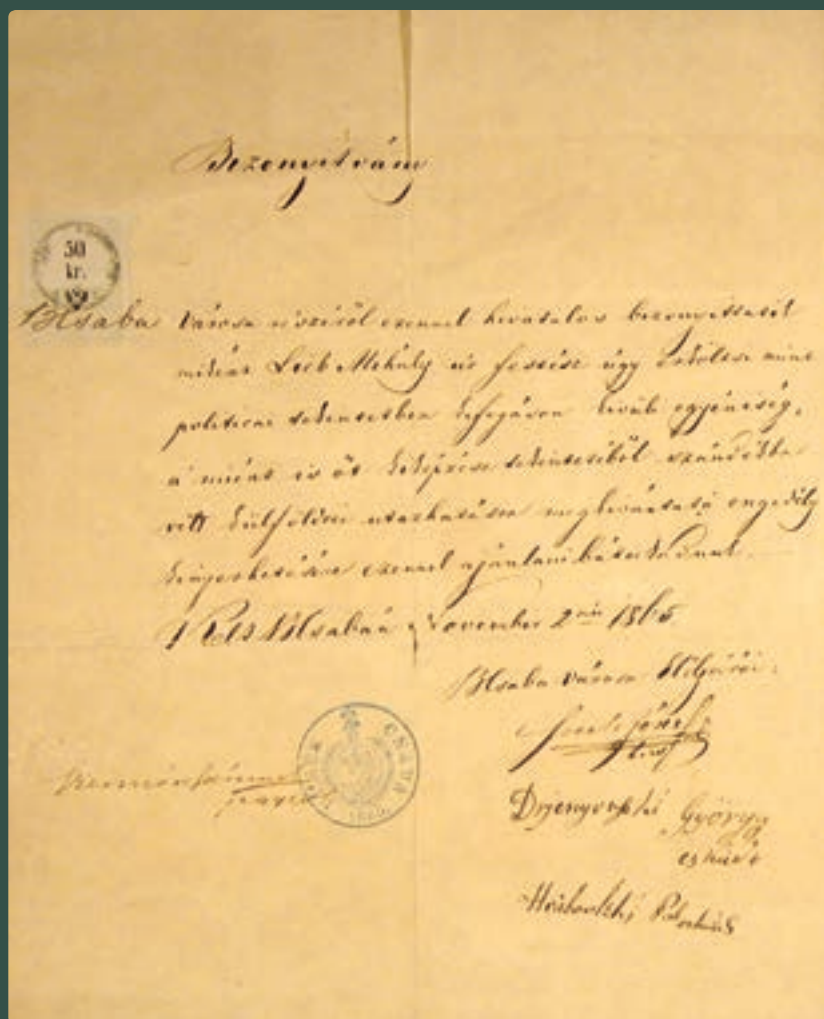
Csaba városának elöljárósága 1865. november 2-án erkölcsi bizonyítványt állított ki Munkácsynak.

Munkácsy 1865 decemberében Csabán arcképfestésre vonatkozó megbízásokat vállalt. Az elkészült képek közül a festő monográfusa, Végvári Lajos hetet sorolt fel: két ismeretlen modellről készült díszmagyaros férfi arcképe, Vidovszky János, Vidovszky Jánosné és Vidovszky Matild, valamint Dudits orvos és Dudits orvos feleségének portréja.

December 11-én a festő levélben számolt be Ligeti Antalnak az utóbbi hetek gondolatairól és eseményeiről: „A mult héten már búcsúzni jöttem be Csabára a pusztáról, midőn egy pár úriember megcsípett, hogy általam magát lefestesse, én pedig kapván az alkalmon, felvállaltam, ugyanis van még hely az útravaló körében. Most képzelem, milyen érdekes a fővárosban lenni, sajnálom, hogy ott nem vagyok, éppen éjjel megy innét a kéjvonat, majdnem az egész csabai intelligencia megy velem. Én is igyekszem, hogy minél előbb utánuk pályázhassam...”¹

1866. január 6-án egy színelőadást tartottak Csabán, a nagyvendéglőben. Szigligeti Ede 1857-es jellemvígjátékában, *A mama* című darabban Munkácsy a jól házasodott, anyósa szemrehányásait elviselni kényszerülő férj, Berky Ákos szerepét alakította.

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 27. p.

♦ A Munkácsy Mihály számára 1865-ben kiállított erkölcsi bizonyítvány (1865; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A társadalmi változások, a lakosság nagyléptékű gyarapodása okán Békéscsaba városa általános rendezési tervének elkészítése nem várható tovább magára. A rendezetlen házsorok és zavaros látványt nyújtó utcaképek nem voltak méltók egy olyan településhez, amelynek lakossága hamarosan kőszínház építéséről dönt. A városrendezési terv elkészítésének feladata Sztraka Ernő mérnökre hárult.

Miközben Munkácsy portrémegrendeléseknek tett eleget Csabán, megszületett Róth Miksa (Pest, 1865. december 26 – Budapest, 1944. június 14.) üvegfestő- és mozaikművész. A családban harmadik generációs üvegművesként működő alkotó kezdetben historizáló műveket készített, később a magyarországi szecesszió jeles képviselőjévé vált. Még csupán huszonöt esztendő, amikor megalapítja saját műhelyét, a későbbi Róth Miksa Császári és Királyi Udvari Üvegfestő és Mozaik Művész Műintézetet.

Gazdag élelművének szép példáit találjuk az Országházban, a Gresham-palotában, az egykori Osztrák-Magyar Bank épületében, azaz a jelenlegi Magyar Nemzeti Bankban, a Zeneakadémián és többek között a szegedi Fogadalmi Templomban. Körösfői Kriesch Aladárral és Nagy Sándorral együtt készítette a Lipótmezei Elmegyógyintézet, az egykori Budai Magyar Királyi Országos Téboldya kápolnájának díszítését.

Szintén a gödöllői művésztelep alkotóival, Körösfői-Kriesch Aladárral, Nagy Sándorral és Thoroczkai-Wigand Edével együttműködésben születtek a marosvásárhelyi Kultúrpalota üveglablakai és mozaik díszítései.

Örömmel vett rész a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára belső dekorációjának gróf Klebelsberg Kuno által irányított megvalósításában. Ötvenöt címeres üveglablaknak, az épület díszítőfestésének és a tanácsterem teljes berendezésének elkészítésére vonatkozott megbízatása.

Mexikóvárosban az 1934. szeptember 29-én felavatott Palacio de Bellas Artes üvegmenyendezetét Róth Miksa készítette Maróti Géza tervei nyomán. A művet a magyarországi műhelyben kivitelezték, utána hajón szállították a helyszínre.

◆ A Vidovszky Jánost és Vidovszky Jánosnét ábrázoló, magyar magántulajdonban lévő Munkácsy Mihály-portrérépár (1865) a Szemimpex Kiadó Munkácsy albumában ◆

Róth Miksa születésének évében Émile Gallé (Nancy, Franciaország, 1846. május 8 – Nancy, Franciaország, 1904. szeptember 23.), a szecessziós üvegművészet emblemikus alakja már a XVIII. századi hagyományokra visszatekintő meisenthali üvegyárban folytatott anyagkísérleteket. Művészettörténeti és ásványtani tanulmányai mellett rajz- és mintázás stúdiumokon is részt vett, valamint Londonban és Párizsban tanulmányozta a múzeumok gazdag gyűjteményeit.

Először – Róth Miksához hasonlóan – ő is historizáló jellegű üvegműveket készített, majd a kísérletei nyomán tapasztaltak, a különféle fóliák alkalmazása új lehetőségek sorát nyitotta meg előtte. A szecesszió kedvelt és változatos virágmotívumaival díszített, különleges színezésű egyedi, kísérleti jellegű üvegek készítése mellett üzeme tömeggyártásra is vállalkozott.

◆ Émile Gallé: Lámpabúra (1890-es évek; magántulajdon) ◆

◆ Róth Miksa: A Palacio de Bellas Artes üvegmenyézete Mexikóvárosban (fotó: Szabó Laura) ◆

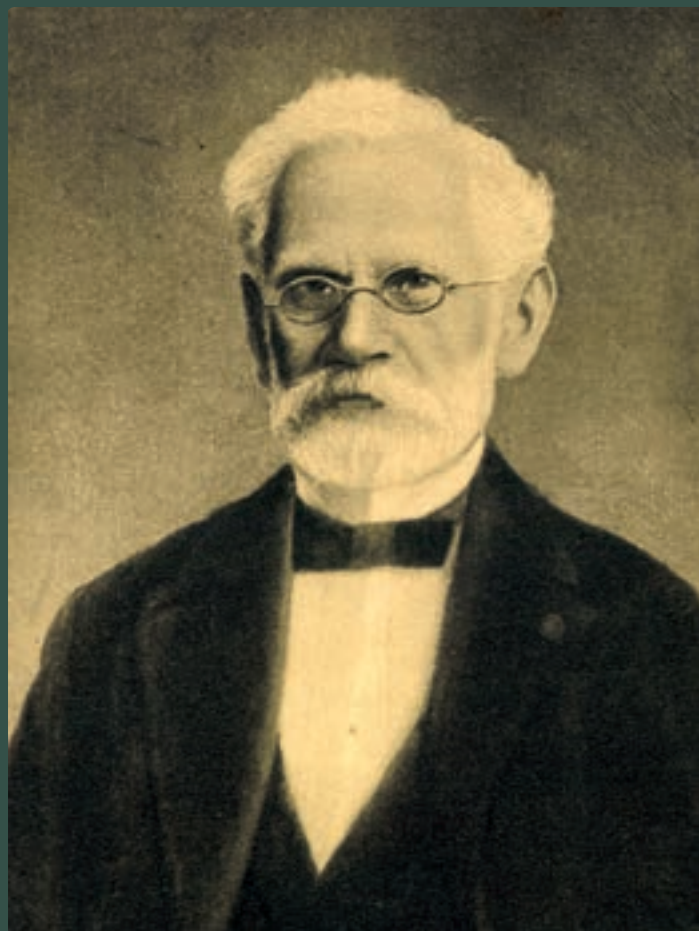

Munkácsy Mihályt 1866. március 23-án engedték ki a pesti Szent Rókus Kórházból, ahol szembetegsége miatt másfél hónapig ápolták. Az Európa egyik legrégebbi egészségügyi intézményének számító kórháznak, amely ma a Magyar Örökség része, Semmelweis Ignác is évekig osztályvezető orvosa volt.

Az ekkor huszonkét esztendőes festőről dr. Hirschler Ignác, az első Magyarországon működő szemorvos gondoskodott. A Bécsben, majd Párizsban tanult, sokat publikáló szakember a Budapesti Királyi Orvosegyesület alelnöke volt, később a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja és a Főrendiház, a Magyar Országgyűlés Felsőházának első zsidó tagja lett.

Amikor Munkácsy távozott a gyógyintézetből, dr. Hirschler Ignácnak ajándékozta *A bogrács* című, 1864-ben vászonra festett olajképét.

Orvosa tanácsa szerint még jó ideig pihentetnie kellett a szemét, így arra, hogy fessen, nem is gondolhatott. Március 30-án így írt unokanővéreinek: „Mióta a kórházból Stefi bácsinál tartózkodom, hol habár tétlenül kell lennem, helyzetem sokkal kellemesebb, mint a kórházban volt. Az orvos tanácsa szerint szép időben naponta tehetek sétákat, ha azonban az idő szobába szorít, hogy magamat ne únjam, mást untatok... Reszketések, mert ha lemegyek, reátok is ez a sors vár.”¹

♦ Aki megmentette az európai művészettörténet számára Munkácsy szeme világát: dr. Hirschler Ignác. Zilzer Antal, dr. Hirschler Ignác szemorvost ábrázoló, 1868 vagy 1869-ben készült festménye felhasználásával készült képeslap (évszám nélkül; Zempléni Múzeum) ♦

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 29. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy betegségéből Budapesten lába-
dozott, szemét pihentetnie kellett. Módja nyílt,
hogy a magyar fővárosban ekkor már sikerrel
működő kávéházi világgal ismerkedjen.

A magyar kávéházi kultúra hajnalán, a
történelem által számunkra átmentett Pilvax
Kávéház működésével párhuzamosan alapí-
tották a Korona, a Kávéforrás és a Kammon
Kávéházakat. Utóbbi az írók, újságírók, po-
litikusok, jogászok, festőművészek és illusztrá-
torok kedvel találkozóhelyévé vált.

A Kammon Kávéházat Cammoni Flórián
italiai kávékereskedő nyitotta az 1853-ban
bezárt Landerer és Heckenast Nyomda épüle-
tében. Fő vonzerejét – a minőségi kávé mellett
– a felszolgált fagyalt és a puncs biztosította.
(Az épület földszintjén volt a Vasárnapi Ujság

lapkiadó tulajdonosának székhelye, az emeleten pedig Marastoni Jakab, az Első Magyar Festészeti Akadémia megalapítója lakott.)

A kávéházat Ábrányi Kornél és barátai, többek között Munkácsy Mihály is szí-
vesen látogatták. 1885-ben így írt Ábrányi az ott töltött időről: „Megesett..., hogy a
Kammon kávéház fülkéjében idegen ember ült a rendes asztalunkhoz... Távozásra
föl nem szólíhattuk, mert joga volt oda ülni, ahová akart... A kompánia egyik tag-
jának az idegen miatt nem fért el csibukja az asztalon. Hát ha az asztalon nem fért
el, dugta az asztal alá. Ott aztán az összegyűlt füstfelleg mind az idegen olvasónak
az orra alá tódult. Elkezdett könnyezni, köhögni, fuldoklani...(Az akkor még Lieb)
Munkácsynak valóságos tanulmányfej volt az a martyr... Miskának egyébként az
volt a kötelessége, hogy végig hallgassa a mi verseinket, melyekkel halhatatlan-
ságot keresve öltük. Miska nem egyszer szédelt a rettenetes bombasztoktól.”²

¹ Név nélkül: A Horváth-ház története. In: <http://szepharom.hu/content.php?pagename=A-toertenet-folyatatasa>

² Ábrányi Kornél: Munkácsy Mihályról. In: Magyar Salon 2/4. 1885. 389. p.

„Édes Jó Angyalkáim!” – így szólítja meg Pécssett élő unokanővéreit, Reök Júliát, Saroltát, Ilkát, Irént és Gabriellát a festő 1866. november 21-én kelt levelében. „Sok sóhajtozás után elértem valahára vágyam, eszményképem, a külföldi tanulmányozást, s most itt vagyok Münchenben, felvéve az Akadémián. Mintegy félórával előbb jöttem Kaulbach műterméből, láttam őt dolgozni és bámultam, mint vezeti isteni kéz ecsetjét. Jelenleg ismét egy megható, nagyszerű képen dolgozik, a Szalamiszi ütközet. Ezen kép előtt az ilyen magamfajta művésznek vagy lelkesülni kell, vagy pedig végképen elveszteni bátorságát a roppant munkától, amelyet véghez kell vinni, hogy annyira jussunk. Mit gondoltok kedveseim, melyiket tevék én?”¹

Mint tudjuk, Munkácsy a lelkesedést, a lelkiismeretes és kitartó munkát választotta. A magyar és az európai festészet-történet hasznára...

A Müncheni Akadémián az ekkor huszonkét esztendőes festő Wagner Sándor és Wilhelm von Kaulbach keze alatt dolgozott. Törekvéseit mindkét tanára támogatta.

1 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 29–30. p.

◆ Wilhelm von Kaulbach: Prónay István báró mint Hamlet (1841; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Wilhelm von Kaulbach (Bad Arolsen, 1805. október 15 – München, 1874. április 7.) egészalakos portréjának modellje báró Prónay István, aki festészeti tanulmányait Münchenben végezte, valószínűsíthetően 1839 és 1841 között. Prónay jelmezben állt modell Kaulbachnak.

„A jelmez viselésére a mester özvegyének levele adhat magyarázatot. Ebből megtudhatjuk, hogy a fiatal magyar nemes ingatag kedélyű volt, s épp ez vezette Kaulbachot a kosztüm kiválasztásához: »az eget ostromló temperamentuma, tettekre való vágy, a mely azonban nagyon is gyakran csüggedésbe ment át (...) gyakran összehasonlította Hamlet természetével

és arra törekedett, hogy a képmáson is ezt a gondolatot kifejezésre juttassa.« Prónay melankolikus, töprengő tulajdonsága miatt Kaulbachnak »nagyon megtetszett a szép fiatalember«...”¹

1 Mátrai Zsófia – Tóth Adrienn: Orlai és a müncheni történelmi festészet: Cornelius és Kaulbach. In: Orlai Petrics Soma (Mezőberény, 1822 – Budapest, 1880). Szerkesztette: Galamb Zsuzsanna. 25. p. In: <http://www.munkacsy.hu/dokumentumok>

1866-ban készült Gustave Courbet *A világ eredete* című festménye. Az erotikus ábrázolások merészségén is túlmutató képet, amelyet Khalil Bey oszmán diplomata, az Oszmán Birodalom athéni és szentpétervári nagykövete műgyűjteményének további gazdagítására rendelt meg a festőtől, 1910-ben báró Hatvany Ferenc festőművész, műgyűjtő vásárolta meg a párizsi Bernheim-Jeune Galériában. A képet Budapestre szállította, és palotájában helyezte el. A fáma szerint fürdőszobáját ékesítette a később kalandos történetet megélt festménnyel, amely 1995 óta a párizsi Musée d’Orsay gyűjteményének egyik kuriózuma.

1867 Munkácsy utolsó képe a szemléletformáló párizsi utazás előtt

Női arckép (1867; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

E kép megfestésének évében, 1867-ben Munkácsy túl van a bécsi (1865) és a müncheni (1866) festészeti akadémiára való beiratkozáson. A *Női arckép* még a nagy hatással és jelentékeny következményekkel bíró, báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter állami ösztöndíjából finanszírozott, a Párizsi Világkiállítás megtekintését célzó utazás előtt készülhetett.

Bár az éles körvonalak és a festésmód keménysége már eltűnik, a tekintet lágy, de az érzés- és gondolatközlő kifejezés megragadására még várni kell. Igaz, nem sokat, csupán egy évet, amikor megfesti – már Düsseldorfban – az évtizedekig lappangó, mára előkerült *Ásító inast*. És mi történik a festővel még ez idő tájt? Munkácsy 1868-ban így fogalmaz egy unokanővéreinek írt levelében: „Én azt tapasztalom magamon, hogy hazámon kívül nem tudnék megtelepedni, nem tudom, gyengeség ez? Ha nem úgy van, alig várom, hogy tanulmányaimat befejezhessem, s azután ismét otthon lehessenek, mert bizony csak igaz az, hogy mindenütt jó, de mégis jobb otthon.”¹

Körülményei és a feltáruló lehetőségek (házasságát és a művei iránt való lelkes érdeklődést kell ezen értenünk) viszont olyannyira megváltoztatják életét, hogy a hazatérésről kényszerűen lemond. Boros Judit szerint: „Munkácsy ekkor érezte meg, mit jelent sok pénzt keresve élni »a művészet Mekkájában« (...) Természetesen az első párizsi évben még meggondolhatta volna magát, és ha Cécile Papier de Marches valamilyen tekintetben meghatározó szerepet játszott Munkácsy pályájának alakulásában, akkor csakis ebben: a köztük szövődő viszony, amely bizonyos jelek szerint már 1872 nyarán elkezdődött, eleve kizárta Munkácsy hazatérését.”²

A magyarországi művészeti élet akkori jellemzőinek ismeretében könnyen eldönthetjük, hogy az ország Munkácsy Franciaországban maradásával nyert vagy veszített egy híres festőt.

- 1 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 46. p.
- 2 Boros Judit: Egy magyar festő Párizsban. Munkácsy Mihály pályája 1870 és 1896 között. In: Gosztonyi Ferenc (szerk.): Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus. Budapest, 2005. 43–44. p.

◆ Munkácsy Mihály:
Női arckép (1867;
Szépművészeti
Múzeum – Magyar
Nemzeti Galéria) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy festészeti világát, realista szemléletének megnyilvánulását és komponálási módját fedezhetjük fel Székely Bertalan és Gregus János egykori tanítványa, Fényes Adolf (Kecskemét, 1867. április 29 – Budapest, 1945. március 14.) korai munkáiban. Később Weimarban, majd a párizsi Julian Akadémián képezi magát, míg végül hazatér, és Benczúr Gyula mesteriskolájában kezd dolgozni.

1898-ban indította el az évek folyamán terjedelmes kritikai realista festményciklussá növekedett *Szegény ember élete* című sorozatát, amelyben bizonyos momentumokat megőrzött a zsánerfestészet anekdotázó jellegéből is. A művésztelep alapítójaként 1902-től minden nyarat Szolnokon tölt, amelynek hatására festészete jócskán megváltozik, figyelme a pleir air festés irányába fordul. Kompozíciói egyszerűsödnek, az általa alkalmazott színtartomány jóval világosabbá válik. 1908 után vallásos, szimbolikus témák felé fordul, művei között jócskán találunk romantikus hangvétellel festett táblákat is.

◆ Fényes Adolf: Falusi táj (évszám nélkül;
Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

1867 A szegény magyar festő szerencsésének históriája

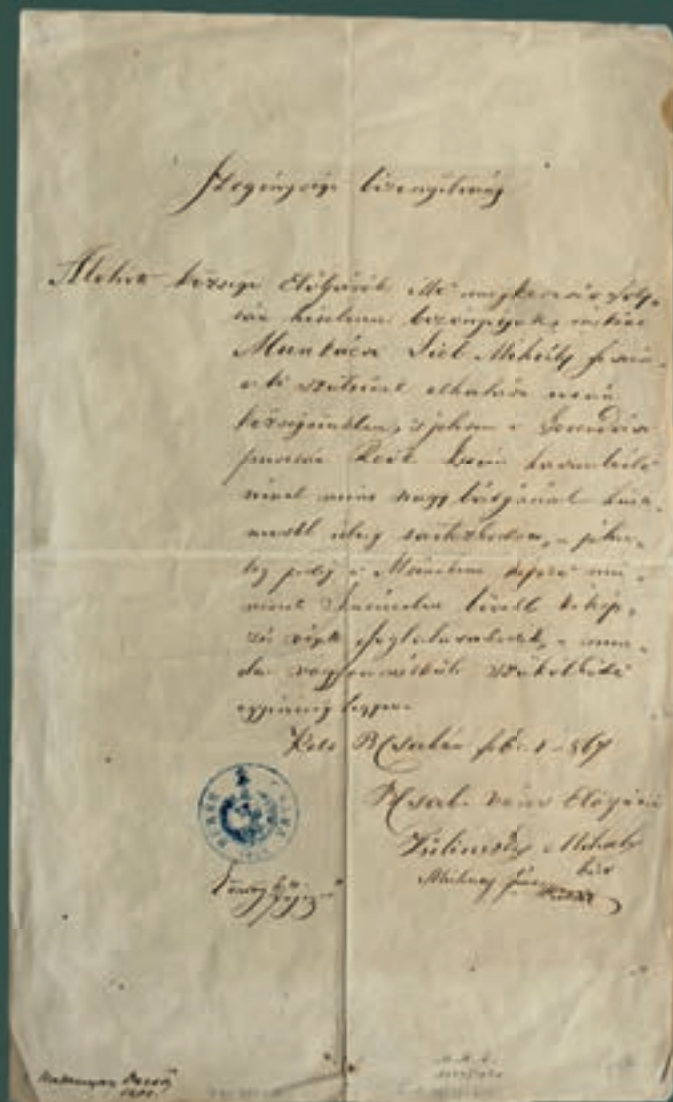

Munkácsy – még a müncheni akadémia hallgatójaként – 1867. február 18-án pályázatot nyújtott be báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszternek, melynek mellékleteként – többek között – a *Pestvárosi 1838 évi árvíz* című művét csatolta. Pályázatát két müncheni tanára, Wagner Sándor és Wilhelm von Kaulbach is támogatta. Folyamodványában leírta, hogy árvásága miatt milyen erőfeszítéseket kellett tennie, hogy idáig jusson, s elengedhetetlen fontosságú tanulmányainak folytatása. „Ezeknél fogva esedezem, méltóztassék (...) engemet, tanulmányaim folytatására 1500 ft stipendiumban kegyesen részeltetni, amit én művészi termékeimmel hazámnak egykor megszolgálni legszentebb kötelességemnek tartok.”

S így is tett. Elismert párizsi festőként is mindig visszatért a magyar/magyaros témához. Soha nem felejtett el magyarnak, magyar festőnek lenni.

A pályázat mellékleteként az ifjú festő csatolta azt az 1867. február 1-jén készült, ma is őrzött szegénységi bizonyítványt, amelyet számára a város akkori elöljárói, Békéscsaba első népképviselője, Eördögh Frigyes városi főjegyző, Zsilinszky Mihály bíró és Michnay Mihály esküdt állítottak ki. „Alulírott községi elöljárók illő megkeresés folytán hitelesen bizonyítjuk, miként Munkácsi Lieb Mihály festész a' ki szüleinek elhalása után községünkben, jelesen a Gerendási pusztán Reök István haszonbérelő úrnál mint nagy bátyjánál huzamosabb ideig tartózkodott, – jelenleg pedig a Müncheni képző művészeti Intézetben bővebb képzés végett foglalatoskodik, – minden vagyon nélkül szűkölködő egyéniség legyen.”

◆ Szegénységi bizonyítvány (1867; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A XIX. század második harmadában Európában továbbra is tartja magát a historizmus művészi irányzata, s nem egyedülálló módon, Magyarországon még a későbiedermeier személet is jelen van. A realista törekvések azonban egyre inkább teret hódítanak. A változások előfutárának tekinthető az angol John Constable és Joseph Mallord William Turner. A francia alkotók közül Honoré Daumier, Jean-François Millet, Jean Désiré Gustave Courbet, Jean-Baptiste Camille Corot és az orosz Ilja Jefimovics Repin működése nagy változásokat hoz a festészetben.

Munkácsy Ormós Zsigmondnak írt levelében meglehetősen elragadtatással fogalmaz 1875. január 25-én: „Corot mint művész nagy és mint ember, mint karakter úgyszólván páratlan, ezt el nem mulaszthatom megemlíteni mert éppen úgy bámulom benne az embert mint a művészt.”¹

◆ John Constable (East Bergholt, Suffolk, Anglia, 1776. június 11 – London, Anglia, 1837. április 1.): Az 1814-es párizsi békekötés ünneplése East Bergholtban (1814; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1 Idézi: Gheorge Vida: A fiatal Munkácsy és Ormós Zsigmond. In: Munkácsy Mihály (1844–1900). Nemzetközi Tudományos Emlékkülés, Debrecen, 1994. március 8–9. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 53. Szerkesztette: Sz. Kürti Katalin. Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1994. 21. p.

Munkácsy ösztöndíj kérelme pozitív elbírálást nyert. Báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter Budán, 1867. július 26-án kelt levelében értesítette a festőt döntéséről:

„Munkácsi Lieb Mihály festésznövédéknak

Az állami költségvetésben 1867re a művészet felsegállítására kivetett javadalmaszából Önnek ösztöndíjjul nyolczszáz forintot engedélyezek, 's erről azon megjegy-

zéssel értesítem, hogy fennebbi összegnek hol, és mily módzatok mellett felvehetése Önnel később tudatni fog.

Folyó évi Február 18án kelt folyamodványa, mellékleteivel együtt ide csatoltatik, közvetlenül hozzám bemutatott műmellékleteit pedig elnöki irodámban veheti vissza.”

Az ösztöndíj összegét 1867. szeptember 2-án utalták ki a festő számára.

Az állami költségvetésben 1867re a művészet felsegállítására kivetett javadalmaszából Önnek ösztöndíjjul nyolczszáz forintot engedélyezek, 's erről azon megjegy-
zéssel értesítem, hogy fennebbi összegnek hol, és mily módzatok mellett felvehetése Önnel később tudatni fog.

Folyó évi Február 18án kelt folyamodványa, mellékleteivel együtt ide csatoltatik, közvetlenül hozzám bemutatott műmellékleteit pedig elnöki irodámban veheti vissza.

Budán 1867 évi Julius hó 26án

B. Eötvös József

Munkácsi Lieb Mihály festésznövédéknak

♦ Báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter levele Munkácsy Mihálynak / másolat (1867. július 26.; Munkácsy Mihály Múzeum Adattára) ♦

Érdekes összehasonlítanunk Millet és Munkácsy köpülő nőt ábrázoló műveit. Millet készít egy fekete krétarajzot, amelyen a fiatal, köpülő nő alakja inkább balerináéra emlékeztet, mint kétkezi munkában megfáradt parasztasszonyra. Az arcán némi érzelem tükröződését fedezhetjük fel. Mivel paraszti származású, nem képzelhető el, hogy Millet ne ismerné az egyszerű emberek által végzett nehéz és fárasztó munkákat. 1849-ben költözik Barbizonba, ahol művészete komoly változáson megy keresztül. A lényeglátó képesség kialakulása, a kifejezőerő felerősödése, az önálló hang megteremtésének folyamata joggal idézi fel bennünk késői kortársa, Munkácsy művészetének kezdeti alakulását és jellemzőit.

♦ Honoré Daumier (Marseille, Franciaország, 1808. február 26 – Valmondois, Franciaország, 1879. február 10.); Rue Transnonain, 1834. április 15. / L'Association mensuelle (24. lap) (1834; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

◆ Jean-François Millet (Gruchy, Franciaország, 1814. október 4 – Barbizon, Franciaország, 1875. január 20.): Ásók (1855–1856; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Jean Désiré Gustave Courbet (Ornans, Doubs, Franciaország, 1819. június 10 – La Tour-de-Peilz, Svájc, 1877. december 31.): Hauteville-i cédrus (1868; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Jean-François Millet: Kalászszedők (1855; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Jean Désiré Gustave Courbet: Sziklás táj (1872; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Jean-François Millet: Köpülő asszony (1847–1848; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Jean-Baptiste Camille Corot (Párizs, Franciaország, 1796. július 17 – Párizs, Franciaország, 1875. február 22.): Coubroni emlék (1872; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Reök István arcképe (1867; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Rajzvázlat a *Dűlő szénásszekér* című képhez (1867; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

Munkácsy Magyarországra érkezve Münchenből, az 1867. augusztus 9 és 12 között zajló aradi országos dalárdaünnepélyen Ábrányi Kornél zeneszerző és zongoraművész társaságában vett részt. Az eseményeket meg is örökítette. E rajzok egyike nyomán metszet is készült, amelyet a *Magyarország és a Nagyvilág* című lap közölt. A következő napokban hazautazott nagybátyja,

az épp Békéscsabára költözködő Reök István gerendási birtokára, akit egy grafitrajzon meg is örökített.

Augusztus végén rajzvázlatokat készített a Münchenben, majd Bécsben is bemutatott *Dűlő szénásszekér* című festményéhez. A téma már korábban is foglalkoztathatta, mert a kép megfestéséhez segítségképpen egy szekér és az elé fogott állatokra tett járom magyarországi lefényképeztetésének lehetősége is felmerült.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A magyar parlament 1867. március 20-án fogadta el az Andrássy Gyula kormánya által beterjesztett osztrák-magyar kiegyezés négy törvényét. A politikai események azonban erőteljes hatást gyakoroltak a nemzeti művészet alakulására is. A nemzetközi romantikus tendenciákhoz kapcsolódó történeti festészet példázatai a kiegyezés után más ideológiai hátteret és újfajta célkitűzést nyertek. A művészek feladata a nemzeti függetlenség gondolatának ellenállást segítő ébrentartása helyett a magyar alkotmányosság visszaállítása után a kiegyezés igazolása lett. A műalkotásokon/műalkotásokban a tragikus hangvételt optimista szemléletnek kellett felváltania. A korszak egyik leginkább meghatározó művészegyenisége a reprezentatív festészeti nagyvállalkozásai nyomán rendkívüli népszerűsége szert tett Benczúr Gyula volt.

◆ Ő felsége Buda-Pesten. (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 14/12. 1867. március 24. 137. p.) ◆

Munkácsy 1867. október 15-én utazott Münchenből Párizsba a báró Eötvös József vallás- és közoktatási minisztertől kapott állami ösztöndíj felhasználásával. Megtekintette a Párizsi Világkiállítást, és azt a független bemutatót is, amelyet Jean Désiré Gustave Courbet (Ornans, Doubs, 1819. június 10 – La Tour-de-Peilz, Svájc, 1877. december 31.) rendezett, miután *A műterem* című képét elutasították a világkiállításról. A realista Courbet műveivel való találkozás meghatározó élményt jelentett Munkácsy Mihály számára, amely nélkül a *Siralomház* nem születhetett volna meg.

Szinyei Merse Pál ekképpen emlékszik vissza Munkácsy müncheni időszakára: „Jól ismertem Munkácsyt, Münchenben 1866–1868-ban gyakran találkoztunk, eljött ő Leibl körébe, de mindenki lesajnálta. Nemcsak azért, mert németül csak gagyogott, s kifejezésein halálra kacagták magukat a fiúk, de sajnálták, hogy nem haladhat. Nem volt meg a kellő alapja, a tudása bizonytalan volt. Egy nap eltűnt közülünk, s mikor újra elénk került, nagyban újságolta, hogy Párizsban járt. Általános volt a vélemény, hogy kár volt az útiköltségéért. Mindenki – kivétel nélkül – úgy ítélte meg, hogy

◆ A párizsi Notre Dame székesegyház (1870 körül; a kép forrása: Fortepan, adományozó: Vargha Zsuzsa) ◆

nem foghat rajta Párizs. Mert hiszen ami munkát tőle láttunk, mind nagyon gyenge, rajzhibákkal teli volt. Mikor aztán a *Siralomház*-zal nagy sikert aratott és annak reprodukciója szemünk elé került, hogy egy szóval megmondjam, senki se hitte, hogy ő festette. Talán Knaus vagy más festő korrigált belé. A mesterségbeli tudásában nem hittünk...”¹

1 Szinyei Merse Pál visszaemlékezése. In: <https://www.multkor.hu>

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Tudjuk, hogy Munkácsy Mihály festészetében milyen változást hozott az 1867-es párizsi utazás, melynek részleteit tulajdonképpen homály fedi. Csupán egyetlen momentuma biztos: Munkácsy Mihály látta azt a kiállítást, amelyet a világkiállítással párhuzamosan rendezett Gustave Courbet francia festő.

Dr. Lázár Béla felteszi a lényegre törő kérdést: „Mit mondott

◆ Gustave Courbet: *Kőtörők* (1849; egykor Gemäldegalerie, Drezda; a kép a II. világháborúban megsemmisült) ◆

◆ Léonce Justin Alexandre Petit (Taden, Côtes d'Armor, Franciaország, 1839. május 14 – Párizs, 1884. augusztus 19.) francia festő, grafikus és keresett illusztrátor Gustave Courbet-t ábrázoló karikatúrája *A Le Hanneton (A cserebogár)* című lap 1867. június 13-án megjelent számának borítóján ◆

◆ André Gill (Párizs, 1840. október 17 – 1885. május 1., Charenton-le-Pont, Franciaország) francia grafikus, illusztrátor, a Musée du Luxembourg kurátora Gustave Courbet-t ábrázoló karikatúrája a *La Lune (A Hold)* című lap 1867. június 9-én megjelent számának borítóján ◆

néki Courbet? Bevezette egy új világba, melyből száműzve volt minden allegória, minden, történeti, mithológiai figura. Erős, igaz, fájzú emberek, nők, férfiak, gyerekek élete tükröződött vissza s mindenekfölött egy egységes látás, egy egész ember, egy hatalmas, őszinteségében vad, szenvedelmében elragadó temperamentum. (...) Még nyugodtabb zene hangjai csendülnek ki a »Kötörők«-ből! Hatalmas lendületű arabeszket ír le a két alak: a hegy lábánál térdelő öreg amint töri a követ, az ifjú amint

cipeli a nehéz kötörmelékét s e munkamozgás ritmusának nehézkesen sülyedő iránya nyomasztó érzéseket vált ki a szemlélőből...¹

A korabeli sajtót foglalkoztatta Courbet elutasításának kérdése, a satirikus lapok számára is megörökítésre érdemes témaként szolgált.

1 Dr. Lázár Béla: A modern művészet kezdetei. (Munkácsy és Szi-nyei-Merse) II. In: Művészet 7/6. (1908) 391. p.

1868 A düsseldorfi akadémián

A festő 1868. szeptember 30-án küldte el névváltoztatási kérelmét. Az október 3-án született minisztériumi döntés értelmében a család a Lieb nevet Munkácsyra módosíthatta. Két héttel később, október közepén érkezett, már mint Munkácsy Mihály, a Düsseldorfi Képzőművészeti Akadémiára Ligeti Antal ajánlólevelével. Képeit a kor egyik legnépszerűbb német művészenek, a párizsi festészet friss eredményeit hasznosító és Gustave Courbet-t is barátai között tudó Ludwig Knausnak (Wiesbaden, 1829. október 5 – Berlin, 1910. december 7.) mutatta meg.

Még 1868 karácsonyának első napján vetette papírra Düsseldorfban jóttevőjének, Ligeti Antalnak szóló újróló jókívánságait: „Marad, ahogy van és lesz, amint lesz, de hogy jól legyen minden a következő években, azt Ligeti úrnak és hozzátartozóinak őszintén és melegen kívánom. Ennyit a jövőről.”

A levél folytatásában a Mahlkastenban tartott zeneestély kalandjait meséli el, olyannyira baráti hangon, hogy ebből egyértelműen látszik, mennyire közvetlen viszony fűzte az ebben az évben a Nemzeti Múzeum képtára őrének kinevezett Ligeti Antalhoz: „Ott volt az egész művészkompanyia, Knaustól le egészen hozzámig. Mulattak, verték az asztalt. Csináltak lármát, mintha csak Magyarországon lettek volna. Knaus aligha vesztett ezen tudományából, mióta Ligeti úrral együtt kneipoltak, mert ugyancsak erősen csinálta. Én mindezt örömtől ragyogó szemmel néztem, tetszett az öreg jó kedvében, birkózni ugyan ne birkózott mással, mint az asztallal, akkorát vágva rája, hogy csak rengett bele. Nekem ez tetszett, mondom, magam is próbáltam, de víz mellett nem tudtam jól csinálni. Neki-indultam hát, mint hű tanítványa Knausnak, az ő példáját követni mindenben. Bezzeg ment, akkor én is ütöttem az asztalt, jó kedvem volt, ittam mindenki egészségére és a

magam vesztére. Ez ment mindaddig, amíg mehetett, de egyszerre csak elvesztém a krónika fonalát...”¹

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 52. p.

◆ Munkácsy Mihály: Mégis mozog a föld (1868; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

1868-ban adják át Békéscsaba belvárosának egyik ékességét, az egykori Nagyvendéglő helyén álló, ma is jelentékeny megjelenésű Fiume Szállót, ahol Munkácsy Mihály is megszáll feleségével utolsó békéscsabai tartózkodása idején, 1890-ben. Az Andrásy út és a Szent István tér sarkán álló szálloda, amely nevét az akkor épülő alföld-fiumei vasútvonal kiépítéséhez kapcsolódóan kapta, Sztraka Ernő városi főépítész tervei szerint készült. Az építkezés költsége százhuszontháromezer pengőt tett ki.

1894-ben az épületet átalakították. Ádám (Áchim) Gusztáv főmérnök áttervezte a homlokzatot és a Szent István téri földszinti üzlethelyiségeket. Ádám (Áchim) Gusztáv így ír az átépítésről, amely „nehéz és veszélyes volt...”: „Az üzleti helyiségekben vaskos téglapillérek tartották a nagy bolt íveket és bolt mezőket. Ezeket is az emeleti folyosó kétoldali hosszfalát; több keresztfalat kellett kiváltással, vasgerendák, vasoszlopok aláépítésével felfogni, majd az oszlopokat, boltíveket lebontani. A gondos munka legkisebb baj nélkül sikerült.”¹

¹ Ádám (Áchim) Gusztáv: Békéscsaba műszaki vonatkozása, alkotásai. In: <http://docplayer.hu/2394258-Adam-achim-gusztav-bekescsaba-muszaki-vonatkozasa-alkotasai.html>

◆ A Fiume Szálló Békéscsabán 1900 körül (a kép forrása: Magánarchívum) ◆

Düsseldorfi tartózkodása idején Munkácsy festészete – a termékenyítő hatások sokaságának és törekvő igyekezetének köszönhetően teljességgel átalakult. Ludwig Knaus mellett Wilhelm Maria Hubertus Leibl szintén jelentősen befolyásolta Munkácsyt. Hatását jól tükrözi az *Ásító inas* vázlatának festésmódja is.

Ásító inas (1868–1869; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A müncheni akadémiáról hazatérve merül fel az *Ásító inas* – akkor még *Hajnal* címen megalkotott – első ötlete. Úgy tűnhet, hogy Munkácsynál a kiindulópont a közvetlen megfigyelés lehet, de e kép esetében aligha feltételezhető, hogy személyes élményei, a Békéscsábán asztalosinasként szerzett tapasztalatok, a gyermekkor sanyarú emlékei nem befolyásolják. Viszont ennek a témának a felidézése ekkor már csupán nosztalgia számára, hisz képeket ad el, állami ösztöndíjban részesül (nem is első ízben), újságok, folyóiratok közlik festményeinek (nem minden esetben sikerült) másolatait. A lapok megírják, hogy hazatért a szép reményekre joggal számot tartó ifjú alkotó („genialis fiatal festészünk”¹), majd azt is, hogy újra külföldre utazott. Felívelő karrierjének kezdetén tart.

Talán ezért is sikerült már nem csupán érzelmektől és hangulatoktól vezérelve, hanem némi élccel is közelítenie a nehezen ébredő, ágyából kényszerűen, a kívátnál jóval korábban kiugró inas témájához vagy inkább lényéhez. A Munkácsyt egész pályáján jellemző pszichologizáló hajlam – jól láthatóan – már ekkor jelentkezik. Különösen jellemző ez arra az *Ásító inas*hoz készült vázlatra (tanulmányfej), amelyről Végvári Lajos megállapítása óta többen, vele egybehangzóan kijelentették, hogy „Courbet fiatalkori önarcképsorozatára emlékeztet”². A kép elkészülte után megfogalmazódott vélemények megerősíthették a festőt abbeli törekvésében, hogy a legjobb kiindulási alapnak a gondos, alapos megfigyelést tartsa. A megvalósítandó cél tehát: a realizmus.

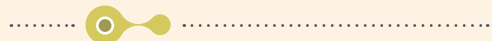
1 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 93. p.

2 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 109. p.

◆ Munkácsy Mihály: *Ásító inas* / vázlat (1868–1869; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A német realizmus vezéralakjának tekinthető, a Munkácsy Mihálllyal egyidős Wilhelm Leibl még csupán huszonöt esztendősen, amikor megfesti az ekkor Münchenben tanuló, az akadémiát vele egy évben, 1864-ben kezdő Szinyei Merse Pál portréját. Szinyei szemlélete Leibl hatására olyannyira nagy változáson ment keresztül, hogy az akadémiai szellemű képzésnek is hátat fordított. Ha megnézzük ezt a lendületes ecsetvonásokkal festett, kitűnő karakterérzékről árulkodó portrét, Leibl szuggesztív erejű hatása, amely ellenállhatatlan erővel vont a bűvkörébe Szinyeit, értetővé válik.

◆ Wilhelm Leibl (Köln, 1844. október 23 – Würzburg, 1900. december 4.): Szinyei Merse Pál portréja (1869; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Ásító inas (1869; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ A Hajnalpír / Ásító inas című kép korabeli reprodukciója (1869; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Wilhelm Leibl: Johann Sperl tájképfestő (1867; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Szinyei Merse Pál (Szinyeűjfalu, 1845. július 4 – Jernye, 1920. február 2.): A hinta (1869; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

♦ Munkácsy Mihály 1869. június 27-én kiállított útlevele (1869; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy a velencei mór, Othello-jelmezében Düsseldorfban (1869 nyara; fotó: ismeretlen, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

A magyar királyi belügyminiszter I. Ferenc József nevében 1869. június 27-én külföldre szóló útlevelet állított ki „Munkácsy előbb Lieb Mihály részére, akinek foglalkozása festész, illetőségi helye Békés Csaba, termete magas, haja barna, szája rendes, arcza kerek, orra rendes, különös ismertető jele nincs”.

Munkácsy Düsseldorfból az alábbiakat írja 1869 júliusában kelt levelében pártfogójának, Ligeti Antalnak: „Itt roppant akadémiai ünnepeket ülünk, azaz ülünk fenét, anynyit mázskáltunk, szaladgáltunk, táncoltunk, othellóztunk, hogy majd bele vesszünk. Itt küldök egy példányt az én fényképeimből a Mahlkastenfest alkalmával rendezett jelmezes, fáklyás menetből, amelyben én Othello voltam.”¹ A felvétel különösen becses, mert ez az egyik legelső fennmaradt fénykép Munkácsyról.

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 58. p. Ugyanebben a levélben ír először Ligetinek a *Siralomház*ról is.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihályt példaképének tekintette László Fülöp / Philip Alexius de László (Pest, 1869. június 1 – London, 1937. november 22.) festő, aki Székely Bertalan és Lotz Károly tanítványa volt, majd Münchenben képezte magát tovább. Már egész Európában kedvelt portréfestőnek számított, amikor a brit királyi család udvari festőnek kérte fel, s ő lett az utolsó udvari festő Londonban. Később meghódította az Egyesült Államok közönségét is. Megörökített császárokat, többek között Ferenc Józsefet, királyokat, fejedelmeket, számtalan arisztokratát és közéleti személyiséget, s XIII. Leó pápa, Theodore Roosevelt és Herbert Clark Hoover amerikai elnök portréját is lehetősége nyílt megfesteni. Az Egyesült Királyságban sokan úgy tekintettek rá, mint John Singer Sargent utódára. A becslések szerint több mint 2700 olajportrét festett pályafutása során.

László Fülöp sikereinek hátterében – több évszázados tradíciót követve – az ábrázolt személy legelőnyösebb bemutatását középpontba helyező megközelítési mód állt. Az alkotónak megvolt a képessége arra, hogy festés köz-

ben könnyen kapcsolatot teremtsen modelljeivel, így valamennyire feltáruhatott az előtte pózolók jelleme. Jó karakterérzékkel és a látvány gyors, lendületes ecsetvonásokkal való megragadásának képességével látott munkához.

László Fülöp 1907-ben a gróf Wenckheim Dénesné (született gróf Wenckheim Friderikát) gyermekeivel ábrázoló családi csoportportré megfestése után nem sokkal, végleg elhagyta Magyarországot, és Londonban telepedett le. Érdekes, hogy a Békéscsabán látható csoportképen szereplő gyermekek ábrázolása rokonságot mutat a festő fiát, László Stephent ábrázoló arcképpel. A festmény a II. világháború után, ismeretlen körülmények között került a békéscsabai múzeumba.

László Fülöp műveiből legutóbb 2004-ben a Magyar Magic, a magyar kultúra nagy-britanniai éve alkalmából a londoni Christie's Aukciósház rendezett kiállítást, amelyet Anna királyi hercegnő ajánlott a megjelentek figyelmébe Erzsébet királynő és II. Erzsébet arcképe előtt állva.

◆ Modellfotó a *Siralomház*hoz. Kosaras nőalak (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy két évvel párizsi utazása, a Gustave Courbet műveivel való találkozás után megfestette első nagyméretű, sokszereplős, új felfogásban készült életképét, a *Búsuló betyár* című korai műve továbbgondolásának számító *Siralomház*at, amelyen az anekdotázó hangvétel helyett a szókimondó jelleg került előtérbe. Munkája során a pszichologizáló szándék legfőbb segítője volt.

A kép teljességgel megváltoztatta Munkácsy életét. Életművének egyik sarokpontjává vált, és olyan perspektívát nyitott meg előtte, amire a fiatal festő talán nem is gondolt. Művét még a szakmai elismerés elnyerése előtt értékesíteni tudta. Egy 1869. szeptember 30-án Düsseldorfban kelt, Ligeti Antalnak szóló levelében így írta le Munkácsy a *Siralomház* eladásának mesébe illő történetét: „...egy szép pénteki napon, éppen azon, melynek reggelén két 25 talléros számlát kaptam a két festékkereskedésből (...), bekopogtat atelierembe valaki. A herain szóra benyit egy kerek kis emberke szimpatikus alakja, mint egy vigasztaló angyal, úgy tűnt fel előttem. Először angolul szólított meg, de látva, hogy nem sejtek hozzá, németül mondta, hogy atelieremet akarja megnézni, mert hallotta, hogy egy nagyobb képet festek s szavai végeztével már munkám-ban lévő képem előtt állott. – Hosszú néma csend állott be. Arcáról nem bírtam leolvasni, micsoda hatást tesz rá a kép, végre megnyílnak ajkai, kérdeve, hogy mennyiért engedném át neki a képet. Képzelteti mennyire meglepett ez a kérdés és mennyire zavarbahozott, miután még sosem gondoltam árának meghatározására. Angliusom azonban olyan arccal állott előttem, miről a legkomolyabb vevőszándékot olvastam le. Egy pár percnyi gondolkodás után feleltem tehát, mondván 10 000 frank.”¹

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 60. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

◆ László Fülöp: Gróf Wenckheim Dénesné gyermekeivel (1907; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy a *Siralomház* előkészítésével foglalkozott, amikor megszületett Georges Lacombe (Versailles, Franciaország, 1868. június 18 – Alençon, Franciaország, 1916. június 29.) francia képzőművész, aki még csak huszonnégy esztendősen, amikor csatlakozott a Nabis csoporthoz, Maurice Denis, Pierre Bonnard és többek között Aristide Maillol társaságához.

A festői és szobrászi működése során is jelentékeny alkotásokat létrehozó Lacombe-ot a szimbolizmus egyik teoretikusának tekinthetünk, akinek működése jelentékeny hatást gyakorolt Gustave Moreau-ra és Odilon Redonra is. Festészetét a pointillizmus éppúgy befolyásolta, mint nagy példaképe, – az általa az 1893-as Mataiea-ból történt hazalátogatása alkalmával megismert – Paul Gauguin művészete is.

♦ Modellfotó a *Siralomházhoz*: Bőrkötényes férfi / Makrapipás férfi (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Modellfotó a *Siralomházhoz*. Álló férfi szűrben (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Modellfotó a *Siralomházhoz*. Anya gyermekével (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Modellfotó a *Siralomházhoz*. Az őr figurája (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Modellfotó a *Siralomházhoz*. A főalak: az elítélt (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Modellfotó a *Siralomházhoz*. Síró asszony (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

Munkácsy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharchoz kapcsolódó *Tépéscsinálók* című művét Pesten majd Düsseldorfban készítette elő. Munkájához szívesen használt fotótanulmányokat is. A hosszú időn keresztül, megközelítőleg két éven át festett vásznon a képtérbe horizontálisan komponált sokszereplős jelenetet örökített meg: a népes gyülekezet a harcokban megsebesült katona elbeszélését hallgatja. Ez a képszerkesztési megoldás a holland festészet hatásaként értékelhető Munkácsy életművében.

Az év végén néhány napot régi barátjával, Paál Lászlóval (Zám, 1846. július 30 – Charenton-le-Pont, Franciaország, 1879. március 3.) töltött Düsseldorfban. 1870. december 7-én így írt Ligeti Antalnak: „Én most Paállal vagyok itt, ki Hollandban lévő tanulmányokat festeni, itt telepedett le a télre. Szép tehetség látszik benne, sok szép tanulmányt hozott magával, melyek után már egy pár képet el is kezdett, mégpedig sokat ígérőleg. Örvendek, hogy legalább nem vagyok magam. Az estéket együtt töltjük, együtt járunk ebédre, szóval felhasználjuk egymás társaságát. Én meg csak azt szeretném, hogy csak lefőznénk ezeket a német festőket, pedig van kilátás rá. Tudom, hogy ennek Ligeti úr is örvendene...”¹

1 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 353. p.

♦ Modellfotó a *Tépéscsinálók*hoz: Sebesült vándor (1870; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Modellfotó a *Tépéscsinálók*hoz: Álló, idős nőalak (1870; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Modellfotó a *Tépéscsinálók*hoz: Ülő, ködmönös asszony (1870; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Paál László a magyar plein-air festés egyik legkorábbi képviselője Böhm Pál (Nagyvárad, 1839. december 28 – München, 1905. március 29.) aradi festőiskolájában kezdte tanulmányait. Későbbi barátjával, Munkácsy Mihállyal 1862-ben szintén Aradon ismerkedett meg, s útjaik Munkácsy bécsi akadémiai tartózkodása idején újra keresztek egymást. Barátságuk ebben az időszakban mélyült el igazán. A düsseldorfi években is tartották a kapcsolatot, és egy hollandiai tanulmányútra is együtt utaztak el. Paál az alábbi útitervet vázolja egy Munkácsynak 1870. november 2-án a hollandiai Beilenből írt levelében: „...a Zuiderseen át megyünk Amsterdamba, onnan Haarlem, Haag, Rotterdam, Antwerpen, Brüssel és Cölnön át Düsseldorfba. Utunk körülbelül 8–10 napot vesz igénybe... Ülj fel a vaspályára és tedd velünk meg ezt az egy heti parthiet a leggyönyörűbb galériákon keresztül, úgylis szándékos volt.”¹

1 Idézi: Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 121. p.

Az egyműfajú tájképfestőnek tartott Paál László 1872-ben – Munkácsy ösztönzésére – Franciaországba költözött, s egy évvel később már együtt dolgoztak Barbizonban. Munkácsy az ottani tájat nagyon megkedvelte, s az ott megismert tájszemléleti módot és tájfestési metódust később is előszeretettel alkalmazta. Néhány évvel később a Mester megfestette barátja arcképét is.

◆ Munkácsy Mihály: Paál László arcképe (1876–1877; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Paál László: Naplemente (1873; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Paál László: Erdő mélye (1873; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1870 A Siralomház sikere Párizsban

Munkácsy *Siralomház* című festménye által ábrázolt jelenetről ekképpen vélekedett Móricz Zsigmond: „A magyar betyár, akit bítangba kergetett a sors, a küzdés, a szegénység. Akit megfognak, mint a fenevadat. Bilincsbe vertek, kötélre ítélték, s egy napra kitettek a siralomházba, világ csudájára, hogy a maga esetével riassza el a bűntől az embereket.”¹

A magyar festészet történetének szempontjából is kiemelkedően fontos kép tartalma és megjelenítési módja is drámai, melynek hatása alól nem vonhatja ki magát a néző.

A *Siralomház* vásárlója kitételként szabta, hogy a képet be kell mutatni a párizsi Salon kiállításán. A kép a zsűri tagjaira is nagy hatást gyakorolt. 1870. május 20-án a festő így írt Ligeti Antalnak Düsseldorfból:

1 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 152. p.

◆ Munkácsy Mihály: *Siralomház I.* (1869–1870; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

„Most vettem egy sürgönyt Párizsból, mely tudatja, hogy képemnek a juri az arany medalionok egyikét odaítélte. S tudván, hogy e hír senkit jobban meg nem örvendeztet, mint az én patrónusomat, tehát siettem azt vele tudatni. (...) Goupil azt mondta, hogy Knaus első fellépése óta nem volt kép kiállítva a párizsi Salonban, mely oly általános előismerésben részesült volna, mint a *Siralomház*...”²

2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 64. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A kortárs művészek munkáit felvonultató párizsi Salon a Richelieu bíboros által alapított Francia Akadémia hivatalos kiállítási fórumaként indul a XVII. században, de díjak odaítéléséről csupán 1793 óta dönt. A XIX. században a francia művészeti intézmények közötti fontos pozícióját végig megőrizte, és nagyon-nagyon hosszú ideig biztosította a műfajok közötti hierarchiát is, amelynek csúcán a történeti kompozíciók, a vallásos és a mitológiai tárgyú ábrázolások álltak.

És, hogy miért volt ennyire fontos az európai alkotók számára a párizsi Salon? Mert úgy tűnt, a kiállításon való részvétel garantálja a közismertséget és a művészeti közéletben a megfelelő pozíció megszerzését.

AXIX. században a művészi halhatatlanság ígéretével odaítélt arany medalionok fénye azonban a XXI. századra megkopott; a Salon nagydíjasainak nevét – kevés kivételtől eltekintve – a világ régen elfelejtette.

◆ Az 1870-s Párizsi Salon katalógusának borítója (A kép forrása: Magánarchívum) ◆

1870 Életre szóló találkozó a de Marches házaspárral

♦ Munkácsy Mihály: Edouard de Marches báró arcképe (1872; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

♦ Munkácsy Mihály: De Marches báróné arcképe (1872; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

Munkácsy 1870 karácsonyán Düsseldorfban ismerkedett meg későbbi jótevőjével és barátjával, de Marches báróval és feleségével, Cécile-lal. A művészetkedvelő de Marches előtt nem volt ismeretlen a *Siralomház*, s a báró kereste az alkalmat, hogy találkozhasson a tehetséges, fiatal festővel.

Munkácsy és Paál László megismerkedett egy francia katonatiszttel, akivel össze is barátkoztak. Az ezredes 1870 karácsonyán meghívta őket egy összejövetelre, amelyen a de Marches házaspár is jelen volt. Cécile később így emlékezett vissza erre a találkozásra: „A véletlen úgy akarta, hogy az én terítékem éppen Paál Lászlóé mellé esett, akit Munkácsyval együtt egy francia ezredes hívott meg ebédre. Minthogy Paál sem nagyon tudta megértetni magát a francia tisztekkel, kértem Marchesot, segítsen rajtuk, tolmácsolják nekik. Munkácsy elkeseredve kiáltott föl: Mégis csak borzasztó, hogy a magyart külföldön senki sem érti! Hanem aztán módját találta a társalgásnak, karikatúrákat rajzolt s azt kézzől-kézre adtuk az asztal körül. Az uram, Marches, éppen abban az esztendőben látta a párizsi Szalonban s nem győzte eléggé csodálni Munkácsy *Siralomházát*, bemutatkozott Munkácsynak, aki még azon estére meghívott bennünket a Mahlkastenbe. Persze éltünk az alkalmammal, hogy így együtt láthassuk a düsseldorfi művészeket és nagyon kellemes estét töltöttünk ott.”¹

A házaspár és a festő között egyre közelebbi kapcsolat alakult ki. 1871. június 9-én kelt, Cécile-nek címzett levelében, amelyben – többek között – a *Részeg ember* című képről számol be, az ő „nagyon alázatos Munkácsyjaként” búcsúzik. Két esztendővel később megfesti a már betegeskedő báró kisméretű, ragyogó karakterérezékről árulkodó portróját. Rózsaffy Dezső így méltatta a képet: „A közvetlen érzéssel, étellel teli kis kép ma is olyan frissnek hat, mint festésének idején. Színei alig változtak, mert a képecske egy ülésre készült, átfestések nélkül, így üdesége, ecsetkezelésének közvetlensége, megmaradt. Ritka darab, amelyet bátran odaállíthatunk egy Frans Hals, vagy egy Manet mellé.”²

- 1 Idézi: Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 121. p.
- 2 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 370. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Az a tudatos törekvés, amely szerint alkotóink igyekeztek önálló magyar kultúrát és művészetet létrehozni, amelyben az egyetemes és nemzeti azonos hangsúllyal van jelen, 1870-ben még mindig sajátos műalkotások létrejöttét eredményezi. A nemzeti művészet kialakulásának jellemző műfaja a romantikus hangvételű történeti festészet és az életkép, elsősorban a népeletkép. A kiegyezés után a műalkotások által közvetített történeti példázatok már nem számíthattak szellemi alapszükségletnek, de a műformák változásának folyamata csak lassan ment végbe.

♦ Than Mór (Óbecse, 1828. június 19 – Trieszt, 1899. március 11.): Irinyi János arcképe (évszám nélkül; Erkel Ferenc Múzeum) ♦

♦ Madarász Viktor (Csetnek, 1830. december 14 – Budapest, 1917. január 10.): Dózsa népe (1868; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

◆ Cécile Papier Munkácsyval való megismerkedése idején (1868 és 1870 között; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Benczúr Gyula (Nyíregyháza, 1844. január 28 – Dolány, ma Benczúrfalva, 1920. július 16.): Vajk megkeresztelése / vázlat (1870; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Székely Bertalan (Kolozsvár, 1835. május 8 – Budapest, 1910. augusztus 21.): Tanulmány / Lovasok párviadala (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Székely Bertalan: V. László és Czillei (1869–1870; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1871 Újra Párizsban. Immár végleg

Munkácsy Mihály düsseldorfi műtermébe invitálta barátait és ismerőseit 1871. január 10-re. Novemberben azonban már felszámolta düsseldorfi lakását és műtermét, majd Párizsba költözött.

A magyar fővárosban 1871. december 17-én megtartotta első ülését az 1873-as Bécsi Világkiállítás előkészítő bizottsága. A Hungária szállodában mind a – többek között a művészeket és műbarátokat tömörítő – központi, mind a vidéki bizottság képviseltette magát. Telepy Károly ezután vette fel a kapcsolatot a kiállításon szereplő művészekkel, többek között Munkácsy Mihállyal.

Alig két hónappal Franciaországba költözése után, 1872 januárjában de Marches báró segítségével reprezentatív műtermet bérelt Párizsban. De nem találván az új életformában helyét, jó kedélye elhagyta. Tehetségével kapcsolatban is kétségei támadtak.

1872. február 17-én Munkácsy egy levélben számolt be Kiss Károly magyar származású, Bécsben élő kereskedőnek arról, hogy visszanyerte alkotókedvét, és belefogott az *Éjjeli csavargók* című kép megfestésébe: „Most egy nagy képet kezdtem meg, a bécsi világkiállításra szorgalmasan kell dolgoznom, ha el akarom készíteni. Címe Az éjjeli kalandorok, amint a reggel táján az őrjárat összefogván őket kísérik befelé a hűvösre, a kofák és egyéb publikum szemeláttára. Örömmel dolgozom ezen a tárgyon, mert igen sok anyagot nyújt a karakterek tanulmányozásához.” A képpel kapcsolatban, amelynek vázlatát Zichy Mihály is megnézte Párizsban¹, V. V. Sztaszov kritikus lelke-

◆ Munkácsy düsseldorfi műtermébe szóló rajzos meghívója (1871. január 10.; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy ovális mellképe (1870-es évek; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

¹ Munkácsy egy Zichy Mihálynak írt levelében, amelyben Kedves Druszámként szólítja meg, utal az *Éjjeli csavargók* vázlatára. A levelet közli L. T.: Zichy, Munkácsy és Székely. In: Művészet 5/2. 1906. 84. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Békéscsabán 1871 és 1873 között új városházát építettek Sztraka Ernő, a város főépítészének elképzelése szerint. Az épület homlokzatának romantikus stílusban készült terve Ybl Miklós nevéhez fűződik. Felavatására 1873. szeptember 15-én került sor.

A fényképen az 1770-ben épült és 1907-ben lebontott Pádúai Szent Antal tiszteletére szentelt római katolikus templom látható. Ennek bontása után épült a Hofhauser Antal építész által neoromán jegyeket viselő, döntően neogótikus stílusban tervezett, 1910. június 12-én felszentelt templom. A templomépület és a városháza közötti telken 1929-ben épült a katolikus bérpalota, mögötte pedig a plébánia kétszintes épülete.¹

¹ Dr. Korniss Géza: Békéscsaba megyei város története alapításától napjainkig. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 25. p.

◆ A békéscsabai városháza az Ybl Miklós tervezte homlokzattal / másolat (évszám nélkül; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

sülsőségében ekképpen fogalmazott: „Munkácsy (az) egyik leghatározottabb, legféltelenebb realista Európában.”²

Kivételes szerencse a műtörténetben, amikor a mű létrejöttének folyamatát úgy követhetjük nyomon, mint az Munkácsy *Éjjeli csavargók* című kép esetében lehetséges. Hogy a festő munkamódszerét a maga teljességében láthassuk, érdemes tanulmányoznunk a fényképet, a festményvázlatot és a kész alkotást.

Konyhában / Krumplihámozás (1872–1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A két figurát szomorúan egyszerű, szegényes környezetben, mindennapos elfoglaltságuk közben ábrázolja az a tábla, amely Munkácsy Párizsban töltött első éveiben készült. Abban az időben, amikor továbbfejlesztette a düsseldorfi tartózkodás során kiérlelt kritikai realizmust.

A *Konyhában* című kép legfőbb értéke a különféle anyagok, a fény által életre keltett tárgyak érzéletes, expresszív jellegű megmutatása és festékkezelési stílusa, a közletről nézve már értelmezhetetlen színpázmákká redukált izgalmas felületek, amelyek a szem számára oly mohón habzsolhatóak. Ez a kép kompozíciójából fakadóan kényte-

2 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 157. p.

◆ Munkácsy Mihály: Csavargó / Tanulmány az *Éjjeli csavargók* című képhez (1873 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ Modellfotó az *Éjjeli csavargók*hoz: Szűrös férfi (1872; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A XIX. század második felében végbement városfejlesztési folyamatról így ír Korniss Géza: „A mult század második felében Párizsból indult ki az a mozgalom, mely a városok szépítésére, új köntösbe öltöztetésére törekedett, ez a törekvés érvényesült Európaszerte, szellője eljutott Csabára is és részben ez, részben a közbirtokosság nagyobb szabású építkezései a községet, az egyházat és a magántőkét is fokozottabb tevékenységre ösztönözték.”²

2 Dr. Korniss Géza: Békéscsaba megyei város története alapításától napjainkig. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 25. p.

◆ A békéscsabai Szent István tér 1920 körül, szemben az Evangélikus Nagytemplom, jobbra a Pádusi Szent Antal római katolikus templom és a városháza (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Szávost-Vass Dániel) ◆

len nélkülözni a hasonló jelenetet ábrázoló *Köpülő asszony* szűkszá-
vú összefogottságát, viszont mutat
némi hasonlóságot Jozef Israëls
*Krumplihámozó gyerekek a kony-
hában* című, 1873-as rézkarcával
(Szépművészeti Múzeum – Magyar
Nemzeti Galéria, Budapest).

A *Konyhában* szolgált Mun-
kácsy egyetlen, azonos című réz-
karcának alapjául. Egyik alak fejét
sem dolgozta ki (a teljes részlet-
gazdagságában felépített ábrá-
zolásban a fejek helyén fehér folt
vakít); a mű érdekességét tehát
egyszerisége adja.

Önarckép (1870-es évek; kréta,
papír; 480x310 mm; jelzés nélkül;
v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Munkácsy e mű születése ide-
jén már Párizsban bérel műtermet,
főműveket hoz létre, rendszeresen
szerepel a közönség előtt, többek
között a Bécsi Világkiállításon, és
befolyásos barátai vannak. Tehát
ezen az 1870-es évek első felében
készült önarcképen is joggal lát-
tatja magát magabiztos, határozott
és öntudatos művésznek. E tanul-
mányrajzon viszont tekintetével el-
árulja magát, és azzal a nem ritkán
kétségektől gyötört emberrel talál-
kozunk, akit az utókor közreadott
leveleiből ismerhetett meg.

◆ Munkácsy Mihály: *Konyhában / Krumplihámozás*
(1872–1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ Munkácsy Mihály: *Konyhában* (1873; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy Mihály: *Önarckép*
(1870-es évek; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

1872 A tehetség mulandóságának gyötrő kételye

Munkácsy halála után három esztendővel a Magyar Nemzeti Múzeum akkori igazgatója, báró Szalay Imre és leánya, Szalay Lili amatőr fényképész Cécile invitálásának eleget téve Colpachra utazott. A látogatás nyomán Szalay Imre tollából egy cikk született a *Vasárnapi Ujság* számára, amelyet Lili itt bemutatott képei illusztráltak. A fotókon az egykori konyhából még de Marches báró életében dohányzóvá alakított helyiség szerepel, amelynek falképeit Munkácsy jötevőjénél vendégeskedve festett még 1872-ben.

Ekkor öngyilkosságot kísérelt meg, de vendéglátóinak sikerült őt ebből a lelkiállapotból kiségetni. Szalay ekképpen írja le az eseményeket: „Folyton az a kinzó rögeszme gyötörte, hogy nem tud többé festeni, lelke fájdalomban meghasonlott magával s öngyilkos szándékkal a kerti ház emeletmagasságú ablakából leugrott. A sors könyvében azonban másként volt megírva, az alatt elterülő sűrű bozót az esés súlyát felfogta. Munkácsy jóformán meg se sérült. Ez volt a válság, egyszerre visszatért a festéshez való kedve; báró Demarches hamarosan ecsetet, festéket szerzett, és Munkácsy hozzáfogott a szoba kopasz falainak a colpachi parkból s környékéről vett motívumokkal való kifestéséhez.”¹

1 Szalay Imre: Colpach. In: *Vasárnapi Ujság* 50/49. 1903. december 6. 806. p.

◆ Enteriőrészlet Colpachon, de Marches bárót és a helyi lelkészt ábrázoló Munkácsy-falfestménnyel (1903; fotó: Szalay Lili; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy falfestményeivel díszített szoba Colpachon (1903; fotó: Szalay Lili; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy első colpachi látogatása idején született a szecessziós grafika egyik legvirtuózabb mestere, a mindössze huszonöt esztendeig élt Aubrey Vincent Beardsley (Brighton, Egyesült Királyság, 1872. augusztus 21 – Menton, Franciaország, 1898. március 16.). Az angol grafikus, illusztrátor és karikatúrista tusmunkái ma is megragadják a figyelmet. Cizellált finomsággal kidolgozott, hullámzó vonalakból és a dekoratív hatást erősítő fekete vagy a papír fehérjét használó fehér felületekből épített kompozícióin irodalmi, történelmi, bibliai, mitológiai történeteket dolgoz fel. Szívesen nyúl erotikus témákhoz is.

1894-ig az Edward Burne-Jones-t állandóan foglalkoztató *The Artist and Journal of Home Culture* című lapnak adta rajzait, amely nyíltan állást foglalt a férfi homoszexualitás magasabbrendűsége mellett.¹ 1894 és 1897 között szívesen jelentette meg grafikáit a normatagadó új művészeti irányokat előtérbe helyező, dekadens látásmódot tükröző *The Yellow Book* című angol irodalmi folyóiratban, amelyben rendszeresen publikált Oscar Wilde és Mary Wollstonecraft filozófus, feminista író is.

1 Ajtay-Horváth Magda: A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában. In: <http://mek.oszk.hu/03900/03917/03917.htm>

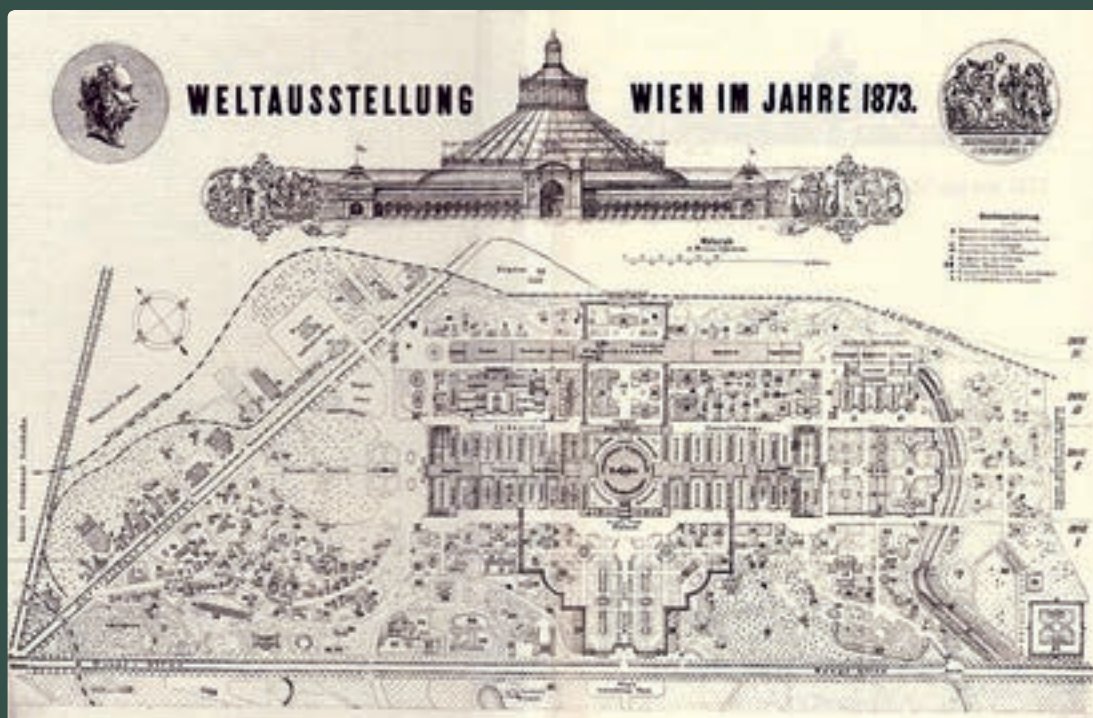
◆ Aubrey Beardsley Salome illusztrációjának későbbi kiadása / másolat (1906; a kép forrása: Magánarchívum) ◆

◆ A colpachi kastély a tóval (évszám nélkül; fotó: Ch. Bernhoeft, Luxemburg; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Cécile szüleinek gyémántlakodalma Colpachon / Csoportkép a colpachi kastély előtt (évszám nélkül; fotó: Ch. Brandebourg fils, Luxemburg; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ A Bécsi Világkiállítás térképe a rendezvény katalógusában (1873; magántulajdon) ◆

Az Osztrák–Magyar Monarchia úgy döntött, hogy követve Európa nagyvárosait, 1873 tavaszán világkiállítást rendez. Munkácsy Mihály, bár ekkor már Franciaországban élt, nem a francia, hanem a magyar osztály kiállításán kívánt szerepelni. (Magyarország a világkiállítások történetében először ekkor jelenhetett meg önálló államként.) Henszlmann Imre szakbiztos, a magyar királyi kiállítási bizottság tanácsnoka egy

Pesten 1873. február 13-án kelt levélben így írt Munkácsynak: „Tisztelt hazafi! Saját és Szarvady leveléből értvén, hogy egyedül a magyarországi művészek sorában szándékozik részt venni a bécsi világkiállításban, ezen nemes és hazafias elhatározásában legmelegebb köszönetemet fejezem ki.”¹

¹ Idézi: Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 155. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

4700 kiállító részvételével I. Ferenc József császár és magyar király 1873. május 1-jén megnyitotta a Bécsi Világkiállítást. A képzőművészeti kiállításra azonban, amelyen Munkácsy is szerepelt, néhány napot még várni kellett.

◆ A Bécsi Világkiállítás főbejárata / másolat (1873; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára) ◆

◆ Munkácsy Mihály az *Éjjeli csavargók* című festményének korabeli fotója (1873; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A Bécsi Világkiállításon 1873. június 16-án megnyílt a művészeti pavilonban a magyar alkotók tárlata. Munkácsy Mihály, akinek részvétele kiemelkedő jelentőséggel bírt, öt festményével szerepelt. Bemutatta az *Éjjeli csavargók*, a *Köpülő asszony*, a *Hazatérés a lebujból / Korhely férj hazatérése*, az *Őszi parkban* című táblákat és egy *Férfi tanulmányfejet*. Ne felejtsük el, Munkácsy ekkor még csupán huszonkilenc éves volt!

Az *Éjjeli csavargókról* – egy évvel később – így írt Paul de Saint Victor francia kritikus: „Nincs ennél igazibb és élőbb, mint ez a köznapias jelenet, amit az egyéniség is fokoz. Minden fejet típusának jellege fémjelez és megfigyeléseivel ad neki nyomatékot. A kivitelezés tökéletes összhangban áll a tárggyal; erős és komoly, erélyes és sötét, a meghatottságot engedi megszólalni. Az alakok – amelyeket a hirtelen fény világít meg, félbeszakítva erőteljes árnyé-

kolással, azonban nem átlátszóan – meglepően emelkednek ki. Rembrandt varázsából találunk ebben a férfias festésben, amelynek minden ecsetvonása hozzáad és elvesz. Ezek az éjszakai csavargók látszólag az *Éjszakai őrjárat* fantasztikus környezetében mozognak.”¹

Ezen a kiállításon szerepelt először a magyar festészet történetének egyik kulcsműve, Szinyei Merse Pál *Majális* című képe is.

¹ Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 179. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Szinyei Merse Pál (Szinyeújfalu, 1845. július 4 – Jernye, 1920. február 2.) *Majálisát* nem fogadta sem a kritika, sem a közönség azzal a nyitottsággal, amelyet az 1873-ban született kép megérdemelt volna. Dr. Térey Gábor szerint: „Előharczos volt, mint Manet és Böcklin, de osztotta is az úttörők keserű sorsát; tapasztalatokat kellett szereznie arról, mi az, ha kénytelenek vagyunk legjobb és legbecsületesebb törekvéseinkkel részvétlen s talán elfogult bírálók elé lépni.”¹

A Münchenben tanuló Szinyei az akadémikus szemlélettel nem tudott azonosulni, de rajztudásra és komponálási képességre Wagner Sándor és Karl von Piloty keze alatt tett szert. A *Ruhaszárlás* és a *Hinta* című vázlatai a magyar plein air festészet első megnyilvánulásai közé tartoznak, egyben a *Majális* című kép festészeti programja előkészítésének tekinthetőek.

¹ Dr. Térey Gábor: Szinyei Merse Pál. In: Vasárnapi Ujság 52/3. 1905. január 15. 33. p.

◆ Szinyei Merse Pál: *Majális* (1873; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

♦ Munkácsy Mihály:
Köpülő asszony (1873;
Szépművészeti Múzeum
– Magyar Nemzeti Galéria) ♦

♦ Munkácsy Mihály: A falu rossza / Korhely férj hazatérése / Részeseges férj hazatérése
(1872; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

1873 Új festői dimenzióban: utazás Barbizonba

Munkácsy vissza-visszatért magyar témák megfestéséhez, műtermében szívesen látott vendégül magyar honfitársakat és honi festőnövendékeket, szerette a magyar zenét és ételeket is. Egy 1873. június 29-én kelt levelében így írt Cécile-nek, akkor még jegyesének: „Kedves kis gyermek! (...) Magyarországról nagybátyám néhány ismerőse van itt, akikkel a tegnapi estét töltöttem. Ez a társaság férjből, feleségből és egy nővérből áll. Tegnap este tehát nálam ebédeltünk és találd ki, hogy mit csináltak? Jean feleségét megtanították túrós csuszát csinálni és így történt, hogy tegnap este nagyon jól sikerült túrós csuszát ettem, sőt még ma reggel is. (...) Most már tudjuk csinálni és Colpachon megtaníttalak rá.”¹

Eltévedt gyermek (1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Három hónappal később, 1873 szeptemberében Munkácsy arról panaszkodott, hogy a *Gyermek az erdőben* című képét nem tudta befejezni Párizsban, műtermi körülmények között: „...nem fejezhetem be teljesen anélkül, hogy némi természetet ne figyeljek meg hozzá, már ma is rontottam rajta valamit...”² A megoldás Barbizonban kínálkozott, ahova magyar festőbarátjához, Paál Lászlóhoz érkezett. 1873. október 4-én ekképpen számolt be jegyesének: „Paált annyira megleptem, hogy még most sem tud magához térni” – írta. „Itt eredeti az életmód, öt frankért naponta mindent megkap az ember Á-tól Z-ig. Tele van minden festőkkel, akik olyan vígan élnek, ahogyan csak lehet.”³

◆ Munkácsy Mihály: Eltévedt gyermek (1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

- 1 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 73. p.
- 2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 78 p.
- 3 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 78 p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Miközben Munkácsy Mihály barbizoni utazását készítette elő, egy gyulai nyomdatulajdonos, Dobay János 1873. szeptember 21-én megnyitotta fióküzemét Békéscsabán, lerakva ezzel a XX. században helyben kibontakozó, európai színvonalú nyomdászati tradíció alapköveit. Ahogyan hirdette: „Van szerencsém a helybeli és vidéki közönséggel egész tisztelettel tudatni, hogy B-Csabán Széchenyi utca Csetneký-féle házban egész újonnan berendezett könyvnyomdámot megnyitottam.”¹

A Munkácsy Mihály Múzeum melletti telken, a napjainkban a Jankay-Kolozsváry-Tevan Gyűjteményt bemutató épület helyén egykor álló Csetneký házban működő jól felszerelt nyomda berendezését hat év után Povázsý Sándor és Povázsý László vásárolta meg. Az Evangélikus Nagytemplom mögött, a Kossuth tér 10. szám alatt indították el vállalkozásukat. Velük egy időben Takács Árpád a mai Szent István téren nyitotta meg nyomdáját.

◆ A Tevan Nyomda épülete az alapítás utáni években (1903 és 1909 között; Munkácsy Mihály Múzeum)◆

- 1 Idézi: Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák 1717–1918. Békéscsaba, Typografika Kft., 2008. 89. p.

♦ Munkácsy Mihály: Cigányok az erdőszélen (1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

A fent említett festményen, az *Eltévedt gyermek* című táblán a *Síralomház* és a *Tépéscsínálók* gyermekfiguráját helyezte tájképi környezetbe. A kép hosszú ideig lappangott, ma v. Pákh Imre műgyűjteményének része, ahogyan a szintén ezekben a napokban Barbizonban született, és évtizedekig rejtőzködő *Cigányok az erdőszélen* című mű is.

Cigányok az erdőszélen / Cigánytábor (1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A kép középterében játszódó jelenet szereplőit a mindennapokban szükséges, egyszerű életvitelüket kiszolgáló eszközök veszik körül, állatok, közlekedési és a lakhatás célját szolgáló tárgyak. A horizontálisan

♦ Munkácsy Mihály: Rőzsehordó nő (1873; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

1890 körül Lepage Lajos és Gesmey Soma alapítottak nyomdákat, utóbbi jelentette meg a *Békésmegyei Függetlenség*, majd a *Békésmegye* című politikai lapokat. Majd létrejött a *Békésmegyei Közlöny* és *A Sport* című lapot jó ideig kiadó Corvina Nyomda, a Körösvidék és a Petőfi Nyomda. A valóban jelentőségteljes sikert azonban az 1903-ban alapított, az ekkor a színház melletti épület földszintjén működő Tevan Nyomda érte el néhány évvel később, az alapító fia, Tevan Andor szakmai irányításával.

komponált csoport egyik tagja, a szekérhez támaszkodó férfialak kontaktust teremt velünk, bennünket néz. A háttérrel adó erdőszáv sötét foltja felerősíti az ingek patyolatfehérségét, kiemeli a szekér rajzolta ív és a rendkívül érzéketlenül festett sátorlap világos foltját.

És közben Munkácsy mesél: a földön ülők melegedő bogrács és mellé készített vízescorsó mellett töltik idejüket; a férfi hosszú szárú pipát szív; a vörös fejkendős, az álló férfialak karakterét ismétlő asszony gyermekét tartja. E képrész bonyolultságát az előtér meglehetősen nyugodt kialakításával ellenpontozza, egyben hangsúlyozza a festő.

♦ Munkácsy Mihály:
Erdőrészlet két alakkal
(1873; v. Pákh Imre
gyűjteménye, USA) ♦

Erdőrészlet két alakkal (1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Feltételezhető, hogy a barbizoni tartózkodás során, de mindenképpen annak hatására készül a Paál László tájképeihez szándékában és egyes festői megoldásaiban is közelítő, ezáltal jóval élményszerűbbé váló, a természeti valóság megörökítését célzó *Erdőrészlet két alakkal*.

Míthogy Munkácsy a figurák általi kifejezés lehetőségeit kutatja, a tájrlátvány és az atmoszféra érzékeny megmutatásának feladatát gyakran nem végcélként tűzi maga elé. Ezt az ábrázolást is két, lendületesen odavetett alakkal „népesíti be”. Olyan nagyvonalúan festi meg a figurákat, hogy az erdő sűrűjében játszódó jelenetet nem is látjuk sem könnyen, sem biztosan. Az álló férfialak ingjének fehérjét a fatörzsek napos foltjain ismétli. A másik figura egy ülő nőalak, akinek karján, ölében egy több értelmezési lehetőséggel bíró részletet figyelhetünk meg. Felsőruhája nyitottnak tűnik, s ez egy férfinél inkább természetes lehetett vidéken már akkor is. De egy nő esetében? Miért lenne

mindkettőjük ruhája nyitva? Egy légyott tanúi vagyunk? Aligha. Munkácsyhoz nem illik az ilyesmi, és a figurák egymáshoz viszonyított elhelyezkedése sem ezt sugallja. Olvasatomban a nőalak karjában egy csecsemőt tart, akit szoptat. Ez tehát számomra egy családi kép. Igaz, a cím nem erősíti a feltételezést, de kérdéses, hogy ki adta ezt a címet a műnek.

A szabadban való festés lehetőségével élve Munkácsy sokat dolgozott Barbizonban, tanulmányozva a fényhatások változékonyságát és a színek vibrálását. Nem feledkezett meg azonban nagy feladatáról sem, több tanulmányt készített a *Zálogházhoz* is. 1873. október 15-én utazott vissza Párizsba, ahova magával vitte egyik legismertebb művét, a rövid barbizoni tartózkodás idején született *Rőzsehordó nőt*. (A festmény tájképi része készült el, a figura festői megoldásai azonban arról árulkodnak, hogy a nőalakot már a műtermében fejezte be.)

1874 „A legszebb Munkácsy-mű”

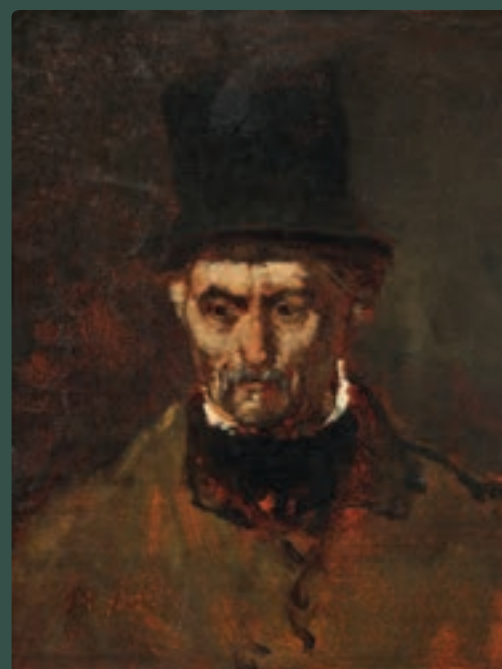

Munkácsy 1874 májusában készült el a *Zálogház* című nagyméretű festményével. A táblát később a párizsi Salonban is bemutatta. A képet, amelyet a „francia kritikusok (...) finom színei miatt a legszebb Munkácsy-műnek neveztek” – írta Végvári Lajos, a Mester ragyogó vázlatok megfestésével készítette elő.¹ Ezen tanulmányok közé tartozik a *Bohém* és az *Öregasszony mappával*.

A zálogház intézményét, amelyről egy lesújtó pillanatkép tárul elénk azon a festményen, amelyhez Munkácsy ezt a két, igen frissen és érzékletesen előadott tanulmányt festette, hazánkban Mária Terézia hozta létre azon céllal, hogy állami beavatkozással visszaszorítsa a szegényeket szípolyozó uzsorakamatot. Belátható, hogy ez az intézménytípus tulajdonképpen

♦ Munkácsy Mihály: Öregasszony mappával / Tanulmány a *Zálogházhoz* (1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

♦ Munkácsy Mihály: A bohém / Tanulmány a *Zálogházhoz* (1873; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

nem adott semmit az arra rászorulóknak, csupán elvett a segítségnyújtás látszatával.

Az akár franciának, akár magyarnak vélhető *Zálogház*, jelenete egy fájdalmas társadalmi kórképet ábrázol, amelyen a romlás, a bukás kísértete ott leselkedik a szegletekből. A nincstelenség lélekölő voltával, a teljes kiszolgáltatottság bemutatásával csak úgy foglalkozhat Munkácsy, ha a társadalmi problémák felé megfelelő érzékenységgel fordul. A nagyvárosi szegényvilág mindennapjainak árnyait vonultatja fel ezen a táblán is, amiért egyre gyakrabban éri támadás. „Nyomorkultuszával”, ahogyan bírálói fogalmaznak, egy olyan világban próbál létjogot szerezni és egzisztenciát teremteni, ahol az a sikeres, aki nem mond ki mindent.

¹ Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 165. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

1874. február 1-jén megjelent az első Békéscsabán kiadott lap, a társadalmi, ismeretterjesztő, kereskedelmi és gazdasági profillal bíró Békésmegyei Közlöny nyitó száma, amely Dobay János csabai nyomdájában készült. A csabaiak korábbiakban csak a hetente kétszer megjelenő, Gyulán szerkesztett és nyomtatott Békés című politikai, társadalmi és közgazdasági lapból tájékozódhattak a Békés megyei és az országos jelentőségű eseményekkel kapcsolatban.

A művészet történetének meghatározó fejezete a szabadtéri festési folyamatot előnyben részesítő, a pillanatnyi benyomásokra és az atmoszférikus hatásokra koncentrálnak. Az első impresszionista kiállítás megnyitására 1874. április 15-én kerül sor. E tárlaton azon művészek mutatkoztak be, akiket az Académie des Beaux-Arts a korábbiakban már elutasított. A harminc művész munkáit felvonultató, hangos botrányokkal kísért kiállításon többen szerepeltek,

♦ Amédée Charles Henri de Noé karikatúrája a *Le Charivari* című lap 1877. április 16-án megjelent számában: Madame! Cela ne serait pas prudent. Retirez vous! / másolat (Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára) ♦

Az idős és betegeskedő de Marches báró halála után fiatal özvegye, Cécile és Munkácsy Mihály kapcsolata megváltozik. A kettejük közti vonzalom talán korábban kezdődött, de a gyászév elteltével megtartják az eljegyzést, és nem sokkal később más a menyegzőre készülnek.

Az esküvőt megelőző hónapok azonban a festő számára elsősorban munkával teltek. Az előkészületek Cécile-re vártak. Reök István 1874 tavaszán meglátogatta Munkácsyt Párizsban; feltételezhetően szeretett volna megismerkedni a festő jegyesével még az esküvő előtt.

A harmincéves művész lelkesen készült közelgő esküvőjére, amely egy ennyire közismert ember esetében nem lehetett magánügy. Párizsból 1874. június 1-jén a következő levelet írta Cécile-nek: „...nagyon helyes levelet kaptam attól a magyar úrtól, kiről beszéltem neked. Nagy érdeklődéssel kérdez ki minden részlet felől, ami házasságomra vonatkozik, sőt fényképet is kér tőled és tőlem is. Kérdi, hogy ki vagy, sőt, hogy miképpen ismerkedtünk meg, úgy hogy kényszerülök egy kimerítő levelet írni neki e tárgyról, mert amint mondja, nemcsak ő személyesen, hanem az egész ország nagyon érdeklődik irántam és örömmel várja, hogy Magyarországra jövünk. Ezek szavai. Annak a levelemnek egy részét, melyben házasságomról és magyarországi hazatérésemről beszéltem, az ujságokban közzétette, úgy hogy most egész Magyarország fel van riasztva.”¹

Az esküvői előkészületek idején, 1874 júniusában a Békés megyei Munkácsy rajongók örömmel vették az *Éjjeli csavargók* című művének reprodukcióját, amelynek megjelenéséről ekképpen adott hírt a Gyulán megjelent Békés című hetilap: „A »Magyarország és Nagyvilág« e legdíszesebben kiállított képes heti lapunk f. é. első félévi műlapját már szétküldé; tárgya »Az éjjeli csavargók.« Munkácsy Mihálytól. – Az időszaki világsajtó meghozta művére ifjú hazánkfiának a bírálatot; eme általánosan kedvező bírálat reánk békésmegyeiekre annál érdekesebb, mert Munkácsy Mihályt a mieinknek nevezhet-

♦ Munkácsy félalakos portréja (1879 körül; fotó: René Prudent Patrice Dagron, Párizs; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 86. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

akiket mai korunk közönsége rajongással övez, és műveik a műtárgyaukcziók kuriózumai. Claude Monet, Pierre-Auguste Renoir, Camille Pissarro, Paul Cézanne, Edgar Degas, Alfred Sisley, Berthe Morisot és Eugène Boudin is kiállította műveit.

A kötetlenül szerveződő csoportot a hírneves francia fotográfus, újságíró és karikaturista, az eredetileg festészeti képzésben részesült Nadar művésznevet viselő Gaspard-Félix Tournachon (Párizs, 1820. április 6 – Párizs, 1910. március 21.) is támogatta. Az alkotók rendelkezésére bocsátotta párizsi műtermét, ezzel biztosítva számukra az együttes bemutatkozás lehetőségét.

A korabeli sajtó kedvelt témájának számítottak az egymást követő impresszionista kiállításokhoz kapcsolódó botrányok. A Cham alkotói álnevet használó Amédée Charles Henri de Noé (Párizs, 1818, január 26 – Párizs, 1879. szeptember

6.) francia illusztrátor és karikaturista rajzán egy rendőr inti körültekintésre az áldott állapotban lévő nőt, aki az impresszionista festők kiállítását szándékozik megtekinteni.

A művészeti irányzat elnevezését Louis Leroy-nak köszönhetjük, aki – mint köztudott – Claude Monet Le Havre kikötőjét ábrázoló látképe, *A felkelő nap impressziója* címének felhasználásával találta ki az impresszionista kifejezést. Az első impresszionista kiállítás bemutatásának 140. évfordulója kapcsán felkérték Donald Olsont, a Texas State University asztrofizika professzorát, hogy vegyen részt a világ egyik legismertebb műalkotása datálásában.

„Olson kutatása szerint Monet a Grand Quai 45-ös szám alatt álló Hotel d’Amirauté au Havre harmadik emeleti szobájából készítette a festményt, s a művész délkeleti irányba, Le Havre kikötője felé nézhetett. Olson szerint minderre a festményen látható napkorong állásából lehet következtetni. Ahogyan arra is, hogy az év mely időszakában láthatta ilyen magasságban a Napot (...) A kutatás következő szakaszában az asztrofizikus az időjárás-jelentéseket bújta át, hogy kizárja azokat a napokat, amikor köd vagy felhő miatt nem lehetett látni a napot. (...) Ezt követően a kép bal oldalán feltűnő füstfelhőket vette szemügyre, amelyeket enyhén jobbra terelt a szél. A légmozgásokról

jük, mivel gyermekkorától fogva közöttünk élt, közöttünk tanult, és innen távozott a nagy világba, hol rövid idő alatt az első festészek sorában találjuk. A kiadó hivatal tőle már »Siralomház« című képet hozta, és jövőre többi képeit és diszes műlapokként hozandja, hogy az előfizetők egy »Munkácsy gyűjtemény.« birtokába jussanak. – A műlap az I. féléves előfizetőknek ingyen küldetett meg.”²

A lap nemes vállalkozásával kapcsolatban néhány hónappal később így nyilatkozik a *Békés*: „A ki Munkácsy e képeit kapja, annak mindenesetre mindig az utolsó tetszik legjobban, mert ezzel ismét kiegészíti azon érdekes képcsarnokot, melyet ily módon Munkácsy műveiből nyer. Teljes elismerésünket kell kifejeznünk a »Magyarország és a Nagyvilág« kiadóinak azért, hogy e hetilap gazdag tartalma, fényes kiállítás és számos kitűnő rajza mellett előfizetőiknek ily nagybecsű két műlapot nyújtanak, melyek már magukban is fölérik az előfizetési díj összegével.”³

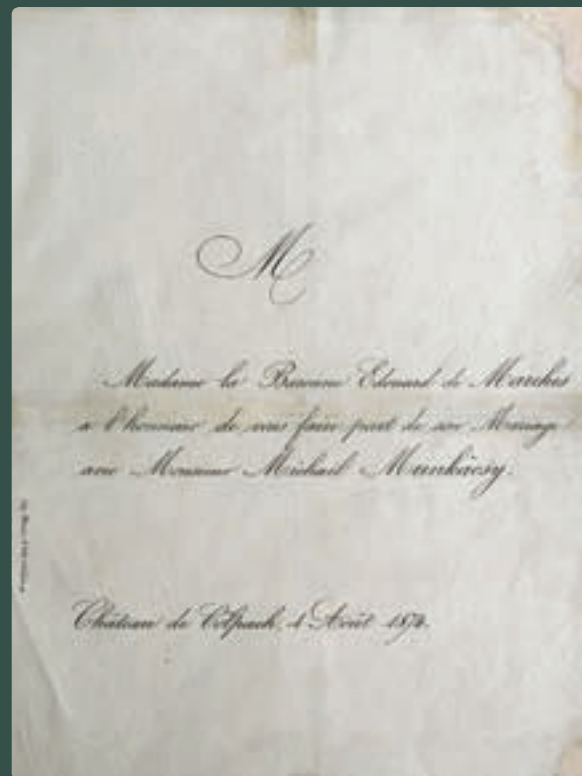
2 Név nélküli híradás. In: *Békés* 3/25. 1874. június 21. [3. p.]

3 Név nélküli híradás. In: *Békés* 3/51. 1874. december 20. [3. p.]

Luxemburgban, az ell-i községi házában 1874. augusztus 5-én házasságot kötött Munkácsy Mihály és Madame la Baronne Edouard de Marches (született Cécile Papier). Az esküvőt követően Colpachról indult a pár Európa nagyvárosait érintő nászútjára. Basel, Genf, Freiburg, Milánó, Velence, Bécs és Pest után érkeztek Békéscsabára.

A nászút Velencében töltött napjai olyan élményt tartogattak Munkácsy számára, amely meghatározó volt pályája alakulása szempontjából. A Scuola Grande di san Roccóban megtekintette Jacopo Tintoretto 1565 és 1567 között festett, négy elemből álló passiósorozatát, a Krisztust Pilátus előtt ábrázoló, az Ecce homo, a Kálváriára vezető út és a keresztre feszítés jelenetét.

A friss házások Budapestre érkeztek, ahol ünnepségek sorának résztvevői voltak. Ezt nyugodtabb napok követték. Haynald Lajos kalocsai érsek vendégei voltak Kálvária-sán, s feltételezhető, hogy Munkácsy megosztotta a Tintoretto-művekkel kapcsolatos érzéseit a művészeti pártoló, egyházzenei és egyházfestészeti alapítványokat működtető egyházi méltósággal.

♦ Munkácsy Mihály és de Marches báróné esküvői értesítője (1874. augusztus 5.; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

készült korabeli jelentéseket figyelembe véve már csak két lehetséges dátum maradt: 1872. november 13-a, illetve 1873. január 25-e. A döntő szót Géraldine Lefebre, a Le Havre-i Musée d'Art Moderne André Malraux kurátorának kutatása mondta ki. Lefebre ugyanis észrevett egy halvány jelet Monet aláírása mellett, amelyből a 72-es szám rajzolódott ki. Mindent egybevetve az asztrofizikus kutatása szerint az impresszionizmus nevét adó kép 1872. november 13-án reggel 7:35-kor keletkezhetett.”¹

1 Név nélkül: Megvan az impresszionizmus percre pontos születési dátuma. In: http://mult-kor.hu/20140826_megvan_az_impresszionizmus_percre_pontos_szuletesi_datuma

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A felvidéki családból származó báró Mednyánszky László (Beckó, 1852. április 23 – Bécs, 1919. április 17.) még csupán tizenkét esztendő, amikor családja a nagyőri Szirmay-kastélyban vendégül látja Thomas Ender (Bécs, 1793. november 3 – Bécs, 1875. szeptember 28.) osztrák tájképfestőt, akinek kettőszázötvenkilenc, a Felvidéken és Északkelet-Magyarországon készült akvarelljét a műpártoló gróf, Waldstein János 1868-ban a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozta. E gyűjteményt jelenleg az Akadémia Könyvtárának Kézirattárában őrzik. Az idős mester, bár maga is a tájfestés elkötelezettje, fejlődése érdekében a gyermekkel gipszmodelleket rajzoltat.

Mednyánszky 1872-ben a müncheni akadémiát látogatja, 1874-ben azonban már a párizsi École des Beaux-Arts hallgatója. Egyre inkább bizonyossá válik azonban, hogy Mednyánszky nem tud azonosulni az akadémiai képzéssel. Zichy Mihály, Munkácsy és

◆ A nászutas pár Pesten (1874; fotó: Borsos József, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Paál László egyetértenek abban, hogy Mednyánszkyknak szerencsés lenne elhagynia az akadémiát.¹ Hamarosan Barbizonba utazik. A barbizoni szellemiség, a közvetlenül a természetből való inspirálódás lehetősége és a festőtársak, az ott megismert Paál László, Odilon Redon és Karl Bodmer társasága ösztönzőleg hatnak festészetére, hónapokra marasztalják, és figyelmét a tájfestés mélylélektanára irányítják. Arra, ami igazán érdekelte Mednyánszky Lászlót: a természeti kép változó fényviszonyokban történő vizsgálata és az érzelmek kifejezésének a tájábrázolásban rejlő lehetősége.

¹ Sarkantyú Mihály: Mednyánszky László (1852–1919). Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 20. p.

◆ Mednyánszky László: Asztalnál (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Mednyánszky László: Hernád völgy / Tátrai táj (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Mednyánszky László: Virágzó fa (1902; Móra Ferenc Múzeum) ◆

◆ Munkácsy húga, az 1864 őszen Munkácson született Lieb Gizella (1874 körül; fotó: Gondy Károly – Egey István, Debrecen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy Mihály és felesége, Cécile 1874. szeptember 8-án nászútjuk békéscsabai állomására érkeztek. Reök István látta a párt vendégül; kismegyeri birtokán a festő számára ideiglenes műtermet is berendeztek. Munkácsy még a nászút idején sem kívánta abbahagyni a festést.

Itt tartózkodása idején módja nyílt bemutatni felesége számára rég nem látott testvéreit, Gizellát és Emilt. A házaspár ellátogatott a Mester gyermek- és ifjúkorának helyszíneire is. Találkoztak a gyermekkorát olyannyira meghatározó mester, Lang György özvegyével is az asztalosműhelyben.

Reök István már 1873-ban, a festő nászútja előtt egy évvel megépíttette kismegyeri birtokán a kért műtermet, ateliert, amelyet Munkácsy így képzelt el: „...a térségnek benne legalább 3 ölnök kellene lennie minden felől, egy öl széles és 1 ½ öl magas ablakkal minden eres nélkül északnak, ahol az ablak lesz. A kis ablakok nem nélkülözhetetlenek, sőt, nem is szükségesek, hanem ha lehetne egy kis előszoba? Az jó volna. Ha nem, az sem volna baj. Egyszóval oly egyszerűen, amint csak lehet, hogy éppen egy zárt világosságom lehessen...”¹

Cécile így írt: „Műterme bájos, a kert közepén fekszik. Nagy kedve van dolgozni. (...) A tájék és a parasztok valóban páratlanok a maguk nemében. Megértem, hogy ide kellett jönnie és belemerülni témái világába.”²

Munkácsy végül Csabán festett a szabadban és műtermében is. Több tanulmányt készített *A falu hőse* című képhez. E vázlatokhoz a Reök István birtokán dolgozókat

- 1 Czeglédi Imre: Munkácsy Békés megyében. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 26. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2004. 136. p.
- 2 Idézi: Czeglédi Imre: Munkácsy Békés megyében. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 26. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2004. 137. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

1874-ben készíti el az 1869-ben Budapestre települt Carl August Wilhelm Sommer (Coburg, Németország, 1839. március 5 – Coburg, Németország, 1921. szeptember 15.) német szobrász az Ybl Miklós által neoreneszánsz stílusban tervezett egykori Fővámpalota, a mai Budapesti Corvinus Egyetem főépületének szobrait. Sommer a huszonkét szoborból álló épületdíszítő egység elhelyezése után Itáliában telepedett le. Rövid magyarországi tartózkodása idején több ízben is lehetősége nyílt Ybl Miklóssal dolgozni.

A budapesti Fővámpalota Ybl városképi jelentőségű, azt ma is befolyásoló középítkezéseinek egyike. Szobordíszzeit ő tervezte az épület kiugró erkélyrizalitainak első emeleti magasságába. A szobrok tematikus csoportokba rendeződnek, allegorikus témákat jelenítenek meg, mint például a hitet, a reményt, a szeretetet, az igazságosságot, más egységben a hatalmat, tudományt, a nehézipart, stb.

◆ A Fővámpalota a Gellérthegeyről nézve (1878 körül; fotó: Klösz György; a kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.05.027) ◆

kérte modellkedésre. A képet viszont – az ekkor készült vázlatok alapján – már Párizsban festette meg, és – Franciaországba hazatérve – modellfotókkal is igyekezett előkészíteni.

Tanulmány a Falu hőiséhez (1874–1875; Munkácsy Mihály Múzeum)

A *Falu hőse* kompozíójának meglehetősen színpadias jellegéből a Munkácsy Mihály Múzeum állandó kiállításán szereplő színvázlaton csak keveset, míg egy, a képhez még szintén Békéscsabán készülő, öreg parasztot ábrázoló tanulmányportrén semmit nem érzünk. A megtört tekintettel maga elé meredő férfialakon megfigyelhető színépítés és erőteljes ecsetvonásokkal történő modellálás a festékanyagot a valóságos látványnál többet mondani tudó közléssé, tulajdonképpen egy jellel képes alakítani. A (mű redukójáról, vagy a magyar közönség által leginkább reprodukciókról ismert) végleges kompozíción a versengőket olyan fokú feszültség, bizonyítási vágy és kölcsönös bizalmatlanság jellemzi, ami felkelti az összes jelenlévő figyelmét, akiket a kép középterébe horizontálisan komponált hullámívré fűz fel a festő. A hözöngő jövevény (a hétköznapi

♦ Munkácsy Mihály: Tanulmány a *Falu hőiséhez* (1874–1875; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

élettől kissé idegennek tűnő) mozdulata a falubeli legényre (a falu hőisére) irányítja a figyelmünket.

A kiállításban szereplő táblával kapcsolatban Végvári Lajos ekképpen fogalmaz: „Az előkészületek alatt festett képek között legszebb a kis kompozíciós vázlat, amelyen a sötét-világos foltok elosztásával meglepő drámai feszültséget alakított ki. A főalakok póza jóval természetesebb, nincs túlhajtott, teatrális mozzanat, a mellékszereplők szerencsés invencióval a centrumban lévő két alaknak alárendeltek: minden tekintet, mozdulat errefelé utal, nem találni önmagáért való adomázó-egzotikus motívumokat. A tér alakítása is szerencsés, a főalakok hevesebb gesztusára a mélységi kiterjedés felel: így megnyugtató egyensúly jön létre a képen.”³

3 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 166. p.

♦ A budapesti Fővám tér, szemben a Fővámpalotával (1900; a kép forrása: Fortepan, adományozó: Schoch Frigyes) ♦

♦ A Fővámpalota homlokzata a háborús sérülésekkel (1945; a kép forrása: Fortepan, adományozó: Fortepan) ♦

◆ Munkácsy Mihály:
Legény az asztalnál
/ Tanulmány *A falu hőse*
című képhez
(1874; v. Pákh Imre
gyűjteménye, USA) ◆

◆ Munkácsy Mihály:
Két legény az asztalnál
/ Tanulmány *A falu hőse*
című képhez (1874, Magyarország;
Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria) ◆

♦ Munkácsy Mihály: Öreg paraszt / Tanulmány *A falu hőiséhez* (1874 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

♦ Munkácsy Mihály: Rajzvázlat *A falu hőise* című kép főalakjához (1875; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

♦ Pipázó férfimodell / Fotótanulmány *A falu hőiséhez* (1874 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Ülő, ködmönös férfimodell / Fotótanulmány *A falu hőiséhez* (1874 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

◆ Munkácsy Mihály:
Poros út II.
(1874; Szépművészeti
Múzeum – Magyar
Nemzeti Galéria) ◆

A nászút Békés megyei állomásán időzve Munkácsyék kirándulásokat tettek a környéken. Szeptember 23-án – Reök István kalauzolásával – meglátogatták Gyulán az 1868-ban alapított, ma is működő múzeumot.

Munkácsy felesége 1874. szeptember 25-én így írt a nászútról: „Miska (...) lázasan dolgozni kezdett. Majdnem befejezett két tájképet, ezek elegendők, hogy kifiz-

zessük utazásunk költségeit. Utána azzal törődött, hogy legközelebbi nagy festményéhez tanulmányokat fessen. Nagyon szorgalmas és olyan boldog, hogy ismét kezébe vehette ecsetjeit.”

A levélben említett két tájkép a *Kukoricás* és a *Poros út* egyik változata lehetett. A nagy kép pedig *A falu hőse*.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A gyulai Erkel Ferenc Múzeum 1874-től működik megyei múzeumként, s ehhez az esztendőhöz kötődik több jelentős műtárgyegyüttes bekerülése is. Békésmegye bizottsága február 9-én tartott közgyűlése komoly döntéseket hozott. „A Haan-féle régiség gyűjtemény megvétele illetőleg megyei muzeum alakítása tárgyában eljáró küldöttség jelentésére, a megye közönsége a régészeti bizottmányt megbízta, hogy úgy az id. Mogyorósi János által felajánlott gyűjteménynek, valamint a Pater Titius Pius áldozár által ajándékozott növény gyűjteménynek is, a megyei muzeum számára átvétele, ez utóbbinak berendezése s általa-

lában a megyei muzeum felállítása érdekében szükséges intézkedéseket tegye meg...”¹

A Békés hasábjain a kilétét felfedni nem kívánó Reök István a múzeumok XX. században végbement specializálódását előre vetítő korszerű szemléletről árulkodó cikket ad közre. Előbbiek mellett kiemeli saját kora dokumentumai, jelene használati és műtárgyai gyűjtésének fontosságát: „...nem bírtam – őszintén megvallom – a Haan-féle gyűjtemény megszerzéséért lelkesülni, nem azért, mintha azt is érdeme szerint nem méltányolnám, hanem, mert más tárgyak beszerzésén óhajtottam volna a gyűjtést megkezdeni.

Régiséget kapni mindig lehet, de előttünk, körülöttünk, kezünkben vannak tárgyak, melyek ha egyszer eltűntek, soha többé megszerezhetők nem lesznek.”²

1 Név nélkül: Békésmegye bizottságának f. é. február 9-én s folytatva tartott közgyűlése. In: Békés 3/9. 1874. március 1. [1. p.]

2 R.[eök István]: Esmék a megyei muzeum körül. In: Békés 3/11. 1874. március 15. [1. p.]

◆ Enteriőrfotó a gyulai múzeum első kiállításában (1890-es évek; fotó: Bleyer Aladár; Erkel Ferenc Múzeum) ◆

1874 Újabb kirándulások: utazás Temesvárra és Aradra

A festő szeptember 25 és 29 között újabb kirándulásokat tett Cécile-lel. Először Temesvárra utaztak, ahol az 1862-ben Buziáson megismert Ormós Zsigmond, Temes vármegye főispánjának vendégszeretetét élvezték, majd meglátogatták Munkácsy egykori mesterét, az akkor Nagyváradon élő Szamosy Eleket.

Amikor Munkácsy hazaérkezett Csabára, épp Békés megyében tartózkodott a még Gyulán megismert ifjúkori barát, a szintén a bécsi és a müncheni akadémián tanult Gyulai (Kratochvill) László (Gyula, 1843. szeptember 6 – 1911. május 7.) festő is. Gyulai László így írt találkozásukról: „Miska nagyon elkeseredett, hogy az 'éjjeli csavargók' nem részesültek a bécsi világkiállítás magyar osztályán abban a méltatásban, mint az alkotás érdemelte volna. Kimentünk a nyíres erdőbe, leheveredtünk a fűbe, s Miska erősen panaszkodott. (...) Megpróbáltam vigasztalni Miskát, de nagyon nehezen ment. Bújában, keservében azután festett egy kukoricaföldet, olyan igazi, valóságos borongós magyar alföldi hangulattal. Én meg rajzoltam, ami Miskának igen tetszett, hát így teltek a napok. Este húzta a cigány, ez meg a feleségének új dolog volt.”¹

1 Idézi: [Kacziány Ödön]: Gyulai László. In: Művészet 10/6. 1911. 263. p.

♦ Munkácsy Mihály: Kukoricás (1874; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

A *Vasárnapi Ujság* Mi ujság? című rovata közli az alábbi hírt 1874 októberében: „Munkácsy Mihály visszaérkezvén a vidékről Budapestre, a képzőművészeti társulat e hó 13-án bucsuestélyt rendezett tiszteletére a »Hungáriá"-ban, hol a festészet s irodalom képviselői mintegy negyvenen jelentek meg, a vidoran, Bunkó zenéje és a pohárköszöntések közt folyt az estély. Jelen volt Munkácsy neje is, ki megmutatta, hogy már megtanulta a csárdást táncolni, s Pulszkyval el is járta azt. Munkácsy már visszautazott Parisba. Vacsora alatt érkezett egy távirati üdvözet is Zichy Mihály hazánkfiától Parisból, ki néhány nap óta ott van, s műtermét a Haussmann-boulevardon rendezi be. A »Gaulois« hosszabb cikkben ismerteti Zichyt a párisiak előtt, a meg van győződve, hogy művei nagy szenzacziót fognak kelteni a francziáknál, valamint arról is, hogy a pedáns kritika összeránczolja homlokát fölöttük.”²

2 Vasárnapi Ujság 21/42. 1874. október 18. 668. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Zichy Mihály (Zala, 1827. október 14 – Szentpétervár, 1906. március 1.) a magyar romantika egyik legkiemelkedőbb festő- és grafikusművésze. Csupán néhány évet élt és dolgozott Magyarországon és Franciaországban (1874–1879), hosszú művészi pályafutásából megszakításokkal bár, de majd fél évszázadot az orosz cári udvarban töltött. Zichy a jogi pályát hagyta el a művészi hivatás kedvéért; először a Marastoni Jakab által alapított Első Magyar Festészeti Akadémián, majd Bécsben Ferdinand Georg Waldmüller akadémiai osztályában képezte magát. Már ekkor felfigyeltek komponálási technikájára, s ha-

♦ Zichy Mihály: A rombolás géniuszának diadala / A démon fegyverei (1878; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

◆ Munkácsy 1876-ban készült *Múteremben* című festményének rézkarc másolata (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy 1876-ban mutatja be a *Múteremben* című festményét, melynek elkészültétől számítva kritikai realizmusról és népeletképekről alig-alig beszélhetünk esetében. Az egyszerű kompozícióba foglalt reprezentatív párosportré a Munkácsy által választott új festői irány iránti elkötelezettség jelképe, korszakhatárt jelez, egy új alkotói szakasz kezdetét. Szalonképek és a hozzájuk szervesen kapcsolódó virágcsendéletek, tájképek és érzékeny

látásmódot tükröző arcképek születnek utána, melyeket – nagymonográfusa, Végvári Lajos szóhasználatával élve – a „nagyvállalkozások” követnek. Mindehhez sokkal több színre van szüksége, mint eddig, palettája is jócskán megváltozik. A művészi orientációjában visszafordíthatatlanul végbement változások hátterében tehát új, párizsi élete, életmódja, a feltároló lehetőségek kecsegtető volta áll.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

marosan kialakult művészetének másik fontos vonása, a drámai bemutatásra való képessége. Már fiatal művészként nagyfokú érzékenységet mutat az emberi szenvedés iránt.

Festészeti életművének egyik csúcspontja *A rombolás géniuszának diadala*, amelyet az 1878-as Párizsi Világkiállításon kívánt bemutatni. Zichy ezen a művén a közelmúlt történeti eseményeire, Oroszország törökökkel és bolgárokkal folytatott háborúira, a Porosz Királyság és a Francia Császárság közötti háborúra (1870–1871), valamint a párizsi kommun bukására reflektál. A kép olyan indulatokat keltett, amelyek a kiállításon való szerepeltetését lehetetlenné tették. A jelenet allegorikus figurái Zichy etikai és politikai állásfoglalásának közérthető szöszölői. A festő ekképpen vall *A rombolás géniuszának diadaláról*:

„Pusztulás, rombolás mindenütt. A családot feldúlta a biblia által megjövendölt gonosz asszony. A szentség megszűnt szent lenni; a házasságtörés ma már csak divatos esemény számba megy és az elhagyott asszony gyermekével bosszúlatlanul kesereghet. Az állami és vallási életben ezer és ezer ember vérenek kell folynia, városoknak rombadülniök, hogy az így megtermékenyített talajban egy új, mindent boldogító eszme gyökeret verhessen. A seb, mely a nagy német birodalom megalapítása által ezer meg ezer áldozaton üttetett, még ma sem hegedt be; saját vérrokonait erőszakkal, tüzzel-vassal voltak kénytelenek a nemzeti egység magasztos eszméje részére vonni, s hogy ez megvalósulhasson, egy nagy császárságnak kellett összeroskadnia! És mennyi vér patakzott vallási villongások miatt! A felebaráti szeretettől lelkesített egyház üldözöttből üldöző lett s hecatombákat rendezett holttestekből. És most tiarás feje elhagyatva, figyelembe is alig véve ül trónján, hatalma megtört; nyugodtan fekszik a feszület a csonthalmazon. Az orthodox keresztet magasra emelve a mindenható cászár »in hoc signo!« a vér- és hitrokon törzsek felszabadítására buzdít. A pusztítás és öldöklés mindaddig fognak dühöngeni, míg a vér és hitrokon néptörzsek egyesítve nem lesznek. Az egyedül szenvedő áldozat itt is az özvegy gyermekével. De egy még messze fénynek, a megváltó szeretetnek, fénysugara már áttört a sűrű homályon:

◆ Zichy Mihály: Illusztráció
Az ember tragédiájához:
Ádám az űrben. XII. szín
(1885; Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria) ◆

Reök Iván, Munkácsy nagybátyja, Reök István huszonegy esztendő fia 1876 áprilisában meglátogatta a festőt Párizsban. Később megházasodott, s e találkozás után kilenc évvel készülhetett hitvesének két arcképe.

A debreceni tábla Reök Ivánnéja válla fölött ránk pillantva kihívó könnyedséggel fúrja szemünkbe tekintetét, mely könnyedséget a kép felületének nagy többségét jellemző lazúrozó festésmód mellett a gyors járású ecsettel hirtelen odavetett haj és öltözék megoldása is erősíti. A kontúrok omlóan lágyak, a haj szinte egybeolvad a háttérrel, csupán az ecsetvonás iránya mutatja, hol zárja le a festő a formát. Az oldalnézetben ábrázolt ülő alak jobbra fordítja a fejét, a figurát tehát eleve „mozgásba hozza” és hagyja érvényesülni a közvetlen látvány keltette benyomásait.

A Pákh-gyűjtemény Reök Ivánnéja jóval nyugodtabb jelenség, mely hatást a festésmód is erősíti. A szembenézetből kissé elforduló felsőtest és az ellenkező oldalra irányuló arc melankolikus magára elé révedő asszonyt mutat, akinek a másik képről ismert tüzes tekintete ekkor már csupán kevéske melegség sugárzására képes.

Ki tudja, mi történt a modellel a két kép megfestése közötti időben? E kép datálása bizonytalan, nem tudjuk, hogy az 1880-as évek mely szakaszában készült. A másik 1885-ben. Mivel Reök Iván és neje házasságáról nem áll rendelkezésünkre információ, nem ismeretes, miképpen alakul kapcsolatuk és soruk az érintett időszakban.

Az egyik képen a teljes felületen megőrzi a könnyed alaphangot, míg a másikon az arcon és a hajon megfigyelhető vastagabb rétegben alkalmazott,

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

a vörös kereszt alakjában, melyet barát és ellenség egyaránt tiszteletben tart. Talán sikerül a fénynek legyőznie a rombolás démonait, melyek most még ördögi gyönyörrel tombolnak. Azonban eléggé fel van fegyverezve az emberiség arra, hogy a béke olajágát tűzhesse díszül sisakja mellé.”¹

Zichy Magyarországon illusztrátori működése tette ismertté. Nevéhez több megrendelésre készült illusztráció sorozat kötődik: *Az ember tragédiája*, az Arany János-balladák, *A hídavatás*, az *Ágnes asszony*, *A tetemre hívás*, *A walesi bárdok* és a *Tizenkét illusztráció Fausthoz*. 1895-ben jelentette meg ötvennyolc erotikus témájú grafikáját Szentpéterváron *Breviarium Eroticum* címmel.

¹ Idézi: [Glücksman, Heinrich]: Zichy Mihály élete és művei. Budapest–Bécs, Athenaeum – Miethke H. O., [1897]. 6. p.

Munkácsy unokaöccséhez, Reök Ivánhoz kötődik a magyar szecessziós építészet egyik remeke, a szegedi Reök-palota építtetése. A tervezési feladattal a fiatal építész, Magyar Edét megbízó Reök Iván a háromszintes saroképület 1907-es munkálatai idején ötvenkét éves, országgyűlési képviselőként és a Folyammérnöki Hivatal vezetőjeként tevékenykedik. Népes családjá számára rendeli meg a kívül és belül is tiszta szecessziós stílusban megálmodott, minden részletében igényesen kivitelezett épületet. Az emeleti szintekre lakásokat terveztet, míg a földszintre üz-

lethelyiségeket képzelt. A sarokrészen étterem, a többi helyiségben kereskedők és iparosok működtek. A bérlők között találjuk Magyar Edét is, aki ebben az épületben nyitotta meg építészirodáját.

A Békés megyei származású Magyar Ede (Orosháza, 1877. január 31 – Szeged, 1912. május 5.) miután megszerezte diplomáját a Magyar Királyi Állami Felső Építő Ipariskolában, külföldi tanulmányúton képezte magát tovább. Egyik első komoly megbízatása volt a szegedi Reök-palota, amelynek sikere nyomán jelentős építészeti feladatokkal halmozták el.

Tervezett jónéhány ma is városképi jelentőségű palotát (Goldschmidt-ház, Szeged, 1904–1905; Schäffer-ház, Szeged, 1904–1905; Ungar–Mayer-palota, Szeged,

♦ Munkácsy Mihály: Reök Ivánne arcképe (1885; Déri Múzeum) ♦

töményebb festékhasználattal, kidolgozott megoldással, keményebb, határozott, egyértelmű körvonal alkalmazásával nehezíti az ábrázolást, amelyet csak valamennyire tud az épp csak jelzésszerű vázlatossággal megmutatott ruha szerepeltetésével feloldani. A kép felületének ennyire különböző megközelítése esetleg arra is utalhat, hogy valami miatt nem fejezi be ezt a művét. A portré műfajának történetében nem ismeretlen hagyomány a felület eltérő jellegű kezelése, bár számomra ismeretlen a megoldás, miszerint a horizontális középtengely választaná el ennyire szabályosan a kép két felét és különítené el a fejet a felsőtesttől. Az is szokatlan,

♦ Munkácsy Mihály: Reök Ivánne arcmása / vázlat (1880-as évek; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

hogy míg a háttérre már-már homogén töménységűre dolgozza, a kép tárgyát, azaz főszereplőjét csupán részletében jeleníti meg hasonló kidolgozottsággal. Természetes, hogy egy mellkép megfestése során az alkotó az arca koncentrálnál, de Munkácsy a rendelkezésére álló felület felét más munkáin sohasem hagyta ennyire kevésbé megmunkáltan. Ha kisebb lenne a két egység közötti különbség, vagy vertikálisan is folytatódna például a tekintet irányában az alapozást is láttató, laza ecsetkezelés vagy festékhiány, hihető lenne, hogy szándékosan alakította így az ábrázolást.

1910–1911; Református palota, Szeged, 1910–1912; stb.), szállodát (Royal Szálló, Zenta, 1911), színházat (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, 1911), vasútállomást (Horgos-Kamaráserdő, Szerbia, 1910–1911) és számtalan lakóházat.

Azt az építészeti hozzáállást, amelyet a teljességgel szabad vonalvezetéssel formált, történeti mintákhoz nem kötődő Reök-palotán alkalmazott, Magyar Ede többé nem engedte meg magának.

♦ A szegedi Reök-palota (1907; fotó: Szabó András Gábor) ♦

1876 Három festmény – egy modell

♦ Munkácsy Mihály: Leány tálcával (1876; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

Leány tálcával (1876; Munkácsy Mihály Múzeum)

Ezen a Colpachon született képen, amely éven keresztül Latabár Kálmán tulajdonában volt, találkozhatunk egy, több festményén is visszaköszönő nőalakkal, akinek melankolikusán méléző, önmagába forduló tekintetét most mintha élettel töltené meg, s így a figura teljes megjelenését és kisugárzását megváltoztatja. Az, hogy több, tárgyában egymáshoz nem kapcsolódó művén hasonló karakterrel bíró szereplők jelennek meg, azzal magyarázható, hogy ugyanazt a modellt festi meg újra és újra. Ezt a nőalakat ismerhetjük például a *Persely előtt* és a *Leány a kútnál* című képről, miközben tudjuk, hogy szobalányuk volt e munkák modellje. Ahogyan Végvári Lajos összefoglalja ezt a problematikát: „Munkácsy beleérző, alakító fantáziája igen erős volt, s a modell csak emlékeztető szerepet kapott munkájánál. (...) Megállapítható (...), hogy a karakter és a mimikai kifejezés alakítása nem a modell hatására történt: a modellt csak segítségül hívta a benne élő elképzelések, víziók realizálására.”¹ Bár tudjuk, de az előbbi is bizonyítja, hogy a realizmus nem a látható valóság szigorú hűségével történő másolását jelenti. Aki effajta szolgálalkúságra szegődik, annak egyébre alig, leginkább „kézügyességre” van szüksége.

A kép nőalakjának kezében lévő tálcára helyezett csendéleti részlet üvegpoharainak szinte érezzük hűvös érintését, a citrusfélék hámozott

1 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 164. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Reök István Gyulai út 16. szám alatti villája 1876 szeptemberében készült el Békéscsabán, majdnem szemben az Omaszta-kúriával, amelyet nővére, Reök Karolina férje, Steiner Jakab építtetett.

Reök István a korra jellemző eklektikus stílusban képzelte el lakóhelyét. Az elkészültekor békéscsabai viszonylatban kifejezetten reprezentatívnek számító épület döntően neoklasszicista stílusban épült, melynek feszes-ségét romantikus jegyek oldják. A földszintes épületbe tizenhat helyiséget, ebből hét lakószobát terveztek. Az építkezés költsége akkoriban komoly összegnek számító tizennyolcezer forintot tett ki.

Reök István egy évvel később bekövetkezett tragikus halála után a család elköltözött Békéscsabáról, elhagyva az oly gondosan alakított új házat. Az épületet 1949-ben gyermekkorházaként kezdték használni, majd a korabeli városrendezési terveknek alávétve, éppen száz évvel elkészülte után lebontották.

♦ Reök István békéscsabai villája a kert részletével (1940 körül) ♦

héjának megjelenítési módja viszont úgy tűnik, változott egy keveset a XVII. században működő, holland Willem Kalf óta. Mind az arc és a kezek, mind pedig az öltözék elemeinek megfestése bizonyos fajta klasszikus hatást kiváltó puritánságot sugároz, az egyszerű gallérral díszített fehér inget különösen gazdag felületalakítással modellálta.

A *Leány tálcával* című képnek, és tulajdonképpen ennek a leánynak ismerjük a „kistestvérét”. A Móra Ferenc Múzeum tulajdonában lévő, azonos című és tárgyú festmény egy kisebb méretű változat (egyek szakértők szerint vázlat²), de Végvári Lajos szerint a *Sebesült vándor* című képhez készülő tanulmány,³ amely szép kis leányt ábrázol ugyanabban a pózban, majdnem azonos ruhában, tálcára szinte ugyanúgy helyezett csendelettel. A két alak olyannyira hasonló vonásokat hordoz, hogy először az a benyomásunk támad, a kisleányból cseperedett fel ez a nemes vonásokkal bíró szép és büszke nőalak.

Molnos Péter a két kép közti relációval kapcsolatban feltűnő kvalitásromlásról beszél, amelyből a vázlat egyértelmű vesztésként kerül ki. „A nagyméretű változaton hiteles, őszinte, komoly festői hang szólal meg, melynek nemes súlya és telt mélysége van, míg az egyébként virtuózan megoldott, tanulmánynak »titulált« testvéréből felszínes, vékonyka fecsegés árad.”⁴ Amikor a képet évekként elelőtt felfedeztem a Móra Ferenc Múzeum dísztermében akkor látott állandó kiállításon, magam inkább elcsodálkoztam a békéscsabai és a szegedi kép között felfedezhető nyilvánvaló hasonlóságon (rokonságon). A Magyar Nemzeti Galéria 2005-ben

◆ Munkácsy Mihály: *Leány tálcával* (1874–1876 körül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

- 2 Boros Judit: Munkácsy festészete az 1870-es években. In: Gosztonyi Ferenc (szerk.): *Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus.* Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 147–148. p.; Bakó Zsuzsanna – Boros Judit – Veszprémi Nóra: *Műtárgylista.* In: Gosztonyi Ferenc (szerk.): *Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus.* Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 229. p.
- 3 Végvári Lajos: *Munkácsy Mihály élete és művei.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 128. p.
- 4 Molnos Péter: *Essünk neki Munkácsynak!* In: Markója Csilla (szerk.): *Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44.* 2005. 95. p.

◆ A gyermekkorházként működő Reök-villa (1949 és 1959 között) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Persely előtt (1874; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

megrendezett *Munkácsy a nagyvilágban* című kiállításán, amikor végre hosszú várakozás után magam is láttam a két képet egymás mellett, a táblák közti kvalitásbeli különbség – Molnos Péter által leírt – drámai mértéke nem tűnt fel. Amit a szerző hiteles, őszinte, komoly festői

◆ Munkácsy Mihály: Leány a kútnál (1874; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

hangnak nevez, melynek nemes súlya és telt mélysége van, inkább a kép szereplőjének karakteréből és sugallt jelleméből árad, nem pedig a festői megoldásokból vagy a technikai kivitelből. E kettő pedig nem keverendő.

◆ A Reök-villa a lebontás előtti években (1970-es évek első fele) ◆

Munkácsy Mihály 1877 augusztusának harmadik harmadában a *Milton az Elveszett Paradicsomot diktálja leányainak* című festményén dolgozott, amelyen történelmi témát ágyaz realista keretbe. Festményén az angol barokk irodalom kiemelkedő képviselőjét ábrázolja előkelő világirodalmi pozícióját megalapozó *Elveszett Paradicsom* című művének diktálása közben. A vak szerzőnek leányai segédkeznek az eposz papírra vetésében. 1667-et írunk.

Munkácsy részéről nagy odafigyelést igényelt a *Milton*, mert a korábbiakban nem lépett a kosztümös történelmi kép műfajának területére. A nagy kép festése közben kisebb munkába is belefogott, amelynek mielőbbi eladására számíthatott felesége. Egy Párizsban kelt levelében ekképpen válaszolt Cécile sürgetésére: „Híreket kérsz Milton felől? Ezért vagyok Párizsban, de ha meg akarom kapni a kis kép árát, meg is kell csinálni. Hogyan képzeled el, hogy egyszerre két képet fessek? Talán, hogy jobbkézemmel a Miltonon ballal a másikon dolgozzam – ez drágám nem éppen így megy.”¹

A *Milton* a vártnál is hosszabb előkészítő munkát igényelt. A Mester feleségének az alábbiakat írta: „...azzal is foglalkozom, hogy modelleket keressek és jelmezeket tanulmányozzak. Habár az utóbbiakért Londonba

◆ Munkácsy Mihály: Tanulmányfej a *Milton* főalakjához (1877; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 97–98. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Miközben Munkácsy nagy energiákat fektet a *Milton az Elveszett Paradicsomot diktálja leányainak* című festményének előkészítésébe, a békéscsabai rokonokat családi tragédiák sorozata éri. 1877. július 4-én meghal a festő nagybátyjának legkisebb gyermeke, a csupán négy és fél esztendőes Reök Aba. Reök István szörnyű döntésre szánja el magát, 1877. július 9-én kioltja életét.

A szomorú és hátborzongató részletektől sem mentes esetről teljes részletességében tájékozódhatunk a Békésmegyei Közlöny hasábjain az *Öngyilkosság* című írásban: „Szorult szívvel vesszük

kezünkbe tollunkat, hogy e szomorú eseményt leírjuk, mely Csabát s egész Békésmegyét megrendíté. Reök István b.-csabai kir. közjegyző, megyei nyilvános életünk egyik fáradthatatlan bajnoka, a »Békésmegyei Közlöny« ez év elején volt szerkesztője, Munkácsy Mihály híres festő hazánkfiának nagybátya, f. hó 9-én reggel halva találtatott a Körös-parton, nem messze a várostól. Duplacsövű fegyverrel kétszer magára lőtt, egyszer oldalbordájába, egyszer szájába és – nem halt meg, sőt volt annyi ereje, hogy a puskát egy fához támaszthatá, kalapját a puskacsövére és a Körösbe vesse magát, hol a keresett halált megtalálta. Öngyilkosságának oka nem tudatik, de minthogy legkisebb figyermekét, kit gyöngéden szeretett, két nappal tette előtt temették: ezt kell legközvetlenebb oknak tartani, mely őt e rémitő lépésre bírta...”¹

1 Név nélkül: Öngyilkosság. Békésmegyei Közlöny 4/55. 1877. július 12. [3. p.]

♦ A Francia Köztársaság Becsületrendjének gombjai Munkácsy hagyatékából, a polgári személyek hétköznapi viseletéhez (1877; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

kellene mennem, ahol a Nemzeti Múzeumban megkapnám a kellő felvilágosításokat.”²

A Békésmegyei Közlöny Reök István tragédiája után alig több mint egy hónappal később örömhírrrel szolgál olvasói számára, de úgy érzi, kénytelen emlékeztetni Reök István szörnyű halálára is a *Kitüntetés* című híradásban: „Istenben boldogult Reök István csabai volt közjegyző testvéröccse, Munkácsy Mihály magyar festész a francia

becsületrend lovagjává neveztetett ki.”³ Munkácsyt a következő esztendőben, az 1878-as Párizsi Világkiállításon a *Miltonnal* elért sikere nyomán emelték korábbi lovagi rangjából tisztté, majd 1890-ben megkapta a parancsnoki fokozatot is. (Kiemelkedő művészi teljesítményéért a XIX. században több jeles magyar is elnyerte a Francia Becsületrendet: Liszt Ferenc, Székely Bertalan, Zichy Mihály és Vágó Pál. Többen közülük Munkácsy Mihály baráti köréhez tartoztak.)

2 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 251. p.

3 Békésmegyei Közlöny 4/65. 1877. augusztus 16. [3. p.]

A posztimpresszionista Paul Cézanne (Aix-en-Provence, Franciaország, 1839. január 19 – Aix-en-Provence, Franciaország, 1906. október 22.) 1877-ben festi a Szépművészeti Múzeum egyik büszkeségének számító, *A tálaló* című képét. A ma már Marseille-hez tartozó kikötőben, Estaque-ban született mű a Cézanne-életműben hangsúlyosan megjelenő csendélet műfaj tradicionális kompozíciós módját követő darabja.

♦ Paul Cézanne: A tálaló (1877; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

Munkácsy még mindig modelleket keresett a Miltonhoz. 1877. augusztus 28-án Párizsban kelt levelében így mesélt a modellkeresés izgalmairól feleségének: „Drágám, (...) Valóban nem is tudom, milyen képet vághattam, meglátva a Parc Monceau-ban két hölgyet, akik közül az egyik boldoggá tehetne a Milton tekintetében. Elkezdtem velük kacérkodni, de nem volt bátorságom, hogy megszólítsam őket, tehát elhatároztam, hogy követem őket és kinyomozom, hol laknak. Jól megfuttattak!”¹

Munkácsy a *Milton* egyik nőalakjának modelljét az akkor Párizsban élő Zichy Mihály, a magyar romantika kiemelkedő festő- és grafikusművésze leánya személyében találta meg. 1877. szeptember 1-jén meglátogatták Munkácsyt a műtermében, alig két hét múlva, szeptember 13-án pedig meg is festette a *Milton*hoz a portrévázlatot.

Egy nappal a nevenapja előtt, 1877. szeptember 28-án Munkácsy így írt feleségének: „Köszönöm neked a kedves tervet, melyet névnapomra készítettél, de szerencsétlenségemre nem hagyhatom magamat kísértésbe vinni. (...) Tehát, drágám, igyál egy pohárral az egészségre valami italt, én rád fogok gondolni,

◆ Munkácsy Mihály: Éva / Tanulmány a *Milton*hoz (1877; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 99. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Haan Lajos evangélikus lelkész 1878-ban jelentette meg a *Dürer Albert családi nevééről s családjának származási helyéről* című művét. Idézi Albrecht Dürer (Nürnberg, 1471. május 21 – Nürnberg, 1528. április 6.) azon szövegét, amelyben a Gyula városa melletti Ajtós településről származó családjáról ír. „A Nürnbergben ereklje gyanánt őrzött sajátkezű kézirat szóról-szóra így szól!»: „Én ifjabb Dürer Albert atyám irományai szerint összeszerkesztém azt, hogy ő honnan származott, miként jutott ide és telepedett le, miglen megholt üdvösségesen. Isten kegyelme vele és mindnyájunkkal. Amen.

1524. év. Idős Dürer Albert Magyarországon született, nemes családból, Nagyváradon alul nyolcz mértföldnyire fekvő Julia nevű városka mellett egy Eytas nevű faluban, mely a nevezett városka tőszomszédságában feküdt. Családjá lovak és ökrök után éldegélt. De atyámnak atyja kit Antalnak hívtak, mint gyermek a nevezett városkában egy aranyműveshez került s nála e mesterséget meg-

¹ Az eredeti német nyelvű szöveget, és annak magyar fordítását is közli.

◆ A *Dürer Albert családi nevééről s családjának származási helyéről* című könyv borítója ◆

mert alighanem egészen egyedül leszek, vagy lehetséges, hogy elmegyek Zichyhez, aki szintén Miska.”²

Munkácsynak 1878 koratavaszán a *Milton* kapcsán nézeteltérése támadt műkereskedőjével. Jean-Baptiste Michel Adolphe Goupil (Párizs, 1806. március 11 – Párizs, 1893. május 9.) párizsi műkereskedő volt, aki még a *Siralomház* párizsi bemutatóján figyelte fel Munkácsyra. Látva a képet, azonnal Düsseldorfba utazott, de a *Siralomház* addigra a fiatal festő már értékesítette. Hosszú távú üzleti kapcsolatuk ezzel a találkozással vette kezdetét, amely azonban a *Milton*mal lezárult, ugyanis Goupil sokallta a festő által megszabott árat. Útjaik elváltak.

2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 106–107. p.

◆ Munkácsy Mihály:
Judit / Tanulmány a *Milton*hoz
(1877; Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria) ◆

tanulta. Annakutána nőül vett egy Erzsébet nevű hajadont, kivel Katalin nevű leányt és három fiút nemzett. Első volt ezek közt az én édes atyám, ki szintén aranyműves volt, egy mesterségében igen jártas, becsületes férfiú. Második fiának László volt neve. Ez szíjgyártóvá lett s ennek fia az én unokaöcsém Dürer Miklós, ki Kölnben lakik s kit ott általánosan Magyar Miklósnak hívnak. Ez is aranyműves s e mesterséget itt Nürnbergben tanulta ki édes atyámnál. A harmadik fiút Jánosnak nevezték. Ezt nagyatyám iskoláztatta s később ezen János 30 évig volt Nagyváradon pap.

Annakutána édes atyám Németországba jött, soká tartózkodott Németalföldön, hol a legjobb mestereket fölkereste, míg végre Nürnbergbe érkezett Urunk születése után 1455. év sz. Lajos napján és aznap tartotta Pirckheimer Fülöp menyegzőjét a várban s nagy táncz volt a nagy hársfa alatt. Itt huzamos ideig szolgált az öreg Haller Jeromosnál, ki ősem lett, nevezetesen Urunk születése után 1467. évig. Ekkor ezen ősem nőül adta hozzá Borbála nevű 15 éves leányát, egy csinos, ép hajadont. A menyegző sz. Vitus előtt nyolcz nappal tartatott meg.«

Ekkor ezután előszámlálja Dürer édesatyja 18 gyermekeinek neveit és születési éveiket.”²

2 Haan Lajos: Dürer Albert családi nevééről s családjának származási helyéről. Békéscsaba, Dobay János, 1878. 14–15. p.

◆ A Munkácsy Mihály Múzeum *Dürer és kortársai* című kiállítása meghívójának előlapja Albrecht Dürer *Rinocérosz* című művének felhasználásával (2003) ◆

♦ Ferenczy József (Marosvásárhely, 1866. december 17 – Temesvár, 1925. december 4.):
Páncélos vitézek képe Dürer festményei nyomán (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Enteriőrképek a gyulai Almásy-kastély Dürer emlékszobájában (a szerző fotói) ♦

1878 A Milton sikere a Párizsi Világkiállításon

◆ Munkácsy Mihály aláírásával hitelesített fényképes, névre szóló belépője a Párizsi Világkiállításra (1878; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A Vasárnapi Ujság 1878. május 5-én közölt egy fotót a Párizsi Világkiállítás osztrák-magyar osztályának épületéről, amelyben Munkácsy Mihály *Milton* című képét is bemutatták. A festő elnyerte a Világkiállítás aranyérmét. A *Magyarország és a Nagyvilág* című lap a hírt az első oldalán hozva örvendeztette meg olvasóit.

◆ A Párizsi Világkiállítás osztrák-magyar osztályának homlokzata a Vasárnapi Ujságban (25/18. 1878. május 5. 284. p.) ◆

A *La France* egy későbbi számában így írt a *Milton*ról: „Ez egy fantasztikus mű, melyben Munkácsy egyesítette erőteljes és eredeti tehetségének oly kivételes tulajdonságait. A műkedvelő nézők, akik egy-egy képnek inkább formai vagy mondhatnók anyagi értékeit tartják szem előtt nem tűnnek kevésbé elégedettnek, mint azok akik a művész gondolatiságának mélységét, szellemét és varázsát kívánják megízlelni. A magabiztos és erős ecsetkezelés, a finoman pompázatos színek s a kicsendülő harmónia csodálatos összhangban van a megindító jelenet mélabús költőiségével és súlyával.”¹

¹ Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 137. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Az 1878-as Párizsi Világkiállításon a franciák bemutatták egy különleges tárgy darabját. A tárgy egy ajándék volt. Az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat elfogadásának (1776. július 4.) centenáriumára Franciaország egy ajándékot készített az Amerikai Egyesült Államok számára: a Szabadság-szobrot. A Frédéric Auguste Bartholdi (Colmar, Franciaország, 1834. augusztus 2 – Párizs, 1904. október 4.) francia szobrász tervezte alkotás eredeti, ám alig használt címe A szabadság beragyogja a világot. A New York mellett felállításra szánt negyvenhat méter magasságú, nőalakot formázó emlékmű belső szerkezetnek kialakítása komoly mérnöki munkát igényelt. A feladatot Gustave Eiffel vállalta magára.

◆ A New York-i Szabadság-szobor rézből készült fejének bemutatása a Párizsi Világkiállításon / másolat (1878 [?]; magántulajdon) ◆

◆ Rézkarcmásolat Munkácsy *Miltonjáról* (1880 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A Párizsi Világkiállítás egyik érdekessége volt a szobor fejének 1878. június 30-án történt bemutatása.

A Világkiállítás jutalmainak átadása, amelyek közül igen sokat magyar szakemberek nyertek el, ekképpen történt: „Az ünnepély voltaképeni színhelye az a palota volt, melyben az 1855-iki kiállítást tartották. Az oldalfalakat az összes államok zászlói és cimerei ékesítették. A középen nyolcz trophea állt, a különböző országok terményeiből.

A köztársasági elnök megérkezését lövések hirdették. (...) Ezután bejött a kiállítási kilencz osztály elnöke; előttük gyönyörű zászlókat vittek, melyek kiállítási jelvényekkel voltak díszítve. Az

első osztály élén a híres képíró, Messonier állt, kinek tenyérnyi nagyságú képecskéit ezekkel fizetik. A köztársaság elnöke átadja neki a megjutalmazottak névsorát. (...) ...a megjutalmazottak átveszik kitüntetéseiket.”¹

A 1878-as Párizsi Világkiállításon mutatta be Zsolnay Vilmos (Pécs, 1828. április 19 – Pécs, 1900. március 23.) magastüzű mázzal díszített porcelánfajansz tárgyait, amelyek nemzetközi ismertséget és sok külföldi megrendelést hoztak számára. 1878. október 21-én elnyerte a kiállítás nagy aranyérmét, a Grand Prix-t, és kiérdemelte a Francia Becsületrend lovagkeresztjét is.

A Világkiállításon nagy sikert értek el hajlított fabútorokkal a Thonet testvérek, de asztalosmunkákért egy Békés megyei származású iparos, Thék Endre (Orosháza, 1842. november 3 – Balatonfüred, 1919. június 8.) is elismerésben részesült. Thék Endre asztalosként kezdte a pályafutását; 1859-ben indult el a céhlegények kötelező vándorújtjára. Békéscsaba, Pest, Bécs és Párizs voltak vándorlásának egymást követő állomáshelyei. Már a Munkácsy által meglátogatott 1867-es Párizsi Világkiállításon is szerepelt, 1872-ben pedig megalapította saját műhelyét Budapesten. Bútor- és zongoragyártással foglalkozott. Húsz éven belül ő lett Magyarország egyik legtöbbet

1 Név nélkül: A párizsi kiállítási jutalmak kiosztása. In: Vasárnapi Ujság 25/43. 1878. október 27. 686–687. p.

◆ Thék Endre: A budai királyi palota Szent István-
termének ajtaja (1900; a kép forrása: Vasárnapi Ujság
47/17. 1900. április 20. 264. p.) ◆

◆ Thék Endre: A budai királyi palota Szent István-
termének részlete (1900; a kép forrása: Vasárnapi Ujság
47/17. 1900. április 20. 265. p.) ◆

foglalkoztatott asztalosipari vállalkozója, amelyben az általa tervezési feladatokra felkért művészek, például Rippl-Rónai József is segítettek. Thék Endre dolgozott a Magyar Királyi Operaházban, az akkor épült magyar Parlament üléstermeinek famennyezetén, ő készítette a miniszterelnök dolgozószobájának bútorait, a Gresham-palota berendezését, felkérték az új budapesti Tőzsdepalota és – többek között – a Magyar Királyi Kúria épületének berendezésére. Historikus és szecessziós bútorok egyaránt szerepeltek a gyár termékei között.

A budai királyi palota Szent István termének kialakításáról ekképpen tudósított a korabeli sajtó: „A szoba famunkáját Thék Endre készítette. Thék, a ki hazai faiparunk legkiválóbb képviselője, ez alkalommal is igazolta, hogy hírnevének meg tud felelni. A válogatott magyar diófa úgy színével, valamint faragványainak finomságával tökéletesen megfelel a román stílus jellegének. A hatást fokozza a pontos összeépítés és a kifogástalan remek munka, melynek minden részén meglátszik, hogy szeretettel készült. A fa-alkotórészek közé betét gyanánt alkalmazott s Roskovics királyképei után készült nagy majolika-lemezek s egyéb majolikarészek, valamint a nagy kandalló, Zsolnay Vilmos pécsi gyárából kerültek ki.”²

◆ Thék Endre: A budai királyi palota Szent István-
termének egyik sarka (1900; a kép forrása: Vasárnapi Ujság
47/17. 1900. április 20. 266. p.) ◆

2 Hauszmann Alajos: A budai királyi vár Szent István-
terme. In: Vasárnapi Ujság 47/17. 1900. április 20. 266. p.

◆ Munkácsy Mihály: Milton / redukció (1878; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

Munkácsy 1878. április 8-án kötött szerződést a bécsi származású, Párizsban élő Charles Sedelmeyer műkereskedővel, aki harmincezer frankért megvásárolta a *Milton az Elveszett Paradicsomot diktálja leányainak* című festményt, s azt először saját palotájában, majd Európa számos nagyvárosában, többek között Budapesten is be-

mutatta. A nagy sikert arató festmény ezután került az Amerikai Egyesült Államokba, ahol tulajdonosa, Robert Lennox Kennedy a New York-i Lennox Librarynek (ma Public Library) ajándékozta. A kép napjainkig egyszer sem hagyta el a könyvtár falait.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Charles Sedelmeyer (Bécs, 1837. április 30 – Párizs, 1925. augusztus 9.) a bécsi művészeti élet egyik központi figurája, Georg Plach műkereskedő mellett tanult. Plach olyan művészbarátokat tudhatott maga mellett, mint Rudolf von Alt és August von Pettenkofen; ügyfelei között pedig elkötelezett gyűjtőket találunk, például Anselm Salomon Freiherr von Rothschild bankárt és Friedrich Jacob Gsell gyapjúkereskedőt. Munkamódszerét Sedelmeyer elsajátította, majd hat évnyi önálló bécsi működést követően tökéletesen alkalmazta a párizsi viszonyok között is. Huszonkilenc évesen, 1866-ban költözött a francia fővárosba, és még ugyanabban az esztendőben megnyitotta műkereskedését a rue de la Rochefoucauld 6. szám alatt.

◆ Munkácsy Mihály: Charles Sedelmeyer arcképe (1879; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

A *Milton* sikere nyomán Munkácsy Mihály ismét a sajtó érdeklődésének középpontjába került. Például a *Le Soleil* című lapban 1878. május 25-én ezt olvashatjuk a Párizsi Világkiállítás magyar osztályáról: „A magyar kiállítás főműve Munkácsy alkotása, a *Milton leányainak az Elveszett paradicsomot* diktálja. Munkácsy – aki 1869 óta egyszer sem maradt távol a Salonoktól, és aki itt lakván nevezhető akár párizsi művésznek is – többször sikert aratott már úgy a látogatók körében, mint a szakmai zsűri előtt, de mindezidáig nem alkotott ilyen nagy jelentőségű művet.

A *Milton* a kompozíciót és a kidolgozást tekintve egyaránt erőteljes alkotás; a gondos előtanulmányok után megformált arcok híven tükrözik a jellemeket, az alkalmazott színek világosabbak, fényesebbek, nem oly nyomasztóak. A kép egésze harmóniát és bájot sugároz, ami Munkácsytól meglehetősen szokatlan, hiszen korábbi munkái jóval nyersebbek mind a kidolgozást, mind a témaválasztást illetően.”¹

1 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 157. p.

♦ A Magyarország és a Nagyvilág tudósítása a *Milton* sikeréről (15/33. 1878. augusztus 18.) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy legújabb párizsi sikeréről a magyar sajtó, többek között a Vasárnapi Ujság is lelkesen tudósított. A hölgy olvasókat azonban más érdekességek is várták: a legfrissebb divatról szóló híradások. A XIX. század divatdiktátorának számított Közép-Európa egyik vezető divatháza, az Alter Antal által 1829-ben alapított Alter és Kiss udvari szállítók budapesti divatterme.

♦ Az Alter és Kiss divattermének hirdetése (1878; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 25/42. 1878. október 20. 676. p.) ♦

◆ Munkácsy Mihály: Újoncozás (1878; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Az akkor harminc ezres lélekszámú Békéscsaba polgárainak közakaratóból jött létre a város színháza, amelyet Halmay Andor építész tervei alapján Sztraka Ernő városi főépítész vezetésével kiviteleztek. A hatszáz néző befogadására alkalmas, tizenkét páhollyal, két oldalkarzattal, zárt- és körszékekkel, az erkélyen két sorban elhelyezett székekkel, földszinti és emeleti állóhelyek sorával, valamint a reprezentatív vígadóval rendelkező színházépület átadására 1879. március 8-án került sor.

A nyitórendezvény ünnepi műsora:

1. Tóth Kálmán: Prológ. Szavalja: Melczér Kálmán
2. Himnusz. Énekli a dalegylet ének-kara

3. Szigeti József: A falusiak. Vígjáték 3 felvonásban. Előadják a békéscsabai műkedvelők (Más forrás szerint Krecsányi Ignác társulata a *Villám Bandi* című színművet és a Szép Galathea című operettet mutatta be.¹)

4. Szózat. Énekli a dalegylet énekkara

Az eredeti épületet 1913-ban Spiegel Frigyes és Englerth Károly tervei szerint átalakítják.

¹ Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák 1717–1918. Békéscsaba, Typografika Kft., 2008. 98. p.

◆ A békéscsabai Andrassy út a Jókai Színház épületével 1930-ban (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Szávoszt-Vass Dániel) ◆

1878, az *Újoncozás* születésének éve változásokat hoz Munkácsy életében. Azzal, hogy Charles Sedelmeyert választja műkereskedőjének, aki a *Miltont* Európa számos művészeti központjában bemutatja, jóval szélesebb körben válik ismertté. Emellett ebben az esztendőben merül fel az első Krisztus-kép ötlete is.

Újoncozás (1878; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

Az egyik feltételezés szerint Munkácsy kevés, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc témáját feldolgozó műveinek egyike az *Újoncozás* című késői életkép. A másik vélemény szerint azonban a kép később játszódó jelenetet mutat, akkoriban a bevonulók általános szokásaként feltűzték a nemzetiszín kokárdát.

Ismeretes, hogy Munkácsy vágyott a hazai elismerésre is, amivel esetleg összefüggésbe hozható, hogy többször választott magyar témát. (Ebben az időben még nem keltett feltűnést, ha valakit erős szálak kötnek saját nemzete történelméhez.) E kép ötlete egyik Magyarországon tett látogatásakor fogalmazódott meg benne. Ha az elsőként vázolt álláspontra helyezkedünk, láthatjuk, az *Újoncozás*, de a *Tépecsinálók* és a korai, 1868-ban készülő, *Az isaszegi csatatér* című kép is együttérzéssel, odaadón, de szentimentalizmus nélkül tárgyalja az elbukott forradalom és a levert szabadságharc témakörét. Az *Újoncozás* ezen olvasat szerint azt igyekszik erősíteni, hogy a nép hitt a forradalom eszméjében, és együtt érzett a katonákkal; aki tudott, segítséget nyújtott (*Tépecsinálók*), akinek ez nem volt elegendő, az be is állt a harcolók közé (*Újoncozás*).

Az *Újoncozás* szereplői bíznak a győzelemben. Első sikerük, hogy bevették a hadsereg soraiba. Ők lehetnek a jövő hősei. A háttérben egy félreeső, sötét ablakzugba húzódott férfi irigységgel vegyes szomorúsággal figyel a többieket, láthatjuk, ő nem mehet. Olyan képességek megnyilvánulását olvashatjuk le erről a tábláról, melyeket Munkácsy már a *Siralomház* megfestésekor is birtokol. Egyrészt képes arra, hogy a kompozíció figuráit a megmutatni kívánt jelenet, az elmesélésre szánt történet szereplőivé tegye, másrészt a mimika és a gesztusok segítségével sajátos reakcióval ruházza fel figuráit, amelyekkel tulajdonképpen beszélgeti őket.

A Munkácsy művészetében 1876-ban végbement változás után is olykor-olykor visszakanyarodik realista korszakának témáihoz, alakjaihoz, de ezek a művek egyre ritkábban jelentkeznek. E műcsoporthoz kapcsolódva utolsóként a *Sztrájkot* festi meg.

A Munkácsy népi életképeinek nemzeti jellegével kapcsolatos, száz évesnél is régebbi keletű vita eredménye még ma sem egyértelmű. Lyka Károly a következőképpen fogalmaz 1891-ben: „...e képek a színpadról, és nem a mi népünk életéből vannak véve, hogy azok egy iskola, és nem egy forrón érző szív művei; hogy azokban van ugyan elég magyar kosztüm, de nem lengi át semmi igaz

magyar szellem”.¹

A Munkácsy Mihály Múzeum Munkácsy-relikviagyűjteményében lévő magyaros és népies, de többségében nem magyar és nem népi viseleti darabokból álló gyűjteményi egység Lyka álláspontját látszik igazolni. Jellegéből fakadóan származási hely szerint beazonosíthatatlan mente, több mellény, bő ujjú ing és gatyá, dohányzacskó és egyéb tárgyak tartoznak ebbe a csoportba, amelyek kellékként szolgálnak a népi életképek festésekor.² Ennek ellenkezőjére utal viszont a Herman Ottó Múzeum gyűjteményébe tartozó, a miskolci Schabinsky László által a *Honfoglalás (Árpád)* című képhez készített fotóanyag (üvegnegatívok)³, amely az autentikus forrásokkal való előkészítésének szándékát látszik festőnk esetében (legalábbis e képpel kapcsolatban) bizonyítani. Csupán zárójelben jegyzem meg, hogy a szalonképek ugyanilyen „művi” kompozíciók, amelyekhez saját műtermében halmozott fel óriási bútor- és dísz tárgygyűjteményt. Viszont belátható, hogy a festészetnek fő törekvését és funkcióját tekintve nincs szüksége egy hírműsor hitelességére.

Visszakanyarodva a fentiekben vázolt problematikához, Révész Emese szerint: „...Munkácsy »nemzeti jellegének« vitatása az ezredfordulón hiábavaló erőfeszítés, zsákutca. Termékenyebb kérdésfelvetésnek

tűnik az, hogy művészetének mely vonásai tették őt alkalmassá a nemzeti hérosz szerepére. Kétségtelen, hogy korai népeletképei sikerrel ragadták meg a »nép« azon vonásait, amelyek zökkenőmentesen voltak beilleszthetők abba a középosztály által megkonstruált képbe, amelynek egyik hivatása éppen a nemzeti karaktervonások felmutatása volt. (...) A nemzetkarakterológia nyomvonalán haladva tegyük hozzá, hogy Munkácsy robbanékony habitusa, külsőségeiben is a »magyar ember« toposzához igazított megjelenése vagy párizsi festőtechnikájára oly jellemző vehemens ecsetkezelése, fényárnyék kontrasztokban oly gazdag koloritja minden ízében jól illeszkedett a század derekára már kidolgozott nemzeti karakter jellemvonásaihoz.”⁴

◆ Mente Munkácsy Mihály gyűjteményéből (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

1 Lyka Károly: Munkácsy. In: Markója Csilla (szerk.): Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44. (2005) 201. p. Eredetileg: Élet, I/4. (1891)

2 A tárgyak listáját Sz. Kürti Katalin a gyűjtemény feldolgozása során Népművészeti tárgyak címszó alatt közli: Kürti Katalin, Sz.: Munkácsy-ereklyék és -dokumentumok a békéscsabai múzeumban. 2. javított, átdolgozott kiadás. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 29. Békéscsaba, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. 33. p.

3 Tarcali Béla: A miskolci fotográfia története. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXV–XXVI. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1988. 842. p.

4 Révész Emese: Munkácsy az ezredfordulón. Munkácsy a nagyvilágban és a Munkácsy-olvasókönyv. In: <http://www.revart.eoldal.hu/cikkek/muveszek-1800-1900/munkacsy-mihaly>. Eredetileg: Ars Hungarica, 2005/2. 507–526. p.

1879. május 30-án a *Milton az Elveszett Paradicsomot diktálja leányainak* című kép Bécsben történő bemutatásához kapcsolódóan I. Ferenc József az osztrák császári érdemrend, a Vaskorona Rend III. osztálya kitüntetését adományozta Munkácsy Mihálynak. A festő 1879 augusztusában pedig egykori iskolavárosába, Münchenbe érkezett, hogy a *Milton*t itt is bemutassa a közönségnek. A kiállítás szakmai fogadtatását egy mondatba sűríti feleségének szóló levelében: „Brandt, Leibl, mint mindenki, távol vannak, annál jobb.”¹

Augusztus 21-én azonban már Budapesten találjuk. Az eseményekről így számolt be feleségének egy ezen a napon kelt levélben: „Megérkezésem óta nem tudtunk lélekzeni. Honfitársaim szeretetreméltósága fojtogat. Tegnap az egész idő ünnepeltetésemmel múlt el, sajnálom, hogy nem láthatod a lelkesedést, mellyel itt a franciákkal szemben viseltetnek. Nekem is kijutott egy kis részem ezekből a tüntetésekből. Amikor kiszálltunk a hajóból, végtelenül nagy tömeg volt ott, hogy fogadja a franciákat a hivatalos ceremónián (nem tudta senki, hogy én is jövök), de amint mások között engem felismertek egy »Éljen Munkácsy« kiáltás hangzott el és az egész kiszállás alatt üdvözöltek engem, úgy hogy nagyon meghatódtam.”²

1 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 108. p.

2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 109. p.

◆ Az Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztályú jelvénye (A kép forrása: Magánarchívum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Gróf Andrassy Gyula 1871 és 1879 között az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminiszterének tisztségét töltötte be. Leköszönését a korabeli élclapok egyike az ekkor szokásos szókimondó jelleggel tálalta.

Gróf Andrassy Gyula Otto Eduard Leopold von Bismarck kancellárhoz fűződő baráti viszonya köztudott volt. A *Borsszem Jankó* a két politikust egyenlő félként, azonos méretben ábrázolja, ám Andrassy utódának bemutatásához más léptéket választ, és tulajdonképpen egy kis mitugrárszként ábrázolja a külügyminiszteri széket 1879. október 8-án elfoglaló Heinrich Karl von Haymerlét.

◆ Bismarck Bécsben. In: *Borsszem Jankó* 12/ 611. (38.) 1879. szeptember 23. [1. p.] ◆

1880 A Munkácsy oeuvre újabb nagy korszaka: a Krisztus téma

♦ Fotótanulmány a *Krisztus Pilátus előtt* című képhez (1879 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

Munkácsy – műkereskedőjével egyetértésben – Jézus személyében találva meg egy nagyformátumú festészeti vállalkozás hőstét, dogozni kezd a *Krisztus Pilátus előtt* című művének előkészítésén.

A békéscsabai kiállításban szereplő, az 1905-ben Munkácsynétől vásárolt, a *Krisztus Pilátus előtt* című képhez készülő első, nagyobb méretű színvázlat a végleges megoldás minden lényeges elemét tartalmazza, és nagyrészt megegyezik az élő alakok felhasználásával készült tanulmányfotón már elképzelt kompozícióval.

„... Munkácsy is használta a fotótechnikát nagy élőképeinek a megkomponálása közben, és műterme, az odahelyezett fantasztikus rekvizitumokkal, kitömött lovakkal, kosztümökkel, bibliai reminiscenciákkal, vagy

♦ Munkácsy Mihály: *Krisztus Pilátus előtt* / színvázlat (1880–1881; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

sátorral és erdőt imitáló növényi vegetációval olyan volt, mint egy kezdetleges filmstúdió.”¹

Már erről az ábrázolásról is leolvasható az a türelmes önmérséklet, amely nélkül a XIX. század utolsó két évtizedében aligha lehet realista vallásos képet festeni. Miközben a képet nézzük, talán mellékesnek tűnhet, hogy Krisztust, az Istenembert személyének és viselkedésének megítélésekor a prófécia vagy a ténymegállapítás szemszögéből közelítjük meg. A lényeg, hogy olyan új erők szimbólumaként áll Pilátus előtt, amelyek új közös életeszmenyt keresnek.

1 Pernecky Géza: Munkácsy. Corvina Kiadó, Budapest, 1970. 61. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A műkereskedelem a XIX. században, csakúgy mint napjainkban, ragyogó üzletnek bizonyul. A kispolgári igényeket gyakran utazó kereskedők elégítik ki, és mint a Békésmegyei Közlöny híradásából kiderül, e kereskedők bizonyos esetekben a műtárgyak beszerzését is utazásaik során intézik, igyekezve a legjobb áron megszerezni, azután pedig a lehető legmagasabb áron túladni a darabokon. Joggal kérdezhetjük, hol van ebben a játékban a művész, aki egyszerre próbálkozik a halhatatlanság és a napi betevő megszerzésével...

A híradás így szól: „Stökl Antal bécsi műkereskedő jelenleg a magyar festőknél tesz nagyobb megrendeléseket, mivel a magyar táj és genre képek Ausztriában, de különösen Francia és Spanyolországban nagy kelendőségnek örvendenek.”¹

1 Fővárosi hírek. In: Békésmegyei Közlöny 7/38. 1880. február 25. [2. p.]

1880 Reprezentatív szalonképek, kötöttségektől mentes tájképek

Tájkép / Franciaországi látkép (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Ahogy ez a *Mosónők II.* című képhez készült vázlat is tanúskodik róla, Munkácsy általános értelemben vett jellemzőjének tekinthető, hogy igen hevesen reagált bizonyos művészi impulzusokra. Feltételezhető, hogy látta az impresszionisták első kiállítását Párizsban, és bár elzárkózott vezérelveiktől, már a *Poros út* is mutatja, új irányt vett a festő tájszemlélete. Az 1880-ban készült *Tájkép* az akkor kialakított beszédmód újbóli felbukkanását jelzi.

Igen ritka, hogy egy magángyűjteményben fellelhető legyen a művel együtt annak előtanulmánya vagy vázlata is. A kisméretű, lendületesen festett, gyorsan felrakott, önálló tájképként is helyét megálló vázlat a szintén Pákh Imre gyűjteményében lévő *Mosónők II.* előkészítésekor születhetett.

Mosónők II. (1880 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Munkácsy, mint ismeretes, szerte tájait figurákkal benépesíteni, bár staffázsalakjai olykor főszereplőkké lépnek elő, máskor viszont azt látjuk, hogy különféle emberi tevékenységek bemutatása ürügyén

◆ Munkácsy Mihály: Tájkép / Franciaországi látkép (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ Munkácsy Mihály: *Mosónők II.* (1880 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály barátját, Adolphe Jullien francia zenetörténészt az 1880-as évek végén örökítette meg ezen a sokáig lappangó, körülbelül tíz évvel ezelőtt egy francia aukción felbukkant táblán.

Adolphe Jullien (Párizs, Franciaország, 1845. január 6 – Pierre-Saint-lès Lemours, Franciaország, 1932. augusztus 30.) a párizsi zenei élet közismert szereplője volt. Termékeny szerző, aki 1874-ben jelentette meg a *Histoire du théâtre de Madame de Pompadour, dit Théâtre des petits cabinets 1747–1753* című művét, ám a következő évben máris új szakmunkával szolgált *La comédie à la cour de Louis XVI: le théâtre de la reine à Trianon* címen. Könyveinek javarésze több kiadást is megélt, ma is színház- és zenetörténeti forrásmunkának számítanak.

Adolphe Jullien arc- másával azonban találko- zunk Henri Fantin-Latour (Grenoble, Franciaország, 1836. január 14 – Buré, Franciaország, 1904. augusztus 25.) a párizsi Musée d'Orsay-ban őrzött 1885-ben készült *Zongora körül* című csoportképén is. Fantin-Latour később egy rézkarcot is készített az akkor már idősödő zenetörténészről.

◆ Munkácsy Mihály: Férfi portré / Adolphe Jullien (1880 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ Munkácsy Mihály:
Franciaországi
tájkép (1880 és 1885
között; v. Pákh Imre
gyűjteménye, USA) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Normandiai tengerpart (1880; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Henri Fantin-Latour Adolphe
Jullien-t ábrázoló rézkarcának
részlete / másolat (évszám nélkül;
magántulajdon) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Mosónők I.
(1880 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

fest jó tájképet, és ebbe illeszti bele a szerinte megfelelő alakot. Ezeket a figurákat részben a realista életképekről hívja mindennapi tevékenységük bemutatására a szabadba. Ezek az egyszerű emberek javarészből földművesek, akiknek feleségei, leányai mosnak – Munkácsy több, ezt a témát feldolgozó művén – folyóban, patakban vagy a legelőn felgyűlt sekély tófolttban. Vagy munka közben, vagy munkába/munkából menet ábrázolja őket. Más típusú, ember és tájlátvány problematikáját együttesen tárgyaló művein a figurákat saját társadalmi osztályából választja, ők a szalonképek természetbe kiránduló szereplői.

Ritka kivételt jelent a *Szénarakás* című kép, amelyen mindkét társadalmi csoport egyszerre van jelen. Egy elegánsan öltözött hölgy sétája közben megáll a szénát fagereblyékkel gyűjtő, és villával kocsira rakó csoport mellett. Egy, még a földön heverő puha szénakupacban két gyermek hancúrozik. Ők kihez tartoznak? Mindkettőjük öltözékén szerepel némi erős, élénkörös rész (szalag a ruhaderékon, masni a hajban), amilyenre a parasztok gyermekeinek semmi szüksége nincs a mezei munka végzése közben. Így biztosra vehető, hogy a hölgygel érkeztek.

A néző kénytelen megosztani figyelmét a tájlátvány és az emberábrázolás között, e kettő együttesét – már témájából fakadóan is – nem kevés hagyománytisztelettel közelíti meg a *Mosónők* című képen. A kép jobb oldaláról induló lankák (vagy gátoldal lenne?) a felhősávon végigfutó tekintetet visszairányítják a kép emberszereplőire, a teljes figyelmükkel és fizikai erejükkel a mosásra koncentráló nőalakokra. Egyikük feláll, elfáradhatott a nehéz munkában, ami nem is csoda, hisz, ha a térdelőkhöz viszonyítjuk magasságát, láthatjuk, hogy még gyermek lehet. Egy, a jobbra ágakból összetakolt állványra teszik a már tiszta ruhát.

Munkácsy Párizsban 1880 szeptemberében egy banki felszólítás kézhezvétele után ezt a felháborodott hangú levelet írta feleségének: „...tegnap ismét megkaptam leveledet a Crédit Lyonnaistól, hogy fizessek 200 frankot – mi ez? Már annyit fizettem, hogy valósággal meg vagyok ijedve. Te azt mondtad, hogy nincsen semmi kifizetni való, hogy minden rendben van stb. És íme, itt vannak! A cipész 240 frankos számlával. Hitemre, ez bosszantó, bocsájtod meg e kifejezést, de nem akarok minderre gondolni, mert rossz kedvbe esem. (...) Zárom levelem és menekülök, mert félek, hogy még mindég érkeznek számlák. Ég veled, drága Cilikém cselekedj a legokosabban!”¹

Két család a szalonban (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A *Két család a szalonban* a reprezentatív szalonképek egyike, és a Munkácsy által többször feldolgozott két család témájának, azaz emberi és állatcsalád (kutya) együttes szerepeltetésének újabb variációja. A kor szokása szerint már-már fullasztó bőséggel berendezett ebédlő finom szőnyegén lefetyelik tejcsekéjük az ebek, az egyik kicsi lemaradt, és most igyekszik a tányér felé. Hogy honnan, azt nem könnyű kitalálni, ugyanis az anya kék bársonyruhájának uszálya épp a feltételezhető útvonalon nyugszik. A gyermekek érdeklődve figyelik a jelenetet, az anya tekintete viszont számomra eldönthetetlen, hogy hová irányul. Testtartása

azt sugallja, hogy figyelemmel kíséri a lejátszódó eseményt, de ha jobban megnézzük, inkább úgy tűnik, elmereng valamin. Az odafordulás mozdulatával jelenlétét igyekszik erősíteni, miközben csupán néhány réveteg pillanatot akar lopni magának.

Híres szülöttét még ugyanebben az évben, 1880. november 4-én Munkács városa díszpolgárává választotta. A kitüntető oklevelet Nuszer János főpolgármester és Lehotay Zsigmond főjegyző látta el kézjegyével.

♦ Munkácsyné nagyesztélyiben (1889; fotó: Paul Nadar, Párizs; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 116. p.

◆ Munkácsy Mihály: Két család a szalonban (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ Munkácsy Mihály:
Két család a szalonban / részlet
(1880; v. Pákh Imre
gyűjteménye, USA) ◆

I. Ferenc József császár 1880. december 12-én Gödöllőn hagyta jóvá Munkácsy Mihály magyar nemesi címét, amelyhez a munkácsi előnév használatát adományozta.¹ Bereg vármegye főispánja, gróf Schönborn Bucheim Ervin szerint Munkács városa beleegyezett a munkácsi előnév adományozásába, és ekkor döntött a festő díszpolgárrá avatásáról is. A nemességadomány bejegyzését és a címerképet bevezették a Libri Regii, a Királyi Könyvekbe.²

Az előzmények közé tartozik, hogy Munkácsy először – az I. Ferenc osztrák császár által 1815-ban (újra)alapított, – Vaskorona Rend III. osztálya kitüntetését érdemelte ki *Milton* című művének sikere nyomán. Ez a kitüntetés rangemelés volt maga után, amelyet a kitüntetett kérvényezhetett. A festő azonban nem az elnyerhető osztrák lovagi rangot, hanem a magyar nemességet kérelmezte. Tisza Kálmán miniszterelnök, belügyminiszter tudta, hogy Munkácsy nem jogosult a magyar nemesi címre, de a művész sikereire való hivatkozással 1880. november 24-én javaslatot tett annak megadására az Őfelsége Személye Körüli M. Kir. Minisztérium miniszterének, báró Orczy Bélának: „Másképpen azonban nevezett hazánkfiának a művészet terén szerzett érdemei sokkal nagyobbak és neve világszerte oly annyira általánosan ismeretes, hogy kérését ha nem is az általa megjelölt alapon, de másképpenben figyelemre méltónak tartom; az általa kért »munkácsi« előnév legkegyelmesebb adományozása sem ütközik nehézségbe, mert Bereg megye főispánjának f. évi november 5-én 390 szám alatt kelt ide zárt jelentése szerint ez ellen mi észrevétel sem forog fenn. (...) ...van szerencsém nagyméltóságodat tisztelettel

◆ Munkácsy Mihály címere ◆

◆ Munkácsy címeres pecsétnyomója elefántcsont fogóval (1880 után; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

1 A felterjesztés, s annak hátoldalán az uralkodó által meghozott legfelsőbb elhatározás szövege az alábbi címen megtekinthető a Magyar Nemzeti Levéltár oldalán: mnl.gov.hu/docstore/1112

2 K 19 – Polgári Kori Kormányhatósági Levéltárak – Őfelsége Személye Körüli Minisztérium Királyi Könyvek – LXVIII. – 312. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Perlrott Csaba Vilmos (Békéscsaba, 1880. február 2 – Budapest, 1955. január 23.) festő és grafikus, a magyar piktúra jelentős mestere, a magyar Vadak képviselőjeként a XX. századi honi festészet egyik megújítója volt, akinek művészete Kassák Lajos szerint: „...élettel terhes – a mesterség sémáival lemérhetetlen, s mással mint önmagával nem magyarázható.”¹ A nagybányai művésztelepen a neósok közé tartozott. Innen indult Párizsba, ahol először Georges Braque-kal és Robert Delaunay-val ismerkedett meg, ám végül – Ziffer Sándorhoz és Bornemisza Gézához hasonlóan – Henri Matisse egyik első tanítványa lett. „Matisse volt az, aki döntő hatással volt fejlődésemre.

◆ Perlrott Csaba Vilmos: Csendélet asztali órával (1916 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

1 Idézi: Csaplár Ferenc: Perlrott Csaba Vilmos. Kiállítási vezető. Budapest, Kassák Múzeum és Archívum, 2005. [3. p.]

megkérni, hogy Munkácsy Mihály festő és törvényes örökösei részére a »munkácsi« előnév használhatása mellett Ő császári és apostoli királyi Fenségénél a magyar nemességnek díjmentesen való legkegyelmesebb adományozását javaslatba hozni méltóztassék.”³

Madame Chaplin arcképe (1880 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A Charles Chaplin francia festő feleségét, Jeanne-Marie-Antoinette Rüttre-t ábrázoló portré Jouy en Josès-ban, a Chaplin házaspár Párizshoz közel lévő nyaralójában született. A kép modellje, aki férje révén kerül kapcsolatba Munkácsyval – az okát nem tudjuk – 1907-ben megválízik a festménytől. Munkácsy és Chaplin barátságát hivatott bizonyítani az a négy rézkarc is, amelyek Munkácsy hagyatékával kerülnek a békéscsabai múzeumba.

A lélekfeltáró ábrázolás, amely Munkácsy sajátjának mondható, e portré esetében – a festő és modellje közti viszonyt tükrözve – csendes nyugalomról beszél. Az ábrázolás a formális bemutatás kötelezettségétől mentes, póztalan, bensőséges.

És, hogy ki is volt Madame Chaplin? Végvári Lajostól kapunk választ a kérdésre: „A házasság után néhány évvel Munkácsynak be kellett látni, hogy nem szerető, érzelmes barátot kapott feleségében, hanem józan és praktikus élettársat, akire mindig számítani lehet, aki vagyonával és gyakorlati érzékével egyaránt segítségére volt a festőnek abban, hogy művészi hírneve emelkedjék, de semmivel sem tudott hozzájárulni ahhoz, hogy mint alkotó érzelmileg, élmény tekintetében gazdagodjék. Ez a felismerés Munkácsy emberi fejlődésében rendkívül nagyjelentőségű: mindezt átlátva érett férfivá, olyan magányos emberré, aki biztatást, belső lelke-

♦ Munkácsy Mihály festőművész 1880 körül
(A kép forrása: Fortepan; adományozó: SK) ♦

3 Polgári Kori Kormányhatósági Levéltárak – Őfelsége Személye Körüli Minisztérium Általános iratok-1880- 9751. (1833/1880, 12016/1880).

1906 őszén otthagytam a Julian Akadémiát és hatodmagammal megnyitottuk az első Matisse-iskolát a rue de Sévres-ben, egy volt kolostor földszintjén.”²

Első jelentős sikerének tekinthetjük a párizsi Salon d’Automne 1907-es tárlatát, amelyen az akkor huszonnégy esztendőes festő a Fauve-ok termében szerepelve hét (!) festményét mutatta be.³

A két általa megismert s teljességgel különböző alkotói metódust összevetve, majd

♦ Perlrott Csaba Vilmos: Városkép toronnyal / Nagybánya (1920 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

2 Idézi: Benedek Katalin: Perlrott Csaba Vilmos alkotói pályájának főbb állomásai (1880–1855). Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2005. 12. p.

3 Benedek Katalin: Perlrott Csaba Vilmos alkotói pályájának főbb állomásai (1880–1855). Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2005. 17. p.

sítést kizárólag csak önmagától kaphat. Ez a felismerés érzelmileg felszabadította őt és lehetővé tette, hogy a házasság formájának okos megőrzése mellett, a feleségével való jóviszonyt fenntartva, olyan barátnőt keressen, aki érzékeny és érzelmes lelkületének megnyugvást, az annyira áhított naiv-idilli boldogságot tudta megadni. Ezt az asszonyt Chaplin festő feleségében találta meg.”⁴

Kettejük szeretetteljes kapcsolatának köszönhető Munkácsy Mihály önéletírása, amelyben a festő születésétől az 1863 őszeig tartó időszakról mondja el életének eseményeit. Az évek során egymást követő, betegségének enyhítését és a pihenést szolgáló többhetes fürdőkúrák idején született életrajzot tartalmazó levélfolyamot Lamalou-les-Bains-ben írta 1885 és 1889 között.

4 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 142. p.

◆ Munkácsy Mihály: Madame Chaplin arcképe (1880 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

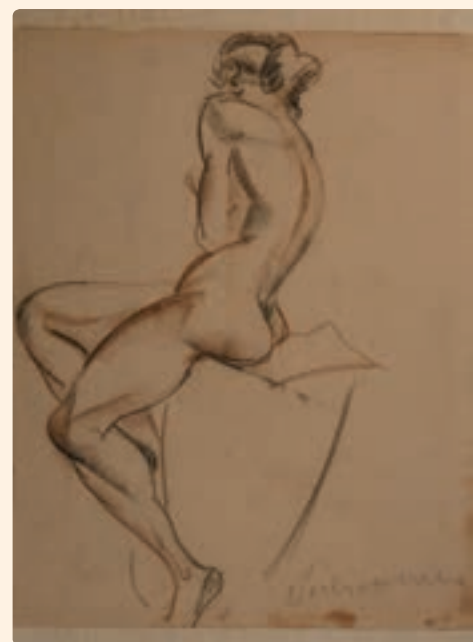

szintetizálva alakította ki egyéni, ám pályája során változó stílusát, mindig szem előtt tartva azonban Paul Cézanne eredményeit, akinek feltétlen híve volt. A realista festésztől indulva előbb a viszonylag kevés szín használatára korlátozott, a formákat síkokra bontó, kubisztikus jellegű festészetet művelte, majd – igen későn – a posztimpreszionizmushoz kapcsolódó munkákat, valamint litográfiákat készített. E két korszaka közötti átmeneti szakaszban született képeiről Kassák így írt 1934-ben: „Színei az utóbbi időben megtisztultak, formái is szervesen összetartozóbbak és élménygazdagabbak lettek.”⁴

4 Idézi: Csaplár Ferenc: I. m. [2. p.]

◆ Perlrott Csaba Vilmos: Párizsi Notre Dame (1926; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Perlrott Csaba Vilmos: Ülő nő (1920 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

1881 Elkészült Munkácsy első bibliai tárgyú festménye

◆ Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt / redukció (1881; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

A nemesi cím elnyerése után fél évvel elkészült Munkácsy realista hangvételő bibliai tárgyú műve: a *Krisztus Pilátus előtt*, melynek bemutatását nagy várakozás előzte meg. A tervezett határidőt a festő elvétette, képét így a párizsi Salon nem fogadhatta. Műkereskedője egy ragyogó ötlettel kívánva menteni a kialakult helyzetet, saját palotájában állította ki a képet, az elképzeltnél nagyobb

sikert hozva a festménynek, a művésznek és természetesen önmagának is. A kép bemutatóját követő bankett meghívója 1881. június 21-re szólt.

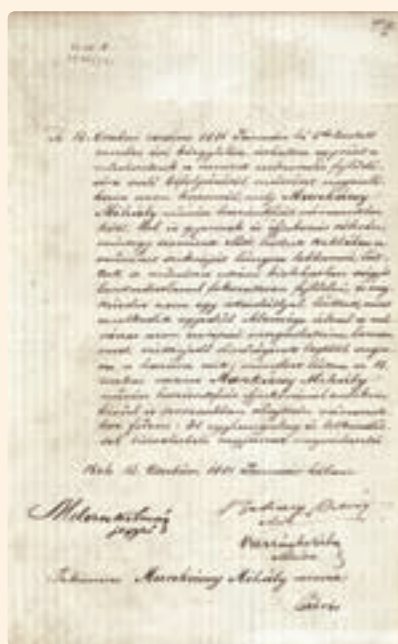
Az 1870-es évek végén Munkácsy és a karrierjének egyengetését nem érdek nélkül vállaló, ezért olykor alkotói orientációját is alakítani kívánó Charles Sedelmeyer olyan látványos és közérthető témát keres, amely híven szolgálja

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

1881 januárjában, amikor Munkácsy Mihály elmélyülten dolgozott első Krisztus-képén, az Urszinyi Andor működé-sének köszönhetően 1842-ben életre hívott, a városban mecénás feladatokat is vállaló, valamint a legrégebbi és legnagyobb könyvtárát birtokló békéscsabai Casino Egyesület tiszteletbeli tagjává választotta. Döntéséről levélben értesítette a művészt.

◆ A békéscsabai Casino értesítő levele (1881; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A XIX. századi Magyarország egyik legkomolyabb műgyűjteményének számított gróf Andrassy Gyula kollekcója. E műegyüttes alapjául gróf Szapáry Péter gyűjteménye szolgált, amely Etelka leánya és gróf Andrassy Károly házassága után került az Andrassyak birtokába. Harmadik gyermekük, a későbbi miniszterelnök, Andrassy Gyula erre a tárgyegyüttesre alapozva kezdte építeni saját gyűjteményét.

„Id. gr. Andrassy Gyula a régi arisztokrata gyűjtő típusának jellegzetes megtestesítőjeként az akadémikus művészet híve volt: a nagy formátum, a sötét tónus és a markáns formakarakter bővületében elsősorban arcképek és történeti képek beszerzésére fókuszált. A legértékesebb alkotás, amellyel gyarapította a gyűjteményét, Rembrandt 1630-ban, 22 éves korában festett, monogrammal ellátott önarcképe volt. A festményt 1844-ben egy londoni műkereskedésben, egy van Dyck-önarcképpel együtt vásárolta. A magyar képzőművészeti

a festő művészi hírnevének öregbítését, valamint az egyébként is virágzó műkereskedelmi üzlet helyzetének még további javulását. Az újabb nagy erőpróbára készen álló Munkácsyval egyetértésben választja Sedelmeyer témaként „minden idők legnagyobb vértanúját, Krisztust, az Istenembert”¹.

Perneczky Géza szerint: „Munkácsy külső karrierjének iránya a szuperprodukciók felé tartott... (...) Munkácsy első Krisztus-képének, a *Krisztus Pilátus előtt*nek a története – utólag visszatekintve rá – kísértetiesen hasonlít egy modern filmprodukció elkészítésére és forgalmazására.”² A szerzőnek igazat kell adnunk, bár az a mód, amelyet Sedelmeyer a mű népszerűsítésére választ, a XIX. század végén nem tekinthető sem újdonságnak, sem egyedinek.

Munkácsy bibliai tárgyú kompozíciókban korábban nem gondolkodik, így az első Krisztus-kép előkészítése igen nagy koncentrációt és körültekintést kíván tőle. Jó darabig csupán érleli az elképzelést, és a művészettörténet hasonló tematikájú alkotásainak megismerésén fárad. A vallásos pátosz megjelenítésének lehetőségeit szintén komolyan meg kell fontolnia. Előbbiek mellett figyelemmel kíséri a keletkutatás és a régészet akkori eredményeit, amelyek segítik a környezet, az architektúra, a kellékek és a viselet megválasztásában. Csupán zárójelben jegyzem meg, hogy Krisztusa arcához viszont nem a hagyományos zsidó karaktert kívánja mintaként alkalmazni. Nagyrészt az előbbiek nyomán lesz „az orientalizáló historizmus leginkább ünnepezt mestere...”, melynek lényegét Sinkó Katalin ekképpen foglalja össze: „Az orientalizáló biblikus képek a korszak keletkutatóinak nézeteire reflektálnak, miszerint az életmód, a szokások, a viselet és háztartás terén Észak-Afrikában, Szíriában, Palesztinában vagy a törököknél a bibliai idők óta majdnem minden változatlanul maradt fenn, így tehát a keleten végzett kortárs stúdiók voltaképpen az »őkori« adottságokat találják.”³

◆ Krisztus Pilátus előtt / katalógus (1886; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy az évek során Krisztus szenvedéstörténetének bemutatását továbbfejleszti. A tulajdonképpen három táblába sűrítő feldolgozáson lejátszódó események közismertek az Újtestamen-

musa”. In: Gosztonyi Ferenc (szerk.): Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 66–67. p.

1 Idézi: Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 211. p.

2 Perneczky Géza: Munkácsy. Corvina Kiadó, Budapest, 1970. 35. p.

3 Sinkó Katalin: Munkácsy vallásos képei és a századvég „szent-realiz-

élet alakulását figyelve ő fedezte fel Munkácsy Mihályt, akinek az *Itatónál* c. képét az 1869-es tárlaton vette meg, még mielőtt a festő *Siralomház* c. festménnyel elindult volna a diadalútjára. Később a barátságuk szorosabbá vált, a politikus biztosította anyagilag a művész párizsi tartózkodását és még Töketerében is vendégül látta. Munkácsy a párizsi Magyar Egyesület részére készült festményen örökítette meg a pártfogóját, a képet az 1900-as párizsi világkiállításon bocsátották a nyilvánosság elé. Az Andrásyok tulajdonába került a *Virágcsendélet gömb alakú vázával* c. kép mellett két értékes vázlat is: az egyik a Pilátus-képhez, a másik, a Kálvária főcsoportjának egyik variánsa, az Andrásyok töketerebesi sírkápolnájának az oltárához készült. Egyik utolsó alkotása, a *Siratóasszonyok a keresztfánál* c. monumentális festmény, szintén a mauzóleum belsejét díszíti.”¹

A fentiekben említett Pilátus-képhez készült remek vázlat a II. világháborúig gazdagíthatta az Andrásy család gyűjteményét, amikor háborús veszteségként a Szovjetunióba került. Sokak fáradhatatlan munkájának köszönhetően Magyarország 1972-ben visszakapta a festményt, amelyet 1999-ig a Magyar Nemzeti Galéria őrzött. Ekkor Munkácsy Krisztus-képeinek egyik legjobb vázlatát aukcióra bocsátották. Ma ismét magántulajdonban van.

1 Név nélkül: Az Andrásy-gyűjtemény. In: http://ifjgrofandrassygula.hu/?page_id=115

♦ Munkácsy Mihály: Krisztus mellképe / Tanulmány a *Krisztus Pilátus előtt* című képhez (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

tumból. A központi szereplő, a történéseket generáló Krisztus megjelenítése a szinoptikus (együtt látó) evangéliumokban foglaltakkal egybehangzóan (és a János-evangélium ellenében), emberi vonásainak kiemelésével történik. Ezt az emberi jelleget, amelyet Ernest Renan igen népszerű *Jézus élete* című művében is erősít, Munkácsy megragadhatónak találja. Célja az Istenember érzelmi úton történő megközelítése és bemutatása. E gondolat szimbolikájának megértését a kompozíciók teatralitása csak fokozza.

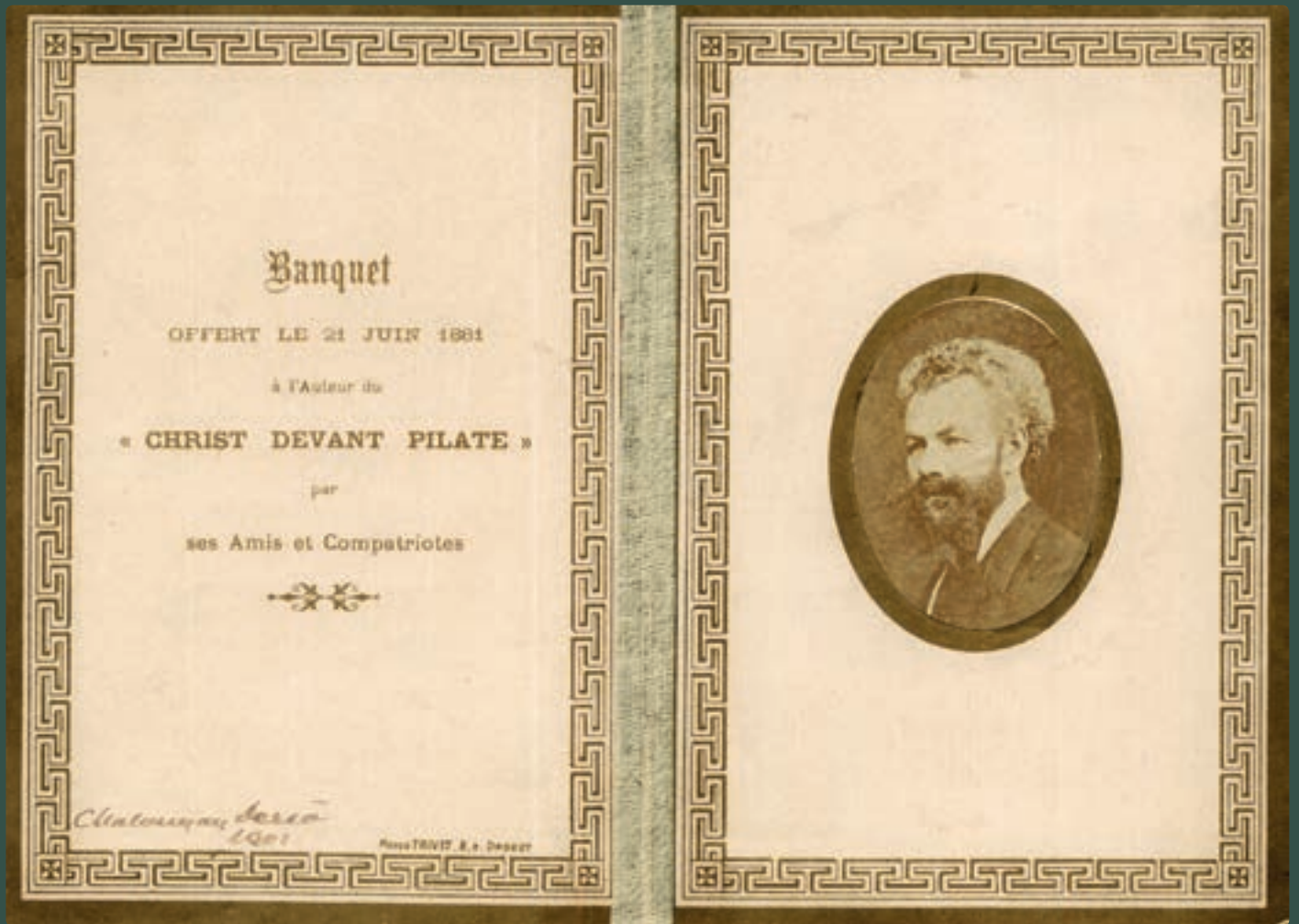

♦ Munkácsy Mihály: Ordító suhanc / Tanulmány a *Krisztus Pilátus előtt* című képhez (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

A Pilátus elé hurcolt Jézus perének (a lehetséges ki-menetel miatti) feszültsége, a jelenlévő táborokat jellemző erőviszonyok egyértelmű egyenlőtlenége, az érezhetően közelgő, elkerülhetetlennek tűnő dráma súlya Munkácsy számára átérezhető. Már festői alkatánál fogva is kellő fogékonysággal reagál. Igaz, hogy igen nagy számú figura szerepeltetésével hozza létre a kompozíciót, de a szereplők érzékletes jellemábrázolásával előtérben tudja tartani a pszichologizáló szándékot, amely megmenti az ábrázolást a sematizálódástól.

♦ Munkácsy Mihály: Itatónál (1869; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

◆ Meghívó a *Krisztus Pilátus előtt* című kép bemutatóját követő bankettre (1881; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Farizeusfejek a *Krisztus Pilátus előtt* című képen a Sedelmeyer által kiadott reprodukciók I–III. (1881; fotó: Adolphe Braun és társa; Munkácsy Mihály Múzeum). A jobb oldali, négy férfit ábrázoló vázlat egykor gróf Andrássy Gyula műgyűjteményébe tartozott ◆

E műve, ahogyan sok másik is, az Egyesült Államokba kerül. „Minden évben húsvét időszakában a pennsylvaniai Philadelphiában, John Wanemaker áruházának impozáns »Nagy Csarnokában« tömegek gyűlnek össze, hogy abban az óriási nagy képben gyönyörködjenek, amely ragyogóan megvilágítva a második emelet magasságában van felfüggesztve. Középen látható a művészről készült szoborportré.”⁴

Sok évtized elteltével, csupán 1995-ben kerül Magyarországra a *Krisztus Pilátus előtt*. Azóta rövid szünetekkel a Déri Múzeumban, az intézmény építésekor az *Ecce homo* számára kialakított teremben látható. Örömmel nyugtázhathatjuk, hogy a kép jelenleg a magyar állam tulajdonát képezi.

Az alkotás folyamatának vizsgálatára a három, Krisztus-témát feldolgozó kép előkészítő tanulmányai jó lehetőséget biztosítanak. A *Krisztus Pilátus előtt* Krisztusalakja különösen sok kérdést vet fel a mester számára, a céljainak leginkább megfelelő karakter megtalálásához hosszú utat kell bejárnia. Az ismert Krisztusvázlatok azt mutatják, Munkácsyban csak lassan érlelődik meg, hogy a választott ábrázolási séma (átható kék szem, középen elválasztott világosbarna, vállra omló, hullámos haj, ugyanilyen színű szakáll) milyen jellemet, karaktert és tekintetet kapjon.

Krisztus mellképe / Tanulmány a Krisztus Pilátus előtt című képhez (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye)

A ruha színét is megváltoztatja, a végleges fehér mellett zöldbe és vörösbe is felöltözteti főszereplőjét. Utóbbi, a *Krisztus mellképe / Tanulmány a Krisztus Pilátus előtt című képhez* figurája inkább gondterhelt, nem pedig jámbor és átszellemült, mint a nagy képen.

4 John Maass: Munkácsy Amerikában. A *Krisztus Pilátus előtt* új megvilágításban. In: Művészettörténeti Értesítő XXXVII. 1988/1–2. 41. p.)

Azt sugallja, hogy az áldozat, amelyet meghozni készül, a dolgok és a világ megértéséből fakad; sorsának be kell teljesülnie. Tekintete szigorú, ő maga határozott, kemény ember, aki megedződött a világban.

A végleges változat Krisztusa – Lipp Tamás érzelmi alapú megközelítése szerint – „éteri tisztaságú, törekeny aszkéta”⁵, akit veszett kutyaikként acsarkodó ellenségei vesznek körül; az Istenember az emberevő emberek között. Egy, az előbbivel ellentétes véleményt közöl Malonyay Dezső: „Ez nem Krisztus, hanem egy anarchista, ki a cárral dacol.”⁶ Mi lett volna, ha a véleményének ekképpen hangot adó Buisson a vörös ruhás vázlaton szereplő Krisztust is látta volna? A műalkotások megítélésének erőteljesen szubjektív voltát a fentiek is igazolják. Csupán érdekességként közlöm Lyka Károly véleményét ugyanezen kép ugyanezen Krisztus-figurájáról: „... ez a fehér ruhás alak nem Jézus, ez egy higgadt keleti jogtudós, aki bízva készültségében, várja, mikor jön az idő, hogy szép sorrendben megcáfolja az ellene emelt vádakat. Arckifejezése a tudományban biztos ügyvédé, de nem Jézusé.”⁷

Ordító suhanc / Tanulmány a Krisztus Pilátus előtt című képhez (1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Az ellentábor képviselőjét, egy fiatal férfit ábrázol az *Ordító suhanc* című tanulmány. A csak részben a farizeusokkal támadó ellentét nyomán Jézus pusztulását határozottan kívánó zsidó közösség érzései összpontosulnak a feltartott karral ábrázolt, indulatosan kiabáló férfi alakjában, akinek megfestését Munkácsy – többek között – ezzel a fejtanulmánnyal készíti elő. Ez a figura tehát annak a tábornak a szimbóluma, melynek tagjai nem látják meg Jézus alakjában régen várt messiásukat. Az ő hitetlenségük az, amire a Máté-evangélium oly határozottsággal irányítja figyelmünket. Az ellentétet Jézus szavaival foglaljuk össze: „Akkor szóla Jézus a sokaságnak és az ő tanítványainak. Mondván: Az írástudók és a farizeusok a Mózes székében ülnek: Annakokáért a mit parancsolnak néktek, mindazt megtartsátok és megcselekedjétek; de az ő cselekedeteik szerint ne cselekedjétek. Mert ők mondják, de nem cselekszik.” Máté 23,2,3.

Köztudott, hogy Sedelmeyer a *Krisztus Pilátus előtt* bemutatásán kiegészítésképpen a vázlatok és tanulmányok közül is többet szerepeltet, és a műről készült rézkarcmásolatokra vesz fel – a példányszámok alapján élénk érdeklődést tükröző – rendelést. Az előkészítés során Munkácsy közel negyven olajképet fest, amelyek közül többet – nem biztos, hogy az eredeti lendület megőrzésével – utólag javít, befejez. Így e munkái is áruba bocsáthatóvá válnak. A később értékesítésre kerülő tanulmányok egyike az *Ordító suhanc*.

Szerencsére fennmarad több olyan előkészítő munka is, amelyek „befejezése” nem történik meg. Ezek egyike a három férfi figurát ábrázoló, egykor az Andrásyok gyűjteményébe tartozó *Tanulmányfejek*, amely Munkácsyt még a Krisztustéma körüljárásakor is vérbeli realistának mutatja. Hasonlóan virtuóz megoldású az ungvári Boksay József Múzeumban őrzött *Farizeusfej* is. Az egykori Szovjetunió múzeumaiban fellelhető magyar műalkotásokat tárgyaló könyv e képet 1881-re datálja.⁸

5 Lipp Tamás: A sátán körzöje. Budapest, Liget Műhely Alapítvány, [1993]. 22 p.

6 Malonyay Dezső nyomán idézi: Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 307. p.

7 Lyka Károly: Munkácsy. In: Markója Csilla (szerk.): Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44. 2005. 209. p.

8 Anyikín, Mihail – Prihogyko, Jelena – Salabajeva, Vera – Seleszt, Dimitrij: Katalógus. In: Osztrovszkij, Grigorij – Seleszt, Dimitrij (szerk.): Mányoktól [Aba Novákig!]. Budapest, 1988. 23–65. p.

Az intenzív munka és a bemutató kifárasztotta Munkácsyt, aki néhány nappal a vernisszázs után orvosai javaslatára egy három hetes kúrán vett részt a francia Lamalou-les-Bains fürdőhelyen.

„...itt meglepő esetek vannak a fürdő hatása tekintetében – írta 1881. június 28-án feleségének. – De vannak olyanok is, akiknek nem használt semmit. Meglátom, hogy melyik kategóriába fog besorolni a sors.” A festő a Lyoni-öböl közelében lévő hőforrást – hatásával minden bizonnyal megelégedve – ezután szinte minden évben meglátogatta. Első alkalommal, hogy az idő jobban teljen, megpróbálkozott a pasztelltechnikával: „... én megnyirbálom az unalmat, mert munkáimra gondolok. De hozzájuk még nem érkeztem meg, kivéve egy tájképet pasztellben. Ez a módja a művészetnek nem nagyon mosolyog rám.”¹

Míg Munkácsy a fürdőhelyen igyekezett magát kúrálni, felesége párizsi palotájukban újabb reprezentatív fogadást rendezett. A festő a *Gaulois* című francia napilapban olvasva az eseményről, 1881. július 1-jén így írt feleségének: „...hozzák a Gaulois-t, melyben a japán ünnep le van írva elejétől végig, és Madame de Munkácsy neve alá van húzva, japán öltözéke le van írva: »Hajában csillogó tűkkel, fehér tüll szoknyában, és színes legyezőkkel.« Így volt-e? És mindebből csak a szabó számláját fogom látni.”²

Munkácsy megbékülve, néhány nap múlva már így fogalmazott: „Most már minden részletét el-

◆ Munkácsy Mihály: Virágcsendélet (1881; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 119. p.

2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 120. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

1860 körül történt az első áttörés a nők nyilvános fürdőzésével kapcsolatban, ekkor ugyanis már a hölgyek és az urak egyszerre is fürdölhettek, természetesen a testet a kíváncsi tekintetektől a legteljesebben védő öltözetben. A férfiak magas nyakú, rövid ujjú felsőben és térdig érő nadrágban jelentek meg. A nők nyaknál záródó, hosszú ujjú, a lábat bokáig takaró, viszonylag bő öltözetet viseltek, harisnyával kiegészítve. A női fürdőruhák anyagához használt pamutvásznak megszívták magukat vízzel, és a testre is rátapadtak. Ez a fűzőhöz szokott társadalmi normával mérve határtalan merészségnek tűnt. F. Dózsa Katalin szerint: „...ezért tisztességes hölgy nem mutatkozott nyilvánosan fürdőruhában. Vagy kerekese kabinban bevontatta magát a vízbe, vagy a partra érve azonnal bő fürdőköpenybe burkolózott, mely mindent eltakarta.”¹

„Hát bizony ez a divat olyan volt, hogy a vízben és a víz-

parton sem engedett többet láttatni a nő testéből, mint akkor, amikor városi toalettkabátban volt. Lévének bő, matrózgalléros blúza könyökig érő ujjakkal és bő, bokáig érő bugyogója. A merészebb fürdőruhák bugyogója térdig ért, de az ilyent viselő hölgyek fekete harisnyát húztak. És aztán, az évek folyamán, a fürdőruha sorvadásnak indult. Majd a fürdőblúz lett mind merészebb, majd a nadrág. Rájött az ember arra, hogy a nőknek lábszáraik, sőt combjaik vannak.” – írja Mezey Károly kozmetikus-bőrorvos a *Testkultúra – strandkultúra* című cikkében 1935 szeptemberében, a *Tündérújjak* című kézimunkalapban.²

Harminc évnek kellett eltelnie, hogy a női fürdőruha felsőrésének ujjai rövid lehessen, a nadrágnak pedig már nem a bokát, csupán a térdet kellett takarnia. A férfiak merev vászon helyett valamennyire rugalmas kötött anyagot viseltek, fent kivágott, ujjatlan fazont. A vízszintes, váltakozó világos és sötét sávokkal

1 F. Dózsa Katalin: A fürdőöltönytől a tangáig. In: História 1999–56, 79. p. In: www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/99-056/99-056.pdf

2 Idézi: F. Dózsa Katalin: A fürdőöltönytől a tangáig. In: História 1999–56, 79. p. In: www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/99-056/99-056.pdf

olvastam a japán ünnepnek és meg vagyok elégedve sikereddel... Sajnálom, hogy nem lehettem ott...”³

Az általa szervezett események forgatógában Cécile férje jajszavát nem hallotta meg, pedig az előbbi levél folytatásában ekképpen fogalmazta meg érzéseit: „Nagyon sötét gondolataim vannak e tekintetben és egész jövőm felől egészségi állapotom miatt. Mindenesetre addig jutottam, hogy minden mozdulatomat méregethem és mindig abban a félelemben élhetek, hogy egy szép napon nem tudok felkelni. A legnagyobb reménység, melyet táplálhatok az, hogy néhány évig nem leszek rosszabbul. De hiába remélem azt, hogy fájdalmaim kevesbednek, vagy eltűnnek. Ez a tapasztalat, melyet magam körül szereztem. De hát jöjjön az, aminek jönnie kell! (...) Mindig tudnom kell, hogy beteg vagyok. Szóval undor fog el ettől a léteztől.”⁴ A festő ekkor csupán harminchét esztendő, és még jelentős feladatok elvégzésére hivatott.

A festő Lamalou-les-Bains-ben egy magán szálláshely szolgáltatásait vette igénybe. Mindig ugyanabban a szobában pihent, azt számára a tulajdonosok évről-évre fenntartották. 1881-től tizennégy esztendőn keresztül látogatta a fürdőhelyet.

3 Farkas Zoltán (szerk.): I. m. 120. p.

4 Farkas Zoltán (szerk.): I. m. 120–121. p.

◆ Munkácsy Lamalou-les-Bains-ben (1884 körül; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ M. Pallandre: Lamalou-les-Bains fürdőhely reklámplakátja / másolat (1895; magántulajdon) ◆

díszített ruhadarab szára térdig ért. Mindannyian látjuk magunk előtt...

A férfiak praktikus úszó viseletét a nők is megirigyelték, de a sávozás elhagyásával, csupán sötét szín alkalmazásával. Az 1920-as évek első felében azonban Magyarországon felháborítónak találták ezt a megoldást, pedig a hölgyek még testszínű harisnyát is húztak a fürdőzéshez. A fürdőruha viselése terén az események ezután felgyorsultak.

◆ Női fürdőruhadiavat 1870 körül / másolat (évszám nélkül; magántulajdon) ◆

1882 januárjában Munkácsy az osztrák fővárosban is bemutatta a *Krisztus Pilátus előtt* című képet. A festményt a művész is kísérte, de a szállítás és a bemutatás minden részletre kiterjedő szervezési munkálatai műkereskedőjét, Charles Sedelmeyert terhelték.

A colpachi iskola tanítómestere / Tanulmány a Colpachi iskolához (1882; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

Munkácsy számára az első jelentős sikereket hozó népi tárgyú életkép műfajának vissza-visszatérő megjelenéseként értékelhető a *Colpachi iskola*, amelyhez előkészítő tanulmányként kapcsolódik a tanterem üres, majd emberalakokkal telezsűfolt ábrázolása, valamint a tanítómesterről festett portré és a kissé aránytalan alkatát egészében mutató vázlat (*Tanító felelő kislánnyal*).

Nézzük meg figyelmesen a tanulmányfejet. A titka tulajdonképpen egy adottság, amelynek kibontása egy folyamat, amit a pályakép illusztrál. Munkácsy kihasználta a jellemábrázoláshoz nélkülözhetetlen ösztönös érzékét, pszichológiai fogékonyságát a tétovaságot, gyengeséget nem ismerő arc, figyelmes, de szúrós tekintet, elutasítást könnyen mondó, összeszorított keskeny ajkak megfestéséhez. Semmi udvariasság, semmi kendőzés!

◆ Munkácsy Mihály *Krisztus Pilátus előtt* című képének főalakja / részlet a redukcióból (1881; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

1882. január 22-én „Nagyságos Munkácsy Mihály urat kebelére tiszteltbeli tagnak megválasztotta” a szegénységtől óvó önszegélyezési egyesületek alapítási hullámában életre hívott Budapesti Festők I-ső Betegségélyező és Temetkezési Egylete.

◆ A Budapesti Festők I-ső Betegségélyező és Temetkezési Egyletének oklevele (1882; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A mai békéscsabaiak is szívesen látogatják a városközpont közelében lévő Széchenyi-ligetet, amelyet az evangélikus ótemető területén alakítottak ki. A területen 1776. augusztus 11-től 1847-ig temetkeztek, majd „1850-ben, jöllehet a lelkészek élénken tiltakoztak a kegyeletsértő eljárás ellen, »városi mulató erdőcske« lett a temetőből”.

Békéscsaba másik közparkja az Árpád-liget volt, amelyről a Filippinyi Sámuel szoborkompozíciójával díszített Árpád fürdő is kapta a nevét. Harmadikként pedig a Petőfi-ligetet alakították ki, amelynek csemetefákkal történő beültetése Munkácsy Mihály magyarországi látogatásának idején, 1882-ben történt. A kerttervezési munkát Sztraka Ernő mérnök vállalta magára.

1 Dr. Korniss Géza: Békéscsaba megyei város története alapításától napjainkig. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 32. p.

◆ Pilátus alakja Munkácsy Mihály *Krisztus Pilátus előtt* című képének redukcióján (1881; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Charles Sedelmeyer régi és modern képeket forgalmazó párizsi galériájának hirdetése a vállalkozás sztárja, Munkácsy Mihály nevével, J. E. Palmer európai útikönyvében (1882, New York) ◆

Objektív, de annál inkább az érzelmekre ható képi közlés, képi igazmondás *A colpachi iskola tanítómestere*.

Munkácsyt nemegyszer vádolják az-
 zal, hogy a kész mű alatta marad erejé-
 ben, kvalitásában az előkészületek során
 született vázlatoknak és tanulmányok-
 nak. Végvári a monográfia egyik lábjegyzetében érinti a kérdést, szerinte: „Ha a vázlat jobb, mint a kivitelezett mű, mint például a Colpachi iskola esetében, az gyakran abból magyarázható, hogy a végleges példány megalkotása közben Munkácsy ereje kimerült, vagy elidegenedett a témától, esetleg zavaró befolyás fékezte meg alkotó lendületét. (...) Téves, Munkácsy intencióival ellentétes álláspont azonban csak a vázlatait becsülni: ezzel nagy festőnk mondanivalójának eszmei jelentőségét negligáljuk...”¹

1 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 300. p.

◆ Munkácsy Mihály: *A colpachi iskola tanítómestere / Tanulmány a Colpachi iskolához* (1882; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1882. január 25-én készült el a Krisztus történetét feldolgozó festmények közül a másodikként festett *Golgota* című vászon első előtanulmánya, a szakállas öreg zsidót ábrázoló mellkép, *Aggastyán* vagy *Megdöbbenve* címmel.

Krisztus a keresztfán / Tanulmány a *Golgotához* (1882–1883; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

A Krisztus szenvedéstörténetét feldolgozó képek második, ám az evangéliumok kronológiája szerint a három képből álló műcsoport lezáró eleme a *Golgota*. A valószínűsíthetően a *Krisztus Pilátus előtt* sikere által ösztönzött vállalkozás – a *Szentíráshoz* hűen – a keresztre feszítés után e világra boruló sötétség óráiban lejátszódó történések legfontosabb jelenetét mutatja.

A *Golgotán* már jóval a kereszt felállítását követő eseményeket látjuk a Kálvária ábrázolások hagyományát követve. Krisztus ruháit ekkorra elosztják, „és feje fölé illeszték az ő kárhóztatásának okát, oda írván: Ez Jézus, a zsidók királya”. (Máté 27,3.) A tábla felirata: Iesus Nasarenus

◆ Két zsidó. Fotótanulmány a *Golgota* című képhez (1882–1883; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A magas színvonalú textilipari és textilművészeti képzés évtizedek óta jelen van a békéscsabai oktatásban. Ám e speciális képzés elindításával kapcsolatban több mint százharminc évvel ezelőtti időszakra kell visszatekintenünk. 1882-ben történt ugyanis, hogy a békéscsabai képviselő-testület egy szövőiskola létesítéséről hozott döntést. Az ezután létrehozott intézmény, amely huszonöt szövőszéket birtokolt, húsz tanuló

◆ Gyulai László: Az Országos Nőiparkiallításán bemutatott békéscsabai osztály (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 28/35. 1881. augusztus 28. 550. p.) ◆

tudott fogadni. A képzést egy ipari iskolai képzettségű tanár segítségével Bartóky Lászlóné koordinálta. Ez az iskola alapozta meg a háziipari munkától induló, majd intézményes keretek között működő békéscsabai népi szövőipart. Az iskola növendékei az 1885-ös országos kiállításon, majd 1886-ban a bécsi adventi vásáron is eredményesen mutatkoztak be.

De hogyan merült fel egy ilyen típusú iskola létesítésének ötlete? Lássuk az előzményeket. „...a Nőegylet néhány tagja és Bartóky Lászlóné rábeszélésére a köznép átengedte szövőszékeit az 1881. évi budapesti iparkiallításán történő bemutatásra, ennek sikere után kezdett a csabai szövészet mint népipar szerepelni. Az országos lapok kritikája a legnagyobb dicsőrérettel illette a csabaiak kiállított

◆ Munkácsy a keresztfán. Fotótanulmány a *Golgota* című képhez (1882–1883; fotó: De Suse; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Rex Iudeorum, rövidítve INRI, azaz a Názáreti Jézus a zsidók királya. Ezt a munkát is a hóhér (ács) végzi el. Isten büntelen fia a földi gyötrelmek végén jár, az ég felé tekint, ez a halál előtti utolsó pillanat lehet. Krisztus emberi szenvedésével szembesülünk, amit az is erősít, hogy glóriát Munkácsy nem fest a képre. Sem a *Golgotára*, sem a másik két táblára. Ez a jelenet realitásjellegét erősíti, bár a tábla nem mentes az idealizálásra való törekvés megjelenésétől sem.

Mivel Munkácsy a festés során feltárandó jellemet és érzelmeket igyekszik empatikus képességei mozgósításával értelmi és érzelmi téren is megközelíteni, a Megváltó terhével való, akár csak pillanatnyi azonosulás nem nehéz elképzelnünk, milyen terhet róhat rá. Az azonosulásnak ezt a fájalmát az az ember jól ismeri, aki tegező viszonyban van a Teremtővel. Viszont mint tudjuk, manapság is vannak, akik Krisztus gyötrelmében fizikai értelemben is osztozni akarnak, de ilyesmire persze Munkácsynak nincs szüksége, az átélés képességét és fokát önmagából termeli ki.

Nyilvánvaló, hogy a keresztre feszítés nem tartozik a gyors halált hozó egyszerű kivégzési

munkáit. Megírták, hogy nagy tetszést keltett Griecs Tomóné, aki egyszerű szövőszéken, a közönség szeme láttára készítette szőttesét, és Kesjár Erzsike, aki a csabai lányok színgazdag népviseletében font kerek rokkáján. A kiállított szőttesek közül különösen a törölközők, terítők tűntek ki harmonikus színvilágukkal és tartóságukkal. A kiállítás látogatói közül gróf Apponyi, Zichy Lívia grófnő, gróf Andrássy Gyula és Bubics nagyváradi kanonok szólt elismeréssel a munkákról, és mindnyájan rendelték is azokból. A sikeres bemutatkozást bizonyítja az is, hogy Kemény kereskedelemügyi miniszter a csabai népipar fejlesztésére egy kendertörő gépet ígért Csabának. A kiállításon megjelent Erzsébet királyné két új szövőszéket ajándékozott a csabaiaknak, a betanításhoz pedig Késmárkról küldött szövő mestert.¹

◆ Gyulai László: Az Országos Nőiparkiallításon bemutatott székelő szövőszék (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 28/37. 1881. szeptember 11. 586. p.) ◆

¹ Gécs Béla: A csabai népi szövőipar indulása és sikere. In: Csabai Mérleg 15/10. 2005. május 19. 9. p.

módok közé. Az agónia hosszabb-rövidebb ideje alatt – talán ezért is alkalmazzák előszeretettel egyes társadalmakban – módja nyílhat az elítéltnak megbánást tanúsítani, akik pedig látják, elborzadva a szenvedéstől, még időben lemondanak bárminemű gaztett elkövetéséről. Más kérdés, hogy a jelenleg felidézett esetben a gaztettet nem az elítélt követi el.

Munkácsy ezt a művét is modellfotók, vázlatok és tanulmányok sorával készíti elő. Közismert az a több példányban is fennmaradó, a keresztre feszített alakjához készülő fotó, amelyen látható, hogy – a forrásokban visszatérően megjelenő információ szerint – modell hiányában a mester magát költeti a feszületet imitáló gerendavázra. Magam kétlem, hogy csupán azért vállalkozik Munkácsy a fotótanulmány elkészítésében aktív szerepre, mert nem talál a feladatot elvégezni akaró modellt.

A Munkácsynétől 1904-ben vásárolt, a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum állandó kiállításában szereplő *Krisztus a keresztfán* című vázlat – jól láthatóan – az előbbi fotótanulmány nyomán születik. A nappal támadt éj sötét háttére elé állított kereszten haldokló Krisztusalak sokkal koncentráltabban hordozza és láttatja Isten szenvedő fiának terhét, mint a végleges kompozíción, ahol a körülötte lüktető tömegjelenet, a sokféle emberi reakció miatt a figyelmünk akaratlanul is megoszlik. Ha például abból indulunk ki, hogy az ikonfestés az imádkozás egyik formája, feltételezhetjük, hogy még e(gy) profán szentkép főalakjának megfestése is nagyfokú odafigyelést, lelki odaadást kíván a művészől.

Csupán technikai részletnek tűnik, hogy Munkácsy a keresztre feszített Krisztus ábrázolásakor azt a hagyományt követi, mely szerint a vasszőget a tenyérbe és nem az alsókar csontpárja közé, a csukló fölötti részbe verik. Az előbbi egyébként elterjedt megoldás a művészetben, de a gyakorlatban nem alkalmazható, mert a test súlyát a tenyér izom- és ínrendszere nem képes megtartani.¹

A mai, csöndhiányos világban Munkácsy Krisztus-képei már régen nem bűnhődés- és szenvedésvágyat ébresztenek, hanem a kevés, állandóságot sugárzó dolog egyikével való találkozás nyugalmával árasztják el az embert. Amikor ilyen méretekben terjed a világ legtermészetellenesebb gondolata, az ateizmus, valamint „a szörnyű és a megigéző nem ölti magára többé a tökéletes lény emberi küllemét, hanem a Semmi képében jelenik meg, amellyel szemben szándékaink bukásra vannak ítélve”², az emberiségnek mentőövekre van szüksége. A hit erre még mindig az egyik legjobban alkalmazható dolog.

1 A Krisztus szenvedéstörténetének orvosi szempontból való alapos vizsgálata iránt érdeklődők kielégítő információmenyiséghez juthatnak az alábbi oldalon: <http://epa.oszk.hu/00900/00939/00027/text.htm>.

2 Eco, Umberto: Az új középkor. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2002. 53. p.

◆ Munkácsy Mihály: Krisztus a keresztfán / Tanulmány a *Golgotához* (1882–1883; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Színvázlat a *Golgotához* (1883; Déri Múzeum) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Lovon ülő alak / Tanulmány a *Golgotához* (1882; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1882. február 16-án I. Ferenc József fogadta a Munkácsy házaspárt Bécsben, és a festőt Magyarország apostoli királyaként a Szent István-rend kiskeresztjével tüntette ki. Ezt az elismerést a civil szolgálatban nyújtott magas szintű teljesítményért ítelték oda. A XIX. század második felében polgári személyek, például a művészet és a tudomány képviselői is megkaphatták a rend jelmondatának értelmében: „A köz szolgálatában szerzett érdemek jutalma”. A Mária Terézia által alapított Szent István-rend kitüntetése és tagsága nem volt örökölhető, így a kitüntetett halála után a kitüntetést és annak kiegészítőit visszaadták az uralkodónak.

1882. február 17-én, nászútja után nyolc esztendővel, a festő először érkezett Budapestre. Magával hozta azt a képét, amely miatt egész Európa ünnepelte, a *Krisztus Pilátus előtt* című vásznat. A festőt és feleségét még az indóházban „elsőként a zenede küldöttsége üdvözölte, az asztalos ipartestület pedig, figyelembe véve a Mester egykori asztalos múltját, mindjárt dísztagnak választotta. Az egyetemi ifjúság fátylós felvonulással tisztelgett, jelszavaival Munkácsyt, Kossuthot és a hazát éltette. Egy lelkes újságíró ezt írta a pompás eseményről: »Fáklyák vöröslő fénye világította meg a Mester robusztus alakját, amely öszülő, torzonborz hajával, hosszú, tömött szakállával, domború, nagy homlokával az igazi magyar alkat megtestesítője, nem véletlen, hogy külföldön őt tartják a tősgyökeres hun típus egyik illusztris képviselőjének.«” – írta le az eseményt Lipp Tamás.¹

Mire a *Krisztus Pilátus előtt* megérkezett Budapestre, az újságok széles körű tájékoztatással szolgáltak olvasóik számára a képen látható eseménnyel, a festésmóddal, a

♦ Munkácsy Rubens-jelmezből Budapesten (1882 február; fotó: Ellinger Ede és testvére, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

¹ Lipp Tamás: A sátán körzöje. Budapest, Liget Műhely Alapítvány, [1993]. 13. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy egy levelet írt budapesti tartózkodása idején, 1882. február 26-án Mechlovics Béla kalapos mesternek, aki korábban egy kalappal ajándékozta meg a festőt, és egy kéréssel fordult hozzá. „A bemutatott minta kalapot szívesen elfogadtam és megengedem, hogy az ugyanazon mintára gyártott kalapjait Munkácsy kalapoknak elnevezze” – írta válaszában Munkácsy. E levél 2014 januárjában került Pusztay Ödön szegedi asztalosmester leányainak adományaként a békéscsabai múzeumba, „a világ legnagyobb Munkácsy gyűjteményét” tovább gazdagítva.

♦ Munkácsy kézírásos levele Mechlovics Bélának (1882; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

Jantyk Mátyás (Békés, 1864. május 10 – Békés, 1903. október 16.), miután a rajzolás alapvető ismeretei Orlai Petrics Sománál elsajátította, 1879 őszén, tizenöt évesen megkezdte tanulmányait az Országos Magyar Mintarajz Tanoda és Rajztanár Képezdében Lotz Károly és Székely Bertalan keze alatt. Így idézte fel Esztegár László ezt az időszakot: „Állandóan a legkitűnőbb növendékek közé tartozott, többször részesült iskolai jutalmakban, sőt kiváló rajzolási tehetségének híre az iskola falain kívül is terjedni kezdett. Szana Tamás még most is emlékezik Jantyk Mátyás néhány feltűnő akt-tanulmányára ebből az

vászon méretével, és egyáltalán, a mű diadalútjával kapcsolatban. A felcsigázott közönség kíváncsian várta a festményt. Várta Krisztust. Várta az Istenembert.

A régi Műcsarnok épületében 1882 februárjában és márciusában rendezett kiállítást, amelyen több vázlat is szerepelt, nyolcvanezren látták. A bankettek egyikén a magát mindig is magyarnak valló festő így nyilatkozott: „A lelkem (...), a lelkem ezer szállal kötődik szent hazámhoz, és szívem minden dobbanásával, lelkem minden erejével egyetlen törekvésem, hogy külföldi sikereimmel a magyar művészetet támogassam és szolgáljam.”²

Munkácsy barátja, Szmrecsányi Miklós így írt az 1882-es magyarországi bemutatóról: „Emlékezetes napok voltak azok. Az egész nemzet ünnepelte az asztalosinasból világhírűvé lett mestert. A falunépe messze földről elzarándokolt, hogy megcsodálja remekműveit. Rubenst Antwerpenben és Thorwaldsent európai diadalútján Kopenhága felé nem fogadták szebben, mint Munkácsyt az egész magyar társadalom. És csak felemelő érzéssel lehet arra visszagondolni, hogy mily őszintén, mennyire egy szívvel és egy lélekkel nyilvánult az egyhangú lelkesedés a nemzetnek nagy művészfia iránt.”³

1882 februárjában, a *Krisztus Pilátus előtt* című kép budapesti bemutatója idején a művész tiszteletére rendezett fogadáson jelmezes felvonulást tartottak. Munkácsy Rubens jelmezben, felesége pedig Stuart Máriaként jelent meg.

Munkácsy Mihály tiszteletére 1882. február 25-én Budapesten egy koncertet rendeztek, ahol Liszt Ferenc eljátszotta *16. Magyar rapszódia*-ját, amelyet a festőnek ajánlott. A koncert előtti napokban a festő és neje meglátogatta a zeneszerzőt az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia épületének első emeletén lévő elnöki lakosztályában. (A második emeleten a *Himnusz* gyulai származású zeneszerzője, Erkel Ferenc igazgató lakott.) E találkozás alkalmával merült fel Liszt Ferenc portréjának ötlete. A festő meghívta a zeneszerzőt párizsi műtermébe, hogy majdan megfestesse arcképét, de a megfelelő alkalomra Munkácsynak négy évet kellett várnia.

◆ Munkácsyné Stuart Mária-jelmezben Budapesten (1882 február; fotó: Ellinger Ede és testvére, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

2 Idézi: F.[ranz] Walther Ilges: M. von Munkacsy (1899). In: Markója Csilla (szerk.): Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44. 2005. 188. p.

3 Szmrecsányi Miklós: Visszapillantás az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 50 éves múltjára. In: Művészet 10/3. (1911). In: <http://www.mke.hu/lyka/10/097-158-tarsulat.htm>

időből. De bizonyára legelőbb vette észre a nem mindennapi tehetséget Székely Bertalan, a ki első mestere volt Jantyknek a festészetben. Ugyancsak egy vizsgálati kiállításon tűntek fel Jantyk rajzai Munkácsy Mihálynak is, s az akkor pályája zenitjén levő mester nem is hallgatta el, hogy nagy reményeket köt Jantyk jövőjéhez...¹

Az *Üstökös* című, akkor fennállásának negyedszázados évfordulóját ünneplő magyar élclap 1882. évi első száma a címlapon közölte Jantyk Mátyás rajzát. Ezzel a megjelenéssel lépett Jantyk a közönség elé. Ebben az időben, feltételezhetően, 1882 februárjában ismerkedett meg Jantyk Mátyás Munkácsy Mihállyal Budapesten.

A Parlament képzőművészeti díszítményeire vonatkozóan 1898-ban kiírt falképpályázaton Jantyk Mátyás nyerte el a lehetőséget a kupolacsarnokból nyíló főrendiházi ülésterem – eredetileg Munkácsy *Honfoglalása* számára fenntartott – zárófalán lévő két freskó megfestésére. (A pulpítust – akusztikai okokra való hivatkozással – megemelték, így az egybefüggő nagy falmező, amelyre a Munkácsy-képet tervezték elhelyezni, megszűnt. Jantyk két kisebb felületet kapott.) 1901-re készült el a *II. Endre meghirdeti az aranybullát és a Mária Terézia a pozsonyi országgyűlésen (Vitam et sanguinem!)*. A terem által a II. világháború idején elszenvedett súlyos sérülések a két Jantyk-képet szerencsés módon nem érintették.

1 Esztegár László: Jantyk Mátyás. In: Művészet 2/6. 1903. In: http://www.mke.hu/lyka/02/muveszet_02_jantyk.htm

Munkácsy Mihály felesége, művészársak és írók társaságában 1882. március 2-án felkereste szülővárosát, Munkácsot. „»Munkácsy Mihály március hó 1-én elindulván nejével együtt Budapestről, útja diadalmenethez hasonlított; 2-án érkezett a diadalkapuvallal és lobogókkal feldíszített városunkban, hol az üdvözlésére összesereglettek által lelkesen üdvözöltetett« – írta Lehoczky Tivadar, a fogadóbizottság tagja. Jókai Móron kívül kíséretéhez tartozott Pulszky Ferenc, a Képzőművészeti Társulat elnöke, Teleki Sándor, Kossuth honvédeztudósa, ismert emlékiró, Vadnay Károly, a Fővárosi Lapok szerkesztője, György Aladár, Huszt szülötte, Jókai közeli barátja, A Hon munkatársa, Telepy Károly, a Képzőművészeti Társulat titkára, Keleti Gusztáv műkritikus. Mikszáth Kálmán a Pesti Hírlap munkatársaként tudósította az olvasókat a lap 1882. március 3-i számában Munkácsy szülővárosában tett látogatásáról. A szervezőbizottság Munkácsyt és feleségét a helyi Schönborn-kastélyban szállásolta el. A városháza nagytermében ünnepélyes keretek között átadták a művésznek a város által följajánlott babérrkoszorút. Este a város fiataljai fáklyásmenettel tisztelegtek a festő és kísérete tagjai előtt. Másnap, március 3-án emléktáblával jelölték meg a festő szülőházát... Az emléktábla ünnepélyes leleplezése után a Csillag vendégfogadó

♦ A Munkács városá által ajándékozott ezüst babérrkoszorú (1882; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Emléktábla elhelyezése Munkácsy Mihály szülőházán (1882; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Békéscsaba városa több épületszobrászi díszét Kapitány József (Budapest, 1882. ? – ?) szobrásznak köszönheti, aki az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Tanodában a népszerű köztéri szobrász és érmész, Mátray Lajos keze alatt dolgozott. 1927-ben telepedett le Békéscsabán, de a fővárosi tárlatok, többek között a Múcsarnok kiállításainak állandó résztvevője maradt. Első sikerei között tarthatjuk számon az Erzsébet királyné budapesti szobrára több ízben kiírt pályázat egyik fordulóján elért negyedik díját.

A békéscsabai Aurora Kör művészeti osztálya Kapitány Józsefet indította – Jankay Tiborral együtt – a Nemzeti Szalon által szervezett *Képzőművészek Vidéki Szövetsége első kiállításán*, 1928 januárjában. A *Dantét felkeresik a magyarok Ravennában 1321* című

bronz domborműve¹ elnyerte a tárlat Honorable Mention díját. Ezt a művét dr. Haan Albert szerint a városi múzeumi bizottság megvásárolta, de a Munkácsy Mihály Múzeum Képzőművészeti gyűjteményében nem található.²

Szintén Haan Albert tanulmányából tudjuk, hogy Kapitány Józsefet bízták meg a Tevan Rezső által 1929-ben tervezett békéscsabai Zsidó Aggok Háza homlokzatán elhelyezett szobrászati dísz, a nagyméretű Mózes szobor elkészítésével. A megítélést nehezíti, hogy Bolla Zoltán *A magyar art deco építészet* című könyvében Kapitány József szobrász és Kolozsváry Sándor festőművész közös műveként mutatja be az épüldíszet.³ Tevan Zsófia azonban Kolozsváry Sándor sokoldalúságának bizonyítékát látja abban, hogy egyedül vállalkozott a szobormű elkészítésére.⁴

1 Képzőművészek Vidéki Szövetsége első kiállításának katalógusa. A katalógus bevezetőt írta: Déry Béla. Nemzeti Szalon, Budapest, 1928. 26. p.

2 Dr. Haan Albert: A képzőművészet Békéscsabán. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 313. p.

3 Bolla Zoltán: A magyar art deco építészet. 357. p. In: <https://books.google.hu>

4 Tevan Zsófia életrajza. In: Zsidó élettörténetek a huszadik században. In: www.centropa.org/biography/tevan-zsofia

♦ Munkácsy Mihály:
Téli út / Magyar táj /
Alkony (1882; v. Pákh Imre
gyűjteménye, USA) ♦

nagytermében 207 terítéket számoztak. Díszebéd volt. Jókai Mór is beszédet mondott. Az ebédet igen fényes táncmulatság követte, amelyen az ünnepeelt művész is kedélyesen táncolt.”

„Az ekkor felállított emléktábla Szász Károly költő tolla után ezt hirdette: »E házban született 1844. február 20-án Munkácsy Mihály, Honszervező Árpád e helyütt pihené ki nagy útját, Sas szeme itt villant őse hazája felé. Itt született Munkácsy Mihály, innen kelt útra, S új eszményi hazát hódítja láng ecsete. 1882. március 3.«”¹

A következő napon, március 4-én Munkácsy és társasága megtekintette a festő szülővárosának nevezetességeit, a különleges történelmi múlttal bíró, építészeti szempontból is igen érdekes munkácsi várat, valamint a kórházat és az elemi népiskolát.

1 Keresztyén Balázs: Lieb Mihály és Munkácsy Mihály Munkácson. In: <http://www.karpataljalap.net/2004/02/20/lieb-mihaly-es-munkacsymihaly-munkacson>

Téli út / Magyar táj / Alkony (1882; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Munkácsy több tájképének magyarországi ihletettsége köztudott. Titkára, „Malonyay szerint 1882-ben egy Téli út c. magyar tájat adott át Sedelmeyernek”². Előbbi nyomán feltételezhető, hogy az ugyanebben az évben itthon tett látogatásának még frissen őrzött élménye ihlette a kompozíció megfestésére.

Az alkonyi ég horizontjának vörös fagyogása és a fullasztó szürke, havat hozó felhőég találkozása alatt lejátszódó, igen kidolgozott jelenet egyértelműnek tűnik: a marhák (ökrök?) szénával megrakott kocsit igyekeznek – a napszaktól ítélhetően – hazahúzni, ami annyira meg van terhelve, hogy azt hihetjük, tulajdonképpen egy teljes kazlat próbálnak helyéből kimozdítani. A kocsi szinte egybeolvad az út barnájára vetülő sötét árnyékkal. Az alkalmazott fehér, valamint szürke túlsúlya és az ebbe ágyazott vörös olyasféle érzést kelt, mintha egy égő fáklyát a hóba nyomva akarnánk eloltani. A kocsit kísérő alak ebből mit sem érzékel, arra koncentrálnak, nehogy elakadjanak.

2 Idézi: Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 301. p.

Azt azonban biztosan tudjuk, hogy a Munkácsy Mihály emléktábláján lévő bronz portré domborművet Kapitány József készítette. A Lang György egykori házában, a békészbabai Munkácsy utcában 1940. május 19-én elhelyezett ruszicai márvány tábla az épület 1970-es években történt bontásakor eltűnt.

Munkácsy Mihály budapesti látogatása idején született James Joyce (Dublin, Egyesült Királyság, ma Írország, 1882. február 2 – Zürich, Svájc, 1941. január 13.) író, költő, akinek a közelmúltban újra magyarra fordított főműve, az *Ulysses* 1935-ben Matisse illusztrációival jelent meg újra.

Henri Matisse (Le Cateau-Cambrésis, Franciaország, 1869. december 31 – Nizza, Franciaország, 1954. november 3.) a posztimpresszionizmus eredményeinél is messzebbre vágó, a közvetlen látványtól már elszakadó, érzelmvezérelt festészetet létrehozó fauve-ok vezéregyénisége. Az Amerikai Egyesült Államokban működő George Macey könyvkiadó őt kéri fel az *Ulysses* aranyozott bőrkötésű díszkiadása illusztrátori feladatainak ellátására. Matisse úgy fogott a rézkarcsorozat elkészítéséhez, hogy nem állt módjában elolvasni az 1904. június 16-án játszódó regényt. Leopold Bloomot, Joyce Dublinban bolyongó főszereplőjét – a mű értelmezésével egybehangozva – Odüsszeuszként ábrázolja.

1882 A Munkácsy-díj megalapítása

Munkácsy Mihály Párizsban történő letelepedése után szívesen fogadta műtermében a magyar festőnövendékeket. Évekig kellett azonban várnia arra, hogy megtalálja a megfelelő formát ifjú honfitársai támogatására.

A Mester a svájci Rigi Kaltbadban kelt, 1882. július 17-én Kelety Gusztávnak címzett levelében az általa a Krisztus Pilátus előtt című kép budapesti bemutatása után, fiatal magyar festők számára alapított Munkácsy-díjról írta: „Most tehát várom az első nyertest és óhajtom, hogy minél előbb és minél több tehetséggel megáldva jöjjön.”¹

Munkácsy nagyvonalú mecénás volt; az ösztöndíj egy évre járó összege hatezer frankot tett ki. A pályázat az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat részvételével történt. A Társulat általában három művész egy-egy képére tett javaslatot, amelyeket Munkácsy barátaival, a francia Charles Chaplin és Léon Bonnat festőkkel együtt véleményezett. A nyertes művet végül a díjalapító választotta ki. Első ízben, 1882-ben Révész Imre, 1884-ben Temple János (Hans Temple), 1886-ban Koroknyai Ottó, 1888-ban Patáky László, 1890-ben pedig Halmi Artúr nyerte el a Munkácsy-díjat.

Hans Temple: Munkácsy Mihály portréja (1887; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Az egykor szintén a philadelphiai John Wanemaker gyűjteményébe tartozó egészala-

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 122. p.

◆ Hans Temple: Munkácsy Mihály portréja (1887; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Emile Charles Wauters (Brüsszel, Belgium, 1846. november 19 – Párizs, Franciaország, 1933. december 11.) belga történelmi festőt már fiatal korában kiemelkedő tehetségnek tartották; Tizenkilenc évesen festett *Tudós az asztalnál* című vázlatát az Ermitázs őrizi. Már húszas éveiben is festett reprezentatív, nagyformátumú, gondosan komponált és szépen kidolgozott vásznakot, amelyek mellett ismeretesek finom és érzékletes, nem ritkán életnagyságú pasztellportréi is.

A Munkácsy Mihály özvegyének ajándékként a békéscsabai múzeumba került kisméretű Munkácsy arckép szokásos eleganciával, a gomblyukban a Francia Becsületrend jelével ábrázolja a mestert.

◆ Emile Charles Wauters: Munkácsy Mihály arcképe (1890 előtt; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

kos portré szokásos és kedvelt műtermi környezetében, ám a festés műveletéhez kissé elegánsan öltözött festőt ábrázolja Krisztus Pilátus előtt című képének vázlatát előtt, palettájából és a kezében tartott ecsetekből gondolhatjuk, munka közben.

A kép alkotója az a Hans Temple (Littau, Svájc, 1857. július 7 – Bécs, 1931. december 3.), azaz Temple János, aki a Munkácsy által alapított, a mester nevét viselő díjat másodízben nyerte el *Ebéd után* című képével. Az ösztöndíj segítségével Bécsben megkezdett tanulmányait Párizsban folytatja, amikor is több portrét fest Munkácsyról. Egy mellképet a mester magánál tart, amely a hagyatékából a békéscsabai múzeumba kerül.

Az egészalakos portré korábbi mintákat követ, a beállítás egy rég kialakított típus felelevenítése. Ez még mindig az a fogalmazásmód, amely kedvesen szólítja meg, kényezteti a megrendelőt, szépíti, bókol neki, de ez a megközelítés negyed évszázad múltával sokat veszít vonzerejéből.

◆ Hans Temple: Munkácsy Mihály (1885 és 1890 között; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Mary Cassatt (Allegheny, Pennsylvania, Amerikai Egyesült Államok, 1844. május 22 – Le Mesnil-Théribus, Franciaország, 1926. június 14.) amerikai művész Munkácsy népszerű művészbarátja, Charles Chaplin párizsi műtermében kezdte európai működését.

Három évvel – az Edgar Degas invitálása nyomán – a párizsi impresszionistákhoz való csatlakozása után, 1882-ben festette *A páholy* című művét, abban az időszakban, amikor a Degas és közte lévő mester-tanítványi viszony már művészi párbeszéddé fejlődött. Degas mellett vált a pasztell használatának mesterévé.

Mary Cassatt kedvelt témája és életfilozófiájának alapja az önálló, intelligens nő, aki társadalmi szempontból kellőképpen aktív marad a gyermekvállalás után is. Élete végéig egyetértett elveikkel, és támogatta a szüfraszettek tevékenységét. Portréin örömmel ábrázolta nőtársait egymás között és bájos gyermekekkel, az élet formálisabb és leghétköznapibb helyzeteiben. Művészete a mai napig töretlen népszerűségnek örvend, műveinek felhasználásával a legváratlanabb helyzetekben és módokon találkozhatunk.

◆ Lámpa Mary Cassatt *Any gyermekével* című képének felhasználásával (a kép forrása: <https://www.zazzle.co.uk/gifts>) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Készülődés a papa születésnapjára (1882; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

Készülődés a papa születésnapjára (1882; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A Munkácsy hatalmas műtermében konstruált, és a szalonképekhez felhasznált enteriőrészletek beállítása tulajdonképpen látványtervezés vagy inkább díszlettervezés, ami, ha megrendelné valaki, méltóságon alulinak tűnhet egy híres mester számára, bár az elmúlt évszázadokban számos példát találunk efféle. (Kiemelt rendezvények hatásának különleges látványelemekkel, illúziókeltő berendezésekkel vagy akár csak élőképekkel való fokozására a legkülönbélebb megbízásokat teljesítették a festészet történetének legnagyobbjai közül nem kevesen.) A *Készülődés a papa születésnapjára* látványos kulisszája meglehetősen sok hasonlóságot mutat a *Két család a szalonban* című képen láthatóval. E két műnek nemcsak a hangulata hasonló, de mindkettőn szereplő berendezési tárgyakat is felfedezhetünk. Az azonos méretű és arányú asztal (bizonyára csak a lábakat változtatta meg, s alakította „orsós, baluszteres, olasz lábas”¹ asztallá), az azt borító rózsaszín, vékony fehér textillel védett terítő, a szögletes, hímzett kárpittal behúzott támlájú, barokk ülőbútorokat idéző karosszékek (szintén más formára alakított lábakkal) mind a díszlet elemei, amelyeket a gazdag kelléktárból tetszés szerint válogatott kiegészítőkkel öltöztet lakássá. Szalonképei közül azonban nem mind készült effajta „mesterséges” környezetben.

A festői kuszaság hangulatteremtő hatását figyelhetjük

¹ Voit Pál: Régi magyar otthonok. Balassi Kiadó, Budapest, 1993. 174., 186. p.

meg – többek között – a *Készülődés a papa születésnapjára* című képen is. A leolvasható emocionális történések, a gyermekek mozdulatai, a szőnyegen véletlenszerűen szétszóródott virágok, az asztalon heverő, még fel nem használt szálak összevisszasága a jelenetet nem beállított modellcsoportként, hanem – a mester szándékához igazodva – ellesett pillanatként mutatja.

A kép előadásmódja mind a figurák, mind a környezet vonatkozásában igen gazdag festőiséget hordoz. A képet jobbról lezáró asztalkán lévő terítő és az arra vetett könyv különösen lendületes ecsetjárással kerül megformálásra, hatása igen expresszív. Más képeken is megfigyelhetjük, hogy a csendéleti rész szépsége alig észrevehető a dísztárgyak és a lakberendezés egyéb kellékeinek sokaságában. A nézőt ez általában nem zavarja. A szalonképeknek részben az előbbiekből is fakadó, átérezhető kellem kölcsönöz – máig nagy érdeklődést kiváltó – fényt.

Munkácsy szalonképein több, elkülönülő csoportba koncentráltan jelennek meg a lakberendezési, használati és dísz tárgyak. Mivel ezeken a munkákon tulajdonképpen több csendéletet halmoz ugyanazon táblán egymás mellé, hatásuk nem olyan erőteljes, mint az e műfajba sorolható önálló megoldásoké. Ezek a csendéletek készülhetnek a szalonképek valamely csendéleti részletét tárgyaló előkészítő munkaként, vázlatként, de aligha tagadható, hogy olykor teljességgel önálló képépítő igény is tükröződik (*Virágcsendélet korsóval*, *Nagy virágcsendélet*). Az előbbieken vázoltak a XIX. században általános tendenciaként jelentkeznek, Munkácsy csendéletei pedig kora ízlésének

megfelelőek. Igaz, hogy a csendélet műfaja igen nagy számú témavariációt és – ebből fakadóan – értelmezési tartományt vonultat fel fejlődéstörténete során, de Munkácsy a Makart-csokrok köré szervezett dísz tárgyakból (porcelánok és csillogó fémedények) komponált összeállításokat kedveli némi textilkiegészítéssel. A Karlovsky Bertalannal közösen festett példán kívül nem látunk nála gyümölcsöket és zöldféléket, s madarokról, könyvekről stb. pedig szó sem lehet nála az önálló táblákon.

Virágcsendélet kis tállal (1882; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

A *Virágcsendélet kis tállal* viszonylag kevés elemből összeálló kompozíció. A hullámzó leveleszélű világossárga tulipánból, a leheletfinom, ötszirmú fehér virágból és – többek között – az egyik legmagasabbra növe tavaszi hagymás növényből, a narancsszínű császárcoronából összeállított csokor a Munkácsy által olyannyira kedvelt kék vázák egyikébe kerül. E kék vázák használatára a megfelelő szíkontraszt megteremtéséhez van szüksége virágcsendéletein.

Sétány a Parc Monceau-ban (1882; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Ez a kép Munkácsy kedvelt párizsi sétahelyét, az első elegáns műtermének közelében lévő Monceau parkot ábrázolja, ahol a szalonnok csukott ablakai, súlyos függönyei mögül a szabadba kívánczolókat mutatja apró tevékenységgel kísért levegőzés közben. (A parkot 1895-ben Munkácsy alkonyi fényben, kandeláberektől megvilágítva is megfesti egy igen nagyméretű táblán.)

A városi parkokban manapság nem túl gyakori nemes faóriások között nyugalmat találó nőalakok gyermekeikkel együtt érkeznek a felügyelet gondját vállukról levő dajka társaságában. A kép előterében lévő, a komplementer hatás kedvéért vörös kalapot viselő asszony talán horgol, erre utal egy, a tengerentúlon lévő grafitmunka, amely ehhez a képhez készült rajzvázlat. Tevékenységében olyannyira elmerülni látszik, hogy sem gyermekei, sem a természeti környezet nem képesek magukra vonni a figyelmét.

A fák lombrésein átsütő fény foltokban az út felületére, valamint a gyepré vetül, de megcsillan a fák törzsein és a padon is. A fák ágai és a lomb festői problematikájának megoldásában láthatóan örömet leli a festő, de az előtér eleminek kibontása némi nehézkességet hordoz. A talajra vetülő tűnékeny fényfoltok igen merevek és fényképszerűen moccanatlanok, nem a közvetlen benyomás nyomán a helyszínen festett kép érzetét keltik. Viszont a közönség általában a figuracsoport sugározta bájra koncentrált, így az előbbieket mit sem vonnak le a *Sétány a Parc Monceau-ban* népszerűségéből.

♦ Munkácsy Mihály: Virágcsendélet kis tállal (1882; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

♦ Munkácsy Mihály: Sétány a Parc Monceau-ban (1882; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

Munkácsy Mihály első ízben a *Siralomház* című festményének előkészítéséhez használt fotográfiákat 1868-ban. Tudjuk, hogy akkor egy düsseldorfi fényképészműterem, a G. & A. Overbeck segítségét kérte. Arról, hogy az 1870-es években készített-e ő maga saját felvételeket, csupán találgatások folynak. 1883. január 2-án azonban vásárolt egy fényképezőgépet, amelyért – pénztárnaplója tanúsága szerint – kilencszázhuszonkettő frankot fizetett.

Sz. Kürti Katalin feltételezi, hogy valamilyenfajta vetítógépet vehetett. Ahogyan írja, Munkácsy „Monográfusa, távoli rokona W. Ilges szerint vetítés segítségével valósította meg végleges műveit.”¹ Bartha Attila szerint „Feltételezhető célját, az egész kép szerkezetének előrevetítését, az elképzelés kipróbálását, a jelenet hatásosságának tisztázását – még a festés megkezdése előtt – Munkácsy a fotográfia segítségével olyan eredményességgel végezte el, hogy a fotó, a praktikus eredményen túl, egy jó rendezői munka egyértelmű bizonyítékává vált.”²

- 1 Sz. Kürti Katalin: Munkácsy és a fotográfia. Kecskemét – Békéscsaba, Magyar Fotográfiai Múzeum – Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. 139. p.
- 2 Idézi: Sz. Kürti Katalin: Munkácsy-ereklyék és -dokumentumok a békéscsabai múzeumban. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 18. Békéscsaba, Békés Megyei Múzeum.

◆ Munkácsy műtermi beállításban (1880-as évek; fotó: Adolph Braun és társa, Párizs; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A bécsi Belvedere Múzeum *Inspiration Fotografie. Von Makart bis Klimt* című 2016-ban megrendezett kiállításán két műtárgy is szerepelt, amely a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményét gazdagítja. Olyan műtárgyakról van szó, amelyeket Munkácsy Mihály özvegye juttatott el Békéscsabára, hogy segítse a csabaiakat a Munkácsy kultusz ápolásában.

A tárlat amellet, hogy fotótörténeti kuriózumokat is felvonultatott, tanulmányfotók és rajz- illetve festményvázlatok összevetésével magyarázta a műalkotás létrejöttének érdekes folyamatát. A békéscsabai fényképekhez tárlatukban a Belvedere gyűjteményébe tartozó *Krisztus Pilátus előtt* színvázlatát társították.¹

- 1 *Inspiration Fotografie. Von Makart bis Klimt. Eine Materialiensammlung.* Katalógus. Szerkesztette: Monika Faber. Wien, Belvedere, 2016. 122. p.

Czóbel Béla (Budapest, 1883. szeptember 4 – Budapest, 1976. január 30.) festészeti tanulmányait a nagybányai művésztelepen Iványi Grünwald Béla irányításával kezdte. Ezt követően a müncheni, majd 1903-tól a párizsi Julian Akadémiát látogatja. Megismerkedik a fauve-okkal, 1905-ben pedig már velük állít ki a Salon d'Automne-ban. Rendszeresen visszatér Nagybányára, de 1906-os látogatása kiemelkedő fontosságú a művésztelep életében. Akkor hazahozott képei a reveláció erejével hatottak fiatal festőtársaira, és tették őt Magyarországon a neósok emblemikus alkotójává, míg Franciaországban az École de Paris figyelmet érdemlő képviselőjévé. Hosszabb külföldi tartózkodásai mellett is részese maradt az itthoni művészeti életnek, alapító tagja volt a MIÉNK és a KUT művészcsoporthoz is. 1919 és 1925 között Berlinben élt, így feltételezhető, hogy a *Fekvő nő* is Németországban készülhetett.

A kis cukortolvaj (1883; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Ugyanebben az esztendőben készült *A kis cukortolvaj* című szalonkép, melynek jelenetén tanulmányozhatjuk a XIX. század második felében olyannyira kedvelt historizáló, eklektikus lakberendezést, amellyel, hogy már ismerős bútorokat és tárgyakat is felfedezhetünk.

A képfelület jobb oldalának középterébe helyezett nőalak a mű mellékszereplője. Az asztalka mellett talán fel sem tűnik az a filigrán fekvőalkalmatosság, amelyen a felhőpuhaságú, kékes ruhába öltöztetett hölgy pihen. És, hogy tulajdonképpen mi történik a képen? A családi idillt őrző pufók arcú angyal megbocsátható mohósággal csen az asztalon lévő, kihajlító peremű tartóból egy cukorkát. Hogy a tilosban jár, ezt onnan gondolhatjuk, hogy pillantása nem a finomságot rejtő edénykére, hanem pihenő anyjára vetül.

Munkácsy mesélő kedve a gyermekeket (is) ábrázoló képeken a legélénkebb, bár láthatjuk, hogy az effajta történetmondást nem egyszer

.....
mók Igazgatósága, 1994. 22. p.

♦ Munkácsy Mihály: A kis cukortolvaj (1883; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

bravúros festői megoldásokkal igyekszik társítani, tulajdonképpen még érdekesebbé tenni. E mű kifejezett erénye, hogy a teret nem zsúfolja tele bútorokkal és kiegészítőkkel.

A télikert festészeti megoldását már ismerhetjük; ezek azok a felületek, amelyek oly sok felfedeznivalót biztosítanak a néző számára. A télikert dísz, a háttérből felnövő óriás levelű növény (talán banán) kontúrját és szerkezetét határozott, barna ecsetvonások adják. A függöny fény érintette, vörösen izzó sávjának színe visszaköszön a télikert dús növényzetét adó festékpázmák között. A kép festése során Munkácsy változtatott a télikert megoldásán, a függőnyt szélesebbre tárta, bizonyára azért, hogy nagyobb hangsúlyt adjon e mesterséges körülmények között sarjadó apró kertnek, és több fényt juttathasson a helyiségbe, amelyben azután fürdetheti jelenetét.

♦ Czöbel Béla: Fekvő nő (1922; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

Pályakezdése köti Békéscsabához Vidovszky Béla (Gyoma 1883. július 2 – Budapest, 1973. február 6.) festőt, annak a rajzolásban szintén tehetséges Vidovszky Ferencnek, a későbbi gyomai jegyzőnek a gyermekét, aki 1853-ban ismerkedett meg az akkor kilencéves Munkácsy Mihállyal. Békéscsaba főterén lakva szomszédok voltak, a fiúk pedig a szabadidejüket együtt töltötték, ahogyan erről Munkácsy Mihály több ízben is szól *Emlékeim* című önéletrajzában. A barátság megmaradt az inasévek idején, és a művészi pálya kibontakozása során is.

Vidovszky Béla tanulmányait Zvarinyi Lajosnál kezdte az már önálló rajz-tanteremmel rendelkező békéscsabai evangélikus gimnáziumban, majd rövid szarvasi

kitérő után itt is érettségizett az ekkor már Rudolf főhercegről elnevezett intézményben. Ekkor készült első olajfestménye, az egykori iskolatársat, az I. világháború fiatal költő áldozatát, Gyóni Gézát ábrázoló arcképe, amelyet a Munkácsy Mihály Múzeum őriz.

Első önálló kiállítását Békéscsabán rendezte 1909-ben, majd több egyéni és az Aurora Kör által szervezett tárlaton szerepelt a városban. Rendszeresen részt vett az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat által szervezett válogatott csoportos kiállításokon is.

Életműve bensőséges realizmussal festett enteriőrökből, portrékból és csendéletekből, valamint darabosan fogalmazott, homogén színfoltokból építkező látképekből áll. Mestereinek, Révész Imrének és Ferenczy Károlynak a hatása teljes pályáján végigkövethető. Festészetének pozitív alaphangján csak a hadifestőként töltött évek idején volt kénytelen változtatni. Reprezentatív portrémegbízásokat is szívesen vállalt, bár e műcsoport java része a II. világháború idején – sok más Vidovszky-képpel együtt – elpusztult.

Az Aurora Kör működésével kapcsolatban ekképpen értékeli Farkas János László – dr. Révész Sándort idézve – Vidovszky Béla kiállítását: „Kezdetben esztétikai és művészettörténeti előadásokkal igyekeztek megdolgozni a talajt, de az áttörést Vidovszky Béla kiállítása (1924) hozta meg, ez nyitotta rá a szemét a csabai közönségnek a festészetre: »Az emberek megbűvölve állottak képei előtt; egy új, soha nem látott világ tárult elébük.« Ezután az Aurora évente két-három kiállítással jelentkezett, melyeken részben helybéli festők mutatkoztak be, részben fővárosi művészek: »elsősorban városunk szülötte, Perlrott-Csaba Vilmos, azután Bornemisza Géza, Berény Róbert, Egry József, Kmetty János, Ruzicskay György, Pátzay Pál, Szobotka Imre festőművészek, szobrászok jöttek el hozzánk, hogy műveiket bemutassák...«¹

1 Farkas János László: Dr. Révész Sándor Békéscsabáról. In: http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/668/

♦ Vidovszky Béla: Önarckép (1900-as évek eleje; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Vidovszky Béla: Szüleim (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

◆ Munkácsy Mihály: *Golgota* (1884; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

A *Golgota* bemutatásának idején hunyt el Hans Makart (Salzburg, Ausztria, 1840. május 29. – Bécs, Ausztria, 1884. október 3.), korának egyik legnépszerűbb és leginkább befolyásos osztrák akadémikus festője. A császárváros életének krónikása volt, aki dekoratív festészetével joggal számíthatott a vagyonos közönség odaadó rajongására.

1879-ben, Ferenc József és Erzsébet királyné Bécsben ünnepelt ezüst lakodalmát ő tervezte meg és bonyolította le, ügyelve a legapróbb részletekre is. A rendezvény részeként egy felvonuláson több szereplőt magyar ruhába öltöztetett. A jeles eseményt a magyar sajtó már előre beharangozta, sok képet közölve az 1854-ben tartott császári esküvőről. „A fejedelmi ezüstmennyegző legünnepiebb látványossága lesz bizonyára az a nagy allegorikus menet, mely Makart híres művész terve szerint sorakozva, vonul végig a Ringen. E menet napja april 24-ike, de ha kellemetlen lesz az idő, elhalasztják későbbre. Magyarországból a törvényhatóságok részéről nem mennek küldöttségek Bécsbe. Az országgyűlés

két házán kívül a főváros lesz küldöttség által képviselve.”¹

Munkácsy jó kapcsolatot ápolt Makarttal, távozása megérintette. Így írt feleségének: „Délután folyamán kaptam kézhez Sedelmeyer táviratát, amely a szegény Makart haláláról számol be. El tudod képzelni, mennyire megrázott a hír, annak ellenére, hogy már semmi reményt nem tápláltam szegény barátom jövőjével kapcsolatban. De azt mégsem képzeltem volna, hogy ilyen hirtelen és ilyen szomorúan távozik. Nemsokára már történelemmé válik, és a túlvilágon vigaszt talál az élet minden rondaságára.”²

1 Név nélkül: A fejedelmi ezüstmennyegző. In: Vasárnapi Ujság 26/16. 1879. április 20. 260. p.

2 Idézi: F.[ranz] Walthert Ilges: M. von Munkacsy (1899). In: Markója Csilla (szerk.): Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44. 2005. 186. p.

Munkácsy a másodikként festett Krisztus-képet, a *Golgotát* is bemutatta Budapesten. A régi Műcsarnokban rendezett, és 1884. február 19-én megnyitott kiállítás alkalmából a festőt Ipolyi Arnold püspök és Haynald Lajos érsek üdvözölte. A *Golgotát* egy hónap alatt kilencvenkétezer tekintették meg.

A *Krisztus Pilátus előtt* és a *Golgota* című festményeket ugyanaz a gyűjtő vásárolja meg. A *Krisztus Pilátus előtt* megvásárlására gyűjtés is indult Magyarországon, de Sedelmeyer ekkor még Trefort Ágoston kultuszminiszter közbenjárására sem volt hajlandó eladni a képet.

Mit tudunk a képek vásárlójáról? „A 19. századi nagy amerikai tőkésék között John Wanamaker¹ (1838–1922) haladó szellemű személyiség volt. Munkácsyhoz hasonlóan neki is már egészen fiatal korában dolgoznia kellett. Apjának Philadelphiában egy kis tégláégetője volt, fiának már kilenc éves korában pénzt kellett keresni. Ebben az időben már Amerika legelső kereskedője, a modern kereskedelem és reklám úttörője, multimilliomos... (...) Negyvenes éveire ez a sokrétű elfoglaltság nem emésztette fel Wanamaker energiáját, utazni kezdett és a műgyűjtésre irányította figyelmét.”²

Az utóbbi évtizedben rendezett Munkácsy-kiállítások többségén, például a Munkácsy Múzeum 2006-os tárlatán is szerepelt a *Krisztus Pilátus előtt* és a *Golgota* redukciója. Jogosan tűnhet úgy, hogy e munkák létrejötté némi magyarázatot kíván, aminek leginkább arra kell vonatkoznia, mi vezeti a mestert e kivonatok megfestésére. Másolatokat készít tehát műveiről, aminek ötlete aligha képzelhető, hogy ben-

1 A magyar szakirodalomban Wanemaker, Maass szövegében Wanemaker.

2 John Maass: Munkácsy Amerikában. A *Krisztus Pilátus előtt* új megvilágításban. In: Művészettörténeti Értesítő XXXVII. 1988/1–2. 43. p.

ne fogalmazódik meg. Boros Judit szerint: „Sedelmeyer hatását vizsgálva több szempontot kell figyelembe venni. Sedelmeyer ugyanis nem azzal az előzetesen megfogalmazott céllal rendelte Munkácsy képeit, hogy azokból metszetet vagy olajnyomatot készíttessen, hanem a festményt tartotta a legjobban jövedelmező befektetésnek; ezzel arra ösztönözte Munkácsyt, hogy sokat és minél gazdagabb felületeket létrehozva fessen. (...) A redukciók készítése azonban bizonyosan ártott, ha nem is Munkácsy képességeinek, de a róla kialakuló véleménynek feltétlenül.”³

3 Boros Judit: Egy magyar festő Párizsban. Munkácsy Mihály pályája 1870 és 1896 között. In: Gosztanyi Ferenc (szerk.): Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 48. p.

◆ Vincent van Gogh: A nueneri kert télen (1884; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Hans Makart: Nessus elrabolja Deianeirát (1880 körül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

A *Golgota* bemutatásával egyidőben, a *Krumplievők* megfestése előtti esztendőben született Vincent van Gogh (Groot-Zundert, Hollandia, 1853. március 30 – Auvers-sur-Oise, Franciaország, 1890. július 29.) A *nueneri kert télen* című tollrajza. 1884 márciusában szülői háza, a nueneri parókia kertjében hét rajzot készített. A Szépművészeti Múzeumban őrzött lap drámai hangvételével melankolikus hangulatot áraszt, tükrözve a művész lelkiállapotát.

A Munkácsy által alkalmazott aláfestési eljárást Vincent van Gogh is tanulmányozta. Így írt testvérének: „Már régen zavar, Theo, hogy néhány mai festő elveszi tőlünk a biztort és az aszfaltot, amellyel pedig annyi nagyszerű dolgot festettek, s ami, ha jól alkalmazzák, a koloritot meleggé, lággyá és gazdaggá teszi. Előkelő tónust ad, és jellegzetes sajátosságai vannak. Persze megköveteli a fáradságot, míg megtanuljuk alkalmazni. Mert más eljárást kíván, mint a közönséges festékfajták, és lehetségesnek tartom, hogy nem sikerül mindjárt az első kísérletnél, és az első napon, amikor alkalmazni kezdjük. Hozzávetőleg már egy éve annak, hogy dolgozni kezdtem vele, épp egy interieurnél. Kezdetben csalódást okozott, és mindig azokra a szép dolgokra igyekeztem gondolni, amelyek ezzel készültek...”¹

1 Dávid Katalin (szerk.): Van Gogh válogatott levelei. Budapest, Háttér Kiadó, 2006. 119. p.

Mesébe illő leírások maradtak fenn Munkácsyék párizsi palotájáról és a festő műtermeiről. Egyik kedvelt pihenőhelye volt a nagy műteremben keleti szőnyegekkel berendezett sarok. Malonyay Dezső így írt erről: „Óriás műterme a második emeleten volt, a nagy szalon mellett. Ott érezte magát mindig legjobban, a műhelyben, mint ahogy ő szokta volt mondani. Egy remek nagy hollandus szekrényt – mely gyűrve volt szebbnél szebb antik szövetekkel s kosztümökkel – a hatalmas vázlattartó polcokat, a breton faragású nagy kandallót leszámítva, nem volt ott egyéb bútor a festék és ecsettartó asztalokon, a nagy kerekas lajtorján és a festőállványokon kívül. A falakat nagy képeinek első szín- és szénvázlatai borították. Az egyik szögletben lógott a Krisztus–Pílátus nagy színvázlata, odébb a Kálvária... Az ablak melletti sarokban volt az ő karamáni szőnyegekől feszített kedvenc pihenő sátra, alóla át lehetett tekinteni az egész műtermet; a szögletet betöltő kerevet fölött tükrök lógtak s egy óriási tükör a sátor fölött is, hogy kétszeres távolságban is láthatta alkotásainak szín és távlat hatását. Ott szokott pihenni, ott gondolkozott el esténkint.”¹

Szánthai István fiatal festő és illusztrátor Munkácsy Avenue de Villiers 53. szám alatt levő palotájában tett látogatásáról szóló tudósítását a Vasárnapi Ujság első oldalán közölte: „A pompás szőnyegekkel behúzott lépcsőn fölhaladva, egy inas átvette a névjegyemet s egy szőnyegajtó mögött eltűnt. Mindenhol, a hová csak a szem tekint, meglep a remek berendezés. Csupa arany és ezüst díszítések, nagy értékű antik tárgyak, persa és smyrnai szőnyegek, drága képek (mind idegen művészekből) kötik

¹ Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 301. p.

le a látogató figyelmét. A műteremtől jobbra levő szalonban hangos és víg társalgás folyt francia nyelven. Alig volt időm körültekinteni, mert az inas visszatért és jelenté, hogy a mester elfogad. Beléptem.”²

Munkácsy Mihály párizsi palotája és mindkét műterme zsúfolva volt társadalmi rétegszintet jelző presztizstárgyakkal, gyönyörű textilek, finom szőnyegek, németalföldi festményekről ismert csillárok, különleges vonalú székek és a pihenés célját szolgáló kényelmi bútorok sokaságával. Az enteriőrökben alkalmazott textileket változatos anyaghasználat jellemzi, selymet, bársonyt, brokátot találunk, amelyeket sodrott zsinórok és szövött paszományok egészítenek ki, kifinomult megoldások sorát vonultatva fel. A festő a műtermében nem rendezte a bútorokat stílusok szerinti blokkokba, ahogyan tette azt felesége – a kor szokását követve – a palota szalonjaiban.

A funkció és a dekorativitás terén Munkácsy olyan megoldást igyekezett keresni, amelyben a kettő összehangolhatónak tűnt. A műtermek elsődleges funkciója természetesen az ott végzett alkotómunkához való optimális lehetőségek megteremtése volt, megfelelő látási- illetve fényviszonyok biztosítása mellett. Munkácsy jónéhány festményének bemutatóját műtermében tartották, így annak berendezése is meg kellett feleljen a reprezentáció céljának. A festő leveleiből azonban tudjuk, hogy amikor egyedül volt párizsi palotájukban, egész nap kitartoan dolgozott, és épp csak a műteremben költötte el szerény reggelijét vagy ebédjét.

² Szánthai István: Munkácsy Mihályról. In: Vasárnapi Ujság 42/15. 1895. április 14. [229]. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály *Golgota* című művének bemutatása idején készült François-Auguste-René Rodin (Párizs, Franciaország, 1840. november 12 – Meudon, Franciaország, 1917. november 17.) *A csók* című műve, a művészet történetének egyik legismertebb és leginkább kedvelt szoborműve, a Szépművészeti Múzeum gazdag Rodin anyagának kiemelkedő alkotása.

Rodin szobrászatára leginkább az ábrázolás tárgyilagossága jellemző, amelynek alapjául a természet valósága, de nem a realizmus szolgál. Szobrainak harmóniáját nem idealizált témájuk vagy fennkölt tálalási módjuk adja, hanem lüktető elevenségük, életszerűségük; *A csók* estében pedig a látvány sugallta tartalom: a két ember között ébredő tiszta szenvedély megragadásának szándéka. „Általánosságban a lélek egyedüli tükrének az arcot tartják; azt hisszük, hogy az arcvonások mozgékonyaságán kívül a lelki életnek nincsen más külső kifejezője. De a valóságban egyetlenegy olyan izma sincsen a testnek, mely a belső változásokat ki ne fejezné. Mind elárulja az örömet vagy szomorúságot, a lelkesedést vagy csüggedést,

◆ François-Auguste-René Rodin: *A csók* (1884; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy nagy műterme Párizsban Krisztus-képeinek vázlataival és egy kitömött lóval (1890 körül; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy feleségével és egy vendéggel keleti sátrában (1886 és 1890 között; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Szánthai István: Munkácsy Mihály műtermében (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 42/15. 1895. április 14. [229]. p.) ◆

◆ Az Avenue de Villiers palotában, feleségével (1886 és 1890 között; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

a vidámságot vagy dühöt... Kitérülő karok vagy egy ellazuló törzs éppen olyan édesen tudnak »mosolyogni«, mint a szemek és az ajkak. De, hogy a testnek minden kinyilatkozását megértsük, »könyvének sorait« türelmesen végigszótagolva kell olvasni. Az ókor mesterei, az akkori szokást követve ugyanezt tették.” – vallja szobrász.¹

Rodin arra ösztönöz, hogy újra és újra körüljárjuk műveit, eközben jogosan véljük úgy, hogy szobrainak több főnézete van. Ezzel igazodunk elvárásához, hogy befogadóként az eseményt, a történést, a mozdulatot, a gesztust pillanatról pillanatra kövessük.

¹ Rodin: Beszélgetések a művészetről. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. 29. p.

◆ Munkácsy párizsi palotájának kis műtermében (1896; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Kandalló Munkácsy párizsi palotájának kis műtermében (évszám nélkül; fotó: Adolph Quidde [?]; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Szobabelső Munkácsy párizsi palotájában (évszám nélkül; fotó: Adolph Quidde [?]; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Faragott szekrény Munkácsy egyik szalonjában (évszám nélkül; fotó: Adolph Quidde [?]; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Pálmaházban (1881; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Mára nyilvánvalóvá vált, hogy a Munkácsy-szalonképek mindig megújuló bűvöletben képesek tartani közönségüket. Ennek az lehet az egyik oka, hogy nem kevesen és bizonyára más-más módon, de vágyunk a szalonképek világába. A festészet mindig betöltött egy olyan funkciót is, amely abban segít, hogy a valóságosan és a mindennapin túl kereshessünk menedéket. A szalonképek hatásmechanizmusa igen egyértelmű. De nem kell aggódnunk, a világon nem ez a legingoványosabb terep a boldogságkeresésre...

A képek által kitárt szalonok áttekinthetetlenek, a rendezett csoportokban összpontosuló kellékek számbavétele alapos, és valljuk be, szórakoztató felfedezést biztosít a néző számára. Ilyen apró részlet lehet a *Pálmaházban* című kép padlóján ülő kislány időtöltését segítő játékcsoport. (Érdekes, hogy a lányka biztosan ül a padlón, bár Munkácsy csekély önárnyékkal és a vetett árnyékok teljes elhagyásával formálja meg őt.) De a *Pálmaházban* legfőbb érdekessége a télikert bemutatása. Tanulmányozzuk a képnek ezt a részét távolról és közlőrlől nézve is, meglepetések érnek majd bennünket! A legkevesebb, amit mondhatunk, hogy nagyon festői és nagyon izgalmas.

Pihenő hölgy (1885–1890; Kovács Gábor Művészeti Alapítvány)

A lendületes ecsetvonásokkal megfestett, az életműben viszonylag ritkán megjelenő intim jelenetet Munkácsy mindig a műtermében tartotta. A festő a kereveten (récamier) fekvő nőalakot álomszerű könnyedséggel jeleníti meg, egy kínai

◆ Munkácsy Mihály: *Pálmaházban* (1885 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály *Szántás Colpachon* című tájképével egy időben született Hollósy Simon (Máramarosziget, 1857. február 2. – Técső, 1918. május 8.) *Tengerihántása*, a festő müncheni akadémián töltött időszakában. A kép elkészülte után nem sokkal – a feloldhatatlannak tűnő ellentétek okán – elfordul az akadémiai képzéstől, és 1886-ban megalapítja korszerű szemléletet tükröző magániskoláját. Hallgatói, Réti István és Thorma János javaslatát követve iskoláját 1896 nyarán Nagybányára vitte, hogy tanítványai számára a természetközeli látásmódot a szabadban való festés gyakorlatával tegye – megfelelő környezetben – a napi rutin részévé. A kísérleti jellegű kezdeményezésből a magyar művészettörténet új fejezete, egyik legnagyobb hatású vállalkozása lett. A nagybányai iskolához alapító tagként csatlakozott Ferenczy Károly, Csók István és Iványi-Grünwald Béla is.

Hollósy Simon halálakor barátja és festőtársa, Réti István a *Nyugat* hasábjain közreadott visszaemlékezésében így ír a *Tengerihántás* című kép jelentőségével kapcsolatban: (Hollósy) „Fejlődése kezdetén a puritán naturalizmus hullámverésébe került, ez acélozta meg tudását és természetének megadva a lehetőséget önmaga teljes kifejtésére, egész jövő fejlődésének irányt adott.

A Szépművészeti Múzeum új szerzeményei közt levő nagy képe, a »Kukoricahántás« (1885), ezen korszakának legkomplettebb kifejezője. Semmi más műve ezen időknél nem demonstrálhatja szemléltetőbben a ma naturalizmusának művészi jellemét. Nem tanulmány ez a kép, a természetnek ez a megfigyelése nem eszköz – már a benne rejlő nagy szeretnél fogva se, – hanem végcél, szent elmerülés, boldog fölolvadás a látványban. Mintha az addig vaknak valamely műtét nyitja meg látását, felfedezi a valóságot, szeme érzékenyen tapintja végig a formák felületét, melegét, szövetét, színét s a funkció gyönyörűsége, a megismerés öröme tölti el. A motívum, amit választ, a szó szoros értelmében közel fekvő, nem rejt térmegoldási, világítási vagy levegőproblémákat, nehézségeket. A kép belső terének határa kevésbé van hátrább a felületénél, az egész telibe világított, szerény relief, de milyen

selyemparaván elé komponálva. A művet a festő hagyatéki árverésén egykori impresszáriója, Charles Sedelmeyer vásárolta meg. A kép ma egy magyarországi magángyűjtemény része.

Szántás Colpachon / Dombos táj viharban (1885 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A colpachi birtok, ahova a Munkácsy házaspár rendszeresen ellátogat, Cécile első férjéről száll az asszonyra. Ezen utazások alkalmával fest is a mester, elsősorban táj- és arcképeket. Rendszeresen vendégül látják barátait is.

A Munkácsy tájfelfogásában jelentkező változást, a törekvést a nagyobb egységekben való fogalmazásra, jól példázza a *Szántás Colpachon*. A lendületesen és nem kevés nagyvonalúsággal vázolt tájlátvány vertikális tengelyét Munkácsy egy sűrű lombzatú fával jelzi, amely alá/elé (hasonló pontossággal középre) beilleszti azt a csoportot, amely a szántás műveletét sugallja a néző számára. (Munkácsyra egyébként nem jellemző, hogy kiemelkedő fontosságú képi momentumokat a felületre bármelyik irányból indított középtengelyre helyezzen.) És, hogy miért vélem helyénvalónak a „sugall” kifejezés használatát? Figyeljük meg a már említett csoportot, a férfi figurát, a két lovat és az azok mögé kötött ekét. A férfinak talán azért kell előrejönnie, mert a lovak nem akarnak haladni? Persze az is lehet, hogy már végzett a munkával és hazafelé indul, tehát csupán vezeti állatait. Ez viszont aligha valószínű, hisz a domb felületének egységes festése nem mutatja a szántás nyomát. Vagy esetleg csak áthaladóban van? Nem, ezek a feltételezések tévesek, a történést a férfi mozdulata magyarázza meg számunkra. A képen a szántás előkészítését látjuk, annak is valószínűleg azt a mozzanatát, amikor a parasztember a hajtószárat a szántáshoz megfelelő hosszúságúra állítja. Az

◆ Munkácsy Mihály: *Merengő nő kutyával* (1885 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

gazdagsága a megfigyelésnek a részletekben és mily nagy festői szeretet a megoldásban! A megfigyelés minuciózus élességét föloldja a tónus leheletes lágyága, érzelmessége. A színek finoman követik a formát, az anyag minden változását s noha – amint az egyszerű világitás követeli – csupa lokálszín: gyönyörű tónusérzéke összefogja az egészet, még a nemesen megmunkált feketéket is a környező fehérekkel. Ezek akkor nálunk ismeretlen – és soha és sehol se gyakori értékek, noha az ez időben mindenható, de a jövő embereivel szembe nem szerencsés ítéletű kritikuskunk, Keleti Gusztáv is elismeri » ügyességét«, csak éppen az ambícióját keveselli. Annál nagyobb a sikere Münchenben a fiatal művészek között, tekintélyét ez a kép alapítja meg. Bastien-Lepaget és Leiblt emlegetik, mint akiknek törekvéseivel azonosak az övéi és ha a francia mester nehezebb feladataival, egységességével, következe-

tességével, Leibl pedig zord férfiaságával fölötte is áll, Hollósyban viszont több az ingenuitás, közvetlenség, érzelmesség, – hajtó ereje nem a szándékosság, hanem a lefestés naiv, ősi öröme.”¹

1 Réti István: Hollósy Simon 1857–1918. In: Nyugat 11/11. 1908. In: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/magyar/nyugat/html/index.html?08655.htm&08654.htm>

◆ Munkácsy Mihály:
Pihenő hölgy (1885–1890;
Kovács Gábor Művészeti
Alapítvány) ◆

◆ Hollósy Simon: Tengerihántás
(1885; Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Parkban (1885; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Szántás Colpachon (1885 körül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

ilyenfajta eke szállítása hosszabb úton járművel történik. Ha azonban azt feltételezzük, a képen látható földművelő a domb mögötti házból indul, a gerendely megdöntésével eszközét ezen a kis távolságon könnyűszerrel el tudja csúsztatni. Az ekét már felállította, de még nem került minden része a munka megkezdéséhez szükséges helyére. Még néhány mozdulat, és kezdődhet a szántás, bár nem érthető pontosan, hogy miért nem a terület szélén indul. Ez annyira ésszerűtlennek tűnik, hogy csupán a kompozíció kedvéért helyezhette ide a festő.

A farudakból készült vázra rakott karcsú boglyák (esetleg kukoricaszárból rakott kúpok) a domboldal lankájára vannak felfűzve, funkciójuk, hogy az előtérből zökkenőmentesen átvezessék a tekintetet a középtérben magasodó fák és az út ívének végpontjában meghúzódó épület formacsoportjára.

A figurát és az állatokat aprólékosan, grafikus keménységgel dolgozza ki, ami minden lehetőséget megszüntet arra vonatkozóan, hogy sikerüljön a tájjal vagy akár csak azzal a domboldallal, amelyen haladnak, kontaktust teremteniük. Olyan élesen festett önárnyék tagolja az ember- és állatalakokat, hogy erős napsütést feltételezünk, miközben összefüggő felhőgomolyok borítják az eget. A lovak mellső lábainál még felfedezhetünk némi vetett árnyékot, de a földműves árnyékának megfestésétől teljességgel eltekint a mester. Az ekét viszont – visszatérve a tájértelmezés előbb tárgyalt módszeréhez – könnyű kézzel, néhány

vonással, ecsettel rajzolja a háttérre. Kérdéses, hogy miért érzi Munkácsy a kényszerét annak, hogy figurával egészítse ki ezt az egyébként önmagában is teljes értékű ábrázolást.

Végvári Lajos monográfiájában találunk némi magyarázatot az előbbire: „Az alak nélküli tájat nem becsülte, s ezért is szegült ellene az impresszionista felfogásnak, amelyet a kritikusok többek között a »hangulat« megragadása miatt becsültek. Munkácsy Malonyai szerint elítélte az ilyen felfogású műveket: »Hangulat! Ne beszéljenek nekem! A fene hát az a hangulat, ha egy árva cigánykölyket sem tud becsületesen odapingálni a hangulatába?» (...) »Mednyánszky képeit is szerette, s ha szó került rá, ő mondta, hogy olyanok a képei, mintha az imént mentek volna róla el, vagy mindjárt jönnének az emberek és zúgolódott, hogy micsoda lustaság az, embert nem festeni abba a szép világba...« Pedig tájképfestészetének legszebb darabjai azok a vázlatos képek, amelyeken ritkán látható emberi alak: a természet drámája, az elemek összecsapása fejeződik ki bennük...”¹

A kérdésselvetés módosulhat: miképpen alakul ki Munkácsyban az effajta odaadó ragaszkodás a tájba illesztett figurák alkalmazásával kapcsolatban? A választ leginkább az általa ismert és őt befolyásoló festészeti hagyomány meghatározó erejében kell keresnünk.

1 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 197–198. p.

1886 Búcsú egy baráttól: az utolsó találkozások Liszt Ferenczel

◆ Munkácsy Mihály: Liszt Ferenc arcképe I. (1886; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

„Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hű rokon!
Van-e hangod e beteg hazának
A velőket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod, bánat altatója?”

Vörösmarty Mihály:
Liszt Ferenchez (1840, részlet)

A két – nagyformátumú gondolkodással és érzelmi felfokozottsággal jellemezhető – művész, Munkácsy Mihály és Liszt Ferenc barátságának alapja az a szellemi rokonság volt, amelyet Zichy Mihály egy Székely Bertalannak szóló, többször idézett levelében lényegre törő egyszerűséggel így foglal össze: Munkácsy = Liszt. Ennek magyarázata Végvári Lajos szerint: „A két magyar művész esetében arról van szó, hogy sajátos temperamentumuk következtében – amelyben a romantika és a realizmus, az individualizmus és az új kollektív forma keresése furcsa módon egyesül – speciális művészi céljaik érdekében szabadabban alkalmazták a nyugat-európai formai tradíciót. Ez a szabad alkalmazás, merészen kötetlen művészi eljárás természetesen nagyon sok kifogásolni való megoldást eredményezett, de egyben valamilyen új eljövételét is sejtette.¹

Munkácsy felesége 1886. március 22-én estélyt adott a család régi barátja, Liszt Ferenc tiszteletére párizsi palotájukban. Az eseményről minden párizsi lap társasági rovata híradással szolgált.

Liszt az Esztergomi Bazilika felszentelésére

¹ Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 197–148. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Liszt Ferenc életének utolsó két esztendejéről szolgálhat érdekes adalékokkal egy közelmúltban rendezett aukción felbukkant háztartáskönyv, amely 1884. július 1. és 1886. áprilisa közötti időszakra vonatkozóan tartalmazza Liszt bevételeit és kiadásait, az utazásra, színház- és koncertbelépőkre, postaköltségre és újságok vásárlására fordított összegek lajstromát. A százhatvan oldalas könyv a Weimari Liszt Alapítvány gyűjteményét gazdagítja.

A háztartáskönyv vezetésével Liszt Ferenc valószínűsíthetően magyar származású inasát, Kreiner Mihályt bízta meg, aki halálos ágyánál is a zeneszerző mellett volt.¹

¹ Hamburger Klára: Ismeretlen dokumentum Liszt Ferenc haláláról. In http://www.muzeum.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=1676

A Munkácsy műtermében dolgozó egyik fiatal festőnek, Rippl-Rónai Józsefnek (Kaposvár, 1861. május 23 – Kaposvár, 1927. november 25.) az elkészülte utáni évben módja nyílt Munkácsy Mihály Liszt Ferencet ábrázoló arcképéről egy rézkarc másolatot készíteni. 1888. június 14-én Munkácsy így írt Szmrecsányi Miklósnak: „Mai soraim célja szíves figyelmedbe ajánlani Rippl fiatal hazánkfiát, ki Párizsban küzd a kegyetlen sorssal. Liszt arcképét őáltala metszve az én festményem után küldi be azon reményben, hogy a Képzőművészeti Társulat műlapjául el fogja azt fogadni. Igen óhajtánám, hogy ez neki sikerüljön. Azt hiszem, nem fog nehézségre akadni, miután elég olcsó és a közönségre nézve tán elég érdekes. De ami fő, az, hogy lehetővé tenni szegény fiú Párizsban tartózkodását legalább még egy időre, s ezzel a Társulat jótékonyágát nem érdemtelenre pazarolná. Rippl tehetséges...”¹

¹ Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 154. p.

komponálta egyházzenei művét, az Esztergomi misét, melynek 1856. augusztus 31-én volt az ősbemutatója. Három évtizeddel később, 1886. március 25-én előadták a művet a párizsi Saint Eustach templomban. Az eseményen a zeneszerző barátai, Munkácsyék is jelen voltak.

Négy hónappal később, 1886. július 14-e körül a zeneszerző rövid ideig Luxemburgban, a Munkácsy családnál vendégeskedett a colpachi kastélyban. A zeneszerzőt egy kitűnő hangszer várta, amely még 1903-ban is a kastélyban volt: „Mindjárt a belépéskor szemembe ötlött az a zongora, a melyen Liszt Ferencz a *Rákóczi indulót* játszott, mikor Haynald Lajos itt e küszöbön búcsúzott Munkácsyékától...”²

Az idős zeneszerző innen erős megfázással, igen betegen utazott Brüsszelbe, ahol élete utolsó koncertjét adta. 1886. július 21-én érkezett Bayreuthba leányához, Cosima Wagnerhez. Az ekkor már három éve megözvegyült asszony élete egyik nagy erőpróbájára készült, először vezette az ünnepi játékokat egyedül. Liszt Ferenc tüdőgyulladásban szenvedve töltötte leánya közelében utolsó napjait. 1886. július 31-én hunyt el. Bayreuthban helyezték örök nyugalomra.

2 Szalay Imre: Colpach. In: Vasárnapi Ujság 50/49. 1903. december 6. [805.] p.

◆ Haynald Lajos fotóportréja (1880; fotó: Alinari Fratelli, Róma; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Liszt Ferenc arcképének kiindulási alapként való felhasználásával a XX. században Orosz István (Kecskemét, 1951. október 24.) *TivoLiszt / Liszt Ferenc Tivoliban, a Villa d'Este kertjében* című művén találkozunk.

Bár Orosz István az őt jellemző grafikai stílusra igen fiatalon rátalált, azon belül mindig képes újdonságok létrehozására. Folyamatosan szellemes megoldások és ábrázolási lelemények születnek a keze alatt, mióta 1975-ben megszerezte diplomáját a Magyar Iparművészeti Főiskola Grafika Tanszékén. Mesterévé vált annak, hogy a sejtetés és a témaközlés határait egybemossa. Alkotói fantáziájának alapja a változékonyság, az illékonyág, az illúzió.

A *TivoLiszt / Liszt Ferenc Tivoliban, a Villa d'Este kertjében* című művén ismét megté-

veszti a befogadót, de természetesen ismét megadva a feltétlen tiszteletet az ábrázolás tárgyának, ezen a lapon Liszt Ferencnek.

A Tivoli belvárosában lévő kastélyt II. Ippolito d'Este, Ferrara város püspöke építtette, a munkálatok elvégzésével pedig Pirro Ligorio építész¹ bízta meg. A villát 1624 és 1918 között a Habsburgok birtokolták. Ebben az időszakban számtalan jelentős személyiség és sok híres művész is megfordult a villában, Liszt Ferenc évenkénti rendszerességgel élvezte a ház vendégszeretétét.

A valóság művészi átírásának célját szem előtt tartva a Villa d'Este kertjében jól megfigyelhető geometrizáló tendenciákat Orosz István figyelmen kívül hagyta. A környezet megformálását hangulatában Liszt Ferenc szenvedélyes zenéjéhez igazította, akinek arcát a kastély épületével és az azt övező növényvilággal rajzolja meg. A ma is nagyon jó állapotú kertet a művész romantizálta, mely hatást az ábrázolás előterébe helyezett szobrok és szobor torzók, valamint a feliratot hordozó kötömb szerepeltetése csak

1 D. I.: Pirro Ligorio. In: http://www.treccani.it/enciclopedia/pirro-ligorio_ (Dizionario-Biografico)/

◆ Munkácsy Mihály:
Haynald Lajos bíboros
arcképe (1884;
Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria) ◆

fokozza. E kötömb jelenlétének ötlete és kidolgozásának jellege, valamint a rajta szereplő felirat megformálása rendkívüli hasonlatosságot mutat Giovanni Battista Piranesi *Villa d'Este, Tivoli* című 1773-ban született művével. Orosz Istvánról tudjuk, hogy szívesen utal ennyire konkrét kompozíciós elemekkel és részletmegoldásokkal is az általa tisztelt nagy elődök műveire, amelyeket hol termékenyítő forrásként, hol konkrét kiindulási alapként használ fel.

◆ Orosz István: TivoLiszt / Liszt Ferenc
Tivoliban, a Villa d'Este kertjében
(1990; a művész tulajdona) ◆

A kép a nagy zeneszerző halálát romantikus futamokkal átjárt legendában meséli el, melynek lényege, hogy a *Requiemet* dirigáló Mozart a lakásán rendezett próba közben halálba szenderül. Egészségi állapotának lesújtó voltára utal a hátát támasztó párna jelenléte, a népes társaságban egyébként aligha viselt házikabát és a lábait melegen tartani hivatott takaró. Ezen a vázlaton bár még jobbával int a zongoránál ülő alaknak, arcának haloványsága, a vánkos fakó színtelenségét ismétlő sápadtsága, maga elé meredő tekintete már nem élőnek mutatja.

A kezdetekben jóval több figura szerepeltetésével elképzelt teátrális jelenetet meglehetősen leegyszerűsíti, de így sem értékelhetjük összefogott kompozícióként. A XXI. század embere számára nem ok nélkül tűnhet kissé idegenszerűnek ez az ábrázolás. De hogyan reagálnak a kortársak?

„A kép 1886 tavaszán készült el, ekkor műtermében újságkritikusok és gyűjtők előtt bemutatta. Ez alkalommal a kép mögé egy kis kamarazenekart, énekkart és énekeseket rejtettek el, akik Mozart *Requiemjét* adták elő. A szerencsétlen ötlet bárkitől származott is – Munkácsy első párizsi kudarcát idézte elő. A kritikusok jelentős része felháborodottan tiltakozott a bemutatás hatásvadászó módja ellen, s

♦ Munkácsy Mihály: Mozart halála / vázlat (1886; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

jogosan, mert nehezen lehet nagyobb ízléstelenséget elképzelni, mint azt, hogy »maga a kép énekel és Mozart dirigál«. Mégis a bemutató botránya csak ürügy volt arra, hogy a dicsősége tetején álló idegen művészt a modernebb irányok képviselői megtámadhassák...”¹

A kritikának nem sikerül Munkácsyt közönségétől elidegeníteni, a képet eladja, vásárlója pedig a detroiti múzeumnak ajándékozza a *Mozart halálát*.

¹ Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 222. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Filippinyi Sámuel (Békéscsaba, 1886. ? – ?) szobrász első rajztanára Zvarinyi Lajos volt a békéscsabai Ágostai Hitvallású Evangélikus Rudolf Reálgymnáziumban. Tanulmányokat a müncheni, a római, a brüsszeli és a párizsi akadémián folytatott.¹ Rendszeresen részt vett az Aurora Kör képzőművészeti szakosztályának kiállításain, részben mint a szakosztály vezetője, szervezőként, részben alkotóként. E tárlatok mellett – termékeny művészként – új munkákkal jelentkezett a Nemzeti Szalon *Békéscsabai Képzőművészeti Kiállítás* című 1927-es, budapesti rendezvényén is.

Filippinyi Sámuel készítette azt a két nőalakot ábrázoló szobrot, amelyet Kocziszky Mihály földbirtokos 1924-ben épült Andrassy úti kétszintes palotájának homlokzatán helyeztek el az erkély két oldalán.

A Fürdő Részvénytársaság megbízásából szintén Filippinyi Sámuel tervezte – Kapitány Józseffel együtt – az 1927-ben átadott békéscsabai Árpád Gőz- és

♦ Filippinyi Sámuel szoborcsoportja az Árpád Gyógy- és Strandfürdő főbejárata fölött (1926–1927; Békéscsaba, Árpád sor 3.; fotó: Petrovszki Zoltán) ♦

¹ Dr. Haan Albert: A képzőművészet Békéscsabán. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 383. p.

◆ Munkácsy Mihály:
Pihenés az erdőben /
Csevegés az erdőben
(1886; Munkácsy
Mihály Múzeum) ◆

Pihenés az erdőben / Csevegés az erdőben (1886; Munkácsy Mihály Múzeum)

Munkácsy Barbizonban, a *Pihenés az erdőben* megfestése előtt tizenhárom évvel, a természeti látványt tanulmányozza és fest is a szabadban, ekkor készülő tájképei a természet alapos vizsgálatának eszközeül szolgálnak számára. E táblák jellegük szerint feltáró és leíró célzatúak egyszerre. A festő gondolati, érzelmi tartományok, szimbólumok szövevényén keresztül történő felszínre hozatalára és láttatására nem használja a tájképeket, ellentétben például Caspar David Friedrichhel, akinél a romantika

eszmevilágából sarjadó tipikus megnyilvánulásként „a táj, mint a művész belső világának tükré”²² jelenik meg.

Munkácsynak a *Pihenés az erdőben* című kép megfestésének idején, azaz 1886 körül több, ehhez hasonló, igen finoman fogalmazott tájképe született. A gyors ecsetvonásokkal érzékeltetett, fényfoltokkal életre keltett erdő öléen a szalonok csukott ablakai, súlyos függönyei mögül a

2 Udo Felbinger: Caspar David Friedrich & Philipp Otto Runge. In: „Mély erdők öléen álmodtam én.” Rajzok és akvarellek a német romantika korából. Katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2002. 28. p.

◆ Filippinyi Sámuel:
Békéscsaba főtere (1903;
Békéscsaba Megyei Jogú
Város tulajdona;
fotó: Petrovski Zoltán) ◆

Kádfürdő (ma Árpád Gyógy- és Strandfürdő) bejárata fölötti mozgalmas szoborcsoportot, amelyet a helyben működő Globus Működgyár készített el.²

Valószínűsíthetően ő készítette Békéscsaba első polgármestere, dr. Berthóty István síremlékét 1929-ben, akivel még 1926–1927-ben került közeli kapcsolatba, ugyanis a városvezető szívügyének tekintette a fürdő építését. A békéscsabai Ligeti

temetőben lévő sír, amelyen egy kereszt mellett két életnagyságú alakot formált meg, ma is jó állapotú.

Az éremgyűjtők által igen kedvelt a Valentin Cecíliát és dr. Révész Fülöpöt ábrázoló kettős portré, amelyen modelljeit, az Aurora Kör 1938-ban lemondott titkáranak, dr. Révész Sándornak a szüleit egymással szemben, profilban ábrázolta.

Filippinyi Sámuel 1903-ban festette meg Békéscsaba belvárosának látképét, egy szobrászi látásmódjáról tanúskodó, inkább a formákra, mint a szín- és fényhatásokra koncentrááló művét.

2 Böhm és Hegedűs: Fürdők és szállodák. Böhm és Hegedűs fürdő-építkezései. In: Magyar Építő Művészet 28/1. (1928) 2. p.

◆ Munkácsy Mihály: Fasor / Colpach (1886; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

szabadba kívánczó hölgy pár pihen. Nem lehet kétségünk, ők abból a világból származnak, amelyben a nagyszabású fogadások illemkódexe diktálja a hétköznapi viselkedés mozdulatait is. A jobb oldalról felnövő fák oldalra, a figurák fölé nyúló vaskos ágainak íve mintha külön keretbe foglalná a szereplőket, egyben óvóan magasodna föléjük. Ez a megoldás tulajdonképpen egy fekvő ellipszisbe komponált képet hoz létre a teljes kép terén belül. A nézőre átsugárzik az ábrázolt nőalakok nyugalma, amelyet az is segít, hogy e táblát nézve semmiféle vizuális stressz nem ér bennünket.

Munkácsy 1886. július 14-én írt válaszlevelet a Bécsi Császári Múzeum igazgatójának, I. Ferenc József császári és királyi kegyet gyakorolt azzal, hogy megbízta az akkor épült bécsi Kunsthistorisches Museum lépcsőházába

szánt mennyezetkép megfestésével. Íme a válasz: „...becses soraiban érintett tárgy iránt részemről a legnagyobb mértékben érdeklődöm. Lelkesedéssel ragadom meg az alkalmat, hogy magam részéről minden erőmmel hozzájárulhassak az őfelsége által emelt monumentum fényének emeléséhez. Mégis, ha ezt a munkát elvállalom és azt a reményt táplálom, hogy erőmet és tevékenységemet egy művészi törekvésemnek megfelelő feladatnak szentelhetem, részemről ehhez sok időre és kiadásra lesz szükség.”³ Az allegorikus művet, *A reneszánsz apoteózisának* száz négyzetméteres vásznát műtermében festette meg, majd Bécsbe szállíttatta.

.....
 3 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 144. p.

◆ Munkácsy Mihály: *A reneszánsz apoteózisának* rajzvázlata (1887–1888; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

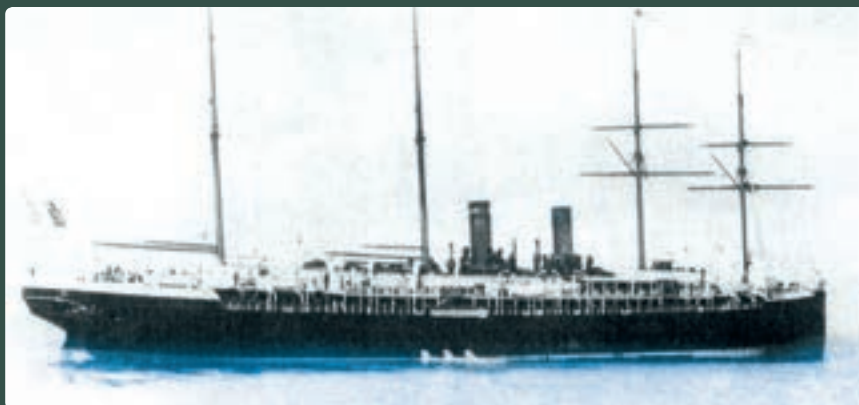
◆ Munkácsy Mihály: *A reneszánsz apoteózisa / Nagy mennyezetvázlat a bécsi Kunsthistorisches Museum lépcsőházához* (1889; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1886 Munkácsy Amerikában

Charles Sedelmeyer 1886-ban, újabb üzleti sikerek reményében az amerikai műtárgypiacot célozta meg, s rendezett a festő műveiből reprezentatív vándorkiállítást. Az előkészítésben és szervezésben nagy segítségére volt a magyar származású amerikai újságíró és lapkiadó, Pulitzer József. Követve műkereskedőjét, maga Munkácsy is odautazott. 1886. november 6-án indult el a Compagnie Générale Transatlantique hajózási társaság abban az esztendőben üzembe állított La champagne nevű, utas- és postaküldemény szállító óceánjáró gőzhajóján. November 15-én lépett Amerika földjére. A *New York World* című angol nyelvű lap aznap magyarul üdvözölte a festőt: „Éljen Munkácsy Mihály”. A hat hétig tartó körúton New York, Washington és Philadelphia is várta Munkácsyt.

Az első programok között volt november 17-én a *Krisztus Pilátus előtt* című kép Old Tabernacle Auditoriumban rendezett bemutatója, amelyet 23-án New York legelőkelőbb éttermében a város által adott bankett követett. A Munkácsy amerikai utazását ösztönző és a tiszteletére szervezett estet is irányító Joseph Pulitzer, az egykor Makón született Pulitzer József, a *New York World* magyar származású tulajdonosa így köszöntötte a festőt: „Szívesen látjuk Önt Uram, mivel, mint igaz amerikaiak, akiknél az arisztokrácia nem létezik, készek vagyunk Önben az erény

♦ A hajó, amelyen Munkácsy átszelte az Atlanti-óceánt: La champagne (1886; fotó: ismeretlen; magántulajdon) ♦

♦ Jankó János: Munkácsy Amerikában (1886; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Jankó János (Tótkomlós, 1833. november 3 – Budapest, 1896. március 29.) festő- és grafikusművész a Marastoni Jakab által alapított Első Magyar Festészeti Akadémián kezdte tanulmányait, majd Bécsbe vezetett az útja, ahol budapesti megismerkedésük után ismét találkozott és össze is barátkozott az első akadémiai félévét végző ifjú Munkácsy Mihállyal. 1865-öt írunk.

Ahogy feljegyezték: „Jankónak nem volt kedvesebb embere ennél a bárdolatlan, hallgatag fiúnál. Együtt szőtték szép álmaikat s tervezték a magyar életet ábrázoló kompozíciókat az osztrák nagyvárosban.”¹

A bárdolatlan, hallgatag fiú, Munkácsy Mihály adott a nála tizenegy évvel idősebb, jó képességű és rátermett barát véleményére. Már ekkor mindketten elkötelezettek voltak a magyar népeletképek megörökítése iránt. Megmutatták egymásnak vázzataikat, és képtervekről cseréltek eszmét. A korábbi szakirodalom vélekedése szerint a – Munkácsy művészeti hírnevét megalapozó – *Siralomház* című kép ötletét is Jankó János egyik könyvében látott vázlat adta.

♦ Jankó János önrajzolta arcképe (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára) ♦

1 Szana Tamás: Munkácsy Mihály. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., 1900. 39. p.

◆ Munkácsy nagyméretű portréfotója (1886; fotó: Mora, New York; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy télikabátban, cilinderrel a kezében (1886; fotó: M. Kets Keméthy, Washington; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

arisztokráciáját és a szellem méltóságát tisztelni.”¹

Erről az ünnepségről így írt az ő „Drága Cilikéjének” egy november 25-én kelt levélben: „A tegnapelőtti bankett felséges volt, vagy száz ember a pénzvilág és az értelmiség előkelőségeiből.”²

A New York-i Magyar Egylet Munkácsy Mihályt 1886. december 1-jén tartott ülésén tiszteletbeli taggá választotta.

1 Idézi: Bakó Zsuzsanna: Munkácsy Mihály. Budapest, Kossuth Kiadó, 2008. 10. p.

2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 149. p.

totta. A városban járva meglátogatta a Public Libraryt, hogy megnézze a már korábban odakerült *Miltont*.

New Yorkban két hetet töltött, majd Washingtonba utazott, ahol a Fehér Házban fogadta az Amerikai Egyesült Államok huszonkettedik elnöke, Stephen Grover Cleveland.

Munkácsy New Yorkból származó mellképe a Mora (707 Broadway) fényképész-műteremben készült 1886 decemberében. A magyar származású fényképésznek, M. Kets Keméthy, azaz Kecskeméti Mihálynak is lehetősége nyílt megörökíteni a festőt Washingtonban (1109 & 1111 Penna. Ave.).

Nem sokkal később – Munkácsyhoz hasonlóan – Jankó János is elhagyta a bécsi akadémiát, és hamarosan festészetről szőtt álmairól is le kellett mondania. Helyette nagyformátumú illusztrátori pálya nyílt meg előtte. Szépirodalmi illusztrációi mellett a kor egyik legkedveltebb és legtöbbet foglalkoztatott karikatúristájává vált, s Liszt Ferenc sorozata nyomán őt tekintjük a magyar képregény műfaj megalapítójának. Tükröt tartva a XIX. századnak, hivatalos munkatársa lett a Jókai Mór által indított *Üstökösnek*, az első magyar karikatúra illusztrációkkal ellátott élcslapnak. Dolgozott a *Bolond Miska*, a *Borsszem Jankó*, az *Urambátyám*, a *Bolond Istók*, a *Vasárnapi Ujság*, a *Magyarország és a Nagyvilág*, a *Haza és Külföld*, valamint a *Dívat* című lapoknak is. A becslések szerint rajzainak száma hetven-hetvenötezerre (!) tehető.

Amikor Munkácsy Mihály 1886-ban Amerikában járt, a honi sajtó több megközelítésben is tárgyalta az eseményt. A La Champagne fedélzetén indult el, az utazás tizenöt napon át tartott. Ennek a hajóútnak groteszk hangvételtől látjuk Jankó János rajzán, amelyen a mester palettára szállva, olajfestéshez használt lapos szőrecesetjével átevez a tengerentúlra. Néhány csapás, és partot ér rajongóinak üdvívalgásától övezve.

◆ Jankó János: Vigasztalás / részlet (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Jankó János:
A menyasszony fogadása
(1857; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Jankó János:
Hazafelé (évszám nélkül;
Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Jankó János: Udvarlás
(évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Jankó János: Értekezés a színpalak mögött
(évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Oskar Kokoschka (Pöchlarn, Ausztria, 1886. március 1 – Montreux, Svájc, 1980. február 22.) osztrák expresszionista képzőművész, költő és drámaíró a bécsi szecesszió híres mestereinél tanult, de sem szellemiségüket, sem dekoratív ábrázolási stílusukat nem érezte magáénak.

A fiatalon, csupán huszonhárom esztendő korában festett *Veronika kendője* első vallásos tárgyú műve, amelyen a keresztút hatodik stációján látható jelenet után festi meg Veronikát, a keresztthordozó Krisztus arcát kendőjével törölő asszonyt.

1887. november 15-én született a Wisconsin állambeli (Amerikai Egyesült Államok) Sun Prairie-ben Georgia Tottoeanocomita O'Keeffe amerikai képzőművész, akinek anyai nagypapja, Tottó György, azaz George Victor Totto Magyarországról vándorol ki 1848-ban¹ Amerikába.

Georgia O'Keeffe művészetét Arthur Wesley Dow elmélete szabadította fel, aki arra ösztönözte az alkotókat, hogy hozzanak létre olyan műveket, amelyekben szabadon alkalmazott kompozíciós elemekkel, szín- és fénykontrasztokkal hoznak létre harmonikus kompozíciókat.

Férje a modern fényképezést megalapozó nemzetközileg elismert fotóművész, a New York-i 291 nevű avantgárd galéria művészeti vezetőjeként is működő Alfred Stieglitz volt. Kapcsolatuk művészi párbeszédként indult. Stieglitz 1916-ban bemutatta galériájában O'Keeffe nagyméretű absztrakt szénrajzait, aki 1918-tól – tizenkilenc éven keresztül – modellt állt Stieglitz fényképeihez. Ebben az időszakban körülbelül háromszáz fekete-fehér fénykép készült a meztelenséget is bátran vállaló, megjelenésével még ma is gondolatokat ébreszteni és provokálni tudó művésznőről.

Az 1940-től Új-Mexikóban lakó és dolgozó O'Keeffe életművéből a legismertebbek felnagyított, nem egyszer erotikus felhanggal bíró virágfestményei, amelyek – többek között – a békéscsabai születésű Orvos Andrásra (Békéscsaba, 1939. augusztus 27.) is jelentékeny, festészetét meghatározó hatást gyakoroltak.

¹ <https://www.geni.com/people/George-Totto/6000000001500668589>

◆ Oskar Kokoschka: Veronika kendője (1909; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1888 Amiből hiány volt a műtárgypiacon: kosztümös szalonképek

Ballada (1888; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A zsúfolt kínálatot biztosító holland életképfestők által teremtett hagyományt követő kosztümös zsánerkép típusát Charles Sedelmeyer ajánlja Munkácsynak a tíz évre megkötött szerződés által szigorúan szabályozott együttműködésük lejárta felé közeledve. Az egyébként is konzervatív ízléséről ismert kereskedő a régi képek hangulatára vágyók igényeinek kielégítésére kívánja ezeket a munkákat felhasználni, ugyanis egy XVII. századi holland kismester által festett életkép megszerzése jóval költségesebb mulatság már ekkor is. A kereslet pedig az effajta hangulatkeltő ábrázolások iránt igen nagy, de népszerűségükhöz az is hozzájárul, hogy a korabeli bútorok XIX. századi mívés másolatainak igen megfelelő kiegészítőiként működnek. A Munkácsy által festett kosztümös zsánerképek többsége tehát igényes, drága dekorációként kél el. Ez a fajta múltba fordulás tagadhatatlan kapcsolatban van az Európa legtöbb országában tapasztalható bizonytalansággal, amely a haladáseszme megkérdőjelezésében ölt testet.

És, hogy milyen témákat dolgoz fel Munkácsy ezeken a kosztümös képeken? Szerelmeseket ábrázol, zenehallgatást, a korábbiakban már több ízben megfestett két család újabb variációját bontja ki, és hasonlóképpen többször dolgozza fel a levelet olvasó lány problematikáját is. A levélolvasás variációi egymással is rokonságot mutatnak, de egyértelműen kötődnek két évszázaddal korábbi németalföldi elődeikhez: Dirck Hals, Gerard Terborch, Gabriel Metsu és természetesen Jan Vermeer azonos témát feldolgozó műveivel. Bizonyára nem véletlen, hogy e képek mindegyike azt sugallja, a levelek titkokat tartalmaznak.

♦ Munkácsy és Beauplon a *Ballada* című képhez készült fotótanulmányon (1887 körül; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály lelkesen támogatta a Párizsban tanuló fiatal magyar művészeket. Többek között Pataky László, Szamossy László, Tornyai János, Karlovsky Bertalan és a talán legkedvesebb tanítvány, Rippl-Rónai József (Kaposvár, 1861. május 23 – Kaposvár, 1927. november 25.) élvezhette pártfogását.

Egy 1888. október 30-án Szmeccsányi Miklósnak, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat titkárának írt levelében Munkácsy így fogalmazott: „Rippl szorgalmas és tehetséges fiú, ki megérdemli, hogy figyelembe vettessék.”¹

Rippl-Rónai József emlékezéseiben meséli el azt a történetet, amikor Munkácsy eladta az *Egy játszma bézigue* című, még a Mester szalonképeinek modorát követő festményét háromezer frankért. „A mester égisze alatt a második évemet töltöttem már akkor, szívességéből még mindig az ő nagy műtermében dolgozva. Asztalához ugyan csaknem naponta meginvitált, de egyébiránt – szüleimtől semmi anyagi támogatást nem várhatva s az előbb gyakrabban élvezett állami ösztöndíjak és segélyek beigért utolsójáról – Trefort Ágoston és Szalay Imre idejében – egy képem eladása után magam mondván le – időnkint a legvigasztalanabb pénztelenségben leledzettem.

»Ejnye, de rossz kedve van magának« – mondta –, »pedig jó hirrel várom ám, eladtam a képét, mit gondol, mennyiért?« Hirtelen támadt örömben aztán találgatnom kellett a saját festményem árát, melyet Munkácsy szabott meg. Bizony nem mertem a háromezerig licitálni. (...) Munkácsy az az ember, aki a saját óriási pénzforgalmú háztartási viszonyaival sohasem látszott törődni, erre is gondolt és csakugyan: ötszáz frankos részletekben adta át képem árát s így felesztendőre biztosította »gondtalan megélhetésemet.«²

1 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 159. p.

2 Rippl-Rónai József: Emlékezések (részlet: Munkácsy Mihályról). In: Nyugat 3/24. 1910. december 16. In: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>

Munkácsy eddigi életképeihez témaválasztásuk szerint nem hasonlítanak a valamilyen előadást, éneket vagy elbeszélést hallgató figuracsoportok. A több változatban megfestett *Balladán* is láthatjuk, hogy ezeken a művein a két fontos európai hagyományt, a leíró és az elbeszélő jellegű művészet jellemzőit, valamint eszközeit igyekszik ötvözni.

A *Balladával* kapcsolatos érdekesség, hogy fennmaradt a két férfi figura megfestését előkészítő fotótanulmány, amelyen az álló alak maga Munkácsy, aki mint látjuk, önmagát kissé megfiatalította. (Az ülő figura Beauplon.)

Elbeszélés / Fiatalkapitány elbeszélése (1888; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

Munkácsy 1869 júliusában Düsseldorfban készült, őt Othello jelmezben ábrázoló fényképe is arra vall, hogy számára a legkevésbé sem volt idegen a jelmezek használata, de csupán akkor, amikor ő ölti fel Othello vagy Rubens kosztümjét. De teljességgel más esetnek tűnik, ha a kosztümökbe neki kell felöltöztetnie és a megfelelő környezetbe

◆ Munkácsy Mihály: *Ballada* (1888; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

Munkácsy Mihály és Rippl-Rónai József között a generációs különbségekből fakadó ellentét, szakmai különállás, a szemléletbeli differenciák miatt keletkező, egyre inkább áthidalhatatlanná váló szakadék elválásukhoz vezetett.

De a kapcsolatot a Munkácsy műteremből való távozás után is tartották; így írt Rippl egy 1890-ben zajlott találkozásukról: „...fölkeresett Munkácsy az Aumont-Theiville utcai műtermében. »Nő, fehérpettyes ruhában« című képet festettem éppen. A kép minden egyéb része – a fej, illetőleg az arc kivételével – készen volt. Mai napság is legtöbbször ezt a metódust követem: így, ha a többi rész majdnem teljesen kész és kedvemre való, sokkal több igyekezettel festem meg a fejet is. Munkácsynak ez az eljárás nagyon feltűnt és visszatetsző volt. Rosszalta. Ő is azok közül való, akik a képen lényegyet és mellékes dolgokat szoktak megkülönböztetni. Én azonban már akkor az egyenlő módon való festés híve voltam, a kép minden részét

◆ Rippl-Rónai József *Egy játszma bézigue* című képe a Vasárnapi Ujságban. „Rippl-Rónai József szalon-tárgyat szemelt ki pályázatul. Elegáns teremben három fiatal nő, kettő kártyázik, a harmadik nézi a játszókát. A kép címe »Egy játszma bézigue«». Maga a festő először jelenik meg ezúttal a kiállításon, a kezdők közt.” (Név nélkül: A műcsarnok új kiállítása. In: Vasárnapi Ujság 35/47. 1888. november 25. 785. p.) ◆

belehelyezni szereplőit. Ugyanis a képzelt időutazást részletekbe menően hitelesítenie kell e művek befogadói, a romantikával átszótt nosztalgiára még mindig kapható, álmodozni vágyó vásárlóképes közönség számára.

A *Balladáról* már ismert ablak előtt játszódó jelenet figuráinak szárazabb festésmódja, a keményebb kontúrhasználata némi mesterkéltséggel ruházza fel a szereplőket. (Esetleg megpróbálhatjuk elképzelni az alakok mellőzésével az enteriort.) Amiért ez az ábrázolás mégis vonzó lehet, hogy amit kelt bennünk, az kívül esik a látható szoba területén és a jelenlévő társaság, a beszélő, valamint a hallgatók nyújtotta összjátékon. Képes tehát utalásokkal valami távolit jelenvalóvá tenni (vagy bennünket valahol távol jelenlévővé tenni).

A szerződést, amely Munkácsy Mihályt tíz esztendőre Charles Sedelmeyer műkereskedőhöz kötötte, 1888 végén a festő felbontotta.

◆ Munkácsy Mihály: Elbeszélés / Fiala kapitány elbeszélése (1888; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

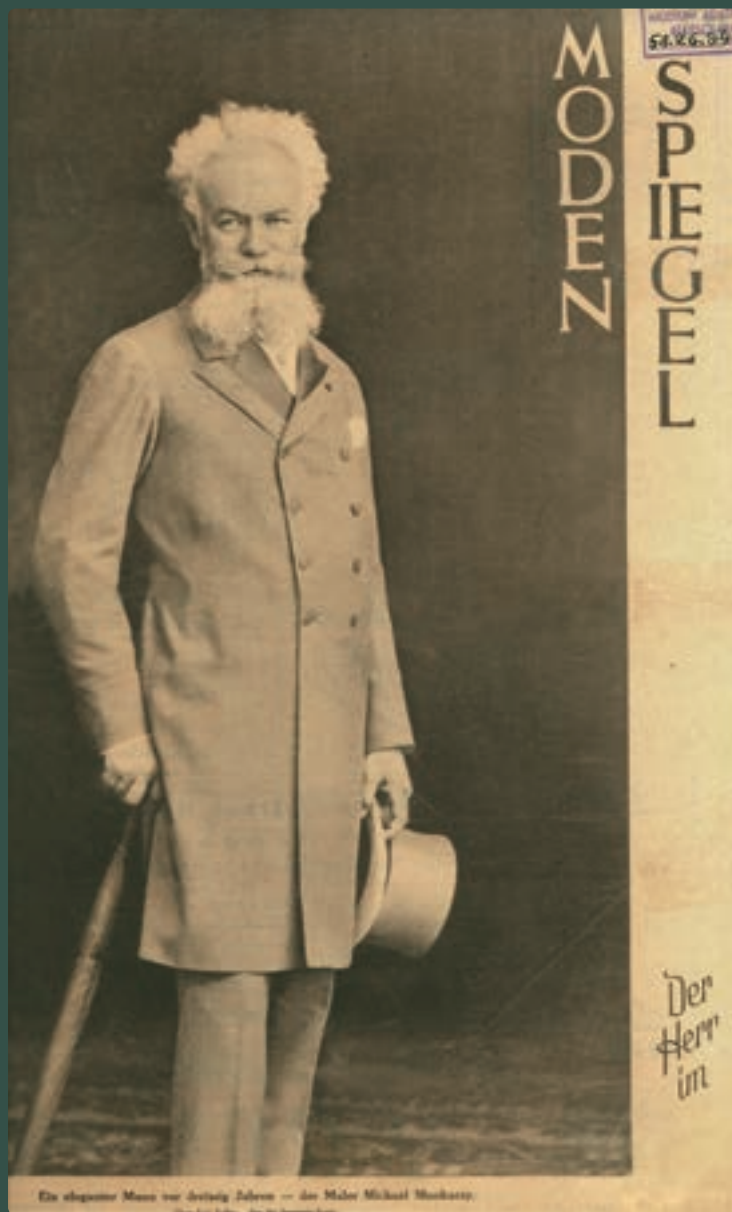

egyformán fontosnak tartottam, nem adtam elsőbbségi jogot egyes részeknek. És oda alakult ki meggyőződésem, hogy az ezzel ellenkező felfogás helytelen. A kép minden része egyformán lényeges, fontos, azért minden részét egyformán kell festeni; egységes faktúrával. Képeim legnagyobb részének dekoratív hatása nyilván innen származik. És itt találkoztam össze a régiebb idők freskófestőivel.”³

3 Rippl-Rónai József: Emlékezések (részlet: Munkácsy Mihályról). In: Nyugat 3/24. 1910. december 16. In: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>

◆ Rippl-Rónai József: Nő fehérpettyes ruhában (1892; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

♦ Munkácsy Mihály a *Moden Spiegel* című irodalmi divatlap borítóján (1888 körül; fotó: Karl Koller / Koller Károly, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

Rippl-Rónai József: Munkácsy Mihály arcképe (1900; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

Rippl-Rónai József 1887-től három éven keresztül élvezte a mester támogatását és műtermének kényelmét segédi-tanítványi szerepkörben. Igaz, hogy a Munkácsy-díjat – bár kétszer is megpályázza – nem sikerül elnyernie, ám így is jelentékeny segítséget kap párizsi indulásához, amely létfenntartási gondokkal terhelt.

Hogy mi készteti 1900-ban Munkácsy találó és érzékletes portréjának megfestésére, nem tudjuk. Csupán feltételezhető, hogy a mester halálhírére reagálva fog e kis laphoz. Ripplnek egyébként nem ez az egyetlen Munkácsyt ábrázoló műve. A Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria őriz egy, az 1890-es évek elején nádtollal készült, vibráló vonalvezetésű tusrajzot.

♦ Rippl-Rónai József: Munkácsy Mihály arcképe (1900; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ♦

◆ Csabai Wagner József: Önarckép (1950 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Csabai Wagner József: Hámori tó (1927; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy Mihály *Ballada* című kosztümös szalonképének elkészülte idején látta meg a napvilágot Csabai Wagner József (Mezőberény, 1888. május 27 – Mezőtúr, 1967. június 6.) festő, aki középiskolai tanulmányait, majd később művészi pályáját is Békéscsabán kezdte. Először a Királyi József Műegyetemen tanult, majd bizonyítványának átvétele után nem sokkal komoly megbízást kapott. Ő tervezte az 1914-ben megnyitott békéscsabai múzeumépületet, amelynek építési munkálatait 1910-től művezetőként irányította is¹. A sikeres építkezés után azonban figyelme a festészet felé fordult. Már az első évek annyira eredményesek voltak, hogy tehetségét Békéscsaba egy városi díj odaítélésével ismerte el 1920-ban. 1921 és 1922 között a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán képezte magát, ahol az arcképeiről és művészi másolatairól elhíresült idős mester, Balló Ede volt a tanára. A várost elhagyván vette fel a Csabai előnevet.

1 Dr. Haan Albert: Múzeum és könyvtárak Békéscsabán. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 356. p.

Akvarell- és pasztellkompozícióit 1931 óta mutatta be rendszeresen, több ízben részt vett a Nemzeti Szalon és a Fészek Klub rendezvényein. Vidovszky Béla és Mazán László után ő volt a harmadik csabai, aki elnyerte (1943-ban) a Halmos Izidor-életképdíjat. Az Aurora Kör művészeti szakosztályának elnökeként is tevékenykedett.

Teljes alkotói pályája során kitaróan ragaszkodott a természeti szép (kép) impresszionista ízű megragadásához; mivel a második világháborúban fővárosi műterme használhatatlanná vált, Mezőtúron talált rá ennek a motívumvilágnak kifogyhatatlan tárházára. Bár nem Békéscsabán élt, kapcsolatát fenntartotta a várossal. Rendszeresen szerepelt kiállításokon, továbbra is a polgárok kedvelt táj- és portréfestője maradt. A gyulai vármegegyháza hivatalnoki ősgalériája számára megfestette Ambrus Sándort alispánként, majd főispánként is.

1889 Munkácsy Mihály használati tárgyai

Munkácsy Mihály személyes használati tárgyai hasonló igényességet mutatnak, mint palotájának reprezentatív berendezése. Értékes holmikat igen, de hivalkodó darabokat nem tartott. A békéscsabai múzeum számára a festő özvegye gyűjtötte össze ezeket a sok esetben szép és korunk gyári termékekhez szokott emberek számára különösen érdekes holmikat.

◆ Faragott fadoboz (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy aranyozott keretes szemüvege (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Reök István leánya, Ilona és Zsilinszky Mihály – a későbbi vallás- és közoktatásügyi államtitkár, a békéscsabai múzeum-ügy lelkes pártfogója – házasságából 1889. július 13-án született fiuk, Mihály. A keresztszülőséget – a családi kapcsolatokat Reök István halála után is ápolni kívánó – Munkácsy Mihály és felesége vállalta magára.

◆ Munkácsy öntöttvas tintatartója (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Szemüveg bársonybélésű tokkal (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Békéscsaba emblemikus művész-tanár egyénisége, az Aurora Kör tagja, Zvarinyi [Zerinváry] Lajos (Csomád, 1864. augusztus 29 – Békéscsaba, 1951. január 5.) ettől az évtől kezdve, 1889 és 1893 között az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde hallgatója volt. Középiskolai rajztanári végzettségéről szóló bizonyítványának átvétele után nem sokkal már Békéscsabán találjuk, ahol az Evangélikus Rudolf Főgimnázium tanára lett. Tanítványai között olyan hírességeket találunk, mint többek között Vidovszky Béla, Mazán László és Gulyás Gyula.

Portréin részletező alaposággal írta le modelljeit, nem hagyott kidolgozatlan részeket a figurán. Precízen ábrázolta az alakot, de az arc esetében finomabb, lá-

◆ Zvarinyi Lajos: Csabai táj (1908; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

gyabb festői megoldást alkalmazott. Visszafogott, csendes, érzékeny színhasználatot tükröző festői megoldással készült arcképeinek alakjait nem fogja össze kontúrral, az arcok olykor szinte egybeolvadnak a háttér világos felületével.

Hasonló finomsággal festett tájképein a természet harmóniáját önmagában hagyta érvényesülni azzal, hogy nem szerepeltetett figurákat. A természeti szép foglalkoztatta, önmagában a természet.

♦ Munkácsy majomfejes sétabotja (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Ezüstözött, puttófejjel díszített pohár (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy által használt, ezüstfedeles kölnisüvegpár (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Esernyő Munkácsy monogramjával (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy pelerinje (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy fekete plüss házikabátja (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

A békéscsabai nyomdászatot európai rangra emelő Tevan Andor (Békéscsaba, 1889. augusztus 15 – Budapest, 1955. október 5.) tipográfus, könyvkiadó és nyomdászati szakíró, nyomdász családból származva már tizenhét évesen egy grafikai és nyomdaipari főiskolán, a Graphische Lehr und Versuchsanstalt intézményében tanult Bécsben. Diplomáját megszerelve visszatért Békéscsabára, ahol átvette a családi nyomda irányítását. Tevékenysége révén vállalkozása országos hírnévre tett szert, melynek háttérében szemléletének korszerűsége állt: könyveinek grafikai megjelenése, stílusa és nyomdai minősége is kiemelkedő volt. Méltán tartják a szép magyar könyv művészenek, aki a tartalomhoz megfelelő, művészi igénytelenséggel formált külsőt tudott adni. Önálló kötetek mellett sorozatokat is kiadott, mint a *Tevan Könyvtár* és a bibliofil kiadványokból álló *Tevan Amatőr*. Könyveit a kor jeles művészei illusztrálták.

Gulyás Sándor (Büdszentmihály, 1889. december 23 – Budapest, 1974. december 10.) festő és tanár, még gyermekkorában költözött édesanyjával Békéscsabára. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Rudolf Reálgimnáziumban kezdte tanulmányait és tett érettségi vizsgát. Már rajztanára, Zvarinyi Lajos felfedezte a tehetségét, iskolája pedig legnevesebb diákjai között tartja számon. A Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolát 1909 és 1914 között látogatta, ahol Hegedűs László keze alatt dolgozott. Ezután párizsi, olaszországi, görög- és törökországi tanulmányúton járt, majd a szolnoki és a kecskeméti művésztelepen dolgozott. Gulyás Sándor is közreműködött 1928-ban a Munkácsy-Céh művészeti és műgyűjtő társulat megalapításánál, 1937–1938-ban pedig a KÉVE festő szakosztályának elnökeként tevékenykedett.

Először 1920-ban szerepelt kiállításon, amikor a *Zsuzsánna a fürdőben (Zsuzsánna és a vénék)* című művét bemutatta a Múcsarnok Téli Tárlatán. A Múcsarnokhoz kötődik első szakmai elismerése is, ugyanis mint kedvelt állatképfestő, 1931-ben Pállik Béla-díjat kapott. 1942-ben neki ítélték a Halmos Izidor-életképdíjat.

Közben Békéscsabára is vissza-visszatért, nevével többször talál-

♦ Az összecsukszó pihenőszék plüss párnája (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Tölgyfából készült összecsukszó pihenőszék (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy 9-es méretű szarvasbőr kesztyűje (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy csont bajuszkefeje (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

kozunk a helyi kiállítások kapcsán, ahol mindig kedvező fogadtatásban részesültek művei. Idézzünk egy csabai véleményét: „Gulyás Sándor vérbeli művész, kinek nemes lelkét nem törhette meg, aranyos kedélyét nem keserítette el az a kemény küzdelem, melyet a siker kivívásáig már kisgyermekkorától kellett harcolnia az étellel. Szeme az igazi művészet derült magasztaláról tekint a világba. Az impresszionista festők rendes témakörét is átlépi művészete a multból erővel kiragadott kompozícióiban... Művészete felfelé ívelő iránnyal és rutinos biztossággal halad az eddigi sikereinél is jelentősebb magasztalok felé.”¹

¹ Dr. Haan Albert: Múzeum és könyvtárak Békéscsabán. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 375. p.

Munkácsy Mihály 45. születésnapján, 1889. március 3-án a Párizsi Magyar Egylet által szervezett ünnepségen mutatták be a Mester egy fiatal tanítványa, az orosházi származású Oskó Lajos Munkácsyt ábrázoló arcképét. Az ünnepségről az *Orosházi Újság* ezen a napon megjelent száma is tudósított.

De hogyan került az orosházi fiú kapcsolatba Munkácsy Mihállyal? Valószínűsíthetően a korábbiakban megismert író, a Munkácsyék szalonjában gyakran vendégeskedő Justh Zsigmond protezsálta be. „...1888 novemberében érkezett meg Párizsba, ahol azonnal felkereste Munkácsyt, aki ideiglenesen egy fényképésznél helyezte el. Rövid idő után Munkácsy látta, hogy az egyébként igen szerény Oskó valóban kivételes festői tudással rendelkezik, megjutalmazta barátságával. (...) Az Orosházi Újság 1889. március 3-i számából még arról is értesülhetünk, hogy a Magyar Egyletnek Munkácsy volt az elnöke, Oskó a jegyzője.”¹

¹ Koszorús Oszkár: Oskó Lajos, Orosháza első festőművésze. In: Tiszatáj 61/7. 2007. 19. p.

◆ Ébenfa kesztyűujjtágító ezüst monogrammal (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Ébenfa cipőhúzó (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Ébenfa hajkefe pár Munkácsy ezüst monogramjával (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Ébenfa ruhakefe Munkácsy ezüst monogramjával (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ A Párizsi Kölcsönös Segélyező Magyar Egylet oklevele Munkácsy Mihály elnök aláírásával (1896; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Oskó Lajos: Kossuth Lajos arcképe (1894; Nagy Gyula Területi Múzeum) ◆

◆ Oskó Lajos: Széchenyi István arcképe (1892; Nagy Gyula Területi Múzeum) ◆

◆ Oskó Lajos (Orosháza, 1865. január 28 – Párizs, 1922. december 28.): Portrépár állvánnyal (1870-es évek); Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Oskó Lajos testvére, Hrubán Kálmánné Oskó Lídia így írt emlékirataiban a két festő kapcsolatáról: „Nem tudom, hogy minek köszönhette ezt a kitüntető barátságot (Oskó Lajos), talán szerénységének vagy, hogy magyar volt és Ő is úgy indult, mint Munkácsy a tulipános ládáival, – de úgy megkedvelte őt, hogy azt mondotta neki: heti egy nap a fogadónapom, de téged bármikor szívesen látlak.”²

Napjainkban is működik a legrégebb franciaországi magyar szervezet, az 1847-ben Táncsics Mihály által alapított Párizsi Kölcsonös Segélyező Magyar Egylet, amelynek olyan jeles magyarok voltak egykor a vezetői, mint Zichy Mihály és Munkácsy Mihály. A magyar sajtó élénk érdeklődést mutatott az Egylet működése iránt, és az országos, valamint a helyi lapok, például a Békésmegyei Közlöny is rendszeresen beszámolt az eredményekről, a felajánlásokról és a különféle céllal kibocsátott kötvényekről. A támogatók kiléte nem maradt titokban. E híradásokból tájékozódhatunk arról, hogy a kötvények elvállalásában mely „nemes érzelmű s hazafias aláírók vettek rész”. Munkácsy Mihály neve hosszú éveken keresztül mindig szerepelt a pártfogók között.

² Idézi: Koszorusz Oszkár: Oskó Lajos, Orosháza első festőművésze. In: Tiszatáj 61/7. 2007. 20. p.

◆ A párizsi Eiffel-torony / másolat (1889; magántulajdon) ◆

A világkiállítások történetének talán legnagyobb felzúdulást keltő építménye az 1889-es Párizsi Világkiállításra készült Eiffel-torony volt. A Gustave Eiffel (Dijon, Franciaország, 1832. december 15. – Párizs, Franciaország, 1923. december 27.) által tervezett háromszáz méter magas acél szerkezet 1930-ig a világ legmagasabb épülete volt.

1890 Múzeumunk egyik legnépszerűbb műtárgya: A zongoralecke

◆ Munkácsy Mihály: A zongoralecke (1890-es évek eleje; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy felesége 1890. október 2-án egy koszorút kapott ajándékba, a szalagon a következő felirattal: „Munkácsynénak a pozsonyi Toldi Kör. octob. 2. 1890”.

◆ A Toldi Kör koszorújának szalagja (1890; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Az apa által betöltött állami hivatal nyújtotta biztonságot élvező család dédelgetett gyermekeként akkor árvaságra jutó hét éves fiú emlékeiről önéletírásában ezt olvashatjuk (nagybátyjához való megérkezéséről): „Csak bámultam a kis házat, a nélkül, hogy egy szót szoltam volna. Talán, mert azt reméltem, hogy csupán egy pillanatra álltunk meg ezen a helyen, s rögtön tovább megyünk, egy szebb, nagyobb ház felé. De nem, a ládákat már szedik lefelé a kocsiról... A parasztház egyszerűsége nagyon nyugtalanított. (...) Megismertem egy-két holmit, ami apám hagyatékából való volt. (...) Ó! Micsoda öröm pompára való éhségemnek. Hiszen én a gazdagságot kerestem!”¹ Innen indul tehát Munkácsy és nem a nyomorúságos asztalosműhelyből, az csupán a második, kényyszerű állomás volt számára. Az előbbi idézetből is kiderül, hogy a polgári életmód és jólét nem volt idegen tőle; új életkörülményeinek fenntartása így azért is fontos lehetett, mert ő már ismerte, hogy milyen jómódból szegénysorba kerülni, és azt is, milyen szegénységből (kítartó munkával, a tehetség kamatoztatásával és persze szerencsével) egyre gazdagabbá válni. (És történik Munkácsyval mindez egy olyan városban, ahol az a mondás járja: „Párizsban inkább frakkod legyen, mint ágyad!” Ez tehát egy, a lehetőségeket a legszabadabb szabadversenyben kihasználók világa. Mindenki úgy boldogul, ahogy tud.) Megváltozott életmódja természetes módon hatást gyakorolt művészi törekvéseire is.

Végvári Lajos az 1876-ban bemutatott *Műteremben* című festménye kapcsán művészi orientációjában végbement változások nagy számú negatív hozadékáért elsősorban Munkácsynét teszi felelőssé. Cécile korábban megszokott, s ekkorra már a festő számára is lassan természetessé váló életszínvonalának fenntartása, életmódjuk költségeinek fedezése, ahogyan monográfusa fogalmaz: „a tékozló életmód, fejedelmi házvitel”² nyilvánvalóan folyamatos és megfelelő jövedelem előteremtését tette elengedhetlenné. Kétségtelen, hogy Munkácsy (Cécile mellett) elsajátította a festőfejedelem repertoárjának összes szerepét. Mindezzel együtt Munkácsyné a festészettörténeti feleségek körének egyik legvitatottabb alakja.

Boros Judit egy korabeli, e „tékozló életmódot” a legtermészetesebben fogadó és értékelő véleményt közöl: „A nagyon intelligens, nagyon mondén, vagyis mindenek felett e világot szerető, ügyes Mme Munkácsy – látszólagos keménysége ellenére – kedvtelve vonzotta a kiváló emberek tömegét azokra az ünnepekre, amelyeken férje egy-egy művét mutatta be. Jelen volt a művészet, tudomány, tehetség, diplomácia, finánc-, és hivatalos világ, az egész Saint-Germain-negyedet jellemző kozmopolitizmus.”³ Látható, hogy amit a marketingben és a PR-ban rejlő lehetőségekről képzelünk, azt Munkácsyné javarészből már a XIX. században is tudja.

1 Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 24. p.

2 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 142. p.

3 Vento, Claude: A Világ Húsz Éve. Szalonok bezárnak. Le Figaro Illustré, újságkivágat. (fordítás) MNG Adattár, é. n. Idézi: Boros Judit: Munkácsy festészete az 1870-es években. In: Gosztonyi Ferenc (szerk.): Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 50–51. p.

♦ Munkácsy Mihály: A zongoralecke / részlet (1890-es évek eleje; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

A zongoralecke / Pálmaházban (1890-es évek eleje; Munkácsy Mihály Múzeum)

A zongoralecke az egyszerű történet és szinte pözmentes cselekvést kevés eszközzel bemutatni kívánó szalonképek csoportjába tartozik. Mentés a reprezentatív Munkácsy-szalonképek csecsebecse és „széptárgy” gyűjteményeitől, amelyek a hétköznapi valóság csodakamráivá teszik a szalonokat.

E táblán mit sem érzünk a lefüggönyözött szalonok fullasztó légköréből, ugyanis a bal oldalon vertikálisan lezáró keskeny függönysávtól jobbra a háttérrel a kép teljes szélességében kinyitja a télikert (vagy pálmaház) felé. Az ábrázolást így a szabad levegő friss lehelete járja át. A télikert festészeti megoldását már ismerjük (többek között a Pálmaházban és A kis cukortolvaj című képről); ezek azok a felületek, amelyek oly sok felfedeznivalót biztosítanak a néző számára, bár ezen a képen a festő ebben is visszafogott megoldással szolgál. A télikert dísz, a háttérből felnövő óriás levelű növény nagy valószínűség szerint banán, melynek ágaskodó, testes, mégis nyúlánk levelei feloldják az ablak vázrendszerének hálóját adta

fesztes merevséget. A belső tér növényi díszei számára a külső tér, a természetes flóra biztosít megfelelő háttérrel.

De mi történik e kellemes háttér előtt? Tizenéves leány mívesen formált pianínón játszik (a kép címe talán a gyakorlás kifejezést kívánja) egy hölgy társaságában (figyelmes felügyelete alatt). A hímszöráma mellett ülő, de tevékenységét a zenehallgatás miatt felfüggesztő nőalak feje balra fordul, de nem a lányra néz. Tekintete elréved és öntudatlanul pihen a hangszertől jobbra, az állványon lévő piros virág fölött futva egy nem látható személyen vagy tárgyon, kívül a kép terén.

Ennek a fajta életkép-ábrázolásnak az európai festészeti tradícióban, ízlésben és mentalitásban valóságos hagyománya van, bár keletkezése idején, de természetesen manapság is a más társadalmi osztályokba tartozók számára az effajta képek által bemutatott világ – teljes joggal – egy másik univerzumnak tűnhet. Viszont tagadhatatlan, hogy az arisztokrácia és a nagypolgárság ízlés- és képzeletvilágának megragadására – általános értelemben – teljességgel alkalmas volt ez a képtípus. Hogy miért? Mert egy vonzó, szép emberekkel benépesített, tökéletes „majdnem valóságot” ábrázol, amelynek megteremtése a valóságban és megszerzése egy műalkotás formájában Munkácsy korában és köreiben a természetes dolgok közé tartozik.

Láthatjuk magunk is, hogy manapság a „szépet” és a „tökéleteset” sokan – az előbbieken vázoltaktól jócskán eltérően – egészen máshol/máshogyan keresik, és másképpen találják meg. Korunk – médiumok által sugárzott – ideája: élj tökéletes életet egy tökéletes testben. Ez új keletű elképzelés, vagy csupán e gondolat jelen idejű értelmezése adja a korábbi évszázadok (-ezredek) felfogásához képest a különbséget? Általános feltételezés, hogy a szép emberek hitelesebbek és nagyobb meggyőző erővel rendelkeznek, a reklámok tele vannak szép emberekből verbuvált pár- és családimitációkkal, mind boldogságot sugároznak, abból is a megvehető fajtát.

De miként vélekedik a boldogságról Tolsztoj? „A boldog családok mind hasonlóak egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az.”⁴ Ebben az esetben az általános és az egyedi közti különbségről van szó, az egyedi az, ami megragadja a figyelmet, amivel érdemes foglalkozni, ami egy műalkotásban képes gondolati tartalmak hordozójává válni. Mert az általános, a konfekcionált kommersz ezt nem tudja. Nem jó nyersanyag. A szalonkép műfaja ezért is kényes kérdés és rizikós vállalkozás, ezért kell többet megfesteni a tetszetős, dekoratív látszatonál. Munkácsy szalonképeinek máig jelentős közönségsikere azt bizonyítja, hogy sikerült neki valamit belecsempészni ezekbe a „csak szépek látszó” képekbe, valamit, valami picit, ami időtlen. Valamit, ami alapvetően emberi.

Az utóbbi évtizedek néhány teoretikusának vádbeszéde nyomán Munkácsy nemegyszer a szalonképeket magában foglaló műegység miatt vált a magyar festészet folyamatosan támadható alkotójává. Csupán zárójelben jegyzem meg, hogy szám szerint körülbelül ugyanannyi tájképet festett, mint amennyi szalonképet hagyott maga után, amelyek többsége iránt viszont érdeklődik a szakma szigorú elméletalkotó rétege (is).

4 Lev Nyikolajevics Tolsztoj: Anna Karenina. In: <http://mek.oszk.hu/00500/00510/html/>

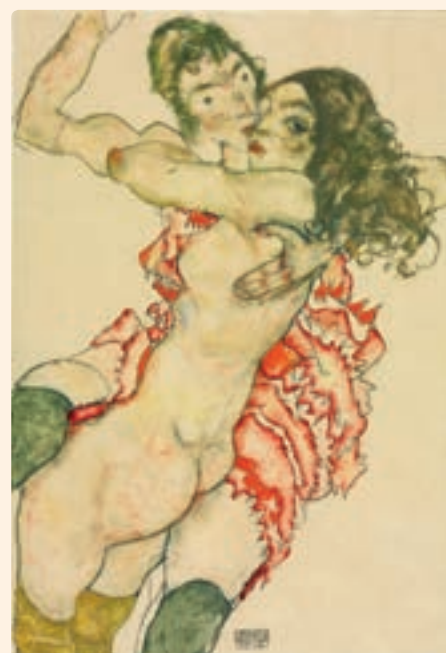

Egon Schiele (Tulln an der Donau, Ausztria, 1890. június 12 – Bécs, Ausztria, 1918. október 31.) osztrák expresszionista festő 1910 utáni kiforrott, tragikusan rövid alkotói periódusában, házassága évében alkotta az *Ölelkező lányok* című kompozícióját. Ugyanezek a modellek szerepelnek a bécsi Albertina *Női szerelmespár* című, szintén 1915-ös lapján, ám ezen a képen mintha úgy kellene beleszorítania a figurákat a szűk képtérbe. A nők hevíületének hullámai már lecsendesültek, a művész egy szerelmi aktus utáni képet tár elénk; a képkivágással valószínűleg a látvány keltette hatást akarta érzékeltetni és rögzíteni.

A még a készítése évében a Szépművészeti Múzeum gyűjteményébe került

Ölelkező lányok nőalakjait felülnézetben, ahogyan megszokhattuk, a környezet jelzésének mellőzésével mutatja. A maszkyszerű arccal ábrázolt figura mindkét művén ruhát visel, míg a ruhátlan másik alak kihívóan a szemünkbe néz, kapcsolatot teremt a nézővel. Egon Schielének ez a műve is melankolikus hangvételű, az ösztönök világáról, az emberi lélek kifürkészhetetlen mélységeiről készült jelentés.

◆ Egon Schiele: *Ölelkező lányok* (1915; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1890 Az utolsó békéscsabai látogatás

Munkácsy 1890. október 5-én nejével – Csaba érintésével – Aradra utazott, az aradi vértanúk emlékművének avatási ünnepségére. A következő nap, október 6-án a Zala György által készített emlékművet leleplezték az aradi Szabadság téren. Az ünnepség után a Munkácsy házaspár visszaindult Békéscsabára. Itt tartózkodásuk idején a Fiume Szállóban laktak.

A következő nap, október 7-én Csabán fogadást tartottak Munkácsy tiszteletére a Redoutban (ma a Békéscsabai Jókai Színház Vigadója). Találkozott egykori ismerőseivel, és a városban több helyre is ellátogatott. A festő az utcán meglátva vásárolt egy kopott bekecset kelléktárának gyarapítására; Medovarszki Páltól azonban egy régi Tranoscius (a szlovák evangélikusok énekeskönyve) családjuk által használt példányát kapta ajándékba. Még ezen a napon vonattal indultak vissza Budapestre. Munkácsy Mihály ekkor látogatott utoljára Békéscsabára.

Az arad–békéscsabai út után, október 11-én Budapesten estélyt adtak Munkácsy tiszteletére az 1883-ban alapított Országos Kaszinóban, az V. kerületi Polgári Kör szervezésében. Az ünnepségen Jókai Mór és az akkor pénzügyminiszteri tisztséget betöltő Wekerle Sándor is köszöntötte a festőt.

◆ Emléktábla a békéscsabai Fiume Szálló falán ◆

Az aradi vértanúk emlékművének elkészítésére 1877-ben pályázatot írt ki a tíz évvel korábban létrehozott aradi szoborbizottság, amelyet a Bécsben Hans Gassernél tanult Huszár Adolf (Szentjakabfalva / Besztercebánya, 1843. június 18 – Budapest, 1885. január 21.) szoborötlete nyert meg. Már belefogott a munkába, amikor negyvenkét évesen váratlanul meghalt. Ekkor kérték fel – az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat javaslatát követve – Zala

◆ Az aradi vértanúk emlékművének avatása (1890. október 6.; fotó: Ravasz Imre; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 37/42. 1890. október 19. 679–680. p.) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

◆ A szlovák evangélikusok rézveretes kötésű énekeskönyve, a Tranoscius (1893; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Györgyöt (Alsólendva, 1858. április 16 – Budapest, 1937. július 31.) a szobormű elkészítésére.

„Már pedig az, hogy az aradi vértanúk szobra minden ízében, fogalmazásában úgy, mint kivitelében magyar művész alkotása legyen, ránk nézve a nemzeti büszkeség kérdése volt. Épen e szobor s az általa kifejeztetni óhajtott eszme volt az, melynek megalkotását nem bízhattuk idegen művészre. Szégyen is lett volna. De honnan venni kész magyar művészt, ha nincs? Nem volt más mód, mint körülnézni a készülő tehetségek között. Bizonyos elszántság kellett ebben határozni, s a kockáztatás tudata még indokoltabbá tehetta a habozást. Szerencsére a választás jó volt...”

Zala Györgyöt, a ki Huszár Adolf örökét, az aradi vértanúszobor elkészítését átvette, ha nem is ez alkalom szülte hivatott művésszé, de ez alkalom mutatta be olyan művésznek, a minőnek, ki tudja, mily későn lett volna módja bebizonyulnia.”¹

¹ Név nélkül: Zala György. In. Vasárnapi Ujság 37/41. 1890. október 12. [661]–662. p.

◆ Az aradi vértanúk emlékműve, az aradi Szabadság-szobor (1890; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Scoch Frigyes) ◆

1890 A legbecsesebb ereklyék: Munkácsy Mihály festőeszközei

A festő hagyatékából szerencsés módon Békéscsabára került Munkácsy festőállványa, amelyen már az 1870-es években is dolgozott. Valószínűsíthetően ez az állvány szerepelt 1876-os *Műteremben* című képén is, a háttérben pedig az a fából készült mappatartó állvány áll, amely a párizsi nagy műtermét kitömött lóval ábrázoló fényképen is látható. Az állvány ma is működőképes, jól használható.

◆ Munkácsy palettája (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Olajfestéshez használt lapos szőrecsetei (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy műtermi munkához használt lüszter munkakabátja (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Hat évvel a nagybányai művésztelep megalapítása előtt, 1890-ben festette Ferenczy Károly (Bécs, 1862. február 8 – Budapest, 1917. március 18.) a *Kavicsot hajigáló fiúk* című képét. A Jules Bastien-Lepage erőteljes hatásáról árulkodó műről így ír Réti István: „Valóban ez a kép tipikus, borús pleinair: a szürke nappal világánál a szürke Dunára rajzolódó sziluettje három fiúnak, derékiig vetkőzve, finoman kivágott arcúval, primitív beállítással, megfestésében diszkréten alkalmazott naturalisztikus anyagszerűséggel.”¹

1 Réti István: A nagybányai művésztelep, Budapest, Vince Kiadó, 2001. 78. p.

◆ Ferenczy Károly: Kavicsot hajigáló fiúk (1890; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

♦ Akvarell mappája
(évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Tintásüvege tusrajzok készítéséhez
(évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy a műtermében, palettával
(1886 körül; fotó: de Suse (?); Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ Munkácsy párizsi műtermében Blumenthalné 1891-ben készült portréja előtt (1892 körül; fotó: E. Fiorillo, Párizs; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

◆ Munkácsy lóháton. Tanulmány az Árpádhoz (1891; fotó: Schabinsky és Társa, Miskolc; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A Parlament építésének hetedik évében, miután Munkácsy Mihály száz négyzetmétert kitevő művét, *A reneszánsz apoteózisa* című pannót 1890-ben elhelyezték a bécsi Kunsthistorisches Museum lépcsőházában, a festő megkapta Magyarországtól az oly régen várt feladatot. A

felkérés két szempontból is fontos volt számára, egyrészt, hogy a magyar államtól, szeretett hazájától érkezett, másrészt az itthon ekkor még kiemelkedő fontossággal bíró festészeti műfajhoz igazodva: történelmi tárgyú képre vonatkozott.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

.....

Amikor Munkácsy a *Honfoglalás* című művéhez készített nagyméretű vázlatokat, akkor született Békéscsabán Mokos József (Békéscsaba, 1892. november 22 – Békéscsaba, 1972. július 3.) festő, a város emblematisz tanáregyénisége. Először 1911-ben a nagyvárad tanítóképzőben, majd 1920-ban a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán diplomázott. 1922 és 1927 között nyaranta a Főiskola Nagybányáról Miskolcra költöztetett plein air művésztelepen dolgozott Benkhardt Ágost keze alatt, de 1930-ban Nagybányán is tett egy látogatást. A két világháború között aktívan részt vett az Aurora Kör életében. A békéscsabai múzeumban, a Helyőrségi Klubban, majd 1950 és 1972 között a Balassi Művelődési Házban vezette szakköreit.

Több generációt indított és kísért a rajzolás, a festés elsajátításának útján, szakkörében tizennégytől nyolcvan évig terjedt a tanulni vágyók életkora. A rá emlékező tábla sorai beszédesen foglalják össze működését: „Szülővárosa halhatatlanságát szolgálta a sajátja helyett”.

◆ Mokos József: Önarckép (1930-as évek; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Végvári Lajos ekképpen fogalmaz: „A monarchia fővárosával állandóan versenyző magyar közéleti személyiségek nemzeti sérelemnek érezték, hogy magyar művész bécsi középületet díszített művével, ezért hamarosan határozatot hoztak arra, hogy Munkácsynak megbízást kell adni. Az épülő új parlament egyik üléstermét találták alkalmasnak arra, hogy Munkácsy tervezett művét, az Árpádot itt elhelyezzék. (A) hatalmas panneau (...) a magyar országalapítást, Árpád honfoglalását ábrázolja.”¹

1 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 231. p.

◆ Munkácsy a *Honfoglalás* című művéhez készült nyersképeket válogatja a miskolci műteremben (1891; fotó: Schabinsky és Társa, Miskolc; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Mokos József:
Tájvázlat / Felülnézet
(1950-es évek;
Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Idős férfi
modellfotója
a *Honfoglaláshoz*
(1891; fotó: Schabinsky
és Társa, Miskolc;
Szépművészeti
Múzeum – Magyar
Nemzeti Galéria) ◆

◆ Ebéd a szabadban
a Schmidt családnál
Mezőkövesden
(1891; fotó: Schabinsky
és Társa, Miskolc;
Munkácsy Mihály
Múzeum) ◆

Munkácsy már 1891-ben hozzáfogott a képterv előkészítésének. 1891 augusztusának elején kelt levelében Szmracsányi Miklóst kérte meg, hogy a *Honfoglalás* című kép előkészítéséhez szerezze meg számára az *Archaeologiai Értesítő* VI. kötetét az 1889-es évfolyamból, „...melyben, mint hallom, sok érdekes adat foglaltatik...”².

Munkácsyt a Magyar Tudományos Akadémia Történeti Bizottsága is segítette az anyaggyűjtésben. Ebben az esztendőben egyébként a festő igen sokat tartózkodott Magyarországon. Egy körutazás keretében titkárával hiteles kellékeket és eredeti viseleteket gyűjtött, valamint magyar, szláv és egyéb anatómiai típusokat keresett és fényképezett. Titkára mellett többek között Schabinsky László fotográfus is segítette a modellfotók elkészítésében.

Nagykovácsi, Szentés, Csongrád, Kolozsvár, Vajdahunyad, Tiszadob, Töketerebes és Miskolc voltak az utazás általunk ismert állomáshelyei.

1891. október 16-án az Andrásy család vendégeként így írt feleségének: „Drága, Cilikém, íme Terebesen vagyok, miután Tiszadobon egy kellemes napot töltöttem (Andrásy) grófnő és a Batthyányék társaságában. (...) Ugyszólván a vonaton lakom. De összeszedtem egy csomó kosztümöt, amit használhatok és vagy száz fényképet, ha jól sikerülnek, hasznomra fognak válni.”³

A *Honfoglaláshoz* történő anyaggyűjtés során Munkácsy Mihály 1891-ben ellátogatott Mezőkövesdre is, ahol Schmidtéknél találkozott anyai ági rokonaival, a Reök család tagjaival.

2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 170. p.

3 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 175–176. p.

◆ Munkácsy Mihály: Honfoglalás (Árpád) / vázlat (1892; Móra Ferenc Múzeum) ◆

◆ A Honfoglalás nagy vázlatának fényképe tollal javítva (1892–1893; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy és felesége, az asszony által korábban megszokott nagyvilági életet élt a házasság kezdetétől. Estélyeik az előkelő párizsi társaság kiemelkedő eseményeinek számítottak. 1892. május 21-én így írt Cécile a szüleinek címzett levelében: „Amint a *Figaró*ban láthattátok, estélyem nagyon tündöklő volt. Nagyszerűen sikerült. Több, mint négyszázan vonultak fel a legjobb társaságból szalonjainkba. A hangverseny felséges volt Miska műtermében. Méltóan fejeztük be nagyvilági szezónunkat nálunk és viszonzottuk mindazok udvariasságát akik minket udvariasságukkal elhalmoztak. Én pedig tovább forgolódom a társaságban...”⁴

Munkácsy műkereskedője, Charles Sedelmeyer megvásárolta három festményét. A jó hírről egy másnap, 1892.

szepember 21-én kelt levélben tájékoztatta az ő „Drága Cilikéjét”:

„...Sedelmeyernek 55.000 frankért képeket adtam el, a Csemegét választotta a kisebb isméltéssel, a *Flirtöt*, a kicsinyt, mely Andrásynak volt szánva és egy új tájképet.”⁵

A kis *Jeanne / A Flört* című kép nőalakja (1890 körül; Munkácsy Mihály Múzeum)

Manapság nagy esemény, már-már ünnepszámba menő dolog, ha egy vidéki múzeum nagy értékű (értsd több millió forintot érő) műtárgyat tud vásárolni. 2007-ben Munkácsyné egyik unokatestvérének Svájcban élő unokája⁶ felajánlotta Munkácsy Mihály egy, eddig ismeretlen, semmilyen nyilvántartásban, katalógusban, sőt még a

4 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 153. p.

5 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 179. p.

6 Boros Judit szakvéleménye nyomán. (3 p.; BMMI Irattára, iktatási szám: 27/707/2007)

Végvári-monográfiában sem szereplő művét a békéscsabai múzeumnak. A *kis Jeanne* című, évtizedekig lappangó *Flörthöz* kapcsolódó táblát közadakozásból sikerült megvásárolni. A tulajdonos által megszabott két hónapos határidő elteltével, amennyiben a pénz nem gyűlne össze, aukcióra bocsátották volna a képet, amely az akár több évtizedes újbóli rejtőzködés veszélyét hordozta magában.

A képet felajánló tulajdonos nagymamája, az itt tizenkilenc éves Jeanne Bian-Molitor a Munkácsy által is kedvelt, a kép bal oldalára komponált ólomvázas üveglapon beáramló fényben fürödve emeli tekintetét egy, e táblán nem látható, csupán a *Flört* végleges kompozícióján szereplő férfi figurára. A leánynevelés szempontjából századokon át elengedhetetlenül fontosnak vélt hímzés eszköze, az állványos ráma előtt ülő nő öltözéke teljességgel hasonlóknak tűnik a *Ballada* című kép nőalakjának viseletéhez, ahogyan a mellette elhelyezett, vörös virágpamacsokkal ékes növény is ugyanaz a fajta lehet. Az előbbinek egyszerű a magyarázata, a műteremben fellelhető eszköztár jelmezeinek és kellékeinek ismételt használatáról van szó.

A képet – a tulajdonos családjának emlékezete szerint – Jeanne Munkácsytól kapta, mely információt Boros Judit egy, a mester számlakönyvében szereplő bejegyzés nyomán valószínűsíthetőnek ítél. (A nyilvántartás bejegyzése: „Léopoldnak festett XIII. Lajos korabeli kép”.⁷) A festmény Békéscsabára kerülése után végzett restaurálás nyomán viszont egyértelműen olvashatóvá vált a kép bal alsó sarkában lévő ajánlás: A Chaplin 88. A kép provenienciája és az ajánlás között némi ellentmondás mutatkozik, melynek feloldására pillanatnyilag nem áll megfelelő információ a rendelkezésünkre. A művészet története újabb megoldásra váró rejtvényvel gazdagodik.

◆ Munkácsy Mihály: A kis Jeanne / A Flört című kép nőalakja (1890 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

7 Szakvéleményében idézi Boros Judit. 1. p.

.....

1892 és 1894 között Békéscsabán felépültek a magukat hitelveik szerint megkülönböztető ortodox és neológ irányzatot képviselő izraeliták zsinagógái.

A minden belső díszítés nélküli ortodox zsinagógát és a mellette működő iskolát a vallási hagyományok érintetlenségéhez ragaszkodó ortodox irányzat híveinek adományából valósították meg.

A másik zsinagógát a neológ, az új elveket követő irányzat képviselői építették, akik változásokról döntöttek – többek között – a papi ornátus viselete, az orgonakíséret, a sírkövek díszítettsége, valamint a tóraolvasó-emelvény elhelyezésével kapcsolatban. A mór építészeti mintákat követő tetszetős tervet Langer Lipót budapesti építész készítette.

A II. világháború után a zsidó szervezetek – politikai nyomásra – egy közös szervezetbe tömörültek. Az ekkor létrejött Magyarországi Izraeliták Országos Közossége mindkét épületet értékesítette.

◆ A békéscsabai ortodox zsinagóga épülete 1978-ban (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Magyar Rendőr) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Flört (1888; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

◆ Képeslap a békéscsabai neológ zsinagóga épületével (1920 körül; magántulajdon) ◆

◆ A békéscsabai neológ zsinagóga épülete a boldog békeidőkben / másolat (évszám nélkül; magántulajdon) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Kutyacsalád (1890-es évek; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Kutyacsalád (1890-es évek; Munkácsy Mihály Múzeum)

A békéscsabai múzeum állandó kiállításában bemutatott *Kutyacsalád* a kosztümös szalonképek csoportjába tartozó mű, amely a Munkácsy által többször feldolgozott két család témájának, azaz emberi és állatcsalád (kutyák) együttes szerepeltetésének kései példája. A legkorábbi változata e témavariációnak a *Két család a (konyhában)*, amely a realista hangvétellű művekhez sorolható, majd három év múlva elkészül a korábbi változat puritánságát teljességgel mellőző szalonkép változat is, azaz a *Két család a szalonban*.

A *Kutyacsalád* bal oldalról megvilágított jelenetét a festő egy nyitott kandalló előtti szobarészletbe (színpadra), a kép középterében horizontálisan futó tengelyre komponálja. A festészet történetében nem új keletű, hogy az ábrázolás témáját belerejti az alkotó a kompozíció nagy

egészének szövetébe; a *Kutyacsalád* esetében a felületes szemlélő észre sem veszi a kép emberszereplőinek teljes figyelmét lekötő állatszereplőket. Az emberszereplők számát ezen a képen jócskán megnöveli a festő, míg az állatcsoportnál csupán a kicsinyeket látjuk, mamájuk most nincs jelen. A két előző kompozíciótól eltérően itt nem táplálkozással töltik a kutyusok az idejük, hanem kénytelenek kielégíteni az emberek bájos és csöppnyi „állatgyerekek” iránti vágyát.⁸

8 A Budapesti Állatkertben például látogatószám-emelkedést jelent több állatfajta kölykének első néhány hetes bemutatási időszaka. Szakemberek ezt a vonzerőt cukisági faktornak hívják.

◆ Munkácsy Mihály: Mosó asszonyok III. (1892; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA) ◆

Mosónők III. (1892; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA)

A Munkácsy által kedvelt és többször feldolgozott téma egyik utolsó megjelenése a Colpachon született *Mosó asszonyok III.*

Ahogy a korábbiakban már tárgyalt *Mosónők* című táblán is, tájképi környezetbe helyezi a mosás jelenetét. Az asszonyok mind a mosással foglalatostkodnak, ábrázolt mozdulataik változatossága adja életszerűségüket. Az alakok csoportjának mozgalmasságát előbbi mellett azzal teremti meg, hogy egyiküket (nem nyilvánvaló, hogy a legkorábban távozni készültöt vagy a legkésőbb érkezőt) a csoport szélére állítja, akivel néhány szót váltva megpihenhet a súlykoló alak mögötti szereplő. Tekintetét ráemeli, amivel a festő megadja az egy tengelyre fűzött figurák sorának kívánt ritmusát.

A tünékeny alkonyi fény hangulatkeltő vörösét úgy emeli ki, hogy a nagy felületű, néhol átlátszó szürke felhőtakarót a táj fölé vonja. (Mint láthattuk, ugyanígy jár el a *Téli út* esetében is.) A

horizont széles lila sávval jelölt felhővonalában keletkező vörös hasíték a képfelület több részletén is visszatükröződő alkonyi fényjáték gerjesztője.

A vízfelület kialakításának érzékletes festésmódja miatt az egyik legizgalmasabb részlete az ábrázolásnak, kár, hogy az előtér egyszerű megoldású foltjának képi nyugalmát egy (nem könnyen azonosítható) fehér szárnyassal zavarja meg. Talán üresnek találja ezt a részt. A jelenetet a távolba futó út a facsoport mögötti sötét sávval és a ruhák ráterítésére szolgáló, fából összetákolt állvány vonalával foglalja keretbe. A jelenetet a bal oldalon elhelyezkedő ház homlokzatának vak ablakszelei figyelik.

A természeti látvány Munkácsynál oly sokszor megjelenő áramló életszerűségét ezen az ábrázoláson hiába keressük. Hatásában elnehezíti a környezetet, ezzel is hangsúlyozva a mosás fáradságos műveletének zsibbasztó ólmosságát.

◆ Munkácsy Mihály: Honfoglalás (Árpád) / vázlat (1892–1893; Móra Ferenc Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Az amerikai származású Loïe Fuller táncosnő európai karrierje a párizsi Folies Bergère-ben indult. Előadásai megragadták a közönséget, de a korabeli művészek figyelmét is magára vonta. Fennmaradtak róla a Lumière testvérek és Segundo de Chomón filmfelvételei, de François-Auguste-René Rodin, Alfons Maria Mucha, Koloman Moser és Henri de Toulouse-Lautrec is megörökítette.

A táncosnő újítása a szerpentintánc volt, amelyet koreográfiáiban színes reflektorok és alulról, üvegpadlón keresztül hatoló világítás adta vizuális effektusokkal egészített ki. Az akkori technikai lehetőségeket felülmúló látványos színpadi megoldások érdekében felkereste Mari Curie-t, hogy a rádiumsók fluoreszkáló képességére alapozva készítsenek új színpadi jelmezeket.¹

Toulouse-Lautrec élenként érdeklődött a korabeli színházi előadások, az előadások látványvilága és a színészek színpadi játéka iránt. Jónéhány színészportréja maradt fenn, amelyek ötlete az előadások közben fogalmazódott meg benne. Így született a *Sarah Bernhardt a Phaedraban* vagy az *Antoine a Nyugtalanág* című darabban. A *Miss Loïe Fuller* című 1893-as litográfiája, amelyen az emberi alak és a mozgás, a drapéria folyamatos, örvénylő változása foglalkoztatta, őt színváltozatban készült.

¹ Név nélkül: Quand la Fée lumière rencontra les „magiciens” du radium... In: <http://musee.curie.fr/>

- ◆ Henri de Toulouse-Lautrec (Albi, Franciaország, 1864. november 24 – Malromé, Franciaország, 1901. szeptember 9.): Miss Loïe Fuller (1893; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

A Budapesti Hírlapban így írt a napilap főszerkesztője, Rákosi Jenő 1893. május 2-án Munkácsy nagyméretű történeti kompozíciójáról, a *Honfoglalásról*: „Elmentem Párisba csak azért, hogy lássam Munkácsy képét a honfoglalásról,

mielőtt a közönség szeme elé kerül. (...) Délelőtt tette meg a Mester a képen az utolsó ecsetvonásokat, délben néhányan reggelire gyűltünk össze a műteremben...

◆ Loïe Fuller szerpentintánca a spanyol Segundo de Chomón filmfelvételén (1902) ◆

Alig végeztük a reggelit, megindult a búcsujárás Párisból: előkelő újságírók, egy csomó gróf, báró, márk, egy pár herceg, sok szép asszony... A kép szélessége, rámostul, megközelíti a 16 métert, magassága az ötöt. Alakjai valamivel nagyobbak a természetes emberi magasságnál. Van a képen vagy 65 teljesen kidolgozott arc, vagy 20 pedig elmosódottabban. A vászon, az óriás műterem hátsó falával parallel, egy külön konstruált hengeren lógott, a melynek segítségével könnyen lehetett egy süllyesztőbe bocsátani és feljebb húzni a szerint, a mint a művész az alján vagy a felső részén óhajtott festeni. A kép másfél évig készült, de a terminusra, a mikor a beszállításnak a Salonba meg kell történnie, nem készülhetett el. A franciák megtették Munkácsynak (s nyilván magoknak is) a kedvezményt, hogy szállíthatja a megnyitásig, sőt mi több, fönntartották neki az első terem főfalát (...) úgy, hogy minden látogató, a mint belép, elsőben is Munkácsy képével találja magát szemben. A franciák ennyi figyelme és előzékenysége természetesen jól esett a Mesternek.”¹

Munkácsy a párizsi Salonban bemutatta a *Honfoglalást*. A kép nem aratott sikert. A francia és a magyar kritikusok festészeti és politikai tárgyú véleményének némiképp helyt adva, a Mester változtatásokat eszközölt a vásznon. Ezekben a napokban találkozott Malonyai Dezső a festővel, s látta a *Honfoglalást*. 1893. július 15-én ekképpen írt az akkor épülő magyar Parlament felsőházi üléstermének főfalára szánt művel kapcsolatban: „Akkor már megjárta a párizsi Salont s át is festette a mester, úgy nagyjából az egészet. Munkácsy fáradt, kedvetlen volt... Panaszkodott, hogy nem képes »együtt látni« a képét és sóhajtva tette hozzá ezúttal is, mint a későbbi hónapok folyamán számtalanszor: »Istenem! ha csak egy fél óráig, csak öt percig a más szemével nézhetném!« (...) »Nehéz volt, nagyon! – mondá. – Nem volt hozzá semmim, egy falat szövet-mintám se, mindent úgy kellett, sok utánjárással előhajtásnom, hogy bátran neki mehessek, természet után... Meg lemondtam az én erősségemről, a színezésről... Valami újat akartam, másmilyet, mint a hogy eddig csináltam. Gondoltam, hogy csinállok én is egy plein-airt... De majd most át-festem az egészet, olyan régi Munkácsynak, egy tónussal mélyebbre.”²

◆ Figuracsoport Munkácsy *Honfoglalás* című képének feles méretű vázlatán (1892–1893; Móra Ferenc Múzeum) ◆

1 In: Budapesti Hírlap, 1893. május 2. In: <http://mek.oszk.hu/04200/04238/html/szuletes.htm>

2 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 208. p.

1893 A Honfoglalás: „és újra és újra harsogott a vivát...”

Munkácsy az első bemutatót követő kíméletlen kritikák után 1893 decemberében átdolgozta a *Honfoglalást*. A végleges változat a párizsi Rue de Séze-ben, Georges Petit galériájában végül nagy sikert aratott. A bemutatót azonban újabb izgalmak előzték meg, amelyekről Malonyay Dezső tudósított 1898-ban megjelent könyvében: „Párisban (...) a kiállítás sikerét fenyegette veszedelem. Négyesbe csukható feszítőkereten szállították át a képet Georges Petithez, hol éppen hogy elért a kiállítási teremben. Fölállították, a Mester maga is ott vesződött a munkások között egy létrán, míg végre szerencsésen helytállott a kép. Már akkor zsúfolva volt a terem, tódultak eléje a művészek, kritikusok, hírlaptudósítók, Munkácsy pedig kétségbeesve konstataulta, hogy nem elég képének a terem világossága, a színek fakón folynak össze, mert a terem-tetőzet tejüvegjein csak bágyadt foszlányokban jut le a világosság... Reszketve járt ide-oda, igazgatta a függönyöket, – nem akart világosodni. Kitért ekkor keserűen: »Az Isten is ellenségem! Két hete folyton borult az idő. Nincs nap. Valamit kell itt csinálni!« Felküldött négy embert a terem-tetőre s a kép fölött, két méternyi szélességben, sorra beverette

◆ Figuracsoport Munkácsy *Honfoglalás* című képének feles méretű vázlatán (1892–1893; Móra Ferenc Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Egyik könyvében Czeglédi Imre meséli el az alábbi történetet: „Március elején csabaiak utaznak a rákosi liberális gyűlésre. Az alkalmat felhasználták arra is, hogy megnézzék a híres festményt, a *Honfoglalást*. Állnak a monumentális kép előtt, s egyszerre csak elkiáltják magukat: »– Nini, az meg ott Michnay tanító lovon! És csakugyan, nem tudni, vajon a modell volt olyan csodálatosan hasonló, vagy pedig Munkácsynak emlékébe vésődött Michnay Mihály tipikus szláv arca. A kép csodálatosan hasonlít az érdeemes öreg úrhoz. Ugyanaz az arc, orr és szem. Lovon ül a meghódolt szlávok között és a tömegben a közepén van.«”¹

De ki is volt a Munkácsy által az örökkévalóság számára megörökített csabai Michnay tanító? A békéscsabai evangélikusok első, egy tanteremmel indult iskolájának építését a fentiekben említett Michnay Mihály evangélikus tanító vezette, akinek – Haan Lajos szerint – rokona volt az 1857-ben elhunyt Michnay „István, csizmadia, nevezetes arról, hogy ő volt az utolsó Csabán a’ ki zopfot és hajában fésűt viselt”.²

◆ Jellegzetes csabai viseletben: Bagyinka György gazda (évszám nélkül; fotó: Borsos [József] és Varságh [János], Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

1 Czeglédi Imre: Munkácsy Békés megyében. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 26. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2004. 146. p.

2 Haan Lajos: Békés-Csaba. Békéscsaba, Békés Megyei Közgyűlés Önkormányzati Hivatala, 1991. 39. p.

a tejüveg ablakokat. Csörömpölve zuhant le a terembe egyik üvegtábla a másik után, a közönség, – összeszorulva a háttérben, – riadó vivatózással fogadta a képre ömlő világosságot. Vagy 3000 frankot zúzatott így cseréppé s még ki se hordhatták az üvegdarabokat, a közönség tódult a kép elé és újra és újra harsogott a vivát.”¹

Munkácsy Párizsból így írt Szmrecsányi Miklósnak 1894. január 29-én: „Kedves Barátom, Végre valahára Árpád úton van. Remélem, meg fogja még egyszer hódítani Magyarországot, könnyebben, mint Párizst. Mert itt bizony nehéz volt a győzelem, de mégis megvan, mert a kétnapi kiállítás Georges Petitnél valóban fényes elégtételt nyújtott minden fáradalmaimért.”²

A *Honfoglalás*, amelyet Munkácsy élete végéig *Árpádként* emlegetett, 1894 februárjának végén, márciusának elején körülbelül három hét alatt ért Magyarországra, ahol a szállításhoz használt fa hengerről azonnal levették, és felfeszítették a vakramára. „A »Honfoglalás« még az utolsó pillanatokban is megkínozta Munkácsyt, Budapesten úgy, mint Párizban. Budapesten, midőn kicsomagolták, rémülve látta, hogy a borító papíros odaragadt az alig száradt festményre. Ezer gonddal, folyton reszketve műve sorsáért, hű barátja Telepy Károly segítségével szedték ki a festékből a papíros foltokat s javították, a hol kár esett a vásznon” – írta Malonyay Dezső.³

A *Honfoglalás* végre magyar közönség elé került. Voltak, akik hazafias vallomásként értelmezték, ám voltak olyanok is, akik az egyébként is feszültséget keltő nemzetiségi kérdések problémafelvetését látták benne. A Parlamentet tervező Steindl Imre nem találta megfelelőnek a művet az általa elképzelt belsőépítészeti megoldásokhoz. A megrendelő végül úgy döntött, hogy a festményt mégsem helyezi el a Parlament felsőházi üléstermében. A festő tiltakozásai hiábavalóak voltak. Csak három és fél évtized múltán szállították az Országházba, de csupán egy kisebb, bár reprezentatív teremben függesztették fel.

- 1 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 356. p.
- 2 Farkas Zoltán (szerk.): Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952. 192. p.
- 3 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 79. p.

- ◆ Az Országház Építési Végrehajtó Bizottság 1894 decemberében átveszi Munkácsy *Honfoglalás* című művét a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében, amely ekkor a főrendiház üléstermeként szolgált. Az előadó Neő Béla (álló, olvasó alak), tőle balra gróf Szapáry István, jobb oldalán Szmrecsányi Miklós. Velük szemben kalap nélkül ül Munkácsy Mihály, az ő háta mögött áll Steindl Imre, mellette Telepy Károly, a művész bal oldalán báró Harkányi Frigyes. (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Buzinkay Géza) ◆

◆ Árpád alakja Munkácsy *Honfoglalás* című képének feles méretű vázlatán (1892–1893; Móra Ferenc Múzeum) ◆

A *Siratóasszonyok a keresztfánál* / *Beteljesedett* című képet gróf Andrássy Gyula özvegye, Kendeffy Katalin rendelte meg férje 1890-ben bekövetkezett halála után Munkácsy Mihálytól. A Kálváriaábrázolások hagyományát követte a *Golgota* fő jelenetét önálló kompozícióként feldolgozó mű, amely 1895-ben készült el, és került a tőketerebesi Andrássy-kastély parkjában lévő neogótikus mauzóleumba.

Andrássy Katinka grófnő, a későbbi Károlyi Mihályné ekképpen emlékezett a mauzóleumban tett látogatásokra: „Órák hosszat ültem a terebesi hideg családi sírboltban apámra gondolva, itt volt eltemetve Andrássy nagyapám és nagyanyám is fekete márványszarkofág alatt, amelyen Ilona néni életnagyságú karcsú mása térdelt, Zala György műve. A kápolna hajójában Munkácsy Mihály Krisztus keresztre feszítését ábrázoló nagy képe függött. A fehér márványból épült kis mauzóleum a tó partján állt. Mögötte diófákkal sűrűn beültetett kis domb emelkedett. A lépteim alatt ropogó száraz levelek szaga Mindszentek sötét estjére emlékeztetett, november elsejére, amikor lámpásokat és koszorúkat cipelve, szótlanul kísértük szüleinket a családi sírbolthoz. A lámpások világa kerek foltokat vetett az őszi levelekkel vastagon fedett ösvényre. Szerettem ezt a szertartást, minden évben vártam, mint valami különleges élményt...”¹

1 Idézi: Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 317. p.

◆ Munkácsy Mihály: *Siratóasszonyok a keresztfánál* (1895; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Mikszáth Kálmán szerint: „Andrássy Gyula gróf csúcsa volt a magyar úri nobilitásnak és a magyar szellemnek. Ha Deák Ferencz a magyar paraszt inkarnációja, azoknak összes bölcsesége egy fejben, Andrássy a magyar úr finomsága, charme-ja és szeretetreméltósága desztillált alakban. Nagy úr tudott lenni, a nélkül, hogy gőgös legyen, mindenkit megnyert, sőt megigézett, a nélkül, hogy leereszkedőnek látszanék. Vonzó előkelőség s valamely megmagyarázhatlan kellem sugárzott ki egész lényéből. Sokat tudott, többet, mint a mennyit tanult, tisztán és messze látott, meszszebb, mint a mennyit az emberi értelemnek és tapasztalatnak adatott látni. Divináció dolgozott benne, a mi a jósokban és profétákban. Nagy becsben kell tehát tartani, a mit alkotott és óvakodni hozzá nyúltni. Meg kell hánytorgatni az elmékben, a mit mondott. Az több lehet az emberi

◆ Benczúr Gyula: *Gróf Andrássy Gyula térdképe* (évszám nélkül; Budapesti Történeti Múzeum Fővárosi Képtár) ◆

◆ Gróf Andrássy Gyula (1887 körül; fotó: Ellinger Ede; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 37/8. 1890. február 23. 117. p.) ◆

◆ Gróf Andrássy Gyula (1861; fotó: ismeretlen; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 37/8. 1890. február 23. 125. p.) ◆

◆ Gróf Andrássy Gyula (1884; fotó: Koller Károly; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 37/8. 1890. február 23. 129. p.) ◆

bölcseségnél; az isteneknek sejtelemmé gyengült látása, — a mit a lángész kap tőlük.”¹

Andrássy Gyula szobrát az a Zala György készítette, aki a tőketeremesi Andrássy mauzóleum sírremekét is megformálta. Arról, hogy miért lovasszobor formájában örökítették meg alakját, Mikszáth Kálmán ekképpen vélekedik: „Bizonyyal különös, hogy a leglovasabb nemzetnek, a kitől a huszárt utánozzák a világ hadseregei, gyalog álljanak majdnem összes érczbe öntött újabb nagyjai, sablonos irattekercseikkel. De hát az is egy darab történelem lehet, ha valami nincs. Nem jó azt eltagadni.”²

Gróf Andrássy Gyula kétszeres életnagyságú bronz lovasszobrát 1906-ban leplezték le. Élete azonban viszonylag rövid volt. A II. világháborút követően beolvasztották, s anyagából Sztálin szobrát öntötték ki. Ám ez a szobor még kevesebb ideig áll, ugyanis 1956. október 23-án a forradalmi események elsodorták.

Ma ismét áll Gróf Andrássy Gyula szobra. 2016. szeptember 13-án leplezték le a Zala György eredeti műve alapján Engler András, Meszlényi János és Polgár Botond szobrászművészek által készített alkotást.

◆ A Kossuth Lajos (Országház) tér gróf Andrássy Gyula Zala György által 1906-ban készült szobrával a Parlamenttől délre. A háttérben a budai Duna-part látható (1907; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Scoch Frigyes) ◆

1 M. K.: Andrássy szobra. In: Vasárnapi Ujság, 53/49. 1906. december 9. 794. p.
2 M. K.: Andrássy szobra. In: Vasárnapi Ujság, 53/49. 1906. december 9. [793. p.]

◆ A Sztálin-szobor avatása a budapesti Ötvenhatosok terén (Felvonulási tér) (1951; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Szent-Tamási Mihály) ◆

◆ A budapesti Sztálin-szobor darabolása a Nagykorút és a Rákóczi út kereszteződésében (1956. október 23.; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Hofbauer Róbert) ◆

Az 1890-es évek első felében a honfoglalás témája iránt a magyar festők körében élénk érdeklődés mutatkozott. „A főváros legszebb látványossága – ahogyan a Vasárnapi Ujság írja – az Andrásy-út végén Feszty Árpád óriási körképe: a magyarok bejövetele.

Ez a kép három évig készült, s a magyar festőművészet legnagyobb alkotása. Egy 1800 m² méternyi e célra szőtt vásznon s a hozzá épített köralakú palotában a magyaroknak a volóczi völgybe való beérkezését tünteti fel.

A kép szembetűnő részei:

1. Árpád és a vezérek.
2. A harcz a szláv had maradékával
3. Latorcz és a fogoly szlávok.
4. A fejedelem-asszony és a magyar nők bevonulása az ökrös szekereken. Előttük a pogány oltár a rajta haldokló szláv pappal.
5. A nőrablás.
6. A pogány magyarok fehérlo-áldozata. A táltos, a kádár, tánczos leányok, bonczok, igriczek és dobosok csoportja.
7. Sátorverő magyarság. A háttérben – a-beregi rónaság, Lovacska, a munkácsi vérhegy, a Jjatorcza-folyó, az Istenhegy, Pálhegy, Szarkahegy stb. mérföldekre terjedő messzeségben látható.”¹

1 Név nélkül: A főváros legszebb látványossága. In: Vasárnapi Ujság 42/14. 1895. április 7. 228. p.

Feszty Árpádra (Ógyalla, 1856. december 21 – Lovran, 1914. június 1.) 1891-es párizsi útja során nagy hatást gyakorolt a francia hadsereg hivatalos művészenek számító Jean-Baptiste Édouard Detaille és a szintén jeles hadifestőnek számító Alphonse-Marie-Adolphe de Neuville *A francia hadsereg* című körképe. Az óriás henger formájú vázra feszített vászon olyan módon történő bemutatása, hogy a néző a kör alaprajz közepén állva nézi a képet, s a mű illúziókelő módon körülöleli, megtetszett Fesztynek. Hazatérve a bibliai jelenet ekképpen való megörökítésére gondolt. Apósa, Jókai Mór adta az ötletet, hogy inkább a honfoglalás, a magyarok bejövetelének jelenetét örökítse meg. Feszty hat, egymástól nem elkülönített jelenetben dolgozta fel a témát. Munkájában festőtársak, Barcsay Adolf, Jókai Róza, Mednyánszky László, Mihalik Dániel, Olgyai Ferenc, Papp Henrik, Pállya Celesztin, Spányi Béla, Újváry Ignác, Vágó Pál és Ziegler Károly segítettek.

1894. május 13-án, pünkösd vasárnap mutatták be a hatalmas méretű, romantikus hangvételű alkotást a Szépművészeti Múzeum helyén álló Rotunda üvegkupolás épületében. A Feszty-körkép 1995 óta az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark nagy érdeklődést kiváltó látványossága.

◆ Feszty Árpád körképe – A festőállvány a magyar vezérek csoportja előtt (1893–1894; fotó: Erdélyi Mór; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 41/19. 1894. május 13. 316. p.) ◆

◆ A rotunda, a Feszty-körkép bemutatásának helyszíne a Szépművészeti Múzeum helyén (1895 körül; fotó: Klösz György; a kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.07.112) ◆

Miközben képzőművészeti életünk nagyjai a festészeti illúzió minél tökéletesebb létrehozásán fáradoztak, megszületett az új médium, a hetedik művészet.

A Lumière testvérek, Auguste Marie Louis Nicolas Lumière és Louis Jean Lumière francia mérnökök nevéhez fűződik a film feltalálása. Az elkötelezett fivérek nem álltak meg a kísérletezés szintjén, körülbelül százhetven szabadalmaztatott találmányuk ismert, amelyek közül csupán egy a kinematográf, a mozgófilm rögzítésére és vetítésére is alkalmas technikai újítás.

Első filmjeiken a mindennapi élet eseményeit és ellesett pillanatait rögzítették. Elsőként a *Munkaidő vége* című negyvenhat másodperces alkotást forgatták le, amelyet még több mint húsz film felvétele, és nagy számú zártkörű próbavetítés követett. Az egymás után tíz rövidfilmet, többek között *A munkaidő végét*, *A kisbaba reggelijét* és *A megöntözött öntözőt* bemutató első nyilvános vetítésre, amelyre a közönség is megválthatta belépőjegyét, 1895. december 28-án került sor a párizsi Grand Café indiai szalonjában. Többen úgy vélik, hogy ezt a napot tekinthetjük a mozi születésnapjának.

A találmány nyilvános bemutatásának dátumával kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy voltak a Lumière testvéreket megelőző feltalálók, akik hamarabb megtartották zártkörű vagy nyilvános vetítésüket: 1888 októberében a francia származású Louis Le

Prince az Egyesült Királyságban¹, 1894 februárjában Jean Aimé LeRoy New Yorkban², 1895. november 1-jén Emil és Max Skladanowsky Berlinben, a Wintergarten Varietében³. És itt volt természetesen Thomas Alva Edison, aki rendkívüli módon érdeklődött Louis Le Prince találmánya iránt⁴. Edison 1889-es mozgóképvetítőjét, a kinetoszkópot pedig a Lumière testvérek fejlesztették tovább. És a filmkészítés évről évre tökéletesedett...

A Lumière fivérek életművét ma is élénk érdeklődés övezi. Philippe Starck (Párizs, 1949. január 18.) francia formatervező *A vonat érkezése* című filmet használta fel 2010-es munkájához, a párizsi Royal Monceau szálloda Lumière-ék mozija elnevezésű digitális vetítőterme bejáratának díszítőmotívumához.

- 1 Kieron Casey: The Mystery Of Louis Le Prince, The Father Of Cinematography. In: <http://blog.nationalmediamuseum.org.uk/louis-le-prince-created-the-first-ever-moving-pictures/>
- 2 Stephen Herbert: Jean Aimé LeRoy. In: <https://translate.google.hu/translate?hl=hu&sl=en&u=http://www.victorian-cinema.net/leroy&prev=search>
- 3 Jennifer M. Kapczynski, Michael D. Richardsonb (szerk.): A New History of German Cinema. 24. p. In: <https://books.google.hu>
- 4 Amikor a Louis Le Prince rejtélyes módon eltűnt, Edison neve is felmerült a rendőrségi vizsgálatok során.

◆ Kép Auguste Marie Louis Nicolas Lumière és Louis Jean Lumière *A munkaidő vége* című filmjéből (1895. március 19., Lyon) ◆

◆ Kép Auguste Marie Louis Nicolas Lumière és Louis Jean Lumière *A vonat* című filmjéből (1895) ◆

◆ Kép Auguste Marie Louis Nicolas Lumière és Louis Jean Lumière *A megöntözött öntöző* című filmjéből (1895) ◆

Munkácsy 1896 márciusában készült el a Krisztus szenvedéstörténetét feldolgozó képhármas utolsó elemével, az *Ecce homo* című képpel. A kép főalakjához készült tanulmányképet, a *Krisztus töviskoszorúval* című táblát Munkácsy özvegye hagyományozta végrendeletileg a békéscsabai Múzeum-Egyesületre.

A Krisztus-téma lezáró eleme, de az evangéliumok kronológiája szerint másodikként következő *Ecce homo* első vázlatai a Steindl Imre eklektikus tervei szerint akkor épülő Országház számára megrendelt *Honfoglalás* előkészítésének idején születnek. Munkácsy ekkor már évek óta beteg. Ehhez képest igen nagy teljesítménynek tűnik, hogy képes egy hetvenhárom figurát szerepeltető hatalmas táblát megfesteni. (Aki a festés folyamatát nem ismerik, talán el sem tudják képzelni, milyen intenzív koncentrációt, folyamatos odafigyelést igénylő tevékenység.) Munkácsy utolsó nagyvállalkozása ez a kép, amely a közönség előtt lezárja a mester pályáját. 1896-ban Budapesten a millenniumi ünnepségekhez kapcsolódva mutatják be.

Krisztus és a részvételen tömeg szembenállása mindhárom tábla központi problematikája, amit az *Ecce homo* a Krisztus által elszenvedett fizikai bánatalom és megalázás látható nyomai tesznek még fájdalmasabban átérezhetővé. Ennek jelenlévő eszközei: a megostorozás után a katonák által ráadott vörös köpeny, a tövises ágakból font koszorú, amely gúnyolódásuk nyomán válik koronává és a ki-

◆ Munkácsy Mihály: *Krisztus töviskoszorúval / Tanulmány az Ecce homohoz* (1895–1896; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Sass [Adler] Árpád (Budapest, 1896. szeptember 1 – Békéscsaba, 1957. június 27.) festő tanulmányait a nagybányai szabadiskolában kezdte. Az I. világháború után hosszabb olaszországi tanulmányúton járt, majd a szolnoki művésztelepen dolgozott a szegényembereket festő Szüle Péter irányítása alatt. A Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolát 1929 és 1931 között látogatta, Jakuba Jánossal egyidőben. Ezekben az esztendőkből nyaranta a kecskeméti művésztelepen dolgozott. Ezután költözött Békéscsabára, a városba, melyet – szakmai kapcsolata révén – már jól ismert.

Sass Árpád már az Aurora Kör fennállásának tíz éves jubileumán rendezett, 1923. július 22-én nyílt képzőművészeti kiállításon is részt vett, többek között Csabai Wagner Józseffel, Filippinyi Sámuellel, Jankay Tiborral és Mokos Józseffel együtt. A hasonló összetételű tárlaton, a Nemzeti Szalon *Békéscsabai Képzőművészeti Kiállításán* is szerepelt 1927-ben Budapesten.

Bár figurális kompozíciókat is készített, Sass Árpád számára a szabadban való tájfestés maradt a leginkább kedvelt és megfelelő téma. Érdekelte az ember jelenlétére utaló, tájképi környezetbe ágyazott építmény, tanyaépület, halásztanya, csűr, ám ezeken a képein emberi alakot nem ábrázolt. Pályája során végig képes volt megőrizni, amit Nagybánya és Kecskemét művésztelepein tanult.

◆ Sass Árpád:
Varró asszony
(évszám nélkül;
Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

rályi jogar gyanánt összekötött kezébe tűzött buzogányszál. A képnek némi ridegséget és levegőtleniséget ad, hogy a jelenetet egy vigasztalanul napsütetlen, architektonikus kerettel övezett, szűk térre helyezi. Ezzel ellentétben a szereplők, különösképpen a tömeg nagyon is élénk. A jellemábrázolás differenciáltsága Munkácsy leglényegesebbnek tűnő törekvését mutatja ismét: az emberben lejátszódót igyekszik feltárni, és azt a maga valóságában megjeleníteni. (Emlékezzünk vissza, hogy amikor pályája során egyetlen esetben elszakad a megragadható realitástól, és a valóságon túli megörökítésére vállalkozik a bécsi Kunsthistorisches Museum lépcsőházának mennyezetképe, *A reneszánsz apoteózisának megfestésekor*, mennyire hiányzik neki a biztonságot nyújtó valóság.)

A korábbi Krisztus-képek kritikáinál pozitív és negatív értékelésben is jóval szélsőségesebb vélemények fogalmazódnak meg az *Ecce homo* közreadása után (és azóta is). A kép európai körútjának dublini helyszínén történő bemutatása idején ott tanulmányait folytató James Joyce a következőket írja a mű kapcsán: „...az egész kép csodálatos, mély, néma drámaiság hatja át, s egy varázsütésre megelevenedhet, megvalósulhat, konfliktusban robbanhat ki. A kép oly félelmetes valóságossággal tárja fel a mindkét nemre jellemző, és minden fokon megmutatkozó, démoni karnevállá korbácsolt, felcsigázott aljas emberi indulatokat, hogy jellemzésére minden szó kevés.”¹

Az *Ecce homo*t Déri Frigyes kereskedelmi tanácsos, selyemgyáros vásárolja meg, majd 1920-ban változatos jellegű, nagyon gazdag és kvalitásos műgyűjteményét Debrecen városának ajándékozza.

Krisztus töviskoszorúval / Tanulmány az *Ecce homo*hoz (1895–1896; Munkácsy Mihály Múzeum)

Az *Ecce homo*hoz készülő tanulmány Krisztus-ábrázolása, a *Krisztus töviskoszorúval* a szenvedéstörténet előzőekben tárgyalt jelenetéhez, a *Golgotához* igazodva – megfelel a Munkácsy működése előtt már századokkal kialakuló sztereotip típusnak; ismét azt a fajta szereplőválasztást látjuk mesterünkénél, amelyet máig őriz a köztudat, sőt a XX. század Jézus életét feldolgozó filmalkotásainak java része is.

A kép, amelyet a békéscsabai Munkácsy Múzeum, azaz az egykori Békéscsabai Múzeum-Egyesület a festő özvegyétől kap, Krisztust olyan fokú átszellemültségben, révült állapotban mutatja, amely jelzi, hogy a külvilág zaját, kicsinyes harcát kizárja, belső hangjaira, elhivatására, sorsának beteljesítésére koncentrál. Maga is tudja, hogy ő az, aki egy közös és önazonosító hit megteremtéséért él. Az elszenvedett bánatalom miatt a tudatos viselkedés rendezett állapotából kibillenve ajkai résnyire nyílnak. A hatást az is erősíti, hogy a vállára dobott köpeny egy, a térbeliséget nem érzékeltető vörös felület csupán, amely a veréstől meggyötört mellkast fogja közre.

1 Egrí Péter: James Joyce kritikája Munkácsy Mihály *Ecce homo*-járól. *Művészet* 2/1. 1961. 20. p.

◆ Sass Árpád:
Parasztudvar
(1896; Munkácsy
Mihály Múzeum) ◆

Zvarinyi Kornélia [Zvarinyi Nelli, Zerinváry Kornélia] (Sopron, 1896. május 23 – Békéscsaba, 1979. április 30.) 1915 és 1919 között, míg Zvarinyi Margit [Zvarinyi Gitti, Zerinváry Margit] (Békéscsaba, 1898. június 3 – 1958. november 22.) 1916 és 1922 között tanult a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán. Zvarinyi Lajos leányai mindketten tehetségesek voltak, édesapjuk lelkiismeretes és kiemelkedő tanítványai, majd festők lettek. Nevük olykor-olykor kiállítások kapcsán merült fel, például az Aurora Kör évente két-három alkalommal rendszeresen szervezett csoportos bemutatkozásai kapcsán. Munkásságuk azonban mára szinte teljességgel a feledés homályába veszett.

◆ Zvarinyi Margit: Virágcsendélet (1926; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy *Ecce homoja* bemutatásának idején készült Pierre Bonnard (Fontenay-aux-Roses, Franciaország, 1867. október 3 – Le Cannet, Franciaország, 1947. január 23.), a Nabis művészcsoporthoz tartozó tagjának *Csónakázók* című színes litográfiája.

◆ Pierre Bonnard: Csónakázók (1896–1897; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

Tornyai János (Hódmezővásárhely, 1869. január 18 – Hódmezővásárhely, 1936. szeptember 20.) 1894-ben utazik először Párizsba, hogy Hollósy Simon müncheni szabadiskolája után a Julian Akadémia hallgatója legyen. Két esztendőt tölt ekkor a Francia fővárosban, mely időszakban rendszeresen látogatja Munkácsy Mihály műtermét, bár sajnos a Munkácsy

Mihály-díjat nem sikerül elnyernie. Barátság alakulhatott ki a híres mester és fiatal tanítványa között, mert amikor Tornyai hazatér Hódmezővásárhelyre, Munkácsy egy, az *Ecce homo*hoz készült tanulmányt ajándékoz neki.

Munkácsy hatása Tornyai János festészetében egyértelműen kimutatható. A világos és sötét színek kontrasztjára épülő szerkesztésmód, a nagyvonalú festésmód, a vibráló ecsetkezelés is a kapcsolatot igazolja. Végvári Lajos Tornyait egyértelműen azon művészek körébe sorolja, akiket Munkácsy művészete „szellemi örököseinek” nevez. Előbbit bizonyítja a festőt évtizedeken keresztül foglalkoztató *Juss* című kompozíció is.

◆ Tornyai János:
Bús magyar sors
(1910; Tornyai
János Múzeum) ◆

◆ Tornyai János:
Juss
(1932; Tornyai
János Múzeum) ◆

1896 A millenniumi rendezvények egyik különlegessége

Munkácsy a millenniumi rendezvénysorozat keretében, 1896 májusában és júniusában mutatta be Budapesten a Krisztus szenvedéstörténetét feldolgozó képhármas utolsóként festett elemét, az *Ecce homo*-t. Ezt a tárlatot a május 2-á és október 31-e között megrendezett Országos Millenniumi Kiállításhoz (Ezredéves Országos Kiállítás)

kapcsolódóan, a mai Hősök tere szomszédságában, egy pavilonban valósította meg. És bár a mű a kritikusok körében nem aratott osztatlan sikert, a közönség átérezte a Munkácsy által ábrázolni kívánt emberi drámát. Háromszáztizenötezen voltak kíváncsiak a képre.

◆ Plakát az *Ecce homo* Budapesti bemutatásáról / másolat (1896; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály *Ecce homo*jának sikere után két esztendővel született Miklós István (Békés, 1898. ? – Békéscsaba, 1981. ?), akit teljes alkotói pályája során kizárólag a látható valóság érdekelt. Soha nem szakadt el a realiztikus ábrázolásmódtól, bár festészetében – e hosszú életút során szinte természetes módon – megfigyelhetők stílusmódosulások. Rendkívül termékeny alkotó volt, aki javarészből portrékat, táj- és városképeket festett. Műveinek méretét mindig a szobalevegő léptékéhez igazította, nagyméretű képe nem ismert. Klasszikus kompozíciós módot követő képeit visszafogott színtartományban tartotta, késői korszakában figuráit erőteljes kontúrral fogta össze. Szerinte a száradás után is fényes képfelület csillogása nem engedi jól érvényesülni az általa alkalmazott, csendes színtartományt, így műveihez matt felületet eredményező festékanyagokat használt.

◆ Önarckép (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Ecce homo (1896; Déri Múzeum) ◆

„Az ezredév kezdetén, 1895. december 31-én éjfélkor az ország egész területén megkondultak a harangok. A Képviselőház 1896. április 21-i ünnepélyes ülésén iktatta törvénybe a honalapítás évezredes emlékének megörökítését, hálát adva az isteni gondviselésnek, Árpád fejedelemnek és Ferenc Józsefnek; a törvény június 8-án, Ferenc József megkoronázásának 29. évfordulóján lépett érvénybe. Ugyanaznap fogadták el a törvényt »a honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről«: emlékmű felállításáról a budapesti Andrassy út végén; emlékoszlopok emeléséről az ország hét pontján (a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zoborhegyen, a dévényi várhegyen, Pannonhalmán, a zimonyi várhegyen,

Pusztaszeren és a brassói Cenk-hegyen); a Mátyás-templom melletti Szent István-szoborról; a Szépművészeti Múzeum felépítéséről; 400 új népiskola felállításáról. A budapesti millenniumi emlékmű építése azonban csak az év végén kezdődött meg, és csaknem harminc évig tartott...”¹

¹ Név nélkül: Tündöklő pompával ünnepeltük a honfoglalás ezredik évfordulóját. In: <http://mult-kor.hu/tundoklo-pompaval-unnepeltuk-a-honfoglalas-ezredik-evfordulojat-20160608>

◆ A Millenniumi kiállítás I. főkapuja az Andrassy út végénél (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.10.002) ◆

◆ Munkácsy és felesége díszmagyarban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy díszmagyarban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Az Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rt. pavilonja a Millenniumi kiállításon (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.09.013) ◆

◆ Munkácsy díszmagyarban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ A Nobel-féle Dinamitgyár Részvénytársaság pavilonja a Millenniumi kiállításon (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL. XV.19.d.1.10.007) ◆

◆ A Mauthner-féle pavilon a Millenniumi kiállításon (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL. XV.19.d.1.10.049) ◆

◆ Munkácsy cilinderes, egészalakos állóképe (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Miután a művészete kiváltotta értetlenség okán Paul Gauguin (Párizs, Franciaország, 1848. június 7 – Hiva Oa, Marquises-szigetek, Atuona, 1903. május 8.) végleg elhagyta Európát, 1896 és 1898 között festette a *Tahiti jelenet* című akvarellt.

A következő évben született a *Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?* című, életfilozófiai összefoglalásnak tekinthető műve, amelyen – mintegy világmagyarázatként – az emberi lét stációit, földi utunkat, a világban ideális esetben elfoglalt helyünket mutatja be jónéhány korábbi művéről vett részlet beépítésével. A képet tekinthetjük Gauguin életműve összefoglalásának vagy éppen lezárásának.

◆ Paul Gauguin:
Tahiti jelenet
(1896–1898;
Szépművészeti
Múzeum – Magyar
Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy papírmáséból készített domború mellképe (1896 vagy 1896 után; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy lovaglól ülésben, műtermi beállításban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A még impresszionista megoldásokat is tartalmazó *A fekete sertések* című kép korábban készült, első Tahitin töltött hónapjaiban festette. A figurákat és az állatokat egyszerűsített formába foglalja, nagyobb színfoltokból építi fel.

◆ Paul Gauguin: *A fekete sertések* (1891; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

1896 A betegen töltött utolsó évek

Munkácsy Mihály a millenniumi ünnepek idején megbetegedett. 1896 júliusában Baden-Badenbe utazott, még reménykedve a gyógyulásban. A Munkácsy Múzeum őriz egy bőrmappát Anton Frey európai hírű Frey-Gilbert Szanatóriumának tetszetős levélpapírtömbjével, amelyre a festő bizonyára szívesen írt, mert a tömbből jó néhány lap hiányzik.

Talán ezen levélpapírok egyikén küldte üzenetét Munkácsy Mihály Chaplinnének, amelyben kérte, látogassa őt meg a szanatóriumban. „Természetesen egy másik panzióban lakna, és igazán nem volna abban semmi különös, ha Munkácsyt egy ilyen korú hölgygel látnák kikocsizni...” – idézi Boros Judit a festő feleségének írt levelét.¹ „Chaplinné a kérésnek nem tett eleget, sőt visszautasító válaszát nem is Munkácsynak, hanem Munkácsynénak küldte. Munkácsy keserű rezignációba burkolt fájdalommal fogadta a hírt: »Drága jó Cilikém, tegnap este kaptam meg leveledet és be kell vallanom, némi felindulással olvastam barátnőnkre vonatkozó részét. Igen jól tetted, hogy nem küldted el az eredetit, hanem saját szavaiddal közölted tartalmát velem.

♦ Irattartó bőrmappa (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

Eként a csapás hatása jóval kisebb. Ha most egészen őszinte akarok lenni, meg kell mondanom, hogy jobb is így, hogy így érjen véget.« (Baden-Baden, 1896. július, 247. számú levél)²

1900-ban, Kölnben kiadtak egy német nyelvű naptárt, melynek február 20-ai lapján a díszmagyart viselő Munkácsy Mihály arcképét látjuk. A másik jeles magyar, akit szerepeltettek, Jókai Mór volt.

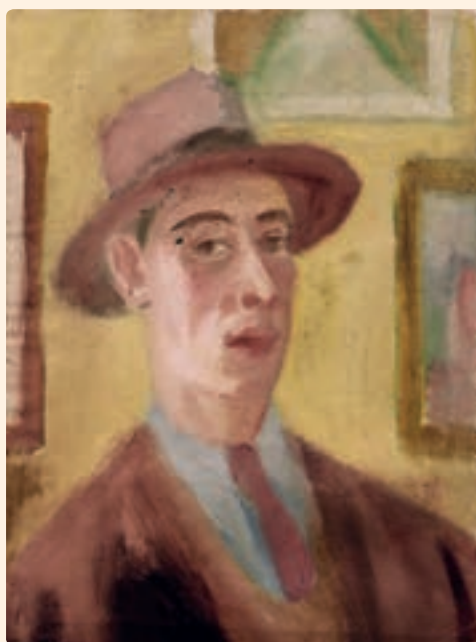
¹ MTA Művészettörténeti Intézet adattára, MDK-C-II-707-342.

² Boros Judit: Munkácsy Mihály (1844-1900): Madame Chaplin portréja. In: <http://viragjuditgaleria.hu/hu/item/218/>

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Jankay [Deutsch, Jankai Deutsch, Jankai] Tibor (Békéscsaba, 1899. március 24 – Los Angeles, 1994. március 20.) festő, grafikus, szobrász és tanár előtt először Békés megye, majd Budapest és az Amerikai Egyesült Államok kiállítóterei nyíltak meg. A két világháború között rendszeres szereplője az Aurora Kör kiállításainak, és tagja volt a Képzőművészek Új Társaságának (KUT) is. Művészete több stílusváltozáson ment keresztül, de figuratív műveinek tárgya mindig az alapvető emberi momentum marad. Érzések, álmok, egyszerű, kimondatlan szavak élénk színek és leegyszerűsített, tömbösített formák általi megjelenítése a célja. Bár a szegénység megmutatása is vissza-visszatér művészetében, a döntően mégis pozitív érzéseket sugárzó és keltő életműbe felkiáltójelként ékelődik be a Tevan Kiadó által 1947-ben megjelentetett *Mártírok* című grafikai sorozata, amelynek forrása a kötelező munkaszolgálat és feleségének lágereből hozott kísérteties élményanyaga. 1948-ban emigrált, letelepedésre Kaliforniát választotta.

♦ Jankay Tibor: Rózsaszín önarckép (1940-es évek; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

◆ „Glück auf...” Kölnben kiadott német nyelvű naptár Munkácsy Mihály arcképével az 1900. február 20. nap lapján (1900; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

Munkácsy szanatóriumában töltött évei idején készült Odilon Redon (Bordeaux, Franciaország, 1840. április 20. – Párizs, Franciaország, 1916. július 6.) szimbolista festő és grafikus János jelenéseit feldolgozó litográfia sorozata. Tizenkét lapos *Apocalypse de Saint Jean* című kötetét Ambroise Vollard műkereskedő jelentette meg 1898-ban.

◆ Odilon Redon: És ledob az égből egy nagy csillagot, mely fáklyaként lángolt / *Apocalypse de Saint Jean* par Odilon Redon (1898; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

Mazán László (Békéscsaba, 1899. április 15 – Békéscsaba, 1949. május 16.) festő és tanár, akinek első rajztanára Zvarinyi Lajos volt a békéscsabai Ágostai Hitvallású Evangélikus Rudolf Reálgimnáziumban. Az általa a harcokban, majd fogságban elszenvedett első világháború után, 1920-ban kezdte meg tanulmányait a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán, ahol Réti István és Rudnay Gyula voltak a mesterei.

A viszonylag kevés művet számláló oeuvre legfőbb jellemzője az ironikus, groteszk látásmód és a karikírozás szándéka. Ahogyan akkoriban a politikai élclapokban a szatirikus hangvételű szövegeket művészi igényű grafikai illusztrációk, karikatúrák kísérték, úgy Mazán is nagy műgonddal készült, aprólékosan kivitelezett lapokat alkotott, melyek többségét papír alapú, vegyes technikával (akvarell, színes ceruza, tus) készült munkák teszik ki.

Pályája során egy alkalommal, 1940-ben kapott szakmai elismerést. A *Falusí torreador* című művével kiérdemelte a Műcsarnok tárlatának zsűrijétől a Halmos Izidor-életképdíjat.

◆ Mazán László: Csabai parasztok (1930 körül; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Az endenichi szanatórium (1900; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

1900. május 1-jén elhunyt Munkácsy Mihály a Köln melletti Enderichben. Szalay Imre így írt a Mester haláláról: „...miért is kellett ezt a gyönyörű helyet szegény Munkácsynak oly korán elhagynia? Fa volt ő, a melyet nagy korában ültettek át a szabad természetből virágos kertbe, az idegen földben nem verhetett már gyökeret, a

leggondosabb ápolás mellett is időnek előtte elhervadt, – kidőlt!”¹

Munkácsy Mihálynak magyar földben kellett nyu-

1 Szalay Imre: Colpach. In: Vasárnapi Ujság 50/49. 1903. december 6. 807. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Feltételezhetően Munkácsy Mihály halálának esztendejében készült Pierre-Auguste Renoir (Limoges, Franciaország, 1841. február 25. – Cagnes, Franciaország, 1919. december 3.) *Leány mellképe* című olajfestménye. Az elsősorban oldott festőiséggel jellemezhető kompozíció feltételezett modellje a fiatalon árvására jutott Julie Manet (Párizs, 1878. november 14. – Párizs, 1966. július 14.) festő és műgyűjtő, Berthe Morisot impresszionista festőnő és Eugène Manet, Édouard Manet festőművész testvérének leánya, aki a kép születésekor körülbelül huszonnégy éves lehetett.

Julie Manet művészcsaládba született, így nem meglepő, hogy a családi fotóalbum mellett műalkotásokon követhetjük nyomon felcseperedését. A *Leány mellképe* egy, a festő által jól ismert, kedvelt és szülei elvesztése után támogatott barátról készült, aki e kép születésének évében házasodott meg. A Renoir által Julie-ről festett arcképek az 1890-es évek elejéig derűt sugárzóak. Apja elvesztése,

◆ Pierre-Auguste Renoir: *Leány mellképe* (1900 körül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Munkácsy életének utolsó helyszíne, az oly sok szenvedést látott lakószoba az endenichi szanatóriumban (1900; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

majd édesanyja betegsége azonban beárnyékolja a szép leányarcot. Különösen drámai a Julie-t idős anyjával ábrázoló kép 1894-ből. Aki látta a démoni szépségű fiatal Berthe Morisot festmény- és fotóportréit, megdöbbenve fürkészi az ötvenhárom éves ősz nőalakot. Úgy tűnik, a cselekvés stafétáját már ekkor átadta Julie-nek, aki fiatalossággal és szépséggel felvértezve, öntudatosan néz a szemünkbe a ma is magántulajdonban lévő képről.

Munkácsy Mihály halálának időszakához kötődik Antoni Gaudí (Reus, Spanyolország, 1852. június 25. – Barcelona, Spanyolország, 1926. június 10.) katalán építész egyik emblematikus műve, a Barcelona mellett elhelyezkedő Güell kolónia kápolnája. A kápolna a gróf Eusebi Güell i Bacigalupi katalán politikus és iparmágnás tulajdonában lévő textilgyár munkás kolóniájához kapcsolódott. A mecénás, aki megrendeléseivel nagyban segítette Gaudí művészetének kibontakozását is, a modern művészet híve volt. A gyár elkészülte után alkalmazottai számára lakások kivitelezésébe kezdett, majd közösségi intézmények sorával igyekezett munkásainak életszínvonalát emelni. Eusebi Güell kórházat, iskolát, színházat, sportközpontot, üzleteket és egy kápolnát is építtetett. A kolónián történő építkezések közül Gaudí a legnagyobb figyelmet a kápolna megtervezésére fordította. A szabálytalan alaprajzú épület kivitelezése félbemaradt, csupán az altemplom, a kriptá készült el. A gótikus előképeket idéző, téglából kialakított boltozatot durván faragott, döntött kőoszlopok tartják.

◆ Antoni Gaudí:
A Güell kolónia kápolnája
(A kép forrása: Magánarchívum) ◆

godnia. Haza kellett hozni. Holttestét 1900. május 5-én szállították Bonnból Budapestre. Ezen az utazáson özvegye és rokonai, Munkácsy Emil, a festő öcsöcse, Munkácsy Sándor mérnök, Alexis Brassours ügyvéd² és Zsilinszky Mihály államtitkár kísérték a koporsót.

A korabeli sajtó ekképpen tudósított az eseményekről:

„Előkészületek a temetésre.

A kormány által alakított országos bizottság Wlassics miniszter elnöksége alatt, a művészi társulatok küldöttjeivel május 5-én megállapították a gyászszertartás részleteit, s kijelölték a szónokokat. Az első beszéd megtartására Wlassics miniszter vállalkozott. A Műcsarnok művészi díszítését Fadrusz, Ströbl szobrászokra, Hegedűs László, Karlovszky Bertalan festőkre bízta, a halottas kocsit Dudics, Tornai és Vajda Zsigmond festőkre. Elhatározták, hogy a műcsarnok elé nagy katafalkot állítanak, a halott elé az ország határához küldöttség indul, s a megérkező koporsót a vasúttól éjjel, fáklyafény mellett kísérik a műcsarnokba a ravatalhoz. Budapest főpolgármestere falragaszokban hívta föl a polgárságot, hogy a gyász jeléül fekete zászlókat tűzzön ki. A temetés napját május 9-ére határozták. (...)

A koporsó megérkezése.

A nehéz ólomkoporsóba zárt holttest két napi út után május 6-án délután két óra előtt érkezett meg a keleti pályaudvarba. A vonatot félreértésből a másik indóházba várták s így itt csak kevesen voltak jelen a koporsó megérkezésénél. Zsilinszky Mihályné, Dirner Gusztáv orvosnő és felesége, Munkácsy Mihály unokahuga fogadták az özvegyet, a ki talpig gyászban, zokogva borult Dirnerné vállára. (...)

A család aztán a vonat végére csatolt nagy vörös kocsihoz ment, a melyben Munkácsy koporsója volt. Fölnyitották a frankfurti kocsit és sértetlen állapotban találták a koporsót. Munkácsy ólomkoporsóban nyugszik, a mely kemény tölgyfakoporsóba van téve. A tölgyfakoporsó egyszerű, köröskörül ezüsttel beszegve s oldalfalán kettős palmaág szintén ezüstből. A gyászoló család néhány perczel később kocsiba ült s a Boyal-fogadóba hajtatott, a hova Munkácsyné szállt. A városban ekkor már mindenfelé fekete

2 Munkácsyné rokona, akinek leszármazottjától 2007-ben megvásárolta a Munkácsy Múzeum *A kis Jeanne* című Munkácsy-festményt.

◆ Munkácsy ravatala Endenichben a Krisztus Pilátus előtt című kép reprodukciójával (1900; fotó: L. Stütting und Sohn, Bonn; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Ravatala Budapesten (1900. május 8.; fotó: Erdélyi Mór, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Katafalk a Műcsarnok előtt (1900. május 9.; fotó: Klösz György, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

zászlókat lehetett látni. A halott-szállító vaggont csakhamar átvontatták a nyugati pályaudvarba, hogy onnan a koporsót a Múcsarnokba vigyék. Ez csak esti 11 órakor történt meg, komor, ünnepélyes szertartással. Tíz óra után egymás után érkeztek a mintarajziskola növendékei, majd a festőművészek és szobrászok csoportokban, s nagy számú előkelő közönség. Munkácsy özvegye a nagy művész egyetlen élő testvére, Emil karján jelent meg.

Néhány perczel tizenegy óra előtt kiosztották a festők, szobrászok és művésznövendékek közt a fáklyákat; levették az ólompecsétet a vasúti kocsiról s a temetkezési egyesület emberei vállukra emelték a koporsót. A közönség födetlen fővel, mozdulatlanul nézte a megható jelenetet. Kétlovas, egyszerű zárt halottas kocsiba tették a koporsót. A fáklyák kigyúltak s megindult az éjjeli menet. Az özvegy egy pillanatra kocsiba ült, de ismét kiszállt. »Gyalog megyek a koporsó után«, szolt s ott lépdelt a fáklyák fénye közt. A késő éjjeli időben pedig az utcák két oldalán sorba állt a sötét, fekete tömeg. Ablakokban, erkélyeken is gyászoló közönség nagy száma látszott. A hold világított, a csillagok ragyogtak. Az éjjel csendjét senki sem zavarja. Elérkeznek a múcsarnok elé. Fehér villamos fény, összeolvadva a hold halvány világával, fogadja a menetet. A külső díszítés még nem készült el; a katafalk vázán dolgozó ácsok félre tették a kalapácsot. A nehéz koporsót a kör-alakú terembe viszik. A babér átható szaga árasztja el a levegőt, melybe a tavasz virágainak édes illata is belevegyül. Nehezen viszik a koporsót végig a termeken a kijelölt helyre, hogy ott maradjon a temetésig. Sok babér és virág mindenütt készletben. Elárasztják vele a koporsót.”³

Munkácsy búcsúját, ahogyan életét is, látványos külsőségek jellemezték. Látványos külsőségek jellemezték, ám a gyász, amellyel az ország búcsúzott híres fiától, őszinte volt. A rokonok, a kormánytagok, az egyház képviselői, a művészek és a festőt rajongva szerető közönség búcsúztatta, majd a Kerepesi temetőbe kísérték a koporsót. A sírnál Munkácsy Mihály művésztársa, Telepy Károly mondott beszédet.

3 Név nélkül: Munkácsy halála. In: Vasárnapi Ujság, 47/19. 1900. május 13. 314. p.

◆ A temetési menet (1900. május 9.; fotó: Medek Róber, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ A temetési menet főpapokkal (1900. május 9.; fotó: Medek Róber, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy colpachi pihenőszobája koszorúszalagokkal (1900 után; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A festő iránt érzett mély tisztelettől vezérelve Békéscsabán elsőként, már a Mester halála után tíz nappal, 1900. május 11-én utcát neveztek el Munkácsy Mihályról. Ez a belvárosi utca ma is a festő nevét viseli.

Az egykori Vármegyeháza közelében lévő utca, ahol egykor Reök István Gyulán lakott, 1900. június 26-ától a mai napig Munkácsy Mihály nevét viseli. Kóhn Dávid így ír *Gyula város utcái és terei* című könyvében: „Munkácsy Mihály-utca. Azelőtt *Pacsirta-utca* volt a neve, de a sarkán lakó *Ferenczy Alajos* kereskedőről mindenki csak *Ferenczy-utcának* hívta, sőt hívják sokan még ma is. (...) Mai nevét 1900-ban *Munkácsy Mihály* halálakor kapta, még pedig azért, mert 1861-ben abban az utcában lakott Munkácsy (akkor még Lieb) Miska nagybátyjánál, Reök Istvánnál, és a hagyomány szerint gyakran dolgoztatott Oláh György asztalosmesternél a 15. sz. házban, tulipános ládákat festegetve.”¹

1901. május 2-án, Munkácsy halálának első évfordulóján, a festő tiszteletére Békéscsabán emléktáblát avattak egykori mestere, Lang György asztalos házában. Az ünnepségen Munkácsy özvegye is jelen volt, akit korábban egy levélben értesítettek a közelgő eseményről.

1906. december 1-jén I. Ferenc József látogatásával – minden különösebb ceremónia nélkül – megnyílt a budapesti Szépművészeti Múzeum. Az előtérben Munkácsy *Honfoglalás* című festménye fogadta az érkezőt. A kiállítás rendezésében részt vett Munkácsy egykori tanítványa, Karlovszky Bertalan is, aki Térey Gáborral együtt mutatta be a képtárat az uralkodónak.

„...a csaknem teljes két óráig tartó legfelsőbb látogatás befejezte után Ő-felége legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy 1906 december 2-ától kezdve úgy a modern, mint a műtörténeti képtár a nagyközönség részére is megnyitassék”²

1 Kóhn Dávid: *Gyula város utcái és terei*. Gyula, Gyula Megyei város közönsége, 1937. 39–40. p.

2 A Szépművészeti Múzeum régi és modern képtárainak látogatási rendje: SZM Irattár, 1836/906. 46.

◆ Emléktábla Reök István egykori gyulai házában (Gyula, Munkácsy utca 15.; a szerző fotója) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály egykori impresszáriója, Charles Sedelmeyer műkereskedő elveszítvén feleségét, feladta műgyűjtői és -kereskedői tevékenységét. A fél évszázad alatt létrejött híres műgyűjteményét, amely ezernél is több régi és modern műtárgyat tartalmazott, 1907-ben aukcióra bocsátotta. Az évtized műkereskedelmi eseményére készült Augustus Cornelius de Ridder műkereskedő és -gyűjtő, akit Sedelmeyer megbízott az aukció lebonyolításával.

A gyűjtemény katalógusának bevezetőjében így írt Léon Roger-Miles műkritikus:

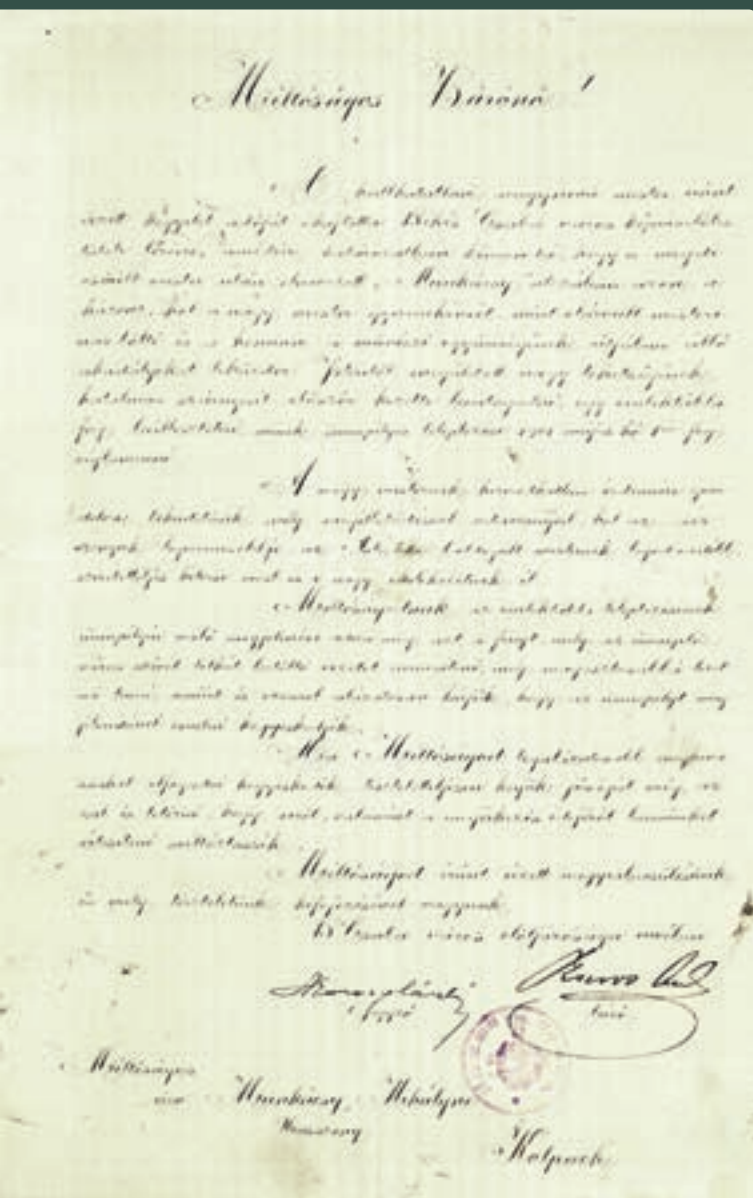
„Charles Sedelmeyer eladja képgyűjteményét! Ez a hír terjed – isten tudja, micsoda gyorsasággal – és hozza lázba világszerte a műgyűjtőket, egyszeriben általános érdeklődést keltve e kuriozitása miatt rendkívüli gyűjtemény iránt, mely galéria a rue de la Rochefoucauld-n álló palotában, a szépművészetet ünneplő színházban az újdonság bemutatását, a látásra és a megismerésre való törekvést szolgálja, minden más párizsi gyűjteményt megelőzve”.¹

A csupán egy esztendővel korábban megnyílt budapesti Szépművészeti Mú-

zeum is érdeklődött az aukció iránt. Térey Gábor múzeumvezető a kiadott katalógusokban előre tájékozódva választott ki műtárgyakat. „...hiába érkezett Párizsba 140 000 koronával a magyar vásárlási bizottság, a kiválasztott festmények tüzetes helyszíni vizsgálata után mindössze három holland csendéletre licitálhattak a második árverési periódusban. A németalföldi iskola gazdagon volt képviselve Sedelmeyer gyűjteményében, ezért Térey kizárólag a budapesti gyűjteményből hiányzó csendéletekre koncentrált a választásnál, s végül J. D. de Heem, A. Mignon és J. van de Velde egy-egy festményével térhetett haza.”²

1 Idézi: Radványi Orsolya: Térey Gábor múzeumvezető és tudományos tevékenysége a Régi Képtár élén (1896–1926). Doktori disszertáció. 68. p. In: <http://doktori.btk.elte.hu/art/radvanyiorsolya/diss.pdf>

2 Radványi Orsolya: Térey Gábor múzeumvezető és tudományos tevékenysége a Régi Képtár élén (1896–1926). Doktori disszertáció. 70–71. p. In: <http://doktori.btk.elte.hu/art/radvanyiorsolya/diss.pdf>

♦ Munkácsynének küldött értesítés a békéscsabai emléktábla avatásáról (1901; Munkácsy Mihály Múzeum) ♦

♦ A Szépművészeti Múzeum a későbbi Hősök terén (1906; fotó: Klösz György; a kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.08.113) ♦

A XX. század egyik legjelentősebb hatású európai képzőművésze, Pablo Picasso (Málaga, Spanyolország, 1881. október 25 – Mougins, Franciaország, 1973. április 8.) 1900-ban látogatott először Párizsba, majd 1904-ben a francia fővárosban telepedett le.

Több, ebből az időszakból származó Picasso-művet találunk Magyarországon. A budapesti Szépművészeti Múzeum már a festő néhány korai, közöttük még realiztikus szemléletet tükröző művét is megvásárolta. Az első grafikát már 1908-ban, egy nagyobb kollekciónak részeként vették nyilvántartásba. Kerültek Picasso-művek ajándékként is a gyűjteménybe; ma is őrzik az 1918-ban báró Hatvany Ferenctől kapott *Anya gyermekével* című lapot. 1965-ig folyamatosan gyarapodott a múzeum Picasso-anyaga.

♦ Pablo Picasso: Anyu gyermekével (1905; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ♦

◆ Pablo Picasso: Szegényes teríték / A Mutatványosok című sorozatból (1904; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Pablo Picasso: Kalapos nő mellképe (1962; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria) ◆

◆ Picasso 1967-ben született szobra a chicagói Daley Plaza előtt (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Gyöngyi) ◆

1911 Méltó síremlék a Nemzeti Sírkertben

A festő halála után tizenegy évvel, 1911. június 18-án avatták fel Telcs Ede síremlékét Budapesten, a Kerepesi temetőben. Andrassy Gyula gróf, a Magyar Képzőművészeti Társulat elnöke elsőként lépett a szónoki emelvényre: „Különös szerencsémnek tartom, hogy a mai kegyeletes ünnepet én nyithatom meg. Különös szerencsémnek tartom ezt, mert Munkácsyt személyesen ismertem, szerettem és nagyrabecsültem. És mert meggyőződésem, hogy Magyarországnak leginkább olyan emberekre, a kultúra olyan munkásaira van szüksége, mint Munkácsy volt. Munkácsy valóban kiváló egyéniség volt. Ami természetes is, mert olyan művész mint ő, csak rendkívüli ember lehet. Munkácsy azért volt nagyszabású festő, mert nagyszabású ember volt és a természetet nagy egyéniségén át nézte. (...) Valamely ország művészetének állapota, nívója leginkább attól függ, mennyi és minő nagy művészi tehetség bírt valamely korban az országban kifejlődni és érvényesülni. Ezért olyan kincs a nemzet számára egy olyan zseni, mint Munkácsy volt. S különösen becses Munkácsy számunkra azért, mert specifikusan magyar művészi talentum volt. Külföldön tanult, külföldön élt, de azért magyar volt tetőtől talpig.” A gróf az ünnepség után maga mutatta be József főhercegnek a festő özvegyét.

◆ Munkácsy Mihály síremléke a felavatás alkalmával elhelyezett koszorúkkal (1911, fotó: Erdélyi Mór, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

Munkácsy Mihály sírjának felavatása idején már egy esztendeje folytak Békéscsabán a Közművelődés Házának – a Békéscsabai Múzeum Egyesület által kezdeményezett – építési munkálatai. Békéscsaba, a város e fontos épületének megtervezésére egy fiatal szakembert választott.

Nem sokkal azután, hogy Csabai Wagner József a Királyi József Műegyetemen átvette diplomáját, felkérték, hogy lássa el a békéscsabai közművelődési palota tervezési feladatát.

„...dr. Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi államtitkárnak, a város akkori országgyűlési képviselőjének szülővárosa iránti szeretete juttatta a várost 100 ezer korona államsegélyhez és 80 ezer korona kedvező feltételű kölcsönhöz, amely lehetővé tette a ma is modern és a városi kultúra egyik büszkeségét képező Közművelődésháza díszes épületének 1910-ben kezdődő építkezését és 1913-ban való berendezését, felszerelését és rendeltetésének való átadását. 1914 március 29-én történt meg ünnepies keretek között felavatása és városi gondozásba való átadása. Gazdag gyűjteményei vannak a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, továbbá Zsilinszky Mihály és más magánosok adományából a régiségtárban, pénz- és éremtárban, ereklyetárban, a természetrajzi és paleontológiai tárban,

a képzőművészeti, iparművészeti, néprajzi tárban és könyvtárban. Ma is állandóan becses értékkel gyarapodik, különösen természetrajzi tára, könyvtára és képtára.”¹

¹ Dr. Korniss Géza: Békéscsaba megyei város története alapításától napjainkig. In: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerkesztő: dr. Korniss Géza. Békéscsaba, kiadó nélkül. 1930. 42. p.

Déri Frigyes az elő világháború utáni nehéz években adományozta értékes magángyűjteményét a magyar államnak. Elhelyezésére az egyetemi várost, Debrecent választotta. A gyűjtemény egyik büszkesége, több Munkácsy Mihály-művel együtt, az *Ecce homo* című festmény volt. A tíz évvel később megépült, és 1930. május 25-én megnyitott Déri Múzeumban különtermet alakítottak ki a kép számára.

A meseszerű, minden kultúrabarát település legszebb álmai közé tartozó történetet ekképpen írja le Fodor Éva Irén, a Déri Múzeum művészettörténésze: „...Déri Frigyes látogatást tett Debrecenben. Olyan jelentős hatással voltak rá a város kulturális intézményei, a Városi Múzeum és Képtár, a Közművelődési Könyvtár és főleg a Nagyerdőn épülő egyetem, hogy felajánlotta gyűjteményét a városnak, s a városi múzeumot, a képtárat, a könyvtárat és a Déri gyűjteményt magába foglaló kultúrpalota építésének költségeit is magára vállalta.

Már néhány évvel korábban is jelezte azt a szándékát, hogy művelődéstörténeti gyűjteményét a magyar államra kívánja hagyni. Ekkor szülővárosa, Baja került szóba, azonban az első világháború kitörése miatt megakadtak a tárgyalások. Később már más elképzelése volt az adományozónak. A gyűjteményét olyan városban kívánta elhelyezni, ahol jelentős oktatási tevékenység zajlik, ahol a diákok a tanáraik vezetése mellett sokat tanulhatnak egy-egy kultúráról a kiállított tárgyak megismerésén keresztül. Nyilván a bajai ajándékozás ellen szólt, hogy a trianoni döntés miatt közel került az országhatár. Így, amikor 1920. október 24-én

Déri Frigyes első alkalommal Debrecenbe látogatott, örömmel jelentette be, hogy kiemelkedő jelentőségű művelődéstörténeti gyűjteményének elhelyezésére ezt a várost tartja a legalkalmasabbnak. (...) Déri Frigyes ragaszkodott a belvárosban történő elhelyezéshez azért, hogy a református Nagytemplommal, a Református Kollégiummal együtt képezzen kulturális centrumot.”¹

Lázár Béla művészeti író, az Ernst Múzeum egykori igazgatója a festő halálának negyedszázados évfordulóján a drámai tartalmat ígérő, *Munkácsy Mihály „Honfoglalás”-a Szépművészeti Múzeum raktárában penészedik. A művész halálának húszonötödik [sic] évfordulójára* című cikket adja közre². A *Honfoglalás* című kép kálváriája, mint láthatjuk, távolról sem ért véget...

Békéscsaba városa 1940. május 19-én új emléktáblát helyezett el a Lang György asztalosmester egykori portáján emelt épületen.

A II. világháború után 1947. május 4-én nyílt meg újra a békéscsabai múzeumban a Munkácsy Terem.

1951-ben a békéscsabai múzeum felvette Munkácsy Mihály nevét.

1994-ben, Munkácsy Mihály születése 150. évfordulójának évében, május 18-án, a múzeumi világnapon nyílt meg Békéscsabán, a Gyulai úton lévő Omaszta-kúriában a Munkácsy Emlékház.

1 Fodor Éva: „Építsünk hajlékot a múzsáknak”. Debrecen szabad királyi város múzeumépítési törekvései a huszadik század első felében. A Déri Múzeum és gyűjteményei 5. Debrecen, Déri Múzeum, 2016. 11–12. p.
2 In: Magyarország 32/99. 1925. május. 3. 6. p.

UGYANEKKOR TÖRTÉNT

◆ A Közművelődés Házát, a mai Munkácsy Mihály Múzeumot ábrázoló képeslap (1930; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Képeslap a Közművelődés Házának ábrázolásával (évszám nélkül; magántulajdon) ◆

A debreceni Déri Múzeumban 1995. augusztus 25-én nyitották meg a közönség előtt az újrarendezett Munkácsy Termet a Krisztus szenvedéstörténetét feldolgozó festményciklus, a *Krisztus Pilátus előtt* (1881), az *Ecce homo* (1896) és a *Golgota* (1884) című nagyméretű táblák együttes bemutatásával. Az esemény abban is különleges volt, hogy a három festményt Munkácsy Mihály sem láthatta együtt.

A három festmény együttes kiállításában jelentős szerepe volt Sz. Kürti Katalin művészettörténésznek.

- ◆ Koppay József (Bécs, Ausztria, 1859. március 15 – Bad Gastein, Ausztria, 1927. szeptember 2.): Déri Frigyes portréja (1923; Déri Múzeum) ◆

- ◆ Képeslap a békéscsabai múzeum képével (1914; magántulajdon) ◆

- ◆ Békéscsaba – A Kultúrpalota épületét ábrázoló képeslap a ma már Munkácsy Mihály nevét viselő híddal (1920; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

◆ Munkácsy Mihály: Tóth Matild (1867; Munkácsy Mihály Múzeum) ◆

A XX. század két fontos Munkácsy-kiállítása, az 1914-ben az Ernst Múzeumban, 1952-ben pedig a Múcsarnokban rendezett bemutatók után a műtörténész szakmának és a közönségnek is sokat kellett várnia egy, a lehetőségekhez képest teljességre törekvő, tárlat bemutatására. 2005. március 24-én nyílt meg a Magyar Nemzeti Galéria *Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben* című kiállítása.

Munkácsy műveinek jelentős része még a festő életében külföldre került. Munkáit magángyűjtők és múzeumok – például a New York-i Metropolitan Museum of Art, a párizsi Musée d'Orsay és többek között a moszkvai Puskin Múzeum – egyaránt szívesen vásárolták. Sok képét, a népszerű szalonképek többségét párizsi műtermében még „állványról” eladta.

A Magyar Nemzeti Galéria kurátorai, dr. Bakó Zsuzsanna és dr. Boros Judit művészettörténészek arra vállalkoztak, hogy kiállításukon minél többet bemutassanak a „nagyvilágba” szétszóródott képekből. Több mint száz festmény, többek között a Munkácsy Mihály Múzeum műtárgyai várták a látogatókat.

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum 2006-ban rendezett *Munkácsy-képek Amerikából* című kiállítása több mint ötvenezer, míg a 2014-es *Munkácsy 170* című tárlata huszonhétezer látogatót vonzott.

A Munkácsy Mihály Múzeum műtárgyai is rendszeresen szerepeltek a v. Pákh Imre gyűjteményét bemutató, *Munkácsy-képek Amerikából* című vándorkiállításon. A békéscsabai múzeum néhány festménye és a relikviagyűjteményből készült válogatás Csíkszeredába, Munkácsra,

Kecskemétre, Esztergomra, Székesfehérvárra, Szekszárdra és Győrbe is elkísérte a munkácsi származású, az Amerikai Egyesült Államokban élő műgyűjtő kollekciónak. A vándorkiállítás említett állomásain és a békéscsabai múzeumban rendezett kiállítások szakrendezője és látványtervezője e könyv szerzője volt.

A Munkácsy Mihály Múzeum 2012. november 6-án megvásárolta a Munkácsy által 1867-ben festett portrék közül Tóth Matild Békésen született, még későbbiermeier szellemben készült arcképét.

A portré megfestését Reök István, Munkácsy nagybátyja kezdeményezte, bár ő eredetileg az apát javasolta modellnek, aki végül maga helyett leányát festette meg. A képet a család őrizte, és Tóth Matild dédunokája ajánlotta fel megvételre a múzeumnak.

De az örökösök nem csak a festményre vigyáztak idáig. A műtárgyvásárlást követő sajtóbemutatón az eladó lánya azt a fülbevalót viselte, amelyet Munkácsy oly részletezően megfestett Tóth Matild arcképén.

A Magyar Állami Operaház 2013. október 26-án bemutatta a Munkácsy Mihály életét feldolgozó *Aranycset* című három felvonásos balettet. Az ősbemutató előtt az Operaház Vörös Szalonjában v. Pákh Imre Munkácsy-gyűjteményéből láthatott a közönség egy alkalmi válogatást.

A klasszikus balett eszközeit felvonultató előadást a Kossuth-díjas előadóművész és koreográfus, Pártay Lilla elképzelései szerint vitték színre. A zenét Berlioz, Liszt és Wagner műveiből válogatták.

A budapesti József Attila Színházban 2013. november 9-én mutatták be a *Munkácsy, a festőfejedelem* című, két felvonásos musicalt. Idézzünk a reklámszövegből: „A hatás, amit Munkácsy el tud érni művészetével, az minden korban változatlan, s oly jó, hogy közünk van hozzá. Büszkék lehetünk rá, szerethetjük őt. A békéscsabai asztalosműhelytől eljut a tengeren túli világsíkerig. A szegénységtől a gazdagságig. Ezeket biztosan tudjuk, de hogy miként érzett, volt-e boldog, küzdelmeiben mi és ki

segítette: tanárai, barátság, szerelem, vagy az utóbbi hiánya? Mindezekről sejtéseink lehetnek, de hogy mennyire és miképpen érint bennünket, rajtunk is múlik.”

2014-ben Munkácsy Mihály Békéscsaba Díszpolgára posztumusz kitüntetésben részesült.

A Munkácsy Mihály Múzeum munkatársai azon dolgoznak, hogy 2018-ban, új állandó kiállításainak rendezésekor Munkácsy Mihály tárlatát a korábbiaknál még méltóbb környezetben mutassa be. Munkácsy festményeit, grafikáit és a személyéhez fűződő tárgye gyűjtést dísztermünkben szeretnénk közönségünk elé tárni, amelyet Fajó János képzőművész Magyarország második legszebb kiállítótermének nevezett. (A legszebbnek a Műcsarnokot ítélte.)

Békéscsaba városa vezetőinek és kulturális intézményeinek közös elhatározása a Munkácsy Mihály személyéhez kötődő kultusz ápolása. A Munkácsy Mihály Múzeum a világ legnagyobb Munkácsy gyűjteményének gondozójaként oroszlánrészt vállal a feladatból. Célunkat azonban közösen valósítjuk meg: hogy Békéscsaba valóban Munkácsy városa legyen.

Prológus

Munkácsy Mihály nevető és hunyorító kettős portréja (1892 körül; fotó: ismeretlen; fotó papír; 120x170 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.28.)

1800 A családról

Orlai Petrics Soma: Munkácsy édesapja (évszám nélkül; olaj, vászon; 63x50,2 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 68.33.)

Orlai Petrics Soma: Munkácsy édesanyja (évszám nélkül; olaj, vászon; 63x50,2 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 68.34.)

Emléktábla Munkács belvárosában, a Munkácsy Mihály szülőháza helyén álló épületen (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára; fotótári szám nélkül)

Haan Antal: Önarckép (évszám nélkül; olaj, rézlemez; 10x7 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 52.3182.1.)

Haan Antal: Judit és Holofernész (1853; olaj, vászon; 135,5x100 cm; jelezve balra lent: Haan Antal Róma 1853; Wosinsky Mór Megeyi Múzeum; leltári szám: 56.267.; fotó: Retkes Tamás)

Haan Antal: Stark Adolf arcképe (1863; olaj, vászon; 71x61 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 52.3149.1.)

Haan Antal: Sziklás tengerpart (évszám nélkül; olaj, vászon; 48,3x39,7 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 71.1.1.)

Haan Antal: Itáliai városkép (évszám nélkül; olaj, vászon; 37,4x74,2 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 73.73.1.)

Orlai Petrics Soma: Coriolanus (1869; olaj, vászon; 190x295 cm; jelezve balra lent: Orlay Petrich 1869; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 61.1.1.)

1848 Az utolsó évek, amikor még együtt a család

Miskolc látképe az 1840-es években / másolat (Ludwig Rohbock rajza nyomán készült rézkarc; a kép forrása: Magánarchívum)

Lucian Muschitzky (? – ?): Munkácsy szüleinek síremléke (évszám nélkül; vegyes technika, papír; 320x330 mm; jelezve jobbra lent: „gezeichnet: Lucian Muschitzky K. K. Kauptman im infr. Regle No. 5”; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5601.1.)

Szakáll Albert: Női arckép (1858 és 1860 között; olaj, vászon; 51,5x44 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 80.115.1.)

Szakáll Albert: Önarckép (1858 és 1860 között; olaj, vászon; 60x48,8 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 97.5.1.)

1851/1852 Az úticél: Békéscsaba

Haan Antal: Csaba központja (1858; tus, toll, papír; 290x460 mm; 1967-ig a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményében, jelenleg lappang)

A főtér az első Békéscsabát ábrázoló fotografián (1866; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 61x102 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2014.38.19.)

1852 A Csabán töltött első két esztendő

A Munkácsy Emlékház zöld szalonja (fotó: Petrovszki Zoltán)

Munkácsy Mihály *Emlékeim* című önéletírása 1950-es kiadásának borítója

Veres Gusztáv: Falusi udvar (évszám nélkül; olaj, vászon; 28,5x35 cm; jelezve jobbra lent: Veres G.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5735.1.)

Veres Gusztáv: Férfi arcképe (évszám nélkül; olaj, vászon; 50x40 cm; jelezve jobbra lent: Veres Gusztáv; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5693.1.)

Veres Gusztáv: Áchim L. András arcképe (évszám nélkül; olaj, vászon; 218x124 cm; jelezve jobbra lent: Veress G.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5729.1.)

Veres Gusztáv: Békéscsabai árvíz (1888 körül; olaj, vászon; 68,5x145 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5707.1.)

1855 Tizenegy éves gyermek a gyalupad mellett

A csabai asztalos-, molnár- és pintércéh pénztárnaplója, amely tartalmazza azon bejegyzést, miszerint Lang György asztalosmester inasnak szegődött Léb (Sic!) Mihályt (1855; papír, karton; 373x235x25 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 62.429.1.)

Bihari Sándor: Sári néni. Illusztráció Petőfi költeményeinek új díszkiadásához (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 46/49. 1899. december 3. 820. p.)

1855 Bartóky Ilona kisasszony

A Bartóky Ilonának készült faládika (1856 körül; fenyőfa, cseresznye furnér, intarziás, fém; 11,2x14x9,5 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2007. 28.1.)

Munkácsy által készített, esztergált, festett fafogas (1850-es évek; olaj, esztergált bükkfa; 30x35x23,5 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 96.4.1.)

A főtér plébániatemplom 1924-ben (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Schermann Ákos)

1858 „Mit csináltál megint?”

Munkácsy Mihály: Szulimán Ákos (1861; grafit, papír; 160x123 mm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.22.)

Giovanni Segantini: Az élet angyala (1894–1895; akvarell, arany- és ezüstpor, szén, gouache, olajos alapozású karton; 595x479 mm, eredeti keret: 81x64x5,2 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 24.B)

1861 Munkácsy első rajztanára: Karl Fischer

Karl Fischer gyulai műtermének és lakásának ma is álló épülete (a szerző fotója)

Kacziány Ödön (Marosvásárhely, 1852. január 7 – Budapest, 1933. január 10.): Gyulai László (évszám nélkül; a kép forrása: [Kacziány Ödön]: Gyulai László. In: Művészet 10/6. 1911. 265. p.)

Gyulai László: Önarckép (1870 körül; olaj, fa; 31,7x24,8 cm; jelzés nélkül; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 57.6.; fotó: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

Gyulai László: Illusztráció Vas Gereben *Egy alispán* című művéhez / Iniciálé *A nótának eleje* című fejezethez (1886 előtt; tus, toll, karton; 115x165 mm; jelezve lent középen: Iniciale 9 lap és olvashatatlan szövegek; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 65.2.1.; fotó: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

Gyulai László: A gyulai vár udvara (1880 körül; akvarell, papír; 350x250 mm; jelezve jobbra lent: Gyulai vár udvara; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 68.8.; fotó: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

Gyulai László: A gyulai vár részlete / Elhanyagolt lépcsőház (1880 körül; akvarell, papír; 350x250 mm; jelezve jobbra lent: Gyula; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 68.9.; fotó: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

Gyulai László: A Budai Állami Tanítóképezde: a tanintézet épülete és a tanműhelyek / részlet (1881; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 28/24. 1881. június 12. 377. p.)

1861 Munkácsy első mestere: Szamossy Elek

A gyulai Harruckern-Wenckheim-Almássy-kastély, Szamossy óráinak helyszíne (a szerző fotója)

Szamossy Elek: Madonna a Gyermekekkel / részlet (1852; olaj, vászon; 79 x 63 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 87.1.1.)

Szamossy Elek: Schercz Krisztina, Wenckheim József Antalné grófné képmása (1861; olaj, vászon; 29x23 cm; jelzés nélkül; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 58.9.; fotó: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

Szamossy Elek: gróf Wenckheim László (1881; olaj, vászon; 125,5x92,5 cm; jelzés nélkül; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 55.34.; fotó: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

Szamossy Elek: Mogyoróssy János, a gyulai múzeum alapítójának képmása (1860 körül; olaj, vászon; 83x67,5 cm; jelzés nélkül; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 55.2.; fotó: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

1861 Együtt a későbbi festőművész és a majdani baritonista: Munkácsy és Odry

Jankó János: Odry Lehel (1871; a kép forrása: Borsszem Jankó 4/191. 1871. augusztus 27. [893. p.])

A párizsi Opera 1964-ben (A kép forrása: Fortepan; adományozó: MZSL/Ofner Károly)

1861 Gyulai vázlatkönyv

Parasztmenyecske gyermekével / A gyulai vázlatkönyv 1. lapja (1861; lappang)

Reök bácsi kunyhója / A gyulai vázlatkönyv 14. lapja (1861. május 30.; lappang)

A gyulai vár / A gyulai vázlatkönyv 3. lapja (1861. május 31.; lappang)

1862 Első lépések a festőművészi pályán: munka Szamossy Elek mellett

Arad látképe *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben* című kiadványban / másolat (magántulajdon)

Id. Czigler Antal arcképe (1820 körül; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 9/33. 1862. augusztus 17. 385. p.)

Édouard Manet: Hölgy legyezővel (1862; olaj, vászon; 89,5x113 cm; jelezve balra lent: Manet; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 368.B)

Édouard Manet: Lola de Valence (1863; rézkarc, papír; 230x157 mm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: L.56.9.)

1862 Saját útra lépve

Rusz Károly: Ormós Zsigmond (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 19/34. 1872. augusztus 25. [413]. p.)

Ormós Zsigmond (1890 körül; fotó: Ellinger Ede; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 41/47. 1894. november 25. 789. p.)

1863 Először Pesten

Munkácsy Mihály: Reök Paula arcképe (1863; olaj, vászon; 40x34,4 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy 1863; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Paul Signac: Folyópart mosónőkkel (1895; színes litográfia, papír; 303x453 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1912–102.)

1863 Az első siker az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnál

Reök Lajos arcképe (1864; olaj, vászon; 68x55,5 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 61.3.)

Reök Lajosné, Járossy Júlia képmása (1864; olaj, vászon; 68x55,5 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 61.4.)

Munkácsy Mihály: Reök Irén portréja (1864; olaj, vászon; 67,5x55,5 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1787.)

A dobozi magtár az 1970-es években (fotó: ismeretlen; magántulajdon)

A dobozi magtár tervrajzának részlete / másolat (1863; magántulajdon)

1865 A bécsi akadémián

Munkácsy Mihály: Húsvéti locsolkodás / vázlat (1865; olaj, vászon; 290x383 mm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1931–2238.)

Búsuló betyár (1865; olaj, vászon; 71,8x98,3 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M. 1865; Déri Múzeum; leltári szám: DF 205.9.3.)

A kétegyházi Andrassy-Almássy kastélyt ábrázoló képeslap (1900 körül; kiadja Dobay János, Gyula; magángyűjtemény)

Karl Rahl: Gróf Almássy Kálmán arcképe (1856; olaj, vászon; 63x50 cm; jelezve jobbra lent: C. Ralh. 1856; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 52.3102.1.)

1865 Újra itthon, Békéscsabán: a legjobb gyakorlás a portréfestés

A Munkácsy Mihály számára 1865-ben kiállított erkölcsi bizonyítvány (1865. november 2.; papír; 345x213 mm; Munkácsy Mihály

Múzeum; leltári szám: 94.1.3.)

A Vidovszky Jánost és Vidovszky Jánosnét ábrázoló, magyar magántulajdonban lévő portrécsoport (1865) a Szemimpex Kiadó Munkácsy albumában

Róth Miksa: A Palacio de Bellas Artes üvegmenyendezete Mexikóvárosban (a kép forrása: Szabó Laura magángyűjteménye)

Émile Gallé: Lámpabúra (1890-es évek; magasság: 17 cm, átmérő: 21 cm; jelezve: Gallé; magántulajdon; fotó: Nyisztor János)

1866 Veszélyben Munkácsy szeme világa

Aki megmentette az európai művészettörténet számára Munkácsy szeme világát: dr. Hirschler Ignác. Zilzer Antal dr. Hirschler Ignác szemorvost ábrázoló, 1868 vagy 1869-ben készült festménye felhasználásával készült képeslap (évszám nélkül; Globus kiadása, Budapest; postatiszta; papír; 90x140 mm; Zempléni Múzeum; leltári szám: 0143985.)

1866 A müncheni akadémián

Wilhelm von Kaulbach: Prónay István báró mint Hamlet (1841; olaj, vászon; 235x132,5 cm; jelezve balra lent: W Kaulbach; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 104.B)

1867 Munkácsy utolsó képe a szemléletformáló párizsi utazás előtt

Munkácsy Mihály: Női arckép (1867; olaj, vászon; 75,6x65,3 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy Mihály; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2179.)

Fényes Adolf: Falusi táj (évszám nélkül; olaj, vászon; 47x60 cm; jelezve jobbra lent: Fényes A.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5714.1.)

1867 A szegény magyar festő szerencsésének históriája

Szegénységi bizonyítvány; Malonyay Dezső 1901-es szignójával (1867. február 1.; papír; 342x210 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 94.1.4.)

Báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter levele Munkácsy Mihálynak / másolat (1867. július 26.; Munkácsy Mihály Múzeum Adattára; adattári szám nélkül)

John Constable: Az 1814-es párizsi békekötés ünneplése East Bergholtban (1814; olaj, vászon; 23x33,5 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 4624.)

Honoré Daumier: Rue Transnonain, 1834. április 15. / L'Association mensuelle (24. lap) (1834; litográfia, fehér papír; 287x443 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1915–99.)

Jean-François Millet: Köpülő asszony (1847–1848; fekete kréta, papír; 395x249 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1935–2742.)

Jean-François Millet: Kalászszedők (1855; rézkarc, papír; 188x251 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1913–447.)

Jean-François Millet: Ásók (1855–1856; rézkarc, papír; 235x335 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1913–448.)

Jean Désiré Gustave Courbet: Hauteville-i cédrus (1868; olaj, vászon; 69x89 cm; jelezve balra lent: G. Courbet; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 438.B)

Jean Désiré Gustave Courbet: Sziklás táj (1872; olaj, vászon; 73x92 cm; jelezve jobbra lent: G. Courbet; Szépművészeti Múzeum – Ma-

gyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 396.B)

Jean-Baptiste Camille Corot: Coubroni emlék (1872; olaj, vászon; 46,4x55,7 cm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 362.B)

1867 Vakáción itthon, Csabán

Munkácsy Mihály: Reök bácsi (grafit, papír; 185x100 mm; jelezve jobbra lent: MM; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.23.)

Munkácsy Mihály: Rajzvázlat a *Dűlő szénásszekér* című képhez (1867; grafit, tus, toll, papír; 199x301 mm; jelezve balra lent: Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1902–12.)

1867 A sorsfordító utazás

A párizsi Notre Dame székesegyház (1870 körül; a kép forrása: Fortepan, adományozó: Vargha Zsuzsa)

Gustave Courbet: Kőtörők (1849; egykor Gemäldegalerie, Drezda; a kép a II. világháborúban megsemmisült)

Léonce Justin Alexandre Petit (Taden, Côtes d'Armor, Franciaország, 1839. május 14 – Párizs, 1884. augusztus 19.) francia festő, grafikus és keresett illusztrátor Gustave Courbet-t ábrázoló karikatúrája A *Le Hannebon (A cserebogár)* című lap 1867. június 13-án megjelent számának borítóján

André Gill (Párizs, 1840. október 17 – 1885. május 1., Charenton-le-Pont, Franciaország) francia grafikus, illusztrátor, a Musée du Luxembourg kurátora Gustave Courbet-t ábrázoló karikatúrája a *La Lune (A Hold)* című lap 1867. június 9-én megjelent számának borítóján

1868 A düsseldorfi akadémián

Mégis mozog a föld (1868; olaj, fa; 41,3x34 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2819.)

A Fiume Szálló Békéscsabán 1900 körül (a kép forrása: Magánarchívum)

1868 Megszületik a kép, amelyet minden magyar ismer

Munkácsy Mihály: Ásító inas / vázlat (1868–1869; olaj, fa; 30,5x24 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1897.)

Munkácsy Mihály: Ásító inas (1868–1869; olaj, fa; 83x69 cm; jelezve balra lent: Munkácsy M.; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

A *Hajnalpír / Ásító inas* című kép korabeli reprodukciója (1869; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 253x215 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.134.)

Wilhelm Leibl: Szinyei Merse Pál portréja (1869; olaj, vászon; 139,5x102 cm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 10.B)

Wilhelm Leibl: Johann Sperl tájképfestő (1867; olaj, vászon; 55,6x46,8 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 13.B)

Szinyei Merse Pál: A hinta (1869; olaj, karton; 503x415 mm; jelezve jobbra lent: Szinyei; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 6655.)

1869 „Szája rendes, arcza kerek, orra rendes...”

Munkácsy Mihály 1869. június 27-én kiállított útlevele (1869; papír; 400x260 mm, 4 p.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 94.1.5.)

Munkácsy a velencei mór, Othello jelmezében Düsseldorfban (1869 nyara; fotó: ismeretlen, fotó, papír; 89x65 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.8.)

László Fülöp: Gróf Wenckheim Dénesné gyermekeivel (1907; olaj, vászon; 220x166 cm; jelezve balra lent: László Fülöp Bécs, 1907. III.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 52.3130.1.)

1869 Belépő az európai hírű festők világába

Modellfotó a *Siralomházhoz*. Kosaras nőalak (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 205x137 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.102.)

Modellfotó a *Siralomházhoz*: Bőrkötenyes férfi / Makrapipás férfi (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 205x127 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.100.)

Modellfotó a *Siralomházhoz*: Álló férfi szűrben (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 183x135 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.98.)

Modellfotó a *Siralomházhoz*. Anya gyermekével (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 185x125 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.99.)

Modellfotó a *Siralomházhoz*: Az ór figurája (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 208x133 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.97.)

Modellfotó a *Siralomházhoz*: A főalak: Az elítélt (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 200x135 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.103.)

Modellfotó a *Siralomházhoz*: Síró asszony (1868; fotó: G. & A. Overbeck, Düsseldorf; fotó, papír; 205x145 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.101.)

1870 Ismét magyar téma a vásznon: Tépécsinálók

Modellfotó a *Tépécsinálókhoz*: Sebesült vándor (1870; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 200x175 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.106.)

Modellfotó a *Tépécsinálókhoz*: Álló, idős nőalak (1870; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 203x130mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.107.)

Modellfotó a *Tépécsinálókhoz*: Ülő, ködmönös asszony (1870; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 200x140 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.105.)

Munkácsy Mihály: Paál László arcképe (1876–1877; olaj, fa; 45,8x37,7 cm; jelezés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2224.)

Paál László: Naplemente (1873; olaj, vászon; 126,5x189 cm; jelezve jobbra lent: Paál László 73.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 3200.)

Paál László: Erdő mélye (1873; olaj, vászon; 69,5x100,3 cm; jelezve jobbra lent: L. de Paál Ctr. de Lepine Nov. 18. 73.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2313.)

1870 A Siralomház sikere Párizsban

Munkácsy Mihály: Siralomház I. (1869–1870; olaj, fa; 139x193,5 cm; jelezve balra lent: M. Munkácsy 1870.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 65.54T)

Az 1870-es Párizsi Salon katalógusának borítója (A kép forrása: Magánarchívum)

1870 Az életre szóló találkozás a de Marches házaspárral

Munkácsy Mihály: Edouard de Marches báró arcképe (1872; olaj,

fa; 34x26 cm; jelezve balra lent: M.M.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 6157.)

Munkácsy Mihály: De Marches báróné arcképe (1872 vagy 1873; olaj, vászon; 41x33,5 cm; jelezés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 6156.)

Cécile Papier Munkácsyval való megismerkedése idején (1868 és 1870 között; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 140x100mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.62.)

Than Mór (Óbecse, 1828. június 19 – Trieszt, 1899. március 11.): Irinyi János arcképe (évszám nélkül; olaj, vászon; 73x59 cm; jelezés nélkül; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: 59.2.)

Madarász Viktor: Dózsa népe (1868; olaj, vászon; 164x130,5 cm; jelezve jobbra lent: Madarász 1868.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 54.324.)

Székely Bertalan: V. László és Czillei (1869–1870; olaj, vászon; 122x222,5 cm; jelezés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2796.)

Székely Bertalan: Tanulmány / Lovasok párviadala (évszám nélkül; diófafác, papír; 194x213 mm; jelezés körbelyegzőn: Székely Bertalan hagyatéka; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 70.4.1.)

Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése / vázlat (1870; olaj, vászon; 89x114 cm; jelezve jobbra lent: Benczúr Gyula. München, 1870.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2717.)

1871 Újra Párizsban. Immár végleg

Munkácsy düsseldorfi műtermébe szülő rajzos meghívója (1871. január 10.; tus, papír; 173x218 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5574.1.)

Munkácsy ovális mellképe (1870-es évek; fotó, papír; 103x63 mm, leltári szám: 58.26.6.)

Modellfotó az *Éjjeli csavargókhoz*: Szűrös férfi (1872; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 293x230 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.110.)

Munkácsy Mihály: Csavargó / Tanulmány az *Éjjeli csavargók* című képhez (1873 körül; olaj, vászon; 82x65,7 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Önarckép (1870-es évek; kréta, papír; 480x310 mm; jelezés nélkül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Konyhában / Krumplihámozás (1872–1873; olaj, vászon; 54,6x83,2 cm; jelezve balra lent: Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Konyhában (1873 körül; rézkarc, papír; 199x280 mm; jelezve jobbra lent (átfordítva): Munkácsy; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 80.77.1.)

A békéscsabai városháza az Ybl Miklós tervezte homlokzattal / másolat (évszám nélkül; fotó: ismeretlen; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára; fotótári szám nélkül)

A békéscsabai Szent István tér 1920 körül, szemben az Evangélikus Nagytemplom, jobbra a Pádúai Szent Antal római katolikus templom és a városháza (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Szávost-Vass Dániel)

1872 A tehetség mulandóságának gyötrő kételye

Enteriőrészlet Colpachon, de Marches bárót és a helyi lelkész ábrázoló Munkácsy-falfestménnyel (1903; fotó: Szalay Lili; fotó,

papír; 348x337 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.22.)

Munkácsy falfestményeivel díszített szoba Colpachon (1903; fotó: Szalay Lili; fotó, papír; 302x278 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.141.)

A colpachi kastély a tóval (évszám nélkül; fotó: Ch. Bernhoeft, Luxemburg; fotó, papír; 227x170 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.12.)

Cécile szüleinek gyémántlakodalma Colpachon / Csoportkép a colpachi kastély előtt (1890 körül; fotó: Ch. Brandebourg fils, Luxemburg; fotó, papír; 307x242 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.25.)

1873 Párizsban élve is maradt magyar

A Bécsi Világkiállítás térképe a rendezvény katalógusában (1873; magántulajdon)

A Bécsi Világkiállítás főbejárata / másolat (1873; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára, fotótári szám: 602.)

1873 Fontos művek a Bécsi Világkiállításon

Az *Éjjeli csavargók* korabeli fotója (1873; fotó: ismeretlen; fotó, papír, kasírozva kartonra; 345x495 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.130.)

Munkácsy Mihály: Köpülő asszony (1872–1873; olaj, vászon; 120,5x100,6 cm; jelezve balra lent: Munkácsy M. 1873; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 9639.)

Munkácsy Mihály: Korhely férj hazatérése / Részeges férj hazatérése / A falu rossza (1872–1873; olaj, fa; 108,5x150 cm; jelezve balra lent: Munkácsy M.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 4144.)

Szinyei Merse Pál: Majális (1873; olaj, vászon; 127x162,5 cm; jelezve jobbra lent: Szinyei Merse P. 1873.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1547.)

1873 Új festői dimenzióban: utazás Barbizonba

Munkácsy Mihály: Eltévedt gyermek (1873; olaj, fa; 99,6x79,4 cm; jelezve balra lent: Munkácsy M.; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Cigányok az erdőszélen / Cigánytábor (1873; olaj, fa; 68x104,1 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M.; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Rőzsheördő nő (1873; olaj, fa; 99,7x80,3 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 4647.)

Munkácsy Mihály: Erdőrészlet két alakkal (1873; olaj, fa; 61x49 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

A Tevan Nyomda épülete az alapítás utáni években (1903 és 1909 között; Munkácsy Mihály Múzeum; leltározatlan)

1874 „A legszebb Munkácsy-mű”

Munkácsy Mihály: A bohém / Tanulmány a *Zálogházhoz* (1873; olaj, fa; 32,5x26 cm; jelezve balra lent: M. M.; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Öregasszony mappával / Tanulmány a *Zálogházhoz* (1873; olaj, fa; 86x68 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Amédée Charles Henri de Noé karikatúrája a *Le Charivari* című lap 1877. április 16-án megjelent számában: Madame! Cela ne

serait pas prudent. Retirez vous! / másolat (Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára; fotótári szám: 106.)

1874 Az esküvő előkészületei

Munkácsy félalakos portréja (1879 körül; fotó: René Prudent Patrice Dagron, Párizs; fotó, papír; 165x110 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 65.153.1.)

1874 A nagy nap

Munkácsy Mihály és de Marches báróné esküvői értesítője (1874. augusztus 5.; papír; 26,5x21,1 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 81.326.1.)

A nászutas pár Pesten (1874; fotó: Borsos József, Budapest; fotó, papír; 138x98 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.2.)

Mednyánszky László: Virágzó fa (1902; olaj, vászon; 200x240 cm; jelezve jobbra lent: Mednyánszky; Móra Ferenc Múzeum; leltári szám: 90.5.15.; fotó: Dömötör Mihály)

Mednyánszky László: Hernád-völgy / Tátrai táj (évszám nélkül; grafit, papír; 312x435 mm; jelezve jobbra lent: Mednyánszky Hernád-völgy; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 73.19.1.)

Mednyánszky László: Asztalnál (évszám nélkül; grafit, papír; 149x219 mm; jelezve jobbra lent: Mednyánszky; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 77.43.1.)

1874 Az ifjú pár Békéscsabán

Munkácsy húga, az 1864 őszén Munkácson született Lieb Gizella (1874 körül; fotó: Gondy Károly – Egey István, Debrecen; fotó, papír; 90x55 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.69.)

Munkácsy Mihály: Tanulmány a *Falu hőséhez* (1874–1875; olaj, fa; 67x102 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 86.11.1.)

Munkácsy Mihály: Öreg paraszt / Tanulmány *A falu hőséhez* (1874 körül; olaj, fa; 39,5x34 cm; jelezve jobbra lent: M. Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Legény az asztalnál / Tanulmány *A falu hőse* című képhez (1874; olaj, fa; 33x44 cm; jelezve balra lent: Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Két legény az asztalnál / Tanulmány *A falu hőse* című képhez (1874, Magyarország; olaj, vászon; 99,4x81 cm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 6101.)

Ülő, ködmönös férfimodell / Fotótanulmány *A falu hőséhez* (1874 körül; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 208x165 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.25.111.)

Pipázó férfimodell / Fotótanulmány *A falu hőséhez* (1874 körül; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 207x140 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.109.)

Munkácsy Mihály: Rajzvázlat *A falu hőse* című kép főalakjához (1875; grafit, papír; 270x211 mm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1902–1114.)

A Fővámplota a Gellérthegyről nézve (1878 körül; fotó: Klósz György; a kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.05.027)

A budapesti Fővám tér, szemben a Fővámplotával (1900; a kép forrása: Fortepan, adományozó: Schoch Frigyes)

A Fővámplota homlokzata a háborús sérülésekkel (1945; a kép forrása: Fortepan, adományozó: Fortepan)

1874 A nászutasok Gyulán

Munkácsy Mihály: Poros út II. (1874 vagy 1874 után; olaj, fa; 96x128,7 cm; jelezve jobbra lent: M.de Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2563.)

Enteriőr-fotó a gyulai múzeum első kiállításában (1890-es évek; fotó: Bleyer Aladár; Erkel Ferenc Múzeum; leltári szám: Td.84.277.1.; fotómásolat: Incze László, Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.)

1874 Újabb kirándulások: utazás Temesvárra és Aradra

Munkácsy Mihály: Kukoricás (1874; olaj, fa; 67x102,5 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1511.)

Zichy Mihály: A rombolás géniusának diadala / A démon fegyverei / A pusztítás diadala (1878; olaj, vászon; 447x550 cm; jelezve jobbra lent: Zichy 1878; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2337.)

Zichy Mihály: Illusztráció *Az ember tragédiájához*: Ádám az űrben. XII. szín (1885; szén, papír; 790x503 mm; jelezve balra lent: Zichy 85; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1905–1760.)

1876 A változás összegzése: a Műteremben

Carl Koepping (Drezda, Németország, 1848. június 24 – Berlin, Németország, 1914. július 22. vagy július 23.) rézkarca Munkácsy *Műteremben* című festményéről / *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1885. évi műlapja* (1885; nyomtatás, papír; 480x605 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2004.2.1.)

1876 Egy modell – két festmény

Munkácsy Mihály: Reök Ivánné arcképe (1885 körül; olaj; vászon; 55x45 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; Déri Múzeum; leltári szám: DF.205.9.2.)

Munkácsy Mihály: Reök Ivánné arcmása (1880-as évek; olaj, fa; 45,5x38 cm; jelzés nélkül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Az 1907-ben épült szegedi Reök-palota napjainkban (fotó: Szabó András Gábor)

1876 Három festmény – egy modell

Munkácsy Mihály: Leány tálcával (1876; olaj, vászon; 114x82,8 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 87.17.1.)

Munkácsy Mihály: Leány tálcával (1874–1876 körül; olaj, fa; 55x36 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; Móra Ferenc Múzeum; leltári szám: 50.683.1.; fotó: Dömötör Mihály)

Munkácsy Mihály: Persely előtt (1874; olaj, fa; 91x57 cm; jelezve jobbra lent: M. Munkácsy 1874.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 7022.)

Munkácsy Mihály: Leány a kútnál (1874; olaj, vászon; 73,2x59,5 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy 1874.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2560.)

Reök István békéscsabai villája a kert részletével / másolat (1940 körül; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára; fotótári szám: 254.)

A gyermekkórházként működő Reök-villa/ másolat (1949 és 1959 között; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára; fotótári szám: 271.)

A Reök-villa a lebontás előtti években / másolat (1970-es évek első fele; a kép forrása: Magánarchívum)

1877 Munkácsy a történelmi festészet útján: a Milton

Munkácsy Mihály: A *Milton* főalakjának tanulmányfeje (1877; olaj, vászon; 55,5x46,5 cm; jelezve jobbra lent: A mon amie Fourcaud Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 6104.)

A Francia Köztársaság Becsületrendjének gombjai Munkácsy hagyatékából, a polgári személyek hétköznapi viseletéhez (1877; fém; textil; átmérő: 1 cm/db, 1,5 cm/db; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5559.1.)

Paul Cézanne: A tálaló (1877; olaj, vászon; 65,5x81 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 371.B)

1877 És még mindig a Milton...

Munkácsy Mihály: Éva / Tanulmány a *Miltonhoz* (1877; olaj, vászon; 55,8x46,7 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 8231.)

Munkácsy Mihály: Judit / Tanulmány a *Miltonhoz* (1877; olaj, vászon; 96,7x65,7 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy Mihály; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2060.)

A Dürer Albert családi nevével s családjának származási helyéről című könyv borítója

A Dürer és kortársai. Válogatás a kassai Kelet Szlovákiai Múzeum Grafikai gyűjteményéből című kiállítás meghívójának előlapja *Dürer Rinocérosz* című művének felhasználásával (2003; Munkácsy Mihály Múzeum Adattára, adattári szám: 2059–2005.)

Ferenczy József: Páncélos vitéz képe Dürer festménye nyomán (évszám nélkül; olaj, fa; 154,5x61,5 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5725.1.)

Ferenczy József: Páncélos vitéz képe Dürer festménye nyomán (évszám nélkül; olaj, fa; 154,5x61,5 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5726.1.)

Enteriőr-kép a gyulai Almásy-kastély Dürer emlékszobájában (a szerző fotói)

1878 A Milton sikere a Párizsi Világkiállításon

A Párizsi Világkiállítás osztrák-magyar oszdtályának homlokzata a Vasárnapi Ujságban (1878; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 25/18. 1878. május 5. 284. p.)

Munkácsy Mihály aláírásával hitelesített fényképes, névre szóló belépője a Párizsi Világkiállításra (1878; papír kasírozva kartonra; 104x63 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.30.)

Rézkarcmásolat a *Miltonról* (1880 körül; nyomtatás, papír; 380x530 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2006.21.1.)

A Magyarország és a Nagyvilág tudósítása a *Milton* sikeréről (15/33. 1878. augusztus 18.)

A New York-i Szabadság-szobor rézből készült fejének bemutatása a Párizsi Világkiállításon / másolat (1878; magántulajdon)

Thék Endre: A budai királyi palota Szent István-termének ajtaja (1900; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 47/17. 1900. április 20. 264. p.)

Thék Endre: A budai királyi palota Szent István-termének részlete (1900; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 47/17. 1900. április 20. 265. p.)

Thék Endre: A budai királyi palota Szent István-termének egyik sarka (1900; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 47/17. 1900. április 20. 266. p.)

1878 Az új műkereskedő: Charles Sedelmeyer

Munkácsy Mihály: Milton / redukció (1878; olaj, vászon; 93,5x122,5 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 69.128T)

Munkácsy Mihály: Charles Sedelmeyer arcképe (1879; olaj, vászon; 81,5x65,5 cm; jelezve balra lent: Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 80.58T)

1878 A Milton a sajátóban

Az Alter és Kiss divattermének hirdetése (1878; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 25/42. 1878. október 20. 676. p.)

1878 Az év magyar tematikájú műve: az Újoncozás

Munkácsy Mihály: Újoncozás (1878; olaj, fa; 131x206 cm; jelezve balra lent: Munkácsy M.Paris 1877.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2799.)

Mente Munkácsy Mihály gyűjteményéből (évszám nélkül; fekete posztó, színes zsinórokkal; hossza: 75 cm, vállszélessége: 46 cm, ujjja hossza: 68 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.170.1.)

A békéscsabai Andrássy út a Jókai Színház épületével 1930-ban (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Szávost-Vass Dániel)

1879 A Milton I. Ferenc József előtt

Az Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztályú jelvénye (A kép forrása: Magánarchívum)

Bismarck Bécsben (1879; a kép forrása: Borsszem Jankó 12/ 611. (38.) 1879. szeptember 23. [1. p.]

1880 A Munkácsy oeuvre újabb nagy korszaka: a Krisztus téma

Fotótanulmány a *Krisztus Pilátus előtt* című képhez (1879 körül; fotó: ismeretlen fényképész; fotó, papír; 115x165 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 94.1.2.)

Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt / színvázlat (1880–1881; olaj, vászon; 138x199,8 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy 1881; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2565)

1880 Reprezentatív szalonképek, a tradíció kötöttségétől mentes tájképek

Munkácsy Mihály: Tájkép / Franciaországi látkép (1880; olaj, fa; 11,5x21,5 cm; jelezve balra lent: M. Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Mosónők II. (1880 körül; olaj, fa; 54x81 cm; jelezve balra lent: Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Franciaországi tájkép (1880 és 1885 között; olaj, fa; 24x35 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Normandiai tengerpart (1880; olaj, fa; 30x98 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy 1880.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 5573.)

Mosónők (1880 körül; olaj, vászon; 80x118 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsyné nagyesztélyiben (1889; fotó: Paul Nadar, Párizs; fotó, papír; 183x98 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.64.)

Munkácsy Mihály: Két család a szalonban (1880; olaj, fa; 108x150 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M. 1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Férfi portré / Adolphe Jullien (1880 körül; jelezve balra lent: A mon ami Julien M. Munkácsy; olaj, vászon; 43x35 cm; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Henri Fantin-Latour Adolphe Jullien-t ábrázoló rézkarcának részlete / másolat (évszám nélkül; magántulajdon)

1880 Munkácsy Munkácsy Mihály

Munkácsy Mihály címere / másolat (A kép forrása: Magánarchívum)

Munkácsy címeres pecsétnyomója elefántcsont fogóval (1880 után; elefántcsont, vas; 8,5x2 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5577.1.)

Munkácsy Mihály festőművész 1880 körül (A kép forrása: Fortepan; adományozó: SK)

A festő öccsével, Munkácsy Emillel és annak leányával (1880 körül; fotó: ismeretlen; fotómásolat: Schabinsky László; fotó, papír; 150x100 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.5.)

Munkácsy Mihály: Madame Chaplin arcképe (1880 körül; olaj, vászon; 40x34 cm; jelzés nélkül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Perlrott Csaba Vilmos: Csendélet asztali órával (1916 körül; olaj, vászon; 58x49 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 72.6.1.)

Perlrott Csaba Vilmos: Városkép toronnyal / Nagybánya (1920 körül; olaj, vászon; 65,5x50 cm; jelezve jobbra lent: Perlrott Csaba; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 71.23.1.)

Perlrott Csaba Vilmos: Párizsi Notre Dame (1926; vegyes technika, karton; 1070x750 mm; jelezve jobbra lent: Perlrott Csaba V. – Paris 1926; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 73.39.1.)

Perlrott Csaba Vilmos: Ülő nő (1920 körül; kréta, papír; 275x215 mm; jelezve jobbra lent: Perlrott Csaba; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 77. 12.1.)

1881 Elkészült Munkácsy első bibliai tárgyú festménye

Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt / redukció (1881; olaj, vászon; 218x324 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: FK 4812.)

Meghívó a *Krisztus Pilátus előtt* című kép bemutatóját követő bankettre (1881; papír; 150x208 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.79.)

Krisztus Pilátus előtt / katalógus (1886; papír; 109 p.; 400x300 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.96.)

Munkácsy Mihály: Krisztus mellképe / Tanulmány a *Krisztus Pilátus előtt* című képhez (1880; olaj, vászon; 73,5x56,5 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy 1880; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Ordító suhanc / Tanulmány a *Krisztus Pilátus előtt* című képhez (1880; olaj, vászon; 82x65 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Farizeusfejek a *Krisztus Pilátus előtt* című képen a Sedelmeyer által kiadott reprodukciókon tizenhat részletfotóval I–III. (1881; fotó: Adolphe Braun és társa; fotó, papír; 700x540 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5598.1–16.)

A békéscsabai Casino értesítő levele (1881 január; papír; 336x210 mm; leltári szám: 87.9.1.)

Munkácsy Mihály: Itatónál (1869; olaj, fa; 36x66 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M. 1869.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 72.123T)

1881 Munkácsy Krisztusától hangos az európai sajtó, míg a művész pihen

Munkácsy Mihály: Virágcsendélet (1881; olaj, vászon; 147x115 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 5900.)

Munkácsy Lamalou-les-Bains-ben (1884 körül; fotó; ismeretlen; fotó, papír; 163x93 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.16.)

M. Pallandre: Lamalou-les-Bains fürdőhely reklámplakátja / másolat (1895; magántulajdon)

Női fürdőruhadivat 1870 körül / másolat (évszám nélkül; magántulajdon)

1882 Munkácsy Krisztusa Közép-Kelet-Európában

Munkácsy Mihály: A *Krisztus Pilátus előtt* című kép főalakja / részlet a redukciónál (1881; olaj, vászon; 218x324 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: FK 4812.)

Munkácsy Mihály: Pilátus alakja a *Krisztus Pilátus előtt* című kép redukciónál (1881; olaj, vászon; 218x324 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: FK 4812.)

Charles Sedelmeyer régi és modern képeket forgalmazó párizsi galériájának hirdetése a vállalkozás sztárja, Munkácsy Mihály nevével, *J. E. Palmer európai útikönyvében* (1882, New York)

Munkácsy Mihály: A colpachi iskola tanítómestere / Tanulmány a *Colpachi iskolához* (1882; olaj, vászon; 55x46,5 cm; jelezve jobbra lent: M. de M.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 56.128 T)

A Budapesti Festők I-ső Betegségélező és Temetkezési Egyletének oklevele (1882. január 22.; papír; 400x290 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5591.1.)

1882 Újra Krisztus: Munkácsy elkezd a második képet előkészíteni

Két zsidó. Fotótanulmány a *Golgota* című képhez (1882–1883; fotó; De Suse; fotó, papír; 218x156 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.113.)

Munkácsy a keresztfán. Fotótanulmány a *Golgota* című képhez (1882–1883; fotó; De Suse; fotó, papír; 205x157 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.112.)

Munkácsy Mihály: Krisztus a keresztfán / Tanulmány a *Golgotához* (1882–1883, olaj, vászon; 248x129,5 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2566.)

Golgota / színvázlat (1883; olaj, vászon; 135x195 cm; jelezve balra lent: M de Munkacsy; Déri Múzeum; leltári szám: DF.205.9.2.)

Munkácsy Mihály: Lovon ülő alak / Tanulmány a *Golgotához* (1882; olaj, vászon; 151x110,5 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2569.)

Gyulai László: Az Országos Nőiparkállításon bemutatott békéscsabai osztály (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 28/35. 1881. augusztus 28. 550. p.)

Gyulai László: Az Országos Nőiparkállításon bemutatott székely szövetség (A kép forrása: Vasárnapi Ujság 28/37. 1881. szeptember 11. 586. p.)

1882 A mester a császárnál

Munkácsy Rubens-jelmezben Budapesten (1882 február; fotó;

Ellinger Ede és testvére, Budapest; fotó, papír; 185x92 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.47.)

Munkácsyné Stuart Mária-jelmezben Budapesten (1882 február; fotó; Ellinger Ede és testvére, Budapest; fotó, papír; 177x83 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.63.)

Munkácsy kézírásos levele Mechlovics Bélának (1882; papír; 200x135 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2014.1.1.)

1882 Munkácsy Munkácson

A Munkács városa által ajándékozott ezüst babérkoszorú (1882; ezüst; átmérő: 40 cm; jelezve a szalagon: Munkácsi Munkácsy Mihálynak, a nagy művésznek, szülővárosa, Munkács. 1882. február; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5550.1.1.)

Emléktábla elhelyezése Munkácsy Mihály szülőházán (1882; fotó; ismeretlen; fotó, papír; 95x135 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.52.)

Munkácsy Mihály: Téli út / Magyar táj / Alkony (1882; olaj, vászon; 45x80 cm; jelezve jobbra lent: M. Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

1882 A Munkácsy-díj megalapítása

Hans Temple: Munkácsy Mihály portréja (1887; olaj, vászon; 228,9x179,3 cm; jelezve jobbra lent: Temple 1887; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Hans Temple: Munkácsy Mihály (1885 és 1890 között; olaj, fa; 65x53 cm; jelezve jobbra lent: Temple; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5728.1.)

Emile Charles Wauters: Munkácsy Mihály arcképe (1890 előtt; tempera, pasztell, papír; 453x284 mm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5757.1.)

1882 A közönség kedvencei: szalonképek és csendéletek

Munkácsy Mihály: Készülődés a papa születésnapjára (1882; olaj, vászon; 101,7x137,5 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy 1882; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Virágcsendélet kis tállal (1882; olaj, fa; 55x41,6 cm; jelezve balra lent: Munkácsy 1882; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 75.19.)

Munkácsy Mihály: Sétány a Park Monceau-ban (1882; olaj, fa; 98x76 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Lámpa Mary Cassatt *Anyja gyermekével* című képének felhasználásával (a kép forrása: <https://www.zazzle.co.uk/gifts>)

1883 Munkácsy és a fotográfia

Munkácsy műtermi beállításban (1880-as évek; fotó; Adolph Braun és társa, Párizs; fotó, papír; 135x99 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.20.)

Munkácsy Mihály: A kis cukortolvaj (1883; olaj, vászon; 88x114 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Czóbel Béla: Fekvő nő (1922; olaj, vászon; 74x88 cm; jelezve jobbra lent: Czóbel B.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 6022.)

Vidovszky Béla: Önarckép (1900-as évek eleje; olaj, vászon; 122x91,5 cm; jelezve jobbra lent: Vidovszky Béla; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 72.4.1.)

Vidovszky Béla: Szüleim (évszám nélkül; olaj, vászon; 123,5x144 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám:

53.5722.1.)

1884 A magyar közönség óhajának megfelelően: a Golgota itthon

Munkácsy Mihály: Golgota (1884; olaj, vászon; 460x712 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye; fotó: Mester Tibor)

Hans Makart: Nessos elrabolja Deianeirát (1880 körül; olaj, fa; 142,5x93 cm; jelezve jobbra lent: Hans Makart; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 100.B)

Vincent van Gogh: A nueneni kert télen (1884; barna tinta, toll, fedőfehér, papír; 515x380 mm; jelezve balra lent: Vincent; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1935–2791.)

1880-as évek A festőfejedelem párizsi csodapalotája

Munkácsy nagy műterme Párizsban Krisztus-képeinek vázlataival és egy kitömött lóval (1890 körül; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 220x149 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.10.)

Munkácsy feleségével és egy vendéggel (Cecil von Barnevitz?) párizsi műtermének keleti sátrában (1886 és 1890 között; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 220x135 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.9.)

Az Avenue de Villiers palotában, feleségével (1886 és 1890 között; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 200x160 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.37.)

Szánthai István: Munkácsy Mihály műtermében (1895; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 42/15. 1895. április 14. [229]. p.)

Munkácsy párizsi palotájának kis műtermében (1896; fotó: Michel Zinser, Strasbourg; fotó, papír; 210x265 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.137.)

Kandalló Munkácsy párizsi palotájának kis műtermében (évszám nélkül; fotó: Adolph Quidde [?]; fotó, papír; 232x167 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.56.)

Szobabelső Munkácsy párizsi palotájában (évszám nélkül; fotó: Adolph Quidde [?]; fotó, papír; 221x170 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.55.)

Faragott szekrény Munkácsy egyik szalonjában (évszám nélkül; fotó: Adolph Quidde [?]; fotó, papír; 148x102 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.54.)

François-Auguste-René Rodin: A csók (modell: 1884, öntés: 1899–1918 között; bronz; 71,5x43x44 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 68.1.U)

1885 Ízelítő az év terméséből

Munkácsy Mihály: Pálmaházban (1881; olaj, fa; 128x94,9 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Merengő nő kutyával (1885 körül; olaj, fa; 115x90 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Pihenő hölgy (1880-as évek második fele; olaj, fa; 87x116 cm; jelezve Kovács Gábor Gyűjtemény; ID 000082)

Munkácsy Mihály: Parkban (1885; olaj, fa; 116,5x88 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Szántás Colpachon / Dombos táj viharban (1885 körül; olaj, vászon; 60x100 cm; jelzés nélkül; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Hollósy Simon: Tengerihántás (1885; olaj, vászon; 151x100,5 cm; jelezve jobbra lent: Hollósy S München 1885; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 4868.)

1886 Búcsú egy baráttól: az utolsó találkozások Liszt Ferencsel

Munkácsy Mihály: Liszt Ferenc arcképe I. (1886; olaj, vászon; 130,5x99,5 cm; jelezve jobbra lent: Liszt Ferencnek Munkácsy Mihály; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2820.)

Munkácsy Mihály: Haynald Lajos bíboros arcképe (1884; olaj, fa; 117,9x88,8 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 3816.)

Haynald Lajos fotóportréja (1880; fotó: Alinari Fratelli, Róma; fotó, papír; 140x95 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.60.)

Orosz István: TivoLiszt / Liszt Ferenc Tivoliban, a Villa d'Este kertjében (1990; rézkarc, papír; 510x350 mm; a műtárgyfotót a művész bocsátotta rendelkezésünkre)

1886 Egy teatrális vízió: a Mozart halála

Munkácsy Mihály: Mozart halála / vázlat (1886; olaj, fa; 42,5x68 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 50.520)

Munkácsy Mihály: Pihenés az erdőben / Csevegés az erdőben (1886; olaj, vászon; 90x117 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 62.2.)

Munkácsy Mihály: Fasz / Colpach (1886; olaj, vászon; 111,5x182 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 5981.)

Munkácsy Mihály: A reneszánsz apoteózisának rajzvázlata (1887, Párizs; grafit, papír; 234x286 mm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2006.101.1.)

Munkácsy Mihály: A reneszánsz apoteózisa / Mennyezetvázlat a bécsi Kunsthistorisches Museumhoz (1888; olaj, vászon; 101x101 cm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 51.2832.)

Filippinyi Sámuel szoborcsoportja az Árpád Gyógy- és Strandfürdő főbejárata fölött (1926–1927; Békéscsaba, Árpád sor 3.; fotó: Petrovszki Zoltán)

Filippinyi Sámuel: Békéscsaba főtere (1903; olaj, vászon; 50x170cm; jelezve jobbra lent: Filippinyi S: 1903; Békéscsaba Megyei Jogú Város tulajdona; fotó Petrovszki Zoltán)

1886 Munkácsy Amerikában

A hajó, amelyen Munkácsy átszelte az Atlanti-óceánt: La champagne (1886; fotó: ismeretlen; magántulajdon)

Jankó János: Munkácsy Amerikában (1886; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára, fotótári szám: 24220.)

Munkácsy nagyméretű portréfotója (1886; fotó: Mora, New York; fotó, papír; 530x425 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.163.)

Munkácsy télikabátban, cilinderrel a kezében (1886; fotó: M. Kets Keméthy, Washington; fotó, papír; 138x100 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.1.)

Jankó János önrajzolta arcképe (évszám nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára; fotótári szám: 270.)

Jankó János: A mennyasszony fogadása (1857; olaj, vászon; 36,3x61,8 cm; jelezve közepén lent: Jankó 857.; Munkácsy Mihály

Múzeum; leltári szám: 89.4.1.)

Jankó János: Hazafelé (évszám nélkül; olaj, vászon; 30,4x37,4 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 87.6.1.)

Jankó János: Vigasztalás / részlet (évszám nélkül; tus, toll, papír; 77x115 mm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 82.24.1.)

Jankó János: Értekezés a színpalak mögött (évszám nélkül; tus, toll, papír; 135x115 mm; jelezve balra lent: Jankó J.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 82.23.1.)

Jankó János: Udvarlás (évszám nélkül; tus, toll, papír; 100x110 mm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 82.25.1.)

Oskar Kokoschka: Veronika kendője (1909; olaj, vászon; 120,6x80,7 cm; jelezve jobbra lent: OK; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 542.B)

1888 Amiből hiány volt a műtárgypiacon: kosztümös szalonképek

Munkácsy és Beauplon a *Ballada* című képhez készült fotótanulmányon (1887 körül; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 232x154 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 94.1.1.)

Munkácsy Mihály: Ballada (1888; olaj, vászon; 151,1x120,7 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Elbeszélés / Fialat kapitány elbeszélése (1888; olaj, fa; 130x95 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 2061)

Munkácsy Mihály a *Moden Spiegel* című irodalmi divatlap borítóján (1888 körül; fotó: Karl Koller / Koller Károly, Budapest; papír; 400x290 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.94.)

Rippl-Rónai József *Egy játszma bézique* című képe a Vasárnapi Ujságban. (1888; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 35/47. 1888. november 25. 785. p.)

Rippl-Rónai József: Nő fehérpetyes ruhában (1992 [1889]; olaj, vászon; 186,5x75,5 cm; jelezve jobbra lent: Rónai; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 60.157T)

Rippl-Rónai József: Munkácsy Mihály arcképe (1900; gouache, akvarell, papír; 130x105 mm; jelezve balra lent: Szegény öreget most így képzelem Rippl 1900; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Csabai Wagner József: Önarckép (1950 körül; olaj, karton; 490x395 mm; jelezve jobbra lent: Cs W J; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 68.18.)

Csabai Wagner József: Hámori tó (1927; olaj, vászon; 74,5x99 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5687.1.)

1889 Munkácsy Mihály használati tárgyai

Faragott fadoboz (évszám nélkül; tölgyfa; 12x38x25 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5549.1.)

Munkácsy öntöttvas tintatartója (évszám nélkül; öntöttvas; 11,5x27x18,5 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5581.1.)

Munkácsy aranyozott keretes szemüvege (évszám nélkül; aranyozott fém, üveg; 3,4x11 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5537.1.)

Szemüveg bársonybélésű tokkal (évszám nélkül; fa, papír, bársony, üveg, fém; 16,5x4 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5536.1.1–2.)

Ezüstözött, puttófejjel díszített pohár (évszám nélkül; ezüst, domború díszítéssel; 9,3x6,8 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5553.1.)

Munkácsy által használt, ezüstoffedeles kölnisüveg (évszám nélkül; üveg, ezüst; 21.8x9 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5551.1.)

Munkácsy által használt, ezüstoffedeles kölnisüveg (évszám nélkül; üveg, ezüst; 17x7,5 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5552.2.)

Esernyő Munkácsy monogramjával (évszám nélkül; textil, fa, fém, zománc; 91x9,5 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.182.)

Munkácsy majomfejes sétabotja (évszám nélkül; tölgyfa; 88x4 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5564.1.)

Munkácsy pelerinje (évszám nélkül; szürke gyapjúszövet; 120x480 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.168.)

Munkácsy fekete plüss házikabátja (évszám nélkül; hossza: 138 cm, vállszélessége: 49 cm, ujj hossza: 63 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 83.15.1.)

Tölgyfából készült összecukható pihenőszék (évszám nélkül; tölgyfa; 87x121 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.184.)

Az összecukható pihenőszék plüss párnája (évszám nélkül; plüss; 128x36 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.183.1.)

Munkácsy csont bajuszkefeje (évszám nélkül; csont, szőr; 3,5x9,5x4,2 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5548.1.)

Munkácsy 9-es méretű szarvasbőr kesztyűje (évszám nélkül; szarvasbőr; 25x11 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5540.1.1–2.)

Ébenfa kesztyűujj-tágító ezüst monogrammal (évszám nélkül; ébenfa, ezüst; 29,2x4,3 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5541.1.)

Ébenfa cipőhúzó (évszám nélkül; fényezett ébenfa; 20,5x3,5 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5542.1.1.)

Ébenfa ruhakefe Munkácsy ezüst monogramjával (évszám nélkül; ébenfa, szőr, ezüst; 4,5x19x4,5 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5546.1.)

Ébenfa hajkefe pár Munkácsy ezüst monogramjával (évszám nélkül; ébenfa, szőr, ezüst; 3,8x14,5x7,7 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5543.1–2.)

Zvarinyi [Zerinváry] Lajos: Csabai táj (1908; olaj, vászon; 74,5x150,5 cm; jelezve balra lent: Zvarinyi Békéscsaba 1908; Munkácsy Mihály Múzeum; gyarapodási napló száma: 224/2015.)

Oskó Lajos: Férfi portré állvánnyal (1870-es évek; olaj, fa; 8,3x8,4 cm; jelezve balra lent: Oskó; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 75.132.1.)

Oskó Lajos: Női portré állvánnyal (1870-es évek; olaj, fa; 8,3x8,4 cm; jelezve jobbra lent: Oskó; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 75.131.1.)

Oskó Lajos: Széchenyi István arcképe (1892; olaj, vászon; 80x67 cm; jelezve balra lent: Oskó L. Paris; Nagy Gyula Területi Múzeum; leltári szám: 52.1773.1.; fotó: Domján Róbert)

Oskó Lajos: Kossuth Lajos arcképe (1894; olaj, vászon; 88x70 cm; jelezve jobbra lent: Oskó L.; Nagy Gyula Területi Múzeum tulajdona; leltári szám: 52.1772.1.; fotó: Domján Róbert)

A Párizsi Kölcsönös Segélyező Magyar Egylet oklevele Munkácsy Mihály elnök aláírásával (1896; nyomtatás, papír; 200x360 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 77.217.1.)

A párizsi Eiffel-torony / másolat (1889; magántulajdon)

1890 Múzeumunk egyik legnépszerűbb műtárgya: A zongoralecke

Munkácsy Mihály: A zongoralecke / Pálmaházban (1890-es évek eleje; olaj, fa; 95,5x128 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 62.4.)

Munkácsy Mihály: A zongoralecke / Pálmaházban / részlet (1890-es évek eleje; olaj, fa; 95,5x128 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 62.4.)

A Toldi Kör koszorújának szalagja (1890; selyemszalag, arany-színű festék; felirata: Munkácsynénak a Pozsonyi Toldi kör octob. 2. 1890; selyem; 298x12,7 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 79.27.3.)

Egon Schiele: Ölelkező lányok (1915; akvarell, gouache, grafit, papír; 485x327 mm; jelezve lent középen: Egon Schiele 1915; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1915–933.)

1890 Az utolsó békéscsabai látogatás

Emléktábla a Fiume Szálló falán (fotó: Petrovszki Zoltán)

A szlovák evangélikusok rézveretes kötésű énekeskönyve, a Transcius (1893; papír, bőr, réz; 19x12,5x9 cm; felirata: Vidovenyecz Marka 1893; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2003.10.2.)

Az aradi vértanúk emlékművének avatása 1890. október 6-án. (A Vasárnapi Ujság helyszíni beszámolójának fotója; a kép forrása: By Ravasz Imre <http://mek.oszk.hu/kiallitas/kossuthhangja/html/nyito.htm>, Közkincs, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11113663>)

Az aradi vértanúk emlékműve, az aradi Szabadság-szobor (1890; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Scoch Frigyes)

1890 A legbecesebb ereklyék: Munkácsy Mihály festőeszközei

Munkácsy palettája (évszám nélkül; diófa; 41x29,4 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2006.20.1.)

Munkácsy olajfestéshez használt szőreceptei (1880–1890-es évek; állatszőr, fa, fém; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5530.1–20.)

Akvarell mappája (évszám nélkül; papír, vászonkötés; 37x27 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5571.1.)

Tintásüvege tusrajzok készítéséhez (évszám nélkül; üveg; 11,5x11,3 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5580.1.)

Munkácsy műtermi munkához használt munkakabátja (évszám nélkül; szürke lüszter; hossza: 77 cm, vállszélessége: 47 cm, ujjja hossza: 63 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.167.)

Munkácsy a műtermében, palettával (1886 körül; fotó: De Suse (?); fotó, papír; 120x150 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.15.)

Munkácsy párizsi műtermében Blumenthalné 1891-ben készült portréja előtt (1892 körül; fotó: E. Fiorillo, Párizs; fotó, papír; 285x225 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.11.)

Ferenczy Károly: Kavicsot hajigáló fiúk (1890; olaj, vászon; 119,5x149 cm; jelezve jobbra lent: Ferenczy K. 1890; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: FK3778.)

1891 Az olyannyira várt magyar állami megbízás

Munkácsy lóháton. Tanulmány az Árpádhoz (1891; fotó: Schabinsky és Társa, Miskolc; fotó, papír; 215x167 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.19.)

Munkácsy a *Honfoglalás* című művéhez készült nyersképeket válogatja a miskolci műteremben (1891; fotó: Schabinsky és Társa, Miskolc; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria Adattára)

Idős férfi modellfotója a *Honfoglaláshoz* (1891; fotó: Schabinsky és Társa, Miskolc; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria Adattára)

Honfoglalás (Árpád) / vázlat (1892; szén, papír; 1960x6000 mm; jelzés nélkül; Móra Ferenc Múzeum; leltári szám: 50.548.1.; fotó: Dömötör Mihály)

A *Honfoglalás* nagy vázlatának fényképe tollal javítva (1892–1893; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 147x460 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.127.)

Ebéd a szabadban a Schmidt családnál Mezőkövesden (1891; fotó: Schabinsky és Társa, Miskolc; fotó, papír; 203x154 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.24.)

Munkácsy Mihály: Mosónők III. (1892; olaj, vászon; 64x100 cm; jelzés nélkül; Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: A kis Jeanne / A *Flört* című kép nőalakja (1888; olaj, fa; 46x37 cm; jelzés nélkül; balra lent ajánlás: A Chaplin 88; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2007.11.1.)

Munkácsy Mihály: *Flört* (1888; olaj, fa; 98x78,5 cm; jelezve jobbra lent: M. de Munkácsy; v. Pákh Imre gyűjteménye, USA; fotó: Mester Tibor)

Munkácsy Mihály: Kutyacsalád (1890-es évek; olaj, fa; 73x100 cm; jelezve balra lent: M. de Munkácsy; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 62.3.)

Mokos József: Önarckép (1930-as évek; olaj, vászon; 47x26,5 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 73.42.1.)

Mokos József: Tájvázlat / Felülnézet (1950-es évek; olaj, karton; 475x578 mm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 73.50.1.)

A békéscsabai ortodox zsinagóga épülete 1978-ban (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Magyar Rendőr)

A békéscsabai neológ zsinagóga épülete a boldog békeidőkben / másolat (évszám nélkül; magántulajdon)

Képeslap a békéscsabai neológ zsinagóga épületével (1920 körül; magántulajdon)

1893 A Honfoglalás bemutatása

Honfoglalás (Árpád) / vázlat (1892–1893; olaj, vászon; 210x625 cm; jelzés nélkül; Móra Ferenc Múzeum; leltári szám: 50.549.; fotó: Dömötör Mihály)

Henri de Toulouse-Lautrec: Miss Loie Fuller (1893; litográfia (öt színben nyomva), papír; 380x282 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1914–663.)

Loie Fuller szerpentintáncsa a spanyol Segundo de Chomón filmfelvételén (1902)

1893 A Honfoglalás: „és újra és újra harsogott a vivát...”

Honfoglalás (Árpád) / vázlat / részlet I., II. (1892–1893; olaj, vászon; 210x625 cm; jelzés nélkül; Móra Ferenc Múzeum; leltári szám: 50.549.)

Az Országház Építési Végrehajtó Bizottság 1894 decemberében átveszi Munkácsy *Honfoglalás* című művét a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében, amely ekkor a főrendiház üléstermeként szolgált. Az előadó Neÿ Béla (álló, olvasó alak), tőle balra gróf Szapáry István, jobb oldalán Szmracsányi Miklós. Velük szemben kalap nélkül ül Munkácsy Mihály, az ő háta mögött áll Steindl Imre, mellette Telepy Károly, a művész bal oldalán báró Harkányi Frigyes (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Buzinkay Géza)

Jellegzetes csabai viseletben: Bagyinka György gazda (évszám nélkül; fotó: Borsos [József] és Varságh [János], Budapest; 168x108 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2014.38.9.)

1895 Egy asszony utolsó ajándéka férjének

Munkácsy Mihály: Siratóasszonyok a keresztfánál (1894–1895; olaj, vászon; 530x290 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy Mihály 1895; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 50.481.)

Benczúr Gyula: Gróf Andrássy Gyula térképe (évszám nélkül; olaj, vászon; 152x100 cm; jelezve balra lent: Benczúr Gyula; Budapesti Történeti Múzeum Fővárosi Képtár; leltári szám: 51.1263.)

Gróf Andrássy Gyula (1861; fotó: ismeretlen; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 37/8. 1890. február 23. 125. p.)

Gróf Andrássy Gyula (1884; fotó: Koller Károly; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 37/8. 1890. február 23. 129. p.)

Gróf Andrássy Gyula (1887 körül; fotó: Ellinger Ede; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 37/8. 1890. február 23. 117. p.)

A Kossuth Lajos (Országház) tér gróf Andrássy Gyula Zala György által 1906-ban készült szobrával a Parlamenttől délre. A háttérben a budai Duna-part látható (1907; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Scoch Frigyes)

A Sztálin-szobor avatása a budapesti Ötvenhatosok terén (Felvonulási tér) (1951; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Magyar Rendőr)

A budapesti Sztálin-szobor darabolása a Nagykörút és a Rákóczi út kereszteződésében (1956. október 23.; a kép forrása: Fortepan; adományozó: Hofbauer Róbert)

Feszty Árpád körképe – A festőállvány a magyar vezérek csoportja előtt (1893–1894; fotó: Erdélyi Mór; a kép forrása: Vasárnapi Ujság 41/19. 1894. május 13. 316. p.)

A rotunda, a Feszty-körkép bemutatásának helyszíne a Szépművészeti Múzeum helyén (1895 körül; fotó: Klösz György; a kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.07.112)

Auguste Marie Louis Nicolas Lumière és Louis Jean Lumière *A munkaidő vége* című filmjéből (1895. március 19., Lyon)

Auguste Marie Louis Nicolas Lumière és Louis Jean Lumière *A megöntözött öntöző* című filmjéből (1895)

Auguste Marie Louis Nicolas Lumière és Louis Jean Lumière *A vonat* című filmjéből (1895)

1896 Az *Ecce homo*

Munkácsy Mihály: Krisztus töviskoszorúval / Tanulmány az *Ecce homoz* (1895–1896; olaj, fa; 65x54 cm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5764.1.)

Sass Árpád: Paraszstudvar (1896; olaj, vászon; 75x55 cm; jelezve jobbra lent: Sass Árpád; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5660.1.)

Sass Árpád: Varró asszony (évszám nélkül; olaj, vászon; 90x58 cm;

jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5709.1.)

Zvarinyi Margit: Virágcsendélet (1926; olaj, vászon, kasírozva kartonra; jelezve jobbra lent: Zvarinyi Margit; 39,7x49,1 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2001.3.1.)

Tornyai János: Juss (1904; olaj, vászon; 204x295 cm; jelezve jobbra lent: Tornyai; Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ; leltári szám: 55.408; fotó: Dömötör Mihály)

Tornyai János: Bús magyar sors (1910; olaj, vászon; 111x150 cm; jelezve balra lent: Tornyai János; Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ; leltári szám: 55.299.; fotó: Dömötör Mihály)

Pierre Bonnard: Csónakázók (1896–1897; színes litográfia, papír; 264x469 mm; jelezve balra lent: Bonnard; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1915–38.)

1896 A millenniumi rendezvénysorozat egyik különlegessége

Plakát az *Ecce homo* Budapesti bemutatásáról / másolat (1896; Munkácsy Mihály Múzeum Fotótára; fotótári szám :979.)

Munkácsy Mihály: Ecce homo (1896; olaj, vászon; 405x650 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy Mihály 1896; Déri Múzeum; leltári szám: DF.205.09.1.)

Munkácsy díszmagyarban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; fotó, papír; 185x108 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.40.)

Munkácsy díszmagyarban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; fotó, papír; 185x110 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.42.)

Munkácsy és felesége díszmagyarban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; fotó, papír; 150x110 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.38.)

Munkácsy cilinderes, egészalakos állóképe (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; fotó, papír; 187x108 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.31.)

Munkácsy lovagló ülésben, műtermi beállításban (1896; fotó: Koller tanár utódai, Budapest; fotó, papír; 185x110 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.33.)

Munkácsy papírmáséból készített domború mellképe (1896 vagy 1896 után; fotó: ismeretlen; domborított fénykép, karton, bársony, fakeret; 22,7x17 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.164.)

Miklós István: Önarckép (évszám nélkül; olaj, karton; 365x305 mm; jelezve jobbra lent: Miklós I.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 79.17.1.)

Paul Gauguin: Tahiti jelenet (1896–1898; akvarell, papír; 250x325 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1935–2716.)

Paul Gauguin: A fekete sertések (1891; olaj, vászon; 92,5x72,2 cm; jelezve jobbra lent: P. Gauguin 91; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 355.B)

A Millenniumi kiállítás I. főkapuja az Andrássy út végénél (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.10.002)

A Mauthner-féle pavilon a Millenniumi kiállításon (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.10.049)

Az Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rt. pavilonja a Millenniumi kiállításon (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Buda-

pest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.09.013)

A Nobel-féle Dinamitgyár Részvénytársaság pavilonja Millenniumi kiállításon (A kép forrása: Fortepan, adományozó: Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.10.007)

1896 A betegen töltött utolsó évek

Irattartó bőrmappa levél- és itatóspapírokkal (évszám nélkül; bőr, papír; 23,3x16,3 cm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5532.1.)

„Glück auf...” Kölnben kiadott német nyelvű naptár Munkácsy Mihály arcképével az 1900. február 20. nap lapján (1900; papír; 110x70 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5567.1.)

Jankay Tibor: Rózsaszín önarckép (1940-es évek; olaj, papír; 580x430 mm; jelzés nélkül; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 70.63.1.)

Mazán László: Csabai parasztok (1930 körül, olaj, vászon; 123x185 cm; jelezve jobbra lent: Mazán László; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 69.9.)

Odilon Redon: És ledob az égből egy nagy csillagot, mely fáklyaként lángolt / Apocalypse de Saint Jean par Odilon Redon (1898; litográfia, papír; 508x370 mm; jelzés nélkül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1913–1501.)

1900 Búcsú a mestertől

Az endenichi szanatórium (1900; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 230x300mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.14.)

Munkácsy életének utolsó helyszíne, az oly sok szenvedést látott lakószoba az endenichi szanatóriumban (1900; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 230x295 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.17.)

Munkácsy ravatala Endenichben a *Krisztus Pilátus előtt* című kép reprodukciójával (1900. május 1.; fotó: L. Stütting und Sohn, Bonn; fotó, papír; 250x330 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 53.5602.1.)

Ravatala Budapesten (1900. május 8.; fotó: Erdélyi Mór, Budapest; fotó, papír; 210x285 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.145.)

Katafalk a Műcsarnok előtt (1900. május 9.; fotó: Klösz György, Budapest; fotó, papír; 58.26.147.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.147.)

A temetési menet (1900. május 9.; fotó: Medek Róber, Budapest; fotó, papír; 192x290 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.152.)

A temetési menet főpapokkal (1900. május 9.; fotó: Medek Róber, Budapest; fotó, papír; 193x293 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.153.)

Munkácsy colpachi pihenőszobája koszorúszalagokkal (1900 után; fotó: ismeretlen; fotó, papír; 300x300 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.13.)

Pierre-Auguste Renoir: Leány mellképe (1900 körül; olaj, vászon; 56,5x47 cm; jelezve balra lent: Renoir; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 435.B)

Antoni Gaudí: A Güell kolónia kápolnája (A kép forrása: Magánarchívum)

1900 Az emlékállítás azonnali gesztusa

Reök István egykori gyulai háza az emléktáblával (Gyula, Munkácsy utca 15.; a szerző fotója)

Munkácsynénak küldött értesítés a békéscsabai emléktábla avatásáról (1901; papír; 340x210 mm, 2 p.; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 78.320.1.)

A Szépművészeti Múzeum a későbbi Hősök terén (1906; fotó: Klösz György; a kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.08.113)

Pablo Picasso: Szegevényes teríték / A *Mutatványosok* című sorozatból (1904; rézkarc, papír; 463x377 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1911–455.)

Pablo Picasso: Anya gyermekével / verso: Fernande Olivier portrévázlat (1905; akvarell, papír; 353x253 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: 1918–461.)

Pablo Picasso: Kalapos nő mellképe (1962; linóleummetszet, papír; 752x618 mm; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria; leltári szám: L.68.2.)

Picasso 1967-ben született szobra a chicagói Daley Plaza előtt (A kép forrása: Fortepan; adományozó: Gyöngyi)

1911 Méltó síremlék a Nemzeti Sírkertben

Munkácsy síremléke a felavatás alkalmával elhelyezett koszorúkkal (1911, fotó: Erdélyi Mór, Mihály Budapest; fotó, papír, kasírozva kartonra; 285x225 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 58.26.75.)

1930 XX. századi események

Koppay József: Déri Frigyes portréja (1921; olaj, vászon; 125x95 cm; jelezve balra lent: Koppay 921; Déri Múzeum; leltári szám: DF.208.33.1.)

A Közművelődés Házát, a mai Munkácsy Mihály Múzeum épületét ábrázoló képeslap (1930; fotó: ismeretlen; papír; 90x140 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 75.460.24.)

Képeslap a Közművelődés Házának ábrázolásával (évszám nélkül; magántulajdon)

Képeslap a békéscsabai múzeum képével (1914; magántulajdon)

Békéscsaba – A Kultúrpalota Múzeum épületét ábrázoló képeslap a ma már Munkácsy Mihály nevét viselő híddal (1920; papír; 90x140 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 75.460.25.)

2005 XXI. századi események

Munkácsy Mihály: Tóth Matild arcképe (1867; olaj, vászon; 63x50,2 cm; jelezve jobbra lent: Munkácsy M 1867; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2012.26.1.)

Ábrányi Kornél: Munkácsy Mihályról. In: Magyar Salon 2/4. 1885. 389. p.

Ajtay-Horváth Magda: A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában. In: <http://mek.oszk.hu/03900/03917/03917.htm> [Legutóbbi lehvívás: 2016. október 30.]

Ádám (Áchim) Gusztáv: Békéscsaba műszaki vonatkozása, alkotásai. In: <http://docplayer.hu/2394258-Adam-achim-gusztav-bekescsaba-muszaki-vonatkozasa-alkotasai.html> [Legutóbbi lehvívás: 2016. október 27.]

Anyikin, Mihail – Prihogyko, Jelena – Salabajeva, Vera – Seleszt, Dimitrij: Katalógus. In: Osztrovszkij, Grigorij – Seleszt, Dimitrij (szerk.): Mányoktól [Aba Novákig!]. Budapest, 1988. 23–65. p.

–á–r–: Ormós Zsigmond. In: Vasárnapi Ujság 19/34. 1872. augusztus 25. [413]–414. p.

B. N–r.: A párisi nemzetközi kiállítás. In: Vasárnapi Ujság 25/18. 1878. május 5. [277]–278. p.

Bakó Zsuzsanna – Boros Judit – Veszprémi Nóra: Műtárgylista. In: Gosztonyi Ferenc (szerk.): Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 227–241. p.

Bakó Zsuzsanna: Munkácsy Mihály. Budapest, Kossuth Kiadó, 2008. 78 p.

Bakó, Zsuzsanna: Mihály Munkácsy. Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2016. 214 p.

Bolla Zoltán: A magyar art deco építészet. Ekönyv, 470 p. In: <https://books.google.hu> [Legutóbbi lehvívás: 2016. szeptember 12.]

Boros Judit: Munkácsy Mihály (1844–1900): Madame Chaplin portréja. In: <http://virajjuditgaleria.hu/hu/item/218/> [Legutóbbi lehvívás: 2016. november 7.]

Boros Judit: Munkácsy a Magyar Nemzeti Galériában. In: Artmagazin 2005/1. 30–33. p.

Boros Judit: Egy magyar festő Párizsban. Munkácsy Mihály pályája 1870 és 1896 között. In: Gosztonyi Ferenc (szerk.): Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 33–60. p.

Boros Judit: Munkácsy festészete az 1870-es években. In: Gosztonyi

Ferenc (szerk.): Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. Katalógus. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó, 2005. 147–148. p.

Casey, Kieron: The Mystery Of Louis Le Prince, The Father Of Cinematography. In: <http://blog.nationalmediamuseum.org.uk/louis-le-prince-created-the-first-ever-moving-pictures/> [Legutóbbi lehvívás: 2016. szeptember 30.]

Czeplédi Imre: A Lieb és a Reök-Röck család története (Munkácsy Mihály családjának történetéhez). In: http://epa.oszk.hu/01500/01577/00011/pdf/bmmk_1988_247-279.pdf [Legutóbbi lehvívás: 2016. március 21.]

Czeplédi Imre: Munkácsy Békés megyében. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 26. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2004. 181 p.

Czeplédi Imre: „Nem szeretne festő lenni?” Munkácsy Gyulán. Gyula, Gyula Város Polgármesteri Hivatala, 2014. 87 p.

D. I.: Pirro Ligorio. In: [http://www.treccani.it/enciclopedia/pirro-ligorio_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/pirro-ligorio_(Dizionario-Biografico)/) [Legutóbbi lehvívás: 2016. május 13.]

Dávid Katalin (szerk.): Van Gogh válogatott levelei. Budapest, Háttér Kiadó, 2006. 355 p. + [34 p.] képmelléklet

Dózsa Katalin, F.: A fürdőöltönytől a tangáig. In: História 1999–56, 79–84. p. In: www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/99-056/99-056.pdf [Legutóbbi lehvívás: 2016. október 10.]

Eco, Umberto: Az új középkor. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2002. 190 p.

Egri Péter: James Joyce kritikája Munkácsy Mihály Ecce homo-járól. Művészet 2/1. 1961. 18–21. p.

Emhő Gyula: Gyertyánffy István emlékezete. Budapest, Emhő Gyula kiadása, 1931. 10 p.

Esztegár László: Jantyk Mátyás. In: Művészet 2/6. 1903. In: http://www.mke.hu/lyka/02/muveszet_02_jantyk.htm [Legutóbbi lehvívás: 2016. február 8.]

Faber, Monika (szerk.): Inspiration Fotografie. Von Makart bis Klimt. Eine Materialiensammlung. Katalógus. Wien, Belvedere, 2016. 272 p.

Farkas János László: Dr. Révész Sándor Békéscsabáról. In: http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/668/ [Legutóbbi lehvívás: 2015. december 29.]

Farkas Zoltán: Koszta József kiállítása az Ernst Múzeumban. In: Vasárnapi Ujság 64/39. 1917. szeptember 30. 627. p.

Felbinger, Udo: Caspar David Friedrich & Philipp Otto Runge. In: „Mély erdők ölén álmodtam én.” Rajzok és akvarellek a német romantika korából. Katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2002. 184 p.

Fodor Éva: „Építsünk hajlékot a műsáknak”. Debrecen szabad királyi város múzeumépítési törekvései a huszadik század első felében. A Déri Múzeum és gyűjteményei 5. Debrecen, Déri Múzeum, 2016. 31 p.

Galamb Zsuzsanna (szerk.): Orlai Petrics Soma (Mezőberény, 1822 – Budapest, 1880). 191 p.

In: http://www.munkacsy.hu/dokumentumok/dir6/2211_491_Orlai_Petics_Soma_kiallitasi_kalogus.pdf [Legutóbbi lehvívás: 2016. szeptember 15.]

Gécs Béla: A csabai népi szövőipar indulása és sikere. In: Csabai Mérés 15/10. 2005. május 19. 9. p.

Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák 1717–1918. Békéscsaba, Typográfika Kft., 2008. 208 p.

[Glücksman, Heinrich]: Zichy Mihály élete és művei. Budapest – Bécs, Athenaeum – Miethke H. O., [1897]. 8 p., 40 t.

Gyarmati Gabriella: Munkácsy-öröknaptár. Szerkesztette: Gyarmati Gabriella. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 2014. 400 p.

Haan Lajos: Dürer Albert családi nevéől s családjának származási helyéről. Békéscsaba, Dobay János, 1878. 55 p.

Haan Lajos: Békés-Csaba. Békéscsaba, Békés Megyei Közgyűlés Önkormányzati Hivatala, 1991. 182 p.

Hamburger Klára: Ismeretlen dokumentum Liszt Ferenc haláláról. In: http://www.muksikalendariu.hu/muksika/index.php?area=article&id_article=1676 [Legutóbbi lehvívás: 2016. október 17.]

Hauszmann Alajos: A budai királyi vár Szent István-terme. In: Vasárnapi Ujság 47/17. 1900. április 20. 265–166. p.

Herbert, Stephen: Jean Aimé LeRoy. In: <https://translate.google.hu/translate?hl=hu&sl=en&u=http://www.victorian-cinema.net/leroy&prev=search> [Legutóbbi lehvívás: 2016. szeptember 30.]

Ilges, F.[ranz] Walther: M. von Munkacsy (1899). In: Markója Csilla (szerk.): Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44. 2005. 185–189. p.

[Kaczányi Ödön]: Gyulay László. In: Művészet 10/6. 1911. 261–265. p.

Képzőművészek Vidéki Szövetsége első kiállításának katalógusa. A katalógus bevezetőt írta: Déry Béla. Nemzeti Szalon, Budapest, 1928. 32 p.

Jennifer M. Kapczynski, Michael D. Richardson (szerk.): A New History of German Cinema. 24 p. In: <https://books.google.hu/books> [Legutóbbi lehvívás: 2016. szeptember 30.]

Keresztyén Balázs: Lieb Mihály és Munkácsy Mihály Munkácson. In: <http://www.karpataljalap.net/2004/02/20/lieb-mihaly-es-munkacsymihaly-munkacson> [Legutóbbi lehvívás: 2016. szeptember 16.]

Korniss Géza, dr. (főszerkesztő): Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Békéscsaba, kiadó nélkül, 1930. 429 p.

Koszorús Oszkár: Oskó Lajos, Orosháza első festőművésze. In: Tiszatáj 61/7. 2007. 18–22. p.

Kóhn Dávid: Gyula város utcái és terei. Gyula, Gyula Megyei város közönsége, 1937. 57. p.

Kürti Katalin, Sz. (szerk.): Munkácsy Mihály (1844–1900). Nemzetközi Tudományos Emlékkülés, Debrecen, 1994. március 8–9. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 53. Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1994. 143 p.

Kürti Katalin, Sz.: Munkácsy-ereklyék és –dokumentumok a békéscsabai múzeumban. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 18. Békéscsaba, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1994. 113 p.

Kürti Katalin, Sz.: Munkácsy és a fotográfia. Kecskemét – Békéscsaba, Magyar Fotográfiai Múzeum – Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. 175 p.

Kürti Katalin, Sz.: Munkácsy-ereklyék és –dokumentumok a békéscsabai múzeumban. 2. javított, átdolgozott kiadás. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 29. Békéscsaba, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. 113 p.

L. T.: Zichy, Munkácsy és Székely. In: Művészet 5/2. 1906. 83–93. p.

Lipp Tamás: A sátán körzöje. Budapest, Liget Műhely Alapítvány, [1993]. 220 p.

Lyka Károly: Munkácsy. In: Markója Csilla (szerk.): Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44. 2005. 199–211. p. Eredetileg: Élet, I/4. 1891. 271–284. p.

Maass, John: Munkácsy Amerikában. A Krisztus Pilátus előtt új megvilágításban.

Művészettörténeti Értesítő, XXXVII/1–2. 1988. 41–44. p.

Mátrai Zsófia – Tóth Adrienn: Orlai és a müncheni történelmi festészet: Cornelius és Kaulbach. In: Orlai Petrics Soma (Mezőberény, 1822 – Budapest, 1880). Szerkesztette: Galamb Zsuzsanna. 25. p. In: http://www.munkacsy.hu/dokumentumok/dir6/2211_491_Orlai_Petics_Soma_kiallitasi_kalogus.pdf [Legutóbbi lehvívás: 2016. szeptember 15.]

Molnos Péter: Essünk neki Munkácsynak! In: Markója Csilla (szerk.): Munkácsy-olvasókönyv. Enigma, XII/43–44. (2005) 87–99. p.

Munkácsy Mihály: Emlékeim. Bevezető: Végvári Lajos. Budapest, Hungária Könyvkiadó, 1950. 139 p.

Név nélkül: Munkácsy Mihály első „műve”. In: Békésmegyei Közlöny 4/29. 1877. április 12. [5. p.]

Név nélkül: Öngyilkosság. Békésmegyei Közlöny 4/55. 1877. július 12. [3. p.]

Név nélkül: A párisi kiállítási jutalmak kiosztása. In: Vasárnapi Ujság 25/43. 1878. október 27. 686–687. p.

Név nélkül: A fejedelmi ezüstmennyegző. In: Vasárnapi Ujság 26/16. 1879. április 20. 260. p.

Név nélkül: Petőfi költeményeinek új díszkiadása. In: Vasárnapi Ujság 46/49. 1899. december 3. 821. p.

- Név nélkül: A főváros legszebb látványossága. In: Vasárnapi Ujság 42/14. 1895. április 7. 228. p.
- Név nélkül: Megvan az impresszionizmus percre pontos születési dátuma. In: http://mult-kor.hu/20140826_megvan_az_impresszionizmus_percre_pontos_szuletesi_datuma [Legutóbbi lehvás: 2016. augusztus 20.]
- Név nélkül: A Horváth-ház története. In: <http://szepharom.hu/content.php?pagename=A-toertenet-folyatatasa> [Legutóbbi lehvás: 2016. október 15.]
- Név nélkül: Az Andrássy-gyűjtemény. In: http://ifjgrofandrassygyula.hu/?page_id=115 [Legutóbbi lehvás: 2016. október 15.]
- Név nélkül: Tündöklő pompával ünnepeltük a honfoglalás ezredik évfordulóját. In: <http://mult-kor.hu/tundoklo-pompaval-unnepeltuk-a-honfoglalas-ezredik-evfordulojat-20160608> [Legutóbbi lehvás: 2016. március 14.]
- Név nélkül: Quand la Fée lumière rencontra les „magiciens” du radium... In: <http://musee.curie.fr/> [Legutóbbi lehvás: 2016. október 16.]
- Pernecky Géza: Munkácsy. Corvina Kiadó, Budapest, 1970. 132 p.
- Polenyák Ivett: Bécs szerepe Munkácsy Mihály életében. Egyetemi doktori értekezés. 187 p. In: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2605/1/Polenyak%20Ivett%20dolgozat%202014_09_29_leadass.pdf [Legutóbbi lehvás: 2016. október 10.]
- Radványi Orsolya: Térey Gábor múzeumvezető és tudományos tevékenysége a Régi Képtár élén (1896–1926). Doktori disszertáció. 206 p. In: <http://doktori.btk.elte.hu/art/radvanyiorsolya/diss.pdf> [Legutóbbi lehvás: 2016. július 15.]
- Réti István: Hollósy Simon 1857–1918. In: Nyugat 11/11. 1908. In: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/magyar/nyugat/html/index.html?08655.htm&08654.htm> [Legutóbbi lehvás: 2016. november 2.]
- Réti István: A nagybányai művésztelep. Budapest, Vince Kiadó, 2001. 195 p.
- Révész Emese: Munkácsy az ezredfordulón. Munkácsy a nagyvilágban és a Munkácsy-olvasókönyv. In: <http://www.revart.eoldal.hu/cikkek/muveszek-1800-1900/munkacsy-mihaly>. Eredetileg: Ars Hungarica, 2005/2. 507–526. p. [Legutóbbi lehvás: 2016. június 18.]
- Rippl-Rónai József: Emlékezések (részlet: Munkácsy Mihályról). In: Nyugat 3/24. 1910. december 16. In: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm> [Legutóbbi lehvás: 2016. augusztus 2.]
- Rodin: Beszélgetések a művészetről. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. 159 p.
- Sarkantyú Mihály: Mednyánszky László (1852–1919). Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 115 p.
- Scherer Ferenc, dr.: Gyula város története II. kötet, A rendezett tanácsú város. Gyula, Gyula megyei város kiadása, 1938. 469 p.
- Signac, Paul: Delacroix-tól a neoimpresszionizmusig. Paul Signac elméleti írásai és egyéb szemelvények a neoimpresszionizmus dokumentumaiból. Budapest, Corvina Kiadó, 1978. 151 p.
- Szabó Magda: Koncentrikus körök. In: Új Írás, 15/5. (1975) 113–128. p.
- Szalay Imre: Colpach. In: Vasárnapi Ujság 50/49. 1903. december 6. [805]–807. p.
- Szana Tamás: Munkácsy Mihály. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., 1900. 72 p.
- Szánthai István: Munkácsy Mihálynál. In: Vasárnapi Ujság 42/15. 1895. április 14. [229]–230. p.
- Szemenkár Mátyás (szerk.): Munkácsy. Budapest, Szemimpex Kiadó, [2005]. 323 p.
- Szinyei Merse Pál visszaemlékezése. In: <https://www.multkor.hu> [Legutóbbi lehvás: 2016. szeptember 30.]
- Szmrecsányi Miklós: Visszapillantás az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 50 éves múltjára. In: Művészet 10/3. (1911). In: <http://www.mke.hu/lyka/10/097-158-tarsulat.htm> [Legutóbbi lehvás: 2015. december 12.]
- Tarcali Béla: A miskolci fotográfia története. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXV–XXVI. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1988. 841–854. p.
- Tevan Zsófia életrajza. In: Zsidó élettörténetek a huszadik században. In: www.centropa.org/biography/tevan-zsofia [Legutóbbi lehvás: 2005. április 12.]
- Térey Gábor, dr: Szinyei Merse Pál. In: Vasárnapi Ujság 52/3. 1905. január 15. 33. p.
- Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Anna Karenina. In: <http://mek.oszk.hu/00500/00510/html/> [Legutóbbi lehvás: [2015. december 13.]
- Voit Pál: Régi magyar otthonok. Balassi Kiadó, Budapest, 1993. 357 p.

TARTALOM

- 5 Prológus és használati útmutató
- 6 1800 A családról
- 10 1848 Az utolsó évek, amikor még együtt a család
- 11 1851/1852 Az úticél: Békéscsaba
- 13 1852 A Csabán töltött első két esztendő
- 16 1855 Tizenegy éves gyermek a gyalupad mellett
- 18 1855 Bartóky Ilona kisasszony
- 19 1858 „Mit csináltál megint?”
- 20 1861 Munkácsy első rajztanára: Karl Fischer
- 22 1861 Munkácsy első mestere: Szamosy Elek
- 24 1861 Együtt a későbbi festőművész és a majdani baritonista
- 25 1861 Gyulai vázlatkönyv
- 26 1862 Első lépések a festőművészi pályán: munka Szamosy Elek mellett
- 28 1862 Saját útra lépve
- 29 1863 Először Pesten
- 30 1863 Az első siker az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnál
- 32 1865 A bécsi akadémián
- 34 1865 Újra itthon, Békéscsabán: a legjobb gyakorlás a portréfestés
- 36 1866 Veszélyben Munkácsy szeme világa
- 37 1866 A müncheni akadémián
- 38 1867 Munkácsy utolsó képe a szemléletformáló párizsi utazás előtt
- 39 1867 A szegény magyar festő szerencsésének története
- 42 1867 Vakáción itthon, Csabán
- 43 1867 A sorsfordító utazás
- 45 1868 A düsseldorfi akadémián
- 46 1868 Megszületik a kép, amelyet minden magyar ismer
- 48 1869 „Szája rendes, arcza kerek, orra rendes...”
- 49 1869 Belépő az európai hírnév festők világába
- 51 1870 Ismét magyar téma a vásznon: *Tépécsinálók*
- 53 1870 A *Siralomház* sikere Párizsban
- 54 1870 Az életre szóló találkozás a de Marches házaspárral
- 56 1871 Újra Párizsban. Immár végleg
- 59 1872 A tehetség mulandóságának gyötrő kételye
- 61 1873 Párizsban élve is maradt magyar
- 62 1873 Fontos művek a Bécsi Világkiállításon
- 64 1873 Új festői dimenzióban: utazás Barbizonba
- 67 1874 „A legszebb Munkácsy-mű”
- 68 1874 Az esküvő előkészületei
- 69 1874 A nagy nap
- 72 1874 Az ifjú pár Békéscsabán
- 76 1874 A nászutasok Gyulán
- 77 1874 Újabb kirándulások: utazás Temesvárra és Aradra

78	1876 A változás összegzése: a <i>Műteremben</i>
79	1876 Egy modell – két festmény
81	1876 Három festmény – egy modell
84	1877 Munkácsy a történelmi festészet útján: a <i>Milton</i>
86	1877 És még mindig a <i>Milton</i> ...
89	1878 A <i>Milton</i> sikere a Párizsi Világkiállításon
92	1878 Az új műkereskedő: Charles Sedelmeyer
93	1878 A <i>Milton</i> a sajtóban
94	1878 Az év magyar tematikájú műve: az <i>Újoncozás</i>
96	1879 A <i>Milton</i> I. Ferenc József előtt
97	1880 A Munkácsy oeuvre újabb nagy korszaka: a Krisztus téma
98	1880 Reprezentatív szalonképek, a tradíció kötöttségétől mentes tájképek
102	1880 Munkácsi Munkácsy Mihály
105	1881 Elkészült Munkácsy első bibliai tárgyú festménye
110	1881 Munkácsy Krisztusától hangos az európai sajtó, míg a művész pihen
112	1882 Munkácsy Krisztusa Közép-Kelet-Európában
114	1882 Újra Krisztus: Munkácsy elkezdte a második képet előkészíteni
117	1882 A mester a császárnál
119	1882 Munkácsy Munkácson
121	1882 A Munkácsy-díj megalapítása
123	1882 A közönség kedvencei: szalonképek és csendéletek
125	1883 Munkácsy és a fotográfia
128	1884 A magyar közönség óhajának megfelelően: a <i>Golgota</i> itthon
130	1880-as évek A festőfejedelem párizsi csodapalotája
133	1885 Ízelítő az év terméséből
137	1886 Búcsú egy baráttól: az utolsó találkozások Liszt Ferencsel
140	1886 Egy teátrális vízió: a <i>Mozart halála</i>
143	1886 Munkácsy Amerikában
147	1888 Amiből hiány volt a műtárgypiacon: kosztümös szalonképek
152	1889 Munkácsy Mihály használati tárgyai
157	1890 Múzeumunk egyik legnépszerűbb műtárgya: <i>A zongoralecke</i>
160	1890 Az utolsó békécsabai látogatás
162	1890 A legbecsesebb ereklyék: Munkácsy Mihály festőeszközei
164	1891 Az olyannyira várt magyar állami megbízás
172	1893 A <i>Honfoglalás</i> bemutatása
175	1893 A <i>Honfoglalás</i> : „és újra és újra harsogott a vivát...”
177	1895 Egy asszony utolsó ajándéka férjének
182	1896 Az <i>Ecce homo</i>
186	1896 A millenniumi rendezvénysorozat egyik különlegessége
192	1896 A betegen töltött utolsó évek
194	1900 Búcsú a mestertől
198	1900 Az emlékállítás azonnali gesztusa
201	1911 Méltó síremlék a Nemzeti Sírkertben
202	1930 XX. századi események
204	2005 XXI. századi események
206	Képjegyzék
219	Irodalomjegyzék

